

GAT

Lentner Csaba: Elprivatizált függetlenségünk

Drábik János: Központi bankok, magánkézben

Mikó Lajosné, Lakatos Gyula: Gazdasági reformok

**Gazdag László: Hektikus rángások a magyar gazdaságban, avagy
tényleg lezajlott a szerkezetváltás?**

**Szabó István: Egy jövedelemadó elképzelés, tekintettel az állam-
háztartási reformra**

**Hideg Éva, Nováky Erzsébet: A magyar fiatalok jövő-
orientáltsága az átalakulás éveiben**

**Alfred Keck: Németország ma
- nyolc évvel az újraegyesülés után**

**Hoós János: Az állam szerepe az Európai Unió országaiban és az
ebből adódó tapasztalatok Magyarország számára**

**GAZDASÁG
ÉS
TÁRSADALOM**

VIII. évfolyam 3-4. szám, 1997.

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Gidai Erzsébet

A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Bíró Zoltán, Dr. Fecske Mihály,
Dr. Gánti Tibor, Dr. Gidai Erzsébet, Dr. Szretykó György

Megjelenik negyedévente

GT

Felelős kiadó: Dr. Gidai Erzsébet
Kiadja a Társadalomkutató- és Előrejelző Intézet
1132. Budapest, Victor Hugo u. 18-22.

ISSN 0865 7823

TARTALOM

GAZDASÁG

Lentner Csaba: Elprivatizált függetlenségünk.....	5
Drábik János: Központi bankok, magánkézben.....	17
Mikó Lajosné, Lakatos Gyula: Gazdasági reformok	35
Gazdag László: Hektikus rángások a magyar gazdaságban, avagy tényleg lezajlott a szerkezetváltás?	91
Szilágyi Sándor: A termőföld, a politika és a törvényhozás út- vesztőjében	107
Szabó István: Egy jövedelemadó elképzelés, tekintettel az ál- lamháztartási reformra.....	126

TÁRSADALOM ÉS POLITIKA

Hideg Éva, Nováky Erzsébet: A magyar fiatalok jövőorientált- sága az átalakulás éveiben	178
Drábik János: A kommunizmus halott, a kapitalizmus halálos beteg	195

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Alfred Keck: Németország ma - nyolc évvel az újraegyesülés után.....	204
Kovács Géza: Strukturált Európa, mint jövőmodell - kétpólusú magyar stratégia	247
Hoós János: Az állam szerepe az Európai Unió országaiban és az ebből adódó tapasztalatok Magyarország számára	260
Plenter János: Reflexiók az európai integrációról avagy: „Mentsd meg Isten a magyarokat az Európai Uniótól!”	265
Baráth András: Európai Uniós kitekintő.....	275
Kovács Tibor: Vizsgálatok az ezredforduló előtt - az új magyar gazdasági - és pénzügyi politika kibontakozásáról	281

KÖNYVSZEMLE

Lentner Csaba, Menyhay Imre: Adalékok Káin „esti meséjé- hez” - Gazdaság és szocializáció a jelenkori liberális társadalom- ban című könyvének ismertetője	288
--	-----

Szerzőink

Mikó Lajosné pénzügyi tanácsadó, Debrecen

Dr. Lakatos Gyula szociológiai tudományok kandidátusa, Egyetemi docens, Soproni Egyetem

Dr. Gazdag László. közgazdaságtudományok kandidátusa, egyetemi docens JPTE

Dr. Szilágyi Sándor egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem

Dr. Szabó István tudományos kutató, KFKI

Dr. Hideg Éva közgazdaságtudományok kandidátusa, egyetemi docens BKE

Dr. Nováky Erzsébet közgazdaságtudomány doktora, egyetemi tanár BKE

Prof. Alfred Keck egyetemi tanár, Németország

Dr. Kovács Géza közgazdaságtudomány doktora, egyetemi tanár BKE

Dr. Hoós János közgazdaságtudomány doktora, egyetemi tanár BKE

Dr. Plenter János nemzetközi pénzügyi tanácsadó Kanada-Budapest

Baráth András közgazdász egyetemi hallgató, Soproni Egyetem

Dr. Kovács Tibor közgazdász

Dr. Drábik János: közgazdász, újságíró, München

Dr. Lentner Csaba: a közgazdaságtudomány kandidátusa, egyetemi docens, Soproni Egyetem

GAZDASÁG

Lentner Csaba

Elprivatizált függetlenségünk

„NATO csatlakozás tétje” a közgazdász szem- szögéből

Noha a Kormány november 16-ra írta ki a népszavazást a NATO csatlakozás ügyében, ugyanakkor NATO barát szándékait jó előre bizonyítandó, 1997 szeptemberében az 1998. évi költségvetési időszakra már egy olyan törvényjavaslatot készített, amely egyértelműen tartalmazza, hogy az ország euro-atlanti integrációs törekvéseiből a honvédelemre háruló nemzetközi katonai feladatokra „megfelelő” pénzügyi forrást kell biztosítani. A kormányzati elhatározás a költségvetési számok tükrében legfőképpen azon mérhető le, hogy a honvédelem 1997. évi várható kiadási teljesítéséhez képest - ami 100.900 millió Ft - 21,4%-os mértékben megnövelt kiadási előirányzatot tervez a katonai kiadásokra, ami abszolút értékben 122.504 millió Ft-ot jelent.

A több, mint 20 milliárd forintos kiadási előirányzat növekedés konkrét felhasználási előirányzatai azonban messzemenően nem a 60.000 Ft-os bruttó keretű repülőgép vezetők, a 40.000 bruttó bér javadalmazású hivatásos tiszthelyettesek illetményemelésére fordítódnának elsődlegesen, de nem is a laktanyák felújítására, vagy a légénységi állomány élelmezési normáinak javítására, hanem olyan fegyverrendszerek átvételére, amelyek a NATO tagországok fegyverraktáiraiban porosodnak, mint elfekvő, elavult haditechnikai eszközök már évek óta.

Az elemzésre kerülő pénzügyi adatok egyértelműen jelzik azt, hogy a Magyar Hadsereg NATO kompatibiliségének serkentése 1998 év-

ben a meglevő magyar haditechnikai eszközállomány és személyi állomány rohamos mértékű elavulása és deklasszációja mellett megy végbe. Ha figyelembe vesszük az elemzés során azt a koránt sem elhanyagolható körülményt, hogy az 1998/1997 évi katonai kiadások nominál értékben számított 21,4%-os növekményének összegét az 1998 évi - kormányzati prognózisok szerint 14%-os -, ellenzéki, szakértői oldalról pedig 20-25%-os léptékű infláció teljes mértékben felemésztí, azaz reálértékben, tényleges mivoltában a hadseregben javulás sem a bérezés, sem a technikai fejlesztés szintjén nem várható reálisan, sőt a katonai kiadások felhasználásának belső arányai arra is rávilágítanak, hogy az inflációs korrekciós tényező figyelembevételével számolt reálérték szinten tartáson túl jelentős mértékű visszafejlesztések várhatók a hadseregben, úgy nagyon lehangoló képet kapunk a Magyar Hadseregről.

1. Az ördög a részletekben rejtőzik!

A 21,4%-os nominál értékű katonai kiadás előirányzat emelkedés ellenére a személyi juttatások és a felhalmozási kiadások meghatározó volta ellenére a dologi kiadások a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség szervezeteivel az 1997 évi várható teljesítési szint 93%-os értékben kerültek megtervezésre. A Magyar Hadsereg 1997 évi 63.768 fős állományi létszámát figyelembe véve az is megállapítható, hogy ugyan 1998 évre a betervezett létszám 63.461 fő, ám az 1997 évre betervezett haderő reform keretében előirányzott létszámleépítések nem kerültek végrehajtásra 1997-ben, de a költségvetési törvényjavaslat szerint 1998 évben sem kerülnek 3461 katonatiszt, illetve polgári alkalmazott feje fölött leng a Demoklész kardja, várhatóan a sorsuk csak az 1998 évi választásokat követően pecsételődik meg. Vélhetően ezt is az MSZP-SZDSZ választási kampány része.

A honvédségi „létszámfelesleg” miatt a működésre fordítható dologi és felújításra előirányzatokból, így mintegy 4 milliárd Ft került elvonásra, a 3 és félezer katona személyi kiadásainak és járulékai több-

letének fizetésére. Ugyanakkor a honvédségi dologi kiadások közel 20%-os reálérték vesztésének következtében a személyi állomány ellátását közvetlenül érintő normák közül az egyik legfontosabb - az elemzés - az 1997évvégi állapothoz képest mintegy 15-20%-kal csökkent, ám a Honvédelmi Minisztérium tollforgatói nagyon találóan állapítják meg a költségvetési törvényjavaslatban, hogy az élelmezési norma az 1997 áprilisi bázishoz nem csökken. A dolog pikantériája, vagy talán inkább cinizmusa az, hogy az 1997 novemberi élelmiszerárak ismerete és megtapasztalása mellett kit érdekel már az, hogy 1997 áprilisában milyen élelmiszer árak voltak...!?

Az 1997-es év első 10 hónapjában az élelmiszerárak árszínvonal emelkedése egyébként 18,3%-os volt. Így könnyű kiszámolni, hogy az élelmezési normákra fordítható kiadások reálértéke 1998 novemberben akár 30-40%-kal is csökkenhet. A hadsereg ruházati ellátására fordítható dologi kiadás előirányzat vonatkozásában már egyértelmű megállapításként került rögzítésre a törvényjavaslatban, hogy az 1998 évi ruházati kiadások az 1997 évi nominál érték szint 80%-ára csökkennek le. A ruházati és élelmezési viszonyok ilyen drasztikus mértékű romlása esetén sajnos a választások utánra - hiszen addig vélhetően hangulatjavítási okokból a kormányzat igyekszik majd tartani az amúgy is gyenge színvonalat - bekövetkezhet az az állapot, hogy a hadseregünk kinézetében és ellátásában a „rongyos gárda” szintjére zuhan. Könnyen vezethetnek oda az áldatlan körülmények, hogy a katonák nemcsak eltávozások alkalmával, hanem a laktanyai elfoglaltságok idején is saját civil ruhájukban gyakorolhatnak, vagy a hazuról kapott élelmiszer pakkjaikból táplálkozhatnak. A 30-40%-os élelmezési és ruházati illetmény csökkenésnek reálisan számba véve igenis lehetnek ilyen következményei.

A honvédelem költségvetési tervében a beruházási-felhalmozási kiadásokra 21 milliárd Ft összeg került betervezésre 1998-ra. Ez egy nagyon dinamikus szám lenne, ugyanis viszonyszámban az 1997 év várható teljesítéséhez képest 96%-os emelkedést mutat. Ám az 1998

évben esedékes légvédelmi rakéta beszerzésekkel csökkentve - ami kilenc milliárd Ft és lehet, hogy nem is a legkorszerűbb rakétáról van szó - a beruházási érték növekedés már csak 12%-os, azaz inflációt figyelembe véve a beruházások szinten tartása sem érhető el. A laktanyák és fegyverzetek felújítási előirányzata is csak mindössze 2,4 milliárd Ft, ami az 1997 évi várható teljesítésnek mindössze 56,4%-a. A konkrét pénzügyi adatok alapján látható, hogy a laktanya és fegyverzet felújítások jóval a szükségletek szintjei alatt maradnak, ami az ingatlanok és eszközök rohamos állagromlását fogja eredményezni és a használati idejük jelentős lerövidítésével is jár. A felújítások elmaradásának az egyik legaggasztóbb vetülete az, hogy a honi légvédelmi egységek harcképessége nem éri el azt a küszöbértéket, amelyek az ország légterének megvédéséhez szükséges. A repülő és légvédelmi csapatok eddig is szerény léptékű harceszközei - 28 db. MIG-29-es, 22 db. MIG-21-es harcászati vadászrepülő - amelyek 30 éves, technikailag elavult szovjet konstrukciók, és 25 db. MI típusú helikopter - így sajnos olyan felesleges technikai eszközökké válnak, amelyek csak pénzt emésztenek fel, ám a használhatóságuk a szegényes pénzügyi lehetőségek végett nem mérhető, nem értékelhető, a rájuk háruló védelmi feladatokat nem tudják betölteni. Nyilván a felvetett probléma és a rá adott válasz nem értelmezhető csak szűk technikai vetület. Tehát itt nem arról van szó, hogy MIG-29-es vadászrepülő azért nem tudják betölteni a honi légtér védelmi feladatait, mert elavultak, hanem itt valójában arról van szó, hogy az ország több évtizedes szocialista tervgazdasági, majd a kommunizmust felváltó Dickens-i kapitalizmust eredményező liberális gazdaságpolitikája olyan értékvesztést eredményezett a magyar nemzetgazdaságban, amely alapján a hadsereg technikai szintje és személyi állományának felkészültsége nem tarthatott lépést a kor egyre emelkedő követelményeivel. Tetézi a bajt, hogy a liberális monetarista pénzügy és gazdaságpolitika kiváltotta társadalmi és gazdasági értékvesztésre egy olyan külpolitikai, katonai politikai orientáció telepedett rá, amely gazdasági alapjait tekintve érdekelt abban, hogy az ország a védelmi képességeinek minél kisebb mértékben tudjon megfelelni, azaz gazdasági, külpolitikai és katonai szinten

minél önállótlanabb legyen. A hadseregünk szintjén, tárgyasult formában nyilván csak az látható, hogy 1998-ban laktanya, gyakorlótér, híradó eszköz felújítások maradnak majd el. A felállításra került Kiképző Központok korszerűsítése, sőt gyakorló eszközökkel való ellátása sem oldódik meg 1998 évben. Ugyanakkor tetten érhető az a költségvetési tervszámokban, hogy a NATO tagállam fegyvergyárakból származó légvédelmi rakétákon túl 14 milliárd Ft értékben kell költeni az Euro-atlanti integráció többletkiadásaira, mint fejezeti kezelésű költségvetési előirányzatokra. A magyar államháztartás amúgy is szűkös pénzeszközeit, így nem oda fordíthatjuk, ahol a legégetőbbek a problémák és segíteni a legemberibb kötelessége lenne a kormánynak, hanem oda, ahol azt az ország vezetőinek és az országra rátelepült gazdasági és politikai körök érdekei kívánják.

2. Az elprivatizált gazdaság

1997 őszén az egykori magyar állami tulajdon 90%-ban privatizált. A magánosítási folyamatok legjavának, a legértékesebb vagyონrészek megszerzői döntő többségben külföldiek. Multinacionális világcégek. Azokon a területeken, ahol 1988-1997 időszakban az első tulajdonos váltás nem a külföldiek javára történt meg, hanem magyar vállalkozók részére, ott is egyre nagyobb az esély arra, hogy a hazai vállalkozó kiszorul a tulajdonából és az adott piacról. Tönkremegy. Egyre magasabbak az adóterhek, egyre nehezebb a fejlesztéshez és az üzlet bővítéshez szükséges hitelt megszerezni. A másik oldalon levő multik, élelmiszer feldolgozók, kereskedelmi láncok bírják a versenyt. A Start hitelből indult hazai vállalkozások, „sarki fűszeres”-jellegű boltok kora lassan az alkonyához közeledik. Az 1990 után indult hazai vállalkozások 40%-a már tönkrement.

A gazdaságstratégiai elemzésekkel egyértelműen alátámasztható, hogy az ipari termelés 1996-1997 évekre beindult növekedése mögött a hazánkban beruházó multinacionális cégek állnak. Az IBM, a General Electric, (Tungstam és a Budapest Bank privatizőre) a General

Motors (Opel Autógyár), az Audi (Győr), a Philips és még folytathatnánk. Szinte mindenki által ismert cégekről van szó. Az irodagép, a számítógépgyártás, a híradástechnikai termékek gyártása, és a közúti járműgyártás területén ezek a cégek kizárólagos tulajdonosi részese-désre tettek szert. A külföldi érdekeltségű vállalkozások kivétele az 1992 évi 273 milliárd Ft-ról 1995-re 3,4-szeresére emelkedett, 937 milliárd Ft-ra. A behozatal ugyanezen időszak alatt már 3,8-szeresére, azaz abszolút számokban kifejezve 324 milliárd Ft-ról 1217 milliárd Ft-ra. A külföldi érdekeltségű vállalkozások adták 1995-ben a kivitel 46%-át, viszont ők hozták be az import 57%-át. 1996-ban például - 1 év alatt - 4088 új, külföldi érdekeltségű vállalkozás alakult. A befolyt külföldi működő tőke érték a tavalyi évben 30 milliárd Ft-ot tett ki. Ha egy hosszabb időszak vonatkozásában vizsgáljuk nemzetgazdasági pénzügyeinket az ország gazdasági függősége még nyilvánvalóbbá válik. 1989 és 1996 viszonylatában a GDP bruttó hazai termék 14%-os folyóáras csökkenése mellett a behozatal volumene 39%-kal megnövekedett, míg a kivitel értéke mindössze 14%-kal. Tovább mélyíti az ország gazdaságának önállótlan, kiszolgáltatott voltát, hogy az importhoz mérten elhanyagolható mértékű exportnövekmény volumen is kedvezőtlen közgazdasági jelleggel bír, ugyanis a külkereskedelmi forgalom növekedésében egyre nagyobb szerepet játszik a bér munka, ami a textil, ruházati ipar mellett most már a gépiparban is egyre nagyobb teret nyer. A bér munkaforgalom az áruforgalomnál is dinamikusabban bővült, egyidejűleg a külkereskedelmi forgalomból való részesedése is emelkedett. Az összes exportnak 1993-ban a 20%-át, 1996-ban viszont már 26%-át bér munkában feldolgozott késztermékek adták. Ugyanakkor a behozatalon belül is megnőtt a bér munka feldolgozásra behozott termékek aránya, az 1993 évi 12%-ról 1996-ra 18%-ra. Olcsó az emberi munka Magyarországon. Az ország nyugat függőségét tovább bizonyítandó lényeges arra utalni, hogy a privatizáció ellenértéként befolyt pénzeszszegek 1990-1995 viszonylatában mintegy 900 milliárd Ft értékű devizaösszeget jelentettek, majd a privatizáció úgynevezett II. szakaszában, a stratégiai ágazatok értékesítéseként 1996-1997 időszakában még mintegy 8 milliárd dollár értékű deviza-

bevételekre tett szert az ország. Az első privatizációs tételből befolyt összegek a költségvetés folyó kiadásainak oltárán felemésztyödnek, míg az energiaszolgáltató szektor értékesítésből származó bevételek az ország 21 milliárd dolláros külső nettó államadósság tömegének 13 milliárd dollárra való lecsökkentésében játszottak szerepet. Így a külső államadósság szintjén ugyan csökkentek a terhek, ám ugyanennyivel, azaz 8 milliárd dollárral emelkedtek meg azon külföldi hitelek, amelyeket a Magyarországon működő vállalkozások vettek fel a külföldi anyavállalatoktól, illetve üzlettársaiktól.

Egyenleget vonva: a nemzetgazdaság termelésével, pontosítva a dolgot, az országban zajló termelési folyamatok hozadékával szemben 13 milliárd dollár állami és 8 milliárd dollár magánadósság tömeg áll. A központi költségvetés hiányának és a hiányból kumulálódó belső államadósság tömeg lefedésére közel 3 milliárd dollár értékű állampapír befektetés nyújt fedezetet, amely hiteltömeg külföldi vagy belföldön bejegyzett, de külföldi érdekeltségű bankok kezében van. A privatizáció nyomán közel 20 milliárd dollár értékű úgynevezett működő tőke áramlott be az országba. A privatizált vállalatok beruházásai, géppark és forgóeszköz feltöltés a leggyakoribb célterületek. Összeségében 40-45 milliárd dollár értékű külföldi befektetés, pénztömeg van az országba. Ezzel szemben az egy év alatt megtermelt nemzeti jövedelem példának okáért 1997-ben mindössze csak 40 milliárd dollár. Ez annyit jelent, hogy az külföldi befektetők szempontjából a Magyarország irányába megnyilvánuló ország kockázat nagy. Ez a hatalmas, Magyarországon elhelyezett pénztömeg, még úgy is, hogy gyakorlatilag a hazai termelés 90%-ban a külföldi multinacionális cégek kezében van - hiszen az export-import alakulását alapvetően ők generálják, ők rendelkeznek a termelési alapokkal és vertikumokkal - megfelelő extraprofitot, és végső soron biztos visszatérülést csak úgy eredményezhet, hogyha a környező feltételek - mint külpolitika, katonai szövetségi rendszerhez való tartozás, külkereskedelmi kapcsolatok, gazdasági erőforrások lekötöttsége - megfelelő, ellenőrizhető kezekben van.

3. Az elprivatizált függetlenség?

Az a körülmény, hogy fél év múlva az országban választások lesznek, továbbá a magyar államháztartás makrogazdasági-pénzügyi mutatói tovább romolnak a külföldi befektetők szempontjából, a pénzelhelyezés biztonsága oldaláról nem megnyugtató.

1997 évben a 8000 milliárd Ft-os (40 milliárd dollár) GDP-re még „csak” 4940 milliárd Ft belföldi államadósság tömeg jutott, az 1997 évre betervezett 310 milliárdos központi költségvetési egyenleg mellett. 1998-ra viszont már újabb 426 milliárd Ft a költségvetés előre prognosztizálható hiánya. 1999-re és 2000-re pedig újabb 403-403 milliárd Ft deficit szerepel a még az egyébként optimista kormányzati 3 éves prognózisban is. Az ország további működőképességéhez viszont hozzá tartozik majd az is - legalábbis a jelenlegi vélhető kormányzati szisztéma szerint -, hogy a belföldi államadósság tömeg finanszírozásába a jelenlegi értéknél akár többszörös arányban is külföldi tőkét vonjon be. Ezek a közgazdasági körülmények egyértelműen azt bizonyítják, hogy az ország gazdaságának, államháztartás vitelének finanszírozásában és működőképességének biztosításában a fejlettebb nyugat-európai, euró-atlanti gazdasági és politikai köröknek egyre meghatározóbb, hovatovább teljes körű, az ország gazdaságát teljes mértékben lefedő szerep jut.

A külföldi tőke Magyarországon így nemcsak a vállalkozások 90%-át működteti, hanem az államapparátust, az államháztartás egész rendszerét is, hovatovább a nemzetgazdaság politikai-gazdasági alakulását vizsgálva rövidesen a teljes állam - és önkormányzati gépezetet is. Ehhez a folyamathoz, a külföldi tőke megtérülésének zavartalan biztosításához szükséges a katonai orientáció euró-atlanti jellegének megerősítése, azaz az ország NATO csatlakozásának a kikényszerítése. Tehát a NATO csatlakozás kérdése elsődlegesen nem védelmi-katonai politikai kérdés, hanem a külföldi államok, és multinacionális világcégek tőkebefektetései zavartalanságának és megtérülésének biztosítása

Magyarországon. Így azok a kormány- és magukat ellenzékinek mondó pártok, amelyek az euró-atlanti csatlakozás katonai és gazdasági (EK) formájában is azonosulnak, egyetértenek, nem tesznek mást, mint elismerik az ország euró-atlanti impériummá válásának tényét, amire a NATO és EK csatlakozással a jogi-szerződési kereteket is törvényi rangra emelik. Nyilván az ország alárendelt gazdasági és külpolitikai szerepfelvételre kényszerítését sokan csak avégett nem ismerik fel, mert a történelem hasonló példákkal még nem szolgálhat. Területeket, újabb nyersanyagforrásokat, olcsó munkaerőt, igénytelen felvevő piacot a fejlett országok általában fegyverrel, hadviseléssel szereztek az elmúlt évszázadokban. Így volt ez Amerika felfedezésekor, a brit, a német világbirodalmak kialakulásakor is. Viktória királynő walessi és skót zsoldosai először katonailag igázták le Indiát, Cortes Pizarro katonái pedig Latin-Amerikát. A katonai támaszpontok kiépítése, a területek katonai meghódítása után következett csak a gazdasági meghódítás. Az arany és ezüst elrablása, a munkaerő más földrészekre szállítása, a bányák kisajátítása. A XX. század utolsó évtizedének gyarmatosítási folyamatait kelet-közép Európában már más körülmények jellemzik. A szocialista tervgazdasági viszonyok között legyengült, eladósodott országok piacgazdasági nyitásának kikényszerítésén keresztül első körben az adott országok gazdaságának megszerzése történik meg első körben, majd másodikban olyan katonai - külpolitikai orientáció kikényszerítése, amely a fejlettebb országokat, a fejlettebb euró-atlanti országokhoz, és a mögöttük lévő gazdasági érdekcsoportokhoz kötik tartósan, biztosítva ezzel a nemzetközi tőke működésének és extraprofit szerzésének zavartalanságát. Eredmény tekintetében nyilván a korábbi évszázadok gyarmatosítási folyamatait és a közép-kelet európai régió jelenlegi gazdasági leigázását is ugyan az a végkifejlet fogja jellemezni. A fejletlen közép-európai térségbe a működő tőke betelepítése, az olcsó munkaerővel termeltetés, monokultúrás, a fejlettebb euró-atlanti régiótól történő gazdasági függőségi viszony kialakítása és nem utolsósorban egy olyan vékony helybeli lakossági réteg kialakítása, akik némiképp érdekeltté tehető abban, hogy a helyi szinten adott korlátok és korlátaik között a termelést, a

tőke megtérülési folyamatát felügyeljék. Nyilván a magyarországi választások közeledtével burzsoázia szerep betöltésére a jelenlegi politikai vezetés és egyre kisebb mértékben alkalmas. Így a komprádor szerep egyre „hatékonytalanabb”, tehetetlenebb betöltése miatt terelődik a hangsúly a NATO katonai tömbhöz való csatlakozás kikényszerítése felé. Magyarul a fejlett nyugat is felismerte azt, hogy az MSZP-SZDSZ koalíció és a nekik alárendelt néhány „ellenzéki” satelit párt nem képes biztonsággal a 40-45 milliárd dolláros tőketömeg hatékony működtetését biztosítani és a maga politika eszközeivel érdemben felügyelni. Nyilván a felismerés kölcsönös, hiszen a kormányzati koalíciós pártok és ellenzékük is felismerte azt, hogy valóban képtelenek a tőkefelügyelő szerepre, ám hatalmuk további biztosítása érdekében vállalják azt, hogy a célba vett katonai-külpolitikai és gazdaságpolitikai tömbhöz való tömörülésük révén - együttesen, egymást kiegészítve - jobban meg tudnak felelni a feladatnak. Ám a kölcsönös felismerések méltatásán túl lényegesnek tartom azt kihangsúlyozni, hogy a tárgybani folyamatban, illetve annak várható kihatásaiban a nyugati világ gazdasági és politikai érdekköreinek a felelőssége a nagyobb, sőt mi több a pénzügyi kockázata is. Sem Dél-Amerikából, sem Indiából, sem Hongkongból, sem Afrikából nem rabolhat már a fejlett nyugat olyan léptékekben, mint ahogy tehette 100-200, vagy 300 évvel ezelőtt. Hiába kedvezményezte a helyi gazdagokat és tett kiváltságossá bizonyos politikai köröket, a tévedéseiért, helytelen helyzetfelismeréseiért mindig a nyugati világ fizetett anyagi értékben többet. Elmaradt hasznok és politikai emberségességi megítélések tekintetében egyaránt. A háromszög bármelyik sarkából a másik kettőbe eljutni végül is mindig az egyenes mentén a legrövidebb...

A NATO csatlakozás körüli huzavona taglalása kapcsán nem elhanyagolható körülmény az sem, hogy a közép-európai országok hadseregei a magyaréhoz hasonlóan úgymond nem NATO kompatibilisek. Fejlettségük, haditechnika szintjük messze elmarad bármely tagállam hadseregétől. 35-45 milliárd dollárra taksálható az az összeg, amely a 3 NATO tagjelölt ország hadsereg fejlesztésére szükségessé válna.

Lényeges azonban - ellentétben Kovács László külügyminiszter leegyszerűsítő számításaival - hogy országonként nem 15-15 milliárd dolláról van szó, hiszen Csehország, Lengyelország és Magyarország hadseregei nem egyformán elmaradottak a fegyverzeti színvonalukban. Magyarország a legelmaradottabb, a hadserege a működésképtelenség határán van. Így bizonyos alapszámítások elvégzése után vélelmezhető, hogy a magyar NATO kompatibilissé tétel akár 25-30 milliárd dollárba is kerülhet a mi esetünkben. Nemcsak a haditechnika megvételéről van szó, hanem a személyi állomány teljes körű átképzéséről, a műszaki háttérbázis megteremtéséről is. Ezen járulékos költségek olyan mértékűek, hogy szinte könnyűszerrel állítható, hogy az országnak - ha már arra ítéltetett, hogy gazdasági függetlenségének elvesztése után a katonait is elveszítse - egyszerűbb volna a külföldi haditechnika mellé a külföldi zsoldosokat is megfogadni. A tisztképzés, a technikusképzés, a nyelvtanulás, a szerviz-kiszolgáló rendszerek teljesen új alapokra helyezésére van ugyanis szükség, ami a jelenlegi katonai viszonyokat némiképp is ismerve arra enged következtetni, hogy 5-10 éven belül az ország a NATO tagállamok haditechnikai és csapatvezetési rendszereit nem tudja átvenni, nem tud velük érdemben, velük azonos szinten együttműködni. Így a haditechnikai eszközök 25-30milliárd dolláros értékének birtokba vétele folyamatában felesleges pénzkiadásnak bizonyul. Az ország jelenlegi és a jövőben vélelmezhető teherbíró képessége alapján rámutattam arra is, hogy az 1998 évi 123 milliárd Ft-os katonai kiadási előirányzata mellett a hadsereg a védelmi feladatainak nem tud megfelelni. Sem nominál, sem reálértéken az államháztartás hanyatló pénzügyi helyzetét ismerve nincs arra remény, hogy a jelenleginél magasabb pénzügyi összegeket lehetne - főleg nagyságrendekkel magasabbakat - fordítani a honvédelemre. Az egész államháztartási rendszert, a nemzetgazdaság egészének a jelenlegivel teljesen ellentétes irányú átalakítását kell ahhoz eszközölni, hogy a központi költségvetés bevételei magasabbak legyenek, és így a honvédelmi közkiadásokra magasabb összegeket lehessen fordítani. A jelenlegi kormányzatból és ellenzéki satelit pártjaiból az ez irányú változtatási szándék hiányzik. Így a Magyar Hadsereg NATO kompa-

tibilissé tételének 25-30 milliárd dolláros költségét a kormányzati és ellenzéki pártok a nyugati fegyvergyárak felé történő, áruhitel formájában történő állami eladósodás formájában tervezik minden bizonnyal megfinanszíroztatni. Így az országban egy év alatt megtermelt 40 milliárd dolláros bruttó hazai termékkel szemben 70-75 milliárd dolláros adósság tömeg állna, aminek a kifizetésére, vagy akár kamatainak teljesítésére az ország, a nyugat függőségi viszony alatt álló termelő és bankszektor sem képes. Azon túl, hogy a NATO csatlakozás országunk gazdasági és külpolitikai mozgásterét teljesen kiszolgáltatottá tenné a nyugati világnak, talán a NATO politikai-pénzügyi köreiben is végeznek olyan megtérülési számításokat az elkövetkezendő években, - mielőtt még a teljes jogú tagfelvételünket kimondanák - amelyek rávilágítanak arra, hogy a jelenlegi 30 milliárd dollár nyugati tőkebefektetés megduplázása mögött álló érdekbefolyás növekedés nem áll arányban a befektetett tőke hozamaival, és a tőkejavak szedésének biztonságával.

Drábik János

Központi bankok magánkézb

A központi bankok - Magyarországon a Magyar Nemzeti Bank - célja, hogy stabilizálja az adott ország nemzetgazdaságát, pénzki-bocsátással, hitelnyújtással, a kamatlábak és a valutaátváltási kulcsok szabályozásával. Ha demokratikusan választott törvényhozás vagy kormányzat ellenőrzi egy ország költségvetési (fiskális) és a forgalomban lévő pénz mennyiségét szabályozó (monetáris) politikáját, akkor a központi bank az egész társadalom érdekét szem előtt tartva kénytelen működni. Ha viszont magántulajdonban van a központi bank részvényeinek a többsége, akkor ez a szervezet elsősorban a tulajdonosok privát hasznára van tekintettel. Helyesen állapította meg már csaknem kétszáz évvel ezelőtt Meyer Rothschild, hogy „egy központi bank magántulajdonba vételének valódi oka a részvényesek személyes vagyonának a gyarapítása.” Ugyancsak tőle származik az a kijelentés is, hogy „engedjék meg nekem egy ország pénzügyeinek az ellenőrzését, hogy aztán ki hozza törvényeit az már nem érdekel.”

A Magyar Nemzeti Bank teljes kivonása a kormány hatásköre alól már valóság. További függetlenítése most már magától az Országgyűléstől is folyamatban van. Erre utalnak a jelenlegi alkotmány módosítására készült tervezetek. Már arról is érkeztek - egyelőre még nem megerősített - hírek, hogy nagy titokban elkezdődtek az MNB formális privatizálását szolgáló előzetes tárgyalások a Nemzetközi Valutaalappal. Az MNB hatáskörének és függetlenségének további növelése az is, hogy 1996 nyarán a pénzügyminiszter megállapodott a nemzeti bank elnökével az úgynevezett nullás adósságállomány kötvényesítéséről, azaz arról, hogy az eddig csupán elszámolási tételt jelentő kamatmentes és lejárat nélküli adósság a költségvetést terhelő és kamatozó valóságos adósságként legyen kezelve a jövőben. Ebben az írásban most csak arra kívánok utalni, hogy ezzel a lépéssel a már meglévő államadósság után fizetett évi 550 milliárd forintot kitevő kamatösszeget 850 milliárdra nö-

velik, azaz egy csapásra 300 milliárddal emelkedik a költségvetést terhelő kamatfizetési kötelezettség. Ez a kamatfizetési kötelezettség ezentúl egyenrangúan versenyez majd az életbevágó oktatási, egészségügyi és szociális kiadásokkal a szűkös költségvetési forrásokért. Ha ehhez hozzászámítjuk, hogy a nyugdíjrendszer folyamatban lévő megreformálása címén kötelezővé kívánják tenni Magyarországon - egyedül Európában! - az egyéni befizetéseken alapuló nyugdíjbiztosítást, további tíz és tíz milliárdokhoz juttatva a bankokat, akkor világosabb képet kaphatunk arról, hogy milyen ütemben építi ki pozícióit a bankhatalom és válik a kormánynál is fontosabb döntési központtá hazánkban.

Hogy mekkora hatalma van egy központi banknak, azzal kapcsolatosan érdemes Lincolnnak azokat a szavait idézni, amelyeket az Egyesült Államok Nemzeti Bank törvénye elfogadásakor mondott 1863 februárjában:

„A pénz hatalom élőködik a nemzeten békeidőben és összeesküszik ellene válságos időkben. Ez a hatalom despotikusabb, mint a monarchia, arcátlanabb, mint az autokrácia, önzőbb, mint a bürokrácia. Olyan válság közeledtét látom, amelytől megfagy ereimben a vér és reszketnem kell hazám biztonságaért. A korporációk kerülnek trónra, a korrupció korszaka köszönt ránk és a pénzhatalom kihasználva a nép hiszékenységét mindent elkövet uralmának a fenntartásáért egészen addig, amíg a gazdagság néhány kézben halmozódik fel és a köztársaság tönkremegy.”

Néhány hónapra azután, hogy az említett banktörvény elfogadásra került, a City of Londonban működő Rothschild bank bizalmas levelet írt a new yorki bankárokhoz. Ebből is érdemes idézni néhány mondatot:

„Azok a kevesek, akik kiismerik magukat a kamatozó fedezet nélküli pénz rendszerén, vagy abban lesznek érdekeltek, hogy minél több hasznot húzzanak belőle, vagy annyira függenek majd kegyeitől, hogy nem fogják ellenezni. A nép többsége viszont nem lesz képes szellemileg felogni, hogy a pénztőke milyen hatalmas előnyökre tehet szert e rendszer

segítségével. Ők zokszó nélkül viselik majd terheiket és talán mégcsak nem is sejtik, hogy ez a rendszer mennyire sérti érdekeiket.”

A fedezetlen pénz rendszerének lényege

A fedezettel (pl. aranyalappal) rendelkező pénz bármilyen mennyiségben nem növelhető, ezért ez az új rendszer először korlátozza, majd teljesen kiszorítja a használatból a fedezettel rendelkező pénzt. Az így forgalomba kerülő pénz most már csak hitelpénz, amely egy tollvonással vagy egy billentyű lenyomásával nemcsak korlátlanul növelhető, hiszen a semmiből állítják elő, de amely után mindenki kénytelen kamatot is fizetni a bankoknak. A semmiből teremtett és csak hitel, illetve adósság formájában létező pénz - hitelpénz - után felszámított bármilyen mértékű kamat morálisan elfogadhatatlan és ezért uzsorának tekintendő. De nemcsak a kamat létével, de a mértékével és azzal is probléma van, hogy azt akkor is előre rögzített mértékben és időpontban fizetniük kell a vállalkozóknak, ha vállalkozásuk csak kismértékben volt nyereséges, vagy ha azzal nem is sikerült értéktöbbletet előállítani. Holott a kamat az elért értéktöbblet azon része, amelyre a pénzt befektető tarthat igényt egy sikeres vállalkozás esetén. És ha nem volt a vállalkozás sikeres, ha nem sikerült értéktöbbletet előállítani? A kamatot a bankoknak akkor is fizetni kell. Ha pedig a vállalkozó erre nem képes, akkor jön a végrehajtó. A bank aztán árverezés útján lesz fiktív pénzéért valódi értéket hordozó vagyontárgyak tulajdonosa a reálgazdaságban.

A fedezetlen pénz rendszerének másik fontos jellemzője, hogy a növekvő gazdaság pénzszükséglete csak fokozott eladósodás és kamatterher vállalásával növelhető. A fedezetlen pénz folyamatos szétterítése a reálgazdaságban tartósan gerjeszti az inflációt. De inflációs hatásúak az exponenciálisan emelkedő kamatterhek is, mert beépülve a termelési költségekbe állandóan felfelé hajtják az árakat. A bankokhoz áramló hatalmas összegű kamatok viszont csökkentik a reálgazdaságban mozgó pénz mennyiségét, amely ciklikusan pénzhiányhoz vezet. A pénzhiány pedig azt jelenti, hogy egyes gazdasági szereplők, bármilyen jól dol-

goztak is, nem tudják értékesíteni áruikat, szolgáltatásaikat. Ez csődöket, recessziót, munkanélküliséget vált ki. De hová teszik a bankok a kamatmilliárdokat? Egy részüket visszaforgatják a termelő gazdaságba, újabb hiteleket nyújtva. Ez további eladósodást, növekvő kamatterheket jelent az értéket előállító reálszféra számára. Az eladósodás és kamatfizetés spirálja pedig folytatódik, de most már magasabb szinten. A kamatjövedelem többi része azonban nem tér vissza a termelési szférába, hanem parazita tőkeként spekulál a pénzpiacokon, mivel így több profitot tud elérni, mint az értéket előállító termelő reálszférában.

A „stabilitás” megőrzése

A fedezetlen pénz rendszere belső ellentmondásai miatt szükségszerűen nagyon ingatag, törekeny és ezért működtetése folyamatosan stabilizáló erőfeszítéseket igényel. Ezért a pénzvilágban hallható legtöbbet hangoztatott jelszó ma a „stabilitás megőrzése”. A stabilitás itt a folyamatosan híguló, elértéktelenedő pénz relatív értékének a megőrzésére tett sziszifuszi erőfeszítés: azaz a fogyasztás és a gazdasági növekedés korlátozásával a költségvetés és a külkereskedelmi mérleg egyensúlyának a megtartása. Ez a fajta stabilitás azok legfőbb érdeke, akik a fedezetlen pénz kibocsátásával és a ráépülő kamatok behajtásával a saját pénzrendszerük egyensúlyát minduntalan felborítják. A megbomló monetáris egyensúlyt ideig-óráig fenn lehet tartani a társadalmi erőforrások átcsoportosításával (lásd Bokros-csomag Magyarországon, a szociális rendszerek beindult fokozatos leépítése Amerikában, Német-és Franciaországban), azaz az adósságszolgálat maradéktalan teljesítése végett csökkenteni lehet a jóléti állam szociális kiadásait egészen addig, amíg azok nem ütköznek a társadalom többségének a kemény ellenállásába. A fedezetlen pénz világrendszerre alakítása és fenntartása csak a központi bankok minőségileg új szerepvállalásával volt lehetséges.

Kiket szolgálnak a központi bankok?

De kiknek engedelmeskednek a független központi bankok, legyenek magántulajdonúak vagy formálisan még köztulajdonban állók? Kiknek az érdekében gyakorolják a pénzügyi-és gazdasági élet ellenőrzésének a monopóliumára támaszkodó növekvő hatalmukat? A népszuverenitás elve alapján választott demokratikus kormányoknak és törvényhozó szerveknek, azaz a társadalom egészének a szükségleteit és érdekeit képviselik vagy pedig a magukat előszeretettel „objektív piaci erőknék” feltüntető nemzetközi pénzcsoportok monopolhatalmát, privát érdekeit? Bármilyen legyen is válaszunk ezekre a kérdésekre, tény, hogy a központi bankok ma már átfogó rendszerré integrálódtak és szerepük egyre növekszik. A rendszer élén a központi bankok központi bankjának a szerepét betöltő bankhármas - a Nemzetközi Valutaalap, a Világbank és a Nemzetközi Fizetések Bankja - áll.

Pénzmonopólium vagy szabadpiac

A központi bankok annyiban piacbarát intézmények, hogy alapvető érdekük a nemzetközi pénzpiac fenntartása. A pénzpiac szabályozásának monopóliumával viszont kézben tartják a termelő szféra piaci mozgásait is. Ez pedig gátolja a vállalkozói szabadságot, az áruk és szolgáltatások szabadpiaci versenyét. A nemzetközi pénzpiac ellenőrzésének monopóliuma tehát nem egyeztetethető össze a szabadpiaci versennyel. A központi bankok a társadalom demokratikus ellenőrzése alatt nem álló szervezett magánhatalom legfontosabb szerveiként alapvető közfeladatokat vontak magukhoz, ugyanakkor döntéseikben magántulajdonosaik személyes érdekeit tartják szem előtt. Ezen közfeladatok ellátása kapcsán hozott döntéseik kihatnak a társadalom egészének a sorsára, miközben ennek a társadalomnak semmilyen beleszólási lehetősége sincs a központi bankok tevékenységébe. PI a formailag még állami tulajdonban álló MNB saját rendeletével 20 évre szólóan hivatali titokká minősítette a hitel- és tartalékállomány szerkezetére, változásaira és döntéseire vonatkozó információkat. Az MNB állami alkalmazott elnökének je-

lenlegi fizetése pedig havi 3,6 millió forint, ami mintegy hatszorosan múlja felül a miniszterelnök fizetését. A központi bankok a választott kormányok megkerülésével, azok kezét gyakran megkötve irányítják a pénzügyi-és gazdasági életet. Holott a kormányok tagjainak választóik elé kell állniuk és viselniük kell a politikai felelősséget, míg a központi bankok vezetőinek nem kell megmérettetniük magukat demokratikus választásokon. De akarjuk vagy sem, mint tény tudomásul kell vennünk, hogy ezek az új pénzügyi szervezetek ma már meghatározóan szólnak bele sorsunk alakulásába.

Miért kerültek előtérbe a központi bankok?

Miért fejlődhettek az elmúlt két évtized során a kormányoknál is fontosabb intézménnyé a központi bankok? Az egyik ok az volt, hogy a gazdaságilag legfejlettebb országokban a monetáris politika vált uralkodóvá. Ez pedig a központi bankok speciális területe. A másik ok az volt, hogy az Európai Unió közös központi bankjának a tervbe vett létrehozása, valamint új központi bankok létesülése Kelet-és Közép Európában arra kényszerítette a kormányokat, hogy világosan meghatározzák viszonyukat ezekhez az új intézményekhez. A harmadik tényező pedig az volt, hogy a kötöttségektől megszabadult, globalizált és elektronizált pénzügyi piacok ráébredtek arra: segítségre, irányításra, gyámkodásra szorulnak. Azaz monetáris intézmények nélkül nem boldogulnak még akkor sem, ha sokan nem kedvelik ezeket az intézményeket. Ezt a három különböző okot a mindegyikben benne rejlő közös stabilitási iránti igény kapcsolja össze. Stabilitás alatt az adott ország valutája vásárlóerejének és a pénzügyi rendszernek, ezen belül a fizetési rendszernek a stabilitása értendő. Tehát nem a gazdasági növekedés, a jóléti rendszerek, valamint az emberközpontú társadalom fenntartásának a stabilitása, hanem a hitelpénz és kamatfizetés rendszerének zavartalan működtetése. Ez messze több és igényesebb feladatkör, mint a hagyományos jegybankok pénzki-bocsátási funkciója és az állam bankárjának szerepköre.

Már említettük, hogy a kamat időmúláshoz kötöttsége és rögzített mértéke, - azaz attól való teljes elkülönítése, hogy a kölcsönzött hitellel sikerült-e vagy sem az adott idő alatt értéktöbbletet előállítani - a fedezetlen pénz alapján működő gazdaságot szakadatlan egyensúlyvesztésbe hajszolja. Ezért a monetáris stabilitás eröltetése lett az egyensúly helyreállításának szinte vallásos dogmává lett módja. A vezető ipari országok pénzügyeit kontrolláló központi bankok és az őket háttérből irányító nemzetközi pénzügyi körök az 1970-es évek második felében adták fel a nagyvonalú állami túlköltekezéssel fenntartott gazdasági növekedés politikáját. Ezt persze a korlátlanul előállítható fedezetlen pénz tette lehetővé. Ennek a Keynes által szorgalmazott politikának az egyik főcélja a munkanélküliség elkerülése és a teljes foglalkoztatottság megközelítése volt. Másik, nem kevésbé fontos célja pedig az államok tudatos eladósítása volt, hogy teljesen át lehessen térni a fedezet nélküli hitelpénz és a kamatfizetés rendszerére. Ez a finanszírozási mód kedvezett a politikai eliteknek is, mert népszerűtlen adóemelések mellőzésével tudták politikai programjaikhoz a pénzt beszerezni a központi bankok mindig készséges vezetőitől. Amikor ez az eladósodási folyamat elérte azt a szintet, hogy a magánbankok által kreált hitelpénz már kiszorította a kamatmentes pénz különböző változatait (pl. a nemesfémeket, az egyes államok által kibocsátott kamatmentes pénzeket), akkor a központi bankok hirtelen az infláció megfékezését, a hitelek menedzselését, a kamatlábak és a valutaátváltási kulcsok meghatározását helyezték tevékenységük központjába. Ezzel elkezdődött a neoliberális monetáris pénzpolitika máig tartó korszaka.

Olajárrobbanás - globális manipuláció

Az infláció 1973-74-ben valóban kétszámjegyű volt még az olyan vezető ipari országokban is, mint az Egyesült Államok és Nagy Britannia. Ez egyben gazdasági visszaesssel párosult. A hagyományos befolyásolási módszerek, a kereslet fokozása és a forgalomban lévő pénz mennyiségének a növelése már nem bizonyult elegendőnek. A vezető ipari országok nyíltan nem adták fel a gazdasági növekedést, de valójá-

ban elfogadták azt a nézetet, hogy a növekedés legfőbb ösztönzője az alacsony infláció, más szóval az árak stabilitása. Éppen ekkor azonban fokozott infláció bontakozott ki az OPEC olajáremeléseként ismert globális pénzügyi manipuláció egyenes következményeként. Az Egyesült Államok, Nagy Britannia és a világ pénzügyeit ellenőrző nemzetközi pénzcsoportok ezt a jól átgondolt tervet azért dolgozták ki és hajtották végre, hogy a világ országainak többlet tőkéjét átpumpálják egy globális központi alapba, ahonnan azután ezt a pénz ki lehet kölcsönözni megfelelő méretű kamattal a tőkehiányban szenvedő 3-ik világ országaiba, valamint az egykori szocialista tábor államaiba, nagyrészt kormánykölcsönök formájában. Ezzel rövidtávon stabilizálták a világgazdaságot és mesterséges keresletet teremtettek az eladási nehézségekkel küszködő Amerika termékei iránt. Szerepelt számításaikban az is, hogy az energia-árrobbanás nyomán növekvő ütemű infláció csökkenti a fejlett ipari országokban a reálbéreket is.

Ilyen tudatosan és jól előkészített „spontán olajárrobbanások” produktálásához, azaz a további sikeres globális méretű pénzügyi manipulációkhoz olyan központi bankokra van szükség, amelyek teljesen függetlenek mindenfajta parlamenti és kormányzati kontrolltól. Ezért a nemzetközi pénzvilág vezetői máig tartó erőteljes kampányba kezdtek a központi bankok autonómiájáért. A nagyrészt független, azaz a kormányzatokkal szemben erős központi bankok - mint pl. az Egyesült Államok, Svájc és Németország központi bankja - viszonylag eredményesen fékeztek az inflációt, de ugyanezt az eredményt a pénzügyminiszter ellenőrzése alatt álló japán központi bank is el tudta érni. Ami pedig az akkor még teljes kormányzati kontroll alatt álló francia bankot illeti, az néha még a Bundesbanknál is alacsonyabbra tudta szorítani az inflációt.

Magánügy vagy közügy a monetáris politika szabályozása?

A nemzetközi pénzügyi rendszert ellenőrző erők szerint a monetáris politika irányítása demokratikus államban sem lehet választott képvisel-

lők kezében, mert a pénz a politikailag legérzékenyebb áru és ezért a pénzügyek irányítását meg kell védeni az illetéktelen politikai, pártpolitikai - beavatkozásoktól, a politikai hatalom visszaéléseitől. Ha a kormányok meghatározhatják pl. a kamatlábak mértékét, akkor jól időzítve gazdasági fellendülést indíthatnak be választások előtt, amelynek elkerülhetetlenül bekövetkező inflációs vonzata csak a választások után következne be. Erre az évrre azzal válaszolhatunk, hogy a szervezett magánhatalom, amely néha még az állami közhatalomnál is erősebb hatalom, szintén visszaélhet a pénzügyek manipulálásával, ráadásul anélkül, hogy a privát haszonra manipulálóknak valaha is politikailag vállalniuk kellene egy demokratikus választás keretében a felelősséget tetteikért a társadalom nyilvánosságá előtt.

A központi bankok kormányoktól való függetlenítésének igazi oka azonban az, hogy ez szükségszerű előfeltétele egy államok feletti Európai Központi Bank létrehozásának, majd pedig egy globális központi bank működtetésének. Ennek a világszintű központi banknak lennének a helyi kirendeltségei az egyes államok központi bankjai és csak neki lennének alávetve. Mint már említettük, a globális központi bank szerepét jelenleg három szorosán együttműködő testvérbank, az IMF, a Világbank és a BIS /Nemzetközi Fizetések Bankja/ tölti be. Ennek a bankinternacionálnak érhetően útjában állnak a pénzhatalom számára feleslegessé vált nemzetállamok, mert ezek az „idejétnúlt” intézmények csak akadályozzák transznacionális szervezeti rendszerének zavartalan kiépülését és hatékony működtetését.

Meg lehet-e fékezni a spekulációt?

A központi bankok 3-ik nagy szerepköre a kereskedelmi bankok és más pénzügyi intézmények, valamint a pénzpiacok működésének szabályozása és ellenőrzése. Ha egy központi bank kézben akarja tartani a monetáris politikát, akkor nem térhet ki az elől, hogy a pénzügyi rendszer integritását, stabilitását, a fizetési-elszámolási rendszert valahogyan befolyásolja, irányítsa. Ez így van a gyakorlatban még akkor is, ha

egyes országokban az ellenőrzési feladatokat nem egyedül, hanem más intézményekkel közösen látja el. A megkötöttségek feloldása - a deregularizáció, liberalizáció - megnehezítette a pénzmozgások figyelemmel kísérését. Már közhely, hogy komputer gombok nyomogatásával napjainkban milliárdok mozgathatók percek alatt a világ egyik végéből a másikba. Számos spekulációs botrány bizonyítja, hogy az „egy világ, egy piac, egy válság” már nemcsak szavak. Így aztán ismét előtérbe került a „megfelelően szabályozott pénzpiacok” igénylése. Megint a stabilitás a varázsszó. Ezúttal a pénzpiac hatékonysága és általános biztonsága, szilárdsága közti optimális viszony stabilizálásáról van szó. A nemzetközi pénzvilág mértékadó vezetői azt kívánják a központi bankoktól, hogy a pénzpiacok szereplői nagyjából azonos feltételek mellett, azonos szabályokkal versengjenek egymással. Ez nagyon eltérő kultúrák, jogrendszerek, könyvelési és adózási előírások fokozott összehangolását igényelné. Mindenesetre a központi bankok már a helyükön vannak és döntően szólnak bele a népek sorsába, miközben gondosan készülnek arra, hogy az új globalizált világ kulcsintézményeiként - a népszuverenitás demokratikus ellenőrzése alól kibújva - átvegyék a vezető szerepet a világ irányításában.

Folytatódik az elit alkotmányozása

A magyar népnek eddig nem állt módjában kifejeznie azt az óhaját, hogy az összeomlott reálszocializmus diktatórikus rendszerét milyen játékszabályok szerint működő új demokratikus rend váltsa fel. A kerekasztal tárgyalásokon önjelölt elitek delegáltjai és nem az állampolgárok által választott legitim képviselők állapodtak meg. Ezen tárgyalások végeredményét, a ma hatályban lévő ideiglenes alkotmányt, a reformkommunista rendszer utolsó parlamentje hagyta jóvá és a társadalom mindezideig nem erősítette meg népszavazással. Az országot ma irányító elit különböző csoportjai még nem jutottak egyetértésre abban, hogy kinek az előjoga az alkotmány szövegének a megírása. Az átmeneti alkotmányt ezt az Országgyűlésre bízta és viszonylag könnyen teljesíthető 2/3-os többséget kíván az új alkotmány elfogadásához. Tekin-

tettel a kormányzó koalíció 72 százalékos parlamenti többségére, ennek a szabálynak az alkalmazása azt jelentette volna, hogy a jelenleg ellenzékben lévő pártok és politikai erők teljesen kimaradnak az új alkotmány elfogadásából. Ez pedig egy különösen gyenge legitimitással bíró új alkotmányt eredményezett volna. Ezért a képviselők többsége megállapodott, hogy csak öt párt megegyezése alapján lehet az alkotmányt módosítani. Ha egy ilyen megegyezést nem sikerül elérni egyes megfogalmazásoknál, akkor annál a résznél a jelenlegi rendelkezés marad érvényben.

1996 májusában a Parlament Alkotmányelőkészítő Bizottsága már benyújtott az Országgyűlésnek egy alkotmánymódosítási javaslatot, amelyet az öt párt előzetesen elfogadott, de ezt a javaslatot éppen a Kormány néhány tagja és az MSZP több képviselője nem Szavazta meg, ezért lekerült a napirendről. Úgy nézett ki, hogy ebben a parlamenti ciklusban már nem kerül sor az új alkotmány elkészítésére. Hogy most mégis újra elővették az alkotmányozás kérdését, annak feltehetően az az új fejlemény az oka, hogy a korrupciós botrányok miatt és más okból is meggyengült Horn Gyula miniszterelnök fenn akarja tartani a koalíciót az SZDSZ-szel az új parlamenti választásokig. A koalíció ára viszont az alkotmányozás folytatása, amelyet a külföldi és hazai pénzüpi és gazdasági elit elsősorú politikai képviselője, az SZDSZ, erősen szorgalmaz. Ez a párt és a mögötte álló elitcsoportok fokozottan érdekelték a kialakult és számukra igen előnyös viszonyok alkotmányos bebetonozásában. Azért szorgalmazza a véglegesnek tekinthető új alkotmány mielőbbi tetőaláhozását, mert ki akarja használni a jelenlegi kormánytöbbség erejét, mivel nem valószínű, hogy még egyszer ekkora parlamenti többsége legyen egy jövőbeni kormánykoalíciónak.

Ha nem kerül sor az ideiglenes alkotmány egyszeri és átfogó módosítására, akkor megmarad a jelenlegi átmenetinek szánt és több szempontból kiforratlan, befejezetlen, egyes részeiben inkohereus alkotmány és folytatódhat a rendelkezéseiből fakadó konfliktus az Alkotmánybíróság és az Országgyűlés között. Ez pedig potenciálisan kedvezőtlen lehet

az új uralkodó elit megszerzett privilégiumaira, mivel az erősen aktivista Alkotmánybíróság a Törvényhozásra és a Kormányra is kötelező döntéseivel gyakran a „láthatatlan alkotmány” (a szöveg mögött meghúzódó alkotmányos elvek) rendelkezéseit teszi láthatóvá és túlzott hatáskörével egyes szakértők szerint még „alkotmányos diktatúrát” is gyakorolhat.

Az 1989 évi alkotmánymódosítás a politikai erők akkori kompromisszumát tükrözte, amelyben lemondtak egy forradalmi, azaz gyökeresen új alkotmány megteremtéséről. A kerekasztal tárgyalásokon kialakított szöveget később az MDF-SZDSZ paktum lényegesen megváltoztatta. Az egész akkori alkotmányozást a politikai sietség jellemezte, szakmailag sem volt elég idő egy kiérlelt szöveg elkészítésére. Az alkotmányozók nem akartak időnyomás alatt olyan alkotmányt elkészíteni, amelynek a szövegéből nem látják világosan az őket érintő előnyöket és hátrányokat. A jelenlegi alkotmányozás elsődleges célja az alaptörvény új, koherensebb formába öntése, mert a demokratikus alapelvek és a jelenlegi politikai rendszer szerkezeti megváltoztatásáról, azaz egy tartalmilag új alkotmány elkészítéséről, nincs szó. Tény, hogy a jelenlegi alkotmány, ha nem is teljesen zavartalanul, de működik. Egyáltalán nem biztos, hogy újabb politikai kompromisszumokkal és belterjes szakmai vitákkal egy jobbal lehet lecserélni. Az alkotmányozást sürgető elitcsoportok, a rendszerváltás nyertesei, az ideiglenes alkotmány gyenge legitimitását szeretnék megerősíteni és így alkotmányosan is stabilizálni kedvező helyzetüket. És ezt most kell megtenniük, mert nem valószínű, hogy még egyszer ilyen kedvezőek legyenek számukra a parlamenti erőviszonyok.

Hogyan történjen az alkotmányozás?

Az alkotmányozás kivitelezésére három elképzelés van. Az első változat szerint az országgyűlés alkotmányozógyűléssé nyilvánítaná magát és a megállapodott 4/5-ös aránnyal fogadná el az új alaptörvényt. Ez a felülről történő eljárás kevés kockázattal jár az uralkodó elit számára, de az új alkotmány legitimitációja sem lenne erős, mivel hiányozna ezút-

tal is a széles társadalmi részvétellel kialakított konszenzus. A második elképzelés, amelyet elsősorban a Kiszgazdapárt szorgalmaz, a lehető legnagyobb társadalmi részvétellel történő népi alkotmányozást ajánlja. Az alkotmányt először is egy külön alkotmányozógyűlés fogadná el. Ebben a szervezett közhatalmat és a szervezett magánhatalmat képviselő elitek helyett elsősorban a hatalomnélküli állampolgárok mintegy 80%-át kitevő civil társadalom képviselői vennének részt. Az egyes fontos kérdésekről - mint például a kétkamaras parlament, a közvetlenül választott erős köztársasági elnök, az alanyi jogon járó és kikényszeríthető szociális jogok, a halálbüntetés megengedhetősége, a jegybank visszahelyezése a kormány ellenőrzése alá, a népszavazás széleskörű megengedése - külön-külön dönthetnének népszavazással az állampolgárok. A harmadik elképzelés az, hogy ezúttal is az elitek készítsék el az alkotmányt a széleskörű érdemi viták mellőzésével és az állampolgárok tényleges beleszólásának kizárásával, de azért, hogy a népi alkotmányozás látszatát keltsék, most népszavazással hagyatnák jóvá ezt az újabb változatú elitista alkotmányt.

Itt az idő az emberközpontú alkotmányozásra

Egyre több magyar úgy látja, hogy olyan új alkotmányra lenne most már szükség, amely a látszatértékek helyett a társadalom túlnyomó többségének a valódi és hosszú távú szükségleteit, érdekeit, értékeit veszi elsősorban figyelembe és az ezeket kifejező elveket foglalja rendszerbe. Egy ilyen nem elitista alkotmány elkészítéséhez egy új szöveg megfogalmazása nem elegendő. A megoldandó feladat az, hogy a társadalom többsége elismerje és magáénak vallja az alkotmányozás végeredményét. Ezért eljött az ideje, hogy a hivatásos politikai és szakmai elit párbeszédet folytasson a laikus állampolgárok, a civil társadalom képviselőivel. Az új alkotmánynak az embert kellene a középpontba állítania, a természetes személyt, a népszuverenitás igazi letéteményesét és védenie kellene azokat a közösségeket is, amelyekben él, mert az egyes személy csak közösségi kapcsolataiban tudja kiteljesíteni egyéni szabadságát.

Alanyi jogon járó, kikényszeríthető szociális jogokra van szükség, amelyek védik a társadalom legfontosabb alapközösségét, a családot. A Bokros-csomag kapcsán éles vita bontakozott ki a szociális intézményrendszer reformjáról. A szociális jogok alkotmányos szűkítését kívánók azzal érvelnek, hogy véget kell vetni az állami elosztás eddigi gyakorlatának, mivel a „koraérett jóléti állam” felett eljárt az idő. Különösen sérelmezik, hogy az állam abból a jövedelméből adjon szociális juttatásokat, amelyeket adózással elvon a legnagyobb jövedelműektől. Az éjjeliőr szerepre korlátozott liberális államnak, a jogbiztonságot nyújtó szolgáltató államnak ez nem feladata. Nem avatkozhat be a gazdasági életbe és nem nyúlhat be a gazdagok zsebébe csak azért, hogy a rászorulókat szociálisan támogathassa.

Arról azonban nem tesznek említést az állami beavatkozás eme liberális ellenzői, hogy ugyanez az állam olyan szabályozókat fogadott el, amelynek révén 1989 óta hathatós állami és kormányzati közreműködéssel, - vagyis állami beavatkozással, - az egész magyar társadalom együttes munkája eredményeként létrejött közvagyon 70 százaléka a lakosság mintegy 5-10 százalékát kitevő szűk réteg magántulajdonává lett érdemleges ellenszolgáltatás nélkül, illetve mélyen az értéke alatt kiárulva külföldiek tulajdonába került. Egyidejűleg az ezen a köztulajdonon fennálló hatalmas adósság a társadalom 80 százalékát kitevő vagyontalan polgárok nyakába szakadt. A nemzeti jövedelem kormányzati segídettel való átcsoportosítása a szegény rétegektől a szűk gazdag elit számára pénzügyi, monetáris és fiskális technikákkal pedig ma is folyik. Ez ellen az állami beavatkozás ellen azonban nincs kifogásuk. Vajon milyen érdekek és elvek vezérlik őket e kettősmérce alkalmazásánál?

Újgazdagok - állami segédlettel

Az állami elosztással tényleges gazdasági teljesítmény nélkül, - nagyrészt korábbi pártállami pozícióit, kapcsolatait és hálózati tőkéjét kihasználva - tehát érdemtelenül nagy vagyonhoz jutott szűk réteg tartozik

annyival azoknak, akiknek a közös tulajdonát kisajátította, hogy egoista kapzsiságát korlátozva eltérje a szociális ellátás minimumát a kifosztott vesztesek számára ugyanezen állam részéről. Az állam tette lehetővé a vagyonátcsoportosítást a gazdagokhoz, méltányos, hogy ugyanez az állam biztosítsa a szociális jogok alapján járó létminimumot a vagyon nélkül maradt középrétegeknek és a teljesen kiszolgáltatott szegényeknek egyfajta végkielégítésként. A méltányosság, igazságosság, szolidaritás, gazdasági esélyegyenlőség elveinek a bevitele az alkotmányba ma aktuálisabb, mint valaha. Nem gyengíteni kell az alkotmányban a szociális jogokat, hanem erősíteni. A magyar társadalom gyenge szolidaritási struktúráit támogatni kellene pl. olyan alkotmányos rendelkezéssel, amely előírná a kormány számára - német mintára - az egyeztetési kötelezettséget az érdekképviseleti szervezetekkel. Valódi társadalmi demokrácia nem lehetséges az esélyegyenlőséget minden nemzedék számára fenntartó-megújító gazdasági demokrácia valamilyen formája nélkül.

Ha a most folyamatban lévő alkotmányozás kitart a szociális jogok korlátozása illetve megvonása mellett, akkor szembekerül a társadalom túlnyomó többségével. Olyan alkotmányt hoz létre, amelynek az elfogódottsága a jelenleginél is kisebb lesz. Az eredeti cél, azaz az alkotmány gyenge: legitimitációjának erősítése helyett, annak ellenkezőjét, legitimitációjának további csökkenését fogja elérni. A jelenlegi ideiglenes alkotmány gyenge legitimitását egyébként a választások bizonyítják a legszemléletesebben. A magyar társadalom jelentős tömegei eddig nem tudtak tartósan azonosulni egyik párttal sem, mint saját politikai képviselőjükkel. A korábbi konzervatív és a jelenlegi szociálliberális koalíció pártjaiból egyaránt kiábrándultak, mert ezek a pártok kormányra kerülve nemcsak, hogy nem valósították meg választási ígéreteiket, hirdetett programjaikat, hanem gyakran azzal homlokegyenesen más politikát folytattak. Így például a konzervatív koalíció ígéretet tett az adósságkönnyítés kiharcolására és a reprivatizációra, amelyeket nem hajtott végre. A szociálliberális koalíció pedig szociálisan érzékeny, szakértői kormányzást, gazdasági növekedést ígért. Nehéz lenne elképzelni a kül- és belföldi pénztökének jobban kedvező, a magyar társadalom gyenge és

kiszolgáltatott rétegeit keményebben sújtó, antiszociálisabb kurzust, mint amelyet a jelenlegi szocialista többségű kormányzat folytat. A gazdasági növekedés beindítása pedig a mai napig csak üres ígéret maradt.

A választási ígérek megszegésének alkotmányos tilalma

Ezért előbb-utóbb elkerülhetetlenné válik, hogy alkotmányos rendelkezés írja elő a választási ígérek, és a meghirdetett pártprogramok betartásának kötelezettségét, mint a legitim kormányzás elengedhetetlen alapfeltételét. Ha széles társadalmi részvétellel történő népi alkotmányozás folyrna, akkor már most bekerülhetne ez az előírás az alkotmányba. Így például az Alkotmánybíróság illegitimnek és ezért antidemokratikusnak és egyben alkotmányellenesnek nyilvánítaná azt a kormányt, amelyik homlokegyenest más politikát folytat, mint amilyenre választási programjában kötelezettséget vállalt, amelynek a segítségével hatalomra került. Kormányzati legitimitása, a szuverén néptől való felhatalmazása erre a programra szól. Ha eltér ettől a programtól, már illegitimé válik. Ilyen esetben le kell mondania és előrehozott választásokat kell tartani. Természetesen nem könnyű szabályozni, miként lehet egy ilyen lépést alkotmányos technikákkal kikényszeríteni. Azonban nem az az igazi kérdés, hogy valami nehéz-e vagy könnyű, hanem, hogy szükséges-e megoldani vagy sem. Ugyanis ha ezen a magyar választópolgárok számára oly kiábrándító gyakorlaton nem sikerül változtatni, akkor a négy évenkénti általános választások tétje csupán annyi lesz, hogy a választók eldönthetik: melyik párt előjoga legyen a következő kormányzati ciklusban választási ígéreteinek a - minden következmény nélkülmegszegése. Ez pedig a demokrácia talán legfontosabb, a nép számára még fenntartott aktusát is színjátékká, paródiává, sőt bohózzattá züllesztí. Hosszú távon pedig egy degenerált rendszerré korcsosítja a parlamentáris demokráciát.

A szervezett magánhatalom és az alkotmány

A pénzügyi és a tőkés társaságok gazdasági kényszerre és bőséges anyagi forrásokra támaszkodó szervezett magánhatalma nemcsak a civil társadalom, de az állami közhatalom autonómiáját is veszélyezteti a mai Magyarországon. A folyamatban lévő alkotmányozás egyik legveszélyesebb törekvése pl. az, hogy tovább kívánja növelni a Magyar Nemzeti Bank kivonását a népszuverenitásból származó nemzeti ellenőrzés minden formája alól. Ha ez bekerül az alkotmányba, az a magyar állam gazdasági, pénzügyi szuverenitásának a végét jelenti. Az MNB máris állam az államban, de ha az uralkodó elit javaslatát elfogadják, akkor már semmilyen jövőbeni demokratikusan választott kormánynak nem lehet többé befolyása az olyan fontos közügyekre, mint a pénzkibocsátás, a kamatszabályozás, a hitelfelvétel és adósságszolgálat, a forint árfolyamának meghatározása, az infláció mértékének közvetett irányítása, a pénzügyi piac működésének szabályozása. Az MNB változatlanul működhet, mint a közpénzeket a nemzetközi és hazai pénzügyi piacokhoz vezető csatorna, amely elvitelképesíti a társadalom nyíltanosságát elől a ma is zavartalanul folyó jövedelemátcsoportosító tevékenységére vonatkozó adatokat. Ha az MNB-ra vonatkozó javaslat bekerül az új alkotmányba, akkor meg lesz bénítva minden jövőbeni kormány, mert semmilyen gazdasági-pénzügyi programját nem lesz képes végrehajtani a kizárólag nemzetek feletti elkötelezettségű és csak a pénzügyi piac transznacionális szabályrendszerének engedelmessé tett MNB ellenállása miatt.

Mi indokolja, hogy egyedül az MNB-nál, legyen önálló jogszabályalkotási joga a főhatóságok közül? Miért nem sorolják be az MNB-t az Állami Számvevőszék által ellenőrzött intézmények között? Az alkotmány szabályozási elveiről szóló javaslat indokolása szerint azért csak a jegybanki rendelkezés igényel alkotmányos elismerést, mert az MNB a Kormány alá nem tartozó, önálló feladatkörrel rendelkező szervezet. De éppen ez az, ami elfogadhatatlan, mert ellenkezik a népszuverenitás és a demokrácia alapelveivel egy önálló bankhatalmi ágazat alkotmányjogi

kiépítése. Ha a Kormány nem ellenőrizheti az MNB-ot, akkor ezt talán pótolja, hogy az MNB elnöke egyszer egy évben beszámol a nem szakemberekből álló Országgyűlésnek? Egy ilyen beszámoló alkalmas a társadalmi érdekek érvényesítésére a hitelek és kamatok bonyolult világában? Miért hiányozzék az alapos társadalmi kontroll a mai globalizálódó világrendszerben döntő hatalmi tényezővé vált multinacionális pénz-hatalom elsőszámú magyarországi képviselője felett?

Ha a javaslat bekerül az alkotmányba, akkor a nemzetközi pénzügyi játékszabályai a jövőben mindig elsőbbséget fognak élvezni a nemzeti szükségleteket és érdekeket kifejező kormánydöntésekkel szemben. Ez pedig lehetetlenné teheti egy nemzeti kormány sikeres működését. Az adósságfüggésből való kikerülésnek egyik legfontosabb előfeltétele az MNB szoros kormányellenőrzés alá vétele és a magyar állam pénzügyi és gazdasági szuverenitásának a helyreállítása.

Befejezésül megállapíthatjuk, hogy mindaddig, amíg elitalkotmányozás folyik és az alkotmányozók nincsenek tekintettel a társadalom túlnyomó többségének a valódi szükségleteire, érdekeire és értékeire, amíg nem kerül sor széleskörű és érdemi párbeszédre a civil társadalommal, addig illúzió marad az „alkotmányközösség”, az „alkotmányos hazafiság” kialakítása, amelyet oly nagyon szeretne a nemzethez és az államhoz való tartozás helyébe állítani a mai Magyarországon uralomra került új oligarchia.

Mikó Lajosné, Lakatos Gyula

Gazdasági helyzetünkről

Az ország gazdasági helyzete nem valami rózsás, a bőrünkön érezzük. A helyzet lényegét tekintve egy tartós inflációban élő, lefelé „csúszó”, hanyatló gazdaságot tapasztalunk a környezetünkben, ahol tíz év alatt mindazokat a mobilizáló tényezőket eltékozták, jogszerűen magán és idegen kezekre játszották, amelyek a felemelkedés kiinduló pontjai lehettek volna.

Négy nagy és fontos faktorról találkozhatunk, amelyek a következő évek és évtizedek során meghatározzák a gazdasági fejlődésünket (de a politikait is). A helyzet értékelése, hatásvizsgálata, kritikája még évtizedekig várhatni fog magára. Ezen tényezők:

- a) a „piacgazdaság” címszó alatt a nagy monopolizációs cégek megtelepedése, amelyek egyesek becslése szerint a gazdaság több mint egyharmadát ellenőrzik;
- b) a magánosítás, amely 1989/90-es évek árain számolva óvatos becslés szerint is kb. 2 billió ((2000 milliárd) , a mai - 1996-os évi áron pedig kb. 4 billió (4000 milliárd) forintot tesz ki;
- c) a lakosság nagy tömegének az elszegényedése , a filléres gondok általános elterjedése, a mintegy 600 ezer nyilvántartott, valamint kb. 600 ezer falusi (rejtett) munkanélküli tömege;
- d) a GDP 1980-hoz viszonyítva 11,7 %-kal csökkent , ugyanakkor a reálbér 22,3 %-kal, azaz miközben a GDP az 1980 körüli színvonalig süllyedt, az egy keresőre jutó reálbér az 1965 évi színvonalig esett vissza, az egy főre jutó fogyasztás pedig az 1973 évi szinten mozog. Ez azt jelenti, hogy a magyar gazdaság összességében az 1970-es év színvonalán stagnál. Amikor erre a gazdasági helyzetet

jellemző és meghatározó négy tényezőre rámutatunk, még fel sem tesszük azt a kérdést, hogy hatékonyabban működik-e a gazdaság, mint a 70-es években? Növekedett-e a nemzetgazdaság, vagy éppen a régiók gazdaságának hatékonysága? Ez pedig kardinális gazdasági és politikai kérdés.

Természetesen vizsgálhatjuk a gazdaságot sokféle indítással: - pl. a külföldi tőke bevonási lehetőségének az oldaláról és annak hatásairól, - lehet vizsgálni a pénzügyi külső belső stabilitás oldaláról, - a különböző tulajdon működési hatásairól, - a működő hazai és külföldi tőkés érdekek megjelenésének oldaláról, stb.

A mi kiindulási pontunk - miután alapvető feladatunk, a munkavállalók érdekeinek a megjelenítése, érvényesítése - ez nem lehet más mint az ország lakosságának alapérdeke: azaz részesedés a fogyasztásban, a termelésben és a különféle szolgáltatásokban.

A fogyasztást itt azért tartjuk kiindulópontnak, mert az áru gazdaságban a fogyasztás, termelés és szolgáltatás a gazdaság kiszélesítésének előrehajtó ereje. (Erre az egyszerű közgazdasági igazságra Dr. Rudnay János a multinacionális cégek klubjának elnöke többször is rámutatott.) Ugyanis, ha bármi módon keresletet támasztunk - tehát nem pénzt vonunk ki a gazdaságból, hanem pénzt „dobunk” a gazdaságba a fogyasztást igénylő lakosoknak, - akkor az plusz keresletet támaszt az áruk iránt.

Közismert gazdasági „tétel”, hogy 1 milliárdnyi plusz pénznek a megjelenése a gazdaságban nem 1 milliárdnyi, hanem jóval nagyobb - 5-10 milliárd forintnyi - plusz keresletet indukál. A kereslet növekedésére a gazdaság a kínálat növelésével, vagy szerkezetének megváltoztatásával, vagy a termékek minőségének növelésével reagál. Végsősoron megnövekszik a vállalatok jövedelme (amelyekre a mély homály ellenére ma is következtetni tudunk), megnövekszenek a vállalati tevékenységhez

kapcsolódó adók, de a lakosságtól befolyt adók volumene is emelkedik, ha az adókulcsokat és sávokat nem változtatják jelentősebben.

A Horn - Bokros - Surányi féle goromba, szubjektív beavatkozás a gazdaságba mindenféle gazdasági és politikai stabilizáló tényezőt kiiktatott és még évekig tartó irritáló, instabilitást hordozó hatást fog kifejteni, valószínűen mind a kormánypártokra, mind az ellenzékére.

A lényegét azonban szeretnénk újra leszögezni: a 70-es évek végén kiszámítottuk, hogy mennyi a nemzetgazdaság nettó termelési értéke /az anyag, energia és amortizáció mentes termelési érték/, amely felett a gazdaság ténylegesen rendelkezik. Ez a nettó termelési érték 100,- forint összértékből 30,- forintot, azaz 30%-át tette ki. Ezek az adatok a KSH évkönyvéből összeállíthatók. Ezen a 30 %-on akkor a gazdaság két „szereplője” osztozott: az állam 15%-ig, a lakosság szintén 15%-ig részesedett belőle. Itt szükséges azt is megjegyezni, hogy akkor a lakosság fele - 5.1-5.2 millió fő - foglalkoztatott volt.

A gazdaság szereplői azonban változtak az 1989-90-es rendszerváltás után. Az elosztási folyamat lényegében három „szereplőssé” alakult át, miközben a termelés két „szereplős” maradt.

Az első „szereplő” az állam a maga igényével és kevéssé változott szerepével, struktúrájával. A második változatlanul a termelők, többségükben a munkavállalók jelentős tömegei. Viszont megjelent a harmadik „szereplő”, egy viszonylag szűk réteg, amely a „helyét”, jogait és főként a pénzt keresi a „nap” alatt - ez az újsütetű gazdasági és politikai elit - a tőkésék, menedzsereik rétege.

Ezek osztozkodása a jövedelmeken a munkavállalók, a termelők rovására történhet és az elmúlt fél évtizedben is ez történt.

Mindennek a következménye, hogy a GDP csökkenésénél nagyobb mértékben csökkentek a reálbérek. A jövedelmek burkolt átcsoportosításának egyik módja, hogy a külföldi termékekkel kiszorítják a hazai ter-

mékeket. Nem egyszer nem jobb minőséggel az uniformizálódás felé terelik az átlagos állampolgár fogyasztását és ekkor még a bővli-árúk szemétdombjáról nem is beszélünk. Hasonló módszer az is, hogy egy adott vállalattal együtt a piacot is felvásárolják. A jövedelmek növelése érdekében indult roham az oktatás és az egészségügy „racionalizálásának” irányába, (amelyre hazánkban szükség is lett volna). Ugyanis itt jelentős költségeket lehet átcsoportosítani az új elit, a friss hazai tőkésék és a komprádorok zsebébe. Ennek az a következménye, hogy a tőke gazdaságilag és politikailag megszilárdítja uralmát, helyét a gazdaságban, helyet csinál magának a politikában is. Ez nem jelenti azonban, hogy a gazdasági fejlődést is meggyorsítja. Tehát ez az a háttér, amely előtt folynak a jelenlegi gazdasági és politikai ütközések.

Vajon a sokat hirdetett stabilizáció mennyire megalapozott? Mennyire áll szilárd lábakon ez a gazdaság? Mennyire várható a kilábalás? A kérdésekre a válaszok igen messze vezetnek el, amelyre a kormányzati vezető garnitúrának előbb-utóbb választ kell adnia, szembenéznie a tényekkel.

Már az említett szám adatok is lehangoló képet mutatnak.

A GDP, a reálbér és az árindex alakulása 1988-hoz viszonyítva.

Év	GDP	Reálbér	Fogyasztói árindex
1988	100,0	100,0	100,0
1990	- 3,9	- 4,1	50,8
1991	- 7,8	- 12,3	103,6
1992	- 12,3	- 13,3	151,6
1993	- 11,7	- 15,2	179,4
1994	- 9,1	- 9,1	249,8
1995	- 9,1	- 18,6	347,9
1996	- 9,0	- 22,3	433,0
1997	- 7,3	- 22,0	518,1
1998	- 3,5	- 20,9	604,7

Az ábra szemléletesen mutatja a GDP jelentős, mintegy tíz éves visszaesését és azt, hogy a reálbér esetén majdnem kétszeres a visszaesés, stagnáló irányzatot tükröz. Az árindexet figyelmen kívül is hagyhatjuk, elégséges a GDP és a reálbér közötti olló szétnyílására (szétnyitására) felfigyelnünk. A végső fogyasztás és az összes felhalmozás együttes összege kb. 4600 milliárd forint volt 1994-ben folyó áron, akkor azzal is tisztában kell lenni, hogy hihetetlenül nagy összegeket vontak el a lakosságtól és került máshol felhalmozásra.

Ha viszont az állami költségvetést vizsgáljuk, kevésbé találunk olyan tételt, amely ezt indokolná.

Az 1995 évi, vagy az 1996 évi előirányzatokat nézzük, a következőket tapasztaljuk:

Megnevezés	1995 évi tény	1996 évi előír.
	milliárd forint	
A TB közreműködésével folyósított ellátás	204,9	199,9
A központi költségvetési szervek támogatása	393,5	453,9
Az önkormányzatok támogatása	320,2	330,3
- az adósságszolgálat	502,9	546,6

Ezek teszik ki a legjelentősebb kiadási összegeket. Az 1995. év költségvetés végösszegének (azaz az 1 729,0 milliárd forint) ezek a tételek 82 %-át, az 1996 év előirányzatának (azaz a 2 186,8 milliárd forintnak) pedig a 73,4-át teszik ki. Itt kell azt is megjegyezni, hogy a társadalombiztosítási ellátás kívül kerül a költségvetésen.

Maga az adósságszolgálat sem indokolja a reálbérek ilyen katasztrófális és tartós visszaesését. Az árindex ugrásszerű emelkedése nemcsak a munkavállalókat sújtja, hanem a lakosság más rétegeit is: a mezőgazdaságban önállóvá válókat, a kisvállalkozásba kényszerített tízezreket, sőt a reálgazdaságban működő közép és nagyvállalkozók jelentős részét is. Ezt csak a pénzügyi és értékpapír műveletekben résztvevők, valamint a valutákat szabadon váltó vállalkozók tudják megkezelni vagy kihasználni.

Vajon a beruházásokon meglátszik-e ez a tartós nadrágszínhúzás?

Ha az összefelhalmozást vizsgáljuk, azt látjuk, hogy

1991-ben folyó áron 491,9 Mrd. Ft, ez 80-as áron 209,1 Mrd. Ft,
 1992-ben folyó áron 555,7 Mrd. Ft, ez 80-as áron 205,9 Mrd. Ft,
 1993-ban folyó áron 638,3 Mrd. Ft, ez 80-as áron 211,1 Mrd. Ft,
 1994-ben folyó áron 842,3 Mrd. Ft, ez 80-as áron 236,9 Mrd. Ft.

(Forrás: Statisztikai Évkönyv 1994. KSH 1995.92 old. és a termelési árindex-el számolva).

Ha pedig az 1980-at 100-nak vesszük akkor a kép még inkább lehangoló.

Év	Beruházás	Üzembe helyezett beruházás
1980	100,0	100,0
1990	81,6	87,7
1991	71,6	83,3
1992	70,5	72,4
1993	72,3	72,0
1994	81,3	80,4

A kormány sem a külföldi adósságot nem törlesztette 1994-ig, de utána sem (a privatizációs bevételből némi összeget 1996-ban), inflációt sem „gerjesztettek” a beruházások, az 1980 évi szint 75 - 80 körül mozognak.

A kormány jelentése azt állítja, hogy 1995-ben a nadragszímeghúzásokkal kb. 400 milliárd forintot csoportosított át a gazdaságba.

Ez valószínűen így is van (vagy esetleg több is annál). De akkor hol is van a megszilárduló gazdaság, a gazdaság komolyabb élénkülése?

A kérdés lényege, hogy kinek a kezébe csoportosították át ezt a hatalmas összeget? Nem mindegy, hogy a jövedelmek hova kerülnek át! Ha a lakosságtól vonják el ezt az összeget, ez korlátozza a fizetőképes keresletet, (de nem biztos hogy máshol bővíti). Ez nem javítja a vállalkozások jövedelmezőségét (és forgalmát). Sőt célszerűbbé válik a termelés csökkentése, hiszen az adott cég külföldön levő vállalatától gyorsan behozhatja a keresett termékeket, (a külföldi „pályán” - a cégek egy részének az „hazai pálya” - saját országa belső feszültségeit enyhítheti). A magyar piac a visszaszorított kereslet miatt korlátozott, nincs semmilyen indok, hogy itt hazánkban fektesse be a megszerzett plusz nyereségét (azt a bizonyos 400 milliárdot). Az adott kereslet az adott kapacitással nem indokolja a kapacitás növelését, azaz a beruházást.

Más lenne a helyzet ha a kormány nem ilyen szubjektív módon nyúlna bele a gazdaságba és nem korlátozná a piac egyik szereplőjét, a munkavállalókat (de el lehet ezt mondani a kis és közép vállalkozásokról, a falun élőkről, akik ma sok tekintetben „modern” naturál gazdálkodást folytatnak - vagyis a villany, a fűtés, a gáz és esetleg kenyéren kívül alig vásárolnak valamit, - megtermelik maguknak a legszükségesebb termékek nagy részét, alacsony színvonalon tengetik az életüket, a munkát munkáért elvet követik.

Amennyiben a kormány nem a lakosság vásárlóerejét korlátozta volna, hanem a fogyasztás növelése útján próbálta volna a gazdaságot élénkíteni, a fogyasztási cikkek kereslete növekedett volna elsősorban. Ez a kereslet növekedés széles, sok embert érintő folyamat. A megnövekedett kereslet hatása több irányú lehetett volna.

Mindenekelőtt, ha szabad kapacitás áll rendelkezésre, a szabad, belső kapacitás a kínálat megnövelését teszi lehetővé.

Ha a belföldi kapacitásnál nagyobb a kereslet, ez új kapacitások létrehozását indukálja. Erre a jövedelmezőség növekedése is ösztönöz, (ugyanis a plusz kereslet bizonyos mértékű áremelkedést is indukál). Amennyiben a kiváltott áremelkedés olyan, hogy nagyobb a külföldi önköltség plusz szállítási költségnél, akkor az import is versenybe lép.

Ha a termék jövedelmezősége kielégítő az állótőke normális és átlagidejű - vagy jobb - megtérülése biztosított, a kapacitás leterhelése, a gazdasági környezet is megfelelő, akkor kezdenek foglalkozni a beruházások gondolatával a vállalkozók. Ha a beruházás eredményeként biztosítható a hazai ellátáson kívül az export és az érte kapott pénz (és a rendelkezésre álló tőke) áramlása, akkor számíthatunk a nagyvállalkozások beruházásainak élénkülésére. Ugyanis a lakosság fogyasztásának növekedése, annak tartós jellege teszi kiinduló ponttá, hogy az élénkülés általánossá váljék. Ezért a lakosság, a lakossági vásárlóerő oldaláról közelíteni meg az egész folyamatot sokkal biztatóbb lett volna. Különösen biztató lett volna a mezőgazdaság, az élelmiszeripar, a kereskedelmi ágak, egyes szolgáltatások esetében, de az ipar egyes ágaiban is.

Külön problémát okoz, hogy a külföldről betelepedett tőke (a komppádor tőke) hogyan reagál az élénkülési kísérletre. Ez a tőke külföldi, ott testvér cégekkel rendelkezik, hasonló termékeket is gyárt és szolgáltatásokat is nyújt. A magyarországi cégekbe befektetni, vagy ilyeneket létrehozni, csak akkor érdemes, ha legalább 15-20 %-os profitot hoz (vagy többet), azaz 4-6 év alatt megtérül a befektetett tőke.

A magyarországi piac, mint kiegészítő piac fontos, mint az ingadozást kiegyenlítő piac, de nem abszolút fontos. Ezért sem mindegy hogy kinek a kezéhez juttatjuk a plusz jövedelmeket a termelés és a forgalom révén, mert a lényeges kérdés, hogy mire fordítják a plusz jövedelem hasznát. Ha a tőkésörökhöz (és a hozzájuk kapcsolódó „uszályhoz”) jut el a pénz és válik jövedelemmé akkor ezek egyrésze külföldre vándor-

rol és ott fektetik be, de ezekről már nem itt, hanem máshol - New Yorkban, Hamburgban, vagy éppen máshol döntenek.

Amikor a GDP, a reálbér 1996. árindeks összehasonlítását és kapcsolatát vizsgáljuk, önkéntelenül felmerülnek azok a kérdések, hogy melyek az ország lehetőségei. Az adott gazdasági helyzet mellett sajnos ezek a lehetőségek sem szívderítőek, különösen ha ezeket a nemzetközi gazdasági környezetben vizsgáljuk.

Ezek közül jelentős a termelési tényezők összetétele, nem kielégítő színvonala. Mint ismeretes, a termelési tényezők a tőkét, a munkát és a földet foglalják magukban. A tőke nem csak mint pénzösszeg jelenik meg, hanem a működő tőke egyrészt mint anyagi formát öltött tárgyak összessége kifejezik mind a munka eszközellátottságát, mind a munka technikai felszereltségi fokát; másrészt kifejezi az érdekviszonyokat. Ugyanis a tőke mint tulajdon funkcionál, de a munkavállalók oldaláról a tőketulajdon nélküliségként mutatja magát.

A tőke anyagi jellegében döntő a műszaki fejlettség és a termelés anyag, energia ellátottsága. Hazánkban a tőke technikai felszereltsége már hosszú évtizedek óta elmaradott. Az egész XX. század magyar gazdasági fejlődésére ez a jellemző, ami párosul a krónikus tőkehiánnyal, amely már különböző formában háromszáz éve fennáll. A tőkehiány fő oka, hogy Magyarországon mind az eredeti, mind a folyamatos tőkefelhalmozás negatív oldala érvényesült: a tőke haszna külföldre vándorolt. Az osztrák és német uralom idején nem a magyar, hanem az osztrák és német érdekek domináltak. A mezőgazdaságban, még hozzá viszonylag külterjes mezőgazdaságban, a képzetlen munkaerőt igénylő ipari kiegészítő tevékenység jellemző, malom, szeszipar stb. Az osztrák és német tőke nagyobb mértékben csak 1867-es kiegyezés után kezdett beáramlani az országba.

Nem véletlenül mondotta Metternich: „Pozsonynál kezdődik Ázsia” (Tóth Béla: Szájról szájra. A magyarság szálló igéi Athenaeum Bp. 1907. 18. old.)

A tőkehiány a technikai és technológiai elmaradottság párosult azzal, (különösen a trianoni béke után), hogy az ország nyersanyaghiánnyal, küszködött, a szén, az ércbányászat távol esett a központoktól, ennek következtében az arra épülő kohászat illetve a feldolgozó ipar is.

Az ország infrastruktúrája a 19. század végén indult fejlődésnek. Ezt az 1914-es háború, majd az 1920-as békeszerződés nagymértékben visszavette. Megoldatlan maradt egy országos „vasúti körút” kiépítése. Ezt az elképzelést a kötetlen pályás járművek tömeges megjelenése elavulttá tette.

Az 1920-as békeszerződés az ország nyersanyag függőségét még inkább megnövelte, különösen az energia függőség növekedett az új energia hordozók elterjedésével.

A termelési tényezők legfontosabb eleme, a munkaerő, bőven állt rendelkezésre, sőt a magasan képzett szakemberek csapata is kialakult. (Csak arra gondoljunk, hogy olyan találmányok mint a porlasztó, vagy a transzformátor, magyar mérnökök találmányai). Kiváló matematikusok, fizikusok, mérnökök nőttek fel hazánk oktatási intézményeiben. A szakmunkások is jó képzést kaptak (igaz, hogy nagyrészüket a közműiparon belül maradt). Viszont a munkások nagyobb része a segédmunkás színvonalán, sokszor napszámos jellegű munkát tudott végezni. Iskolai végzettségük jó ha elérte a 6 elemet (általánost, bár a színvonal annál alacsonyabb volt). 1945. után, de különösen 1960. után következett be itt fordulat (sajnálatos, hogy sok régi érték közben elveszett, amelynek az okait itt nem kutatjuk).

Tanulóink tudása az elmúlt 30 évben jól megállta a helyét világviszonylatban is, különösen matematikából, fizikából, kémiából. A magyar szakmunkások szakmájukban nem rosszabbak, sőt nagyobb mun-

kabírásúak mint bármely országban élő társaik. Az elmaradás sajnálatosan a magyar munkaszervezés, a nem kellő fegyelem, az igényesség, a kielégítő érdekeltség, az általános alulértékeltség hiánya (az emberi tőke értékelésének a hiánya), amely súlyos vezetési, a vezetői rendszerszemléleti gondolkodás alacsony színvonalára utal: nem lehetett és nem lehet versenytársa igazán a fejlett országok munkásgárdájának csak egyben a bérek alacsony színvonalában (Nyugat-Németországban a feldolgozó iparban egy óra bérköltsége 1994-ben 43 márka volt, Magyarországon ugyanekkor 4,1 márka).

A termelési tényezők harmadik eleme a föld, (és mezőgazdasági viszonylatban ezzel az éghajlati viszonyok). A magyarországi talaj és éghajlati viszonyok igen változóak, a termőtalaj minősége is változó. Találunk jó termőtalajt, pl. Békésben, vagy Baja vidékén, de szikeseket is Hajdú megyében vagy még ma is futó-homokot Bács megyében (pl. Kéleshalma vidékén). Találhatunk „viszonylag” kedvező csapadékviszonyokat a Kisalföldön, de krónikus csapadék szegény vidékeket pl. a Duna-Tisza közti homokhátságon, vagy délkelet Magyarországon. Hasonló a helyzet a napfényes órák számával is. Mindezt még tetézte egy koncepciós agrárpolitika, amelyet nem elsősorban a szövetkezetesítésben látunk, hanem abban, hogy a nagyüzemesítést azonosították a nagy táblákkal, másrészt a mezőgazdasági termelésnél elhanyagolták a termelés-természeti-technológiai viszonyok figyelembe vételét (pld. azt, hogy a szőlőt nem lehet fűrészszel, baltával metszeni, vagy az őszibarackot nem lehet rázógéppel szedni. Tehát sok kézi munka jelentkezik és ez összefonódik a mezőgazdasági termelés biológiai jellegével.

Ha ezeket összehasonlítjuk más talaj, éghajlat viszonyokkal, nem mondhatjuk, hogy ezek különösen kedvezőek számunkra. Tőlünk délre (Olaszország) és nyugatra (Franciaország, Spanyolország stb.) lévő országok viszonyai kedvezőbbek, még akkor is, ha a rossz minőségű talajok és vidékek termelését kiiktatjuk a termelés vonalából. Ez azonban más súlyos társadalmi problémákat hozna magával.

Nagymértékben befolyásolja, mint kedvezőtlen tényező a fejlődési lehetőséget hazánk viszonylagos, „kicsisége”. Mint felvevő piac jelentéktelen, ha a nagy országokhoz viszonyítjuk, termelési kapacitása elhanyagolható. Iparában csak néhány ágazatban tudott teret nyerni még kelet felé is: így a gyógyszeriparban, amelynek a kutató-bázisát a külföldi tőke „felszipantotta”, a termelés - gazdaságossága sajátos nullszaldós. Hasonló helyzetet találunk néhány más iparágban. Még az ország méretéhez képest az autóbuszgyártás tűnt és tűnik ki a közepes minőségű, de a Keleti viszonyokat jól elviselő járműveivel és az árak is versenyképesek tudtak maradni, bár itt is láthatóak a mesterséges elértéktelenítés jelei. A megfelelő méret, a szérianagyság túlnőtt az ország határain. A külföldi tőke nagymértékű behatolásával, a magyar termékek védelmének elmulasztásával a reálgazdaság mintegy egyharmaddal esett vissza, különösen a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek nem tudtak ellenállni a nyugati (túltermelésben élő) termelők versenyének, amit növeltek azok a gazdasági, politikai hibák, amelyeket az Antall - Boros kormány és a Horn kormány egyaránt elkövetett.

Az országunk kis mérete mindenképpen hátrányunkra van az Európában zajló folyamatokban. Magyarország a török megszállás, majd a német irányzat osztrák szárnyához csapódása után megmaradt alárendelt jellegűnek kisméretű kiszolgáló gazdaságnak.

Mindez mint az egyik fejlődést hátráltató tényező jelenik meg napjainkban is.

Hazánk geopolitikai helyzete is rendkívül hátrányos. Évszázadokra visszamenőleg tapasztalhatjuk, hogy a függés sajátos helyzete jött létre és ez rendszerint egyoldalú volt. Közismert, hogy az Erdélyi fejedelemség adót fizetett a szultánnak, ezért nagy önállóságot (teljes függetlenséget) kapott. A Habsburgokkal már nem ilyen volt a kapcsolatunk: nemcsak adót követeltek, de idegen - megszálló csapatokat is küldtek az országba, általában ellenségesnek, rebellisnek tartották nemcsak a főurakat, hanem a lakosságot is.

Azóta az ország szerepe valójában a nagyobb hatalmak szempontjából periférikus jellegű. Ez a „kisebbségi” szerep gyakran hozzájárult nem csak a normális nemzeti érzés kialakulásához, hanem a túlhajtott nacionalizmushoz is.

Mindebből következik, hogy a magyar nemzetnek a függés és a függés elleni harc állandó veleélő „sajátossága”. Ebből adódik, hogy törekvéseink között nem csak a semlegességnek kellene szerepelnie, hanem - ha már „muszáj” függni - szerencsés lenne a többoldalú, több dimenziós függés kialakítása. Ezt 150 év óta igazán a magyar politikai és gazdasági vezetés vagy nem ismerte fel, vagy nem is akarta megvalósítani.

Az ország kicsisége a gazdaságot sebezhetővé teszi. Vállalatai könnyen deficitessé tehetőek, a ténylegesen termelt jövedelmek kiáramoltathatóak, különösen ha világcégeknek vannak kiszolgáltatva. Hasonlóan sebezhetővé válik külkereskedelme, fizetési mérlege is a nyersanyag és energiahordozók szűkössége pedig növeli az importigényt, amelyet a fejlettebb országokkal történő kereskedelem útján lehet ellentételezni. Ez eleve előnyt teremt a fejlett ország számára.

Az ország kis mérete nem csak nem vonzza igazán a külföldi tőkét, hanem nem tudja kellő hatásfokkal hasznosítani, sőt az utóbbi évek arra is utalnak, hogy az önregeneráló képesség is csekély hazánkban.

A gazdaságnak jóval nagyobb „lendület” kellene ahhoz, hogy a méret miatti hátrányokat le lehessen küzdeni. Önerőnk ma még kevés, a lakosság nem érzi, hogy ez összefügg személyes érdekével, hiszen az átalakulásnak csak a negatívumait „élvezte”. Nem látható, hogy a vezetők a jövőben ezen változtatnának (még a választások után sem). A külföldi erőforrások nem az ország felvirágoztatására érkeztek, hosszabb távú beruházásra csak kevés cég tett lépéseket, ami nem kecsegtet fényes horizonttal önmagában véve sem.

Mint az előzőekben említettük, szükséges lenne számunkra kialakítani a több oldalú gazdasági elkötelezettséget, ha már semlegesek nem

lehetünk. Ennek fő oka - nem csak Németország közelsége, hanem az is, hogy számunkra a gazdaság fő centrumaihoz a csatlakozás, vagy erővonalaiba kerülés nagyon egyirányú. Ez az irány csak Európa nyugati része lehet. Erre juthatunk ki a kereskedelembe, technikai érintkezésben. Ez sajnálatosan mindent átítat, a kereskedelemtől kezdve a kereskedelmi stílusig a munkakultúrától a művészetekig, a fogyasztási cikkek uniformizálódásától a szórakozási, pihenési szokásokig.

Mindezek a körülmények nem találnak kellő visszhangra az EU országokban. A mi problémánk csak „sokdrangú” kérdés a számukra. Az igazi verseny nem nálunk zajlik a gazdasági pozíciók megőrzéséért, hanem a világ más gazdasági erőcentrumaiban, természetesen az EU vezető államaiban is. A vezető országok inkább ezekben a központokban fektetnek be pld. az USA-ban. A maradék országok - Svájc, Ausztria bizonyos értelemben Németország is, nem rendelkeznek elegendő exportálandó tőkével, vagy éppen máshova kell beruházniuk, vagy paroló pályára érkeznek ide, ahol különböző átváltási műveletek is lehetségesek nagyobb arányban.

Ennek vizsgálatát azonban részletesebben a pénzügyi helyzet vizsgálatánál szándékozunk kifejtetni.

Hazánk helyzete nem kedvező a világgazdasági és az óhajtott felzárkózási folyamatban. Nem kedvező úgy sem, hogy az EU-hoz csatlakozunk, amelynek az ára legkevesebb két - három Horn - Bokros csomaggal is felér majd. (A jövőnket jól le lehet mérni Spanyolország és Portugália állampolgárainak helyzetén.)

Hazánk gazdasági, társadalmi, következőképpen politikai helyzete hosszútávon majdhogynem tragikusan kilátástalannak tűnik. Különösen akkor, ha figyelembe vesszük az uralkodó „elitek” felelőtlen magatartását, ami részben a tudatos vagy nem mindig tudatos destrukció logikáját látszik követni.

Az 1996. év végére kialakult gazdasági - társadalmi helyzetet vizsgálva, újabb gondolatoknak adott indítékot Kopátsy Sándor cikke (Új Magyarország 1996. december 24-i száma) és Csath Magdolna ugyanitt megjelent interjúja. Sajnos a karácsonyi újságok többségükben mélyen hallgatnak a kemény, vitathatatlan és valóságos tényekről.

Hazánk a II. világháborút követő idők egyik legnagyobb veszteségét szenvedte, illetve szenved el évtizedünkben.

Gazdaságunk 1988. óta folyamatosan hanyatlik. A GDP minden évben az 1988. évi alatt maradt (még a Német-kormány másfél éve alatt is így volt, 1995-ben az 1978-as szinten mozgott, a háztartások fogyasztása pedig kb. az 1972-73-as szintig esett vissza (a Világgazdaság 1996. október 28. számának adatai alapján).

A fogyasztói árindex, ha az 1988. évit 100%-nak vesszük, akkor 1995-ben 467% volt, azaz több mint 4,5 - szeresére emelkedett. Ha pedig az 1996. évi szerény számítás szerinti 22%-os fogyasztói árnövekedést is számításba vesszük, akkor mintegy 570%-os árindex növekedés, azaz 5,7-szeres az emelkedés. Ezzel párhuzamosan a reálbér indexe 1988-tól - a statisztikai jelentések szerint - évről - évre csökkent, 1996-ra az 1988. évinek 77,7%-a volt.

Az viszont külön is megdöbbentő, hogy a Magyar Statisztikai Évkönyv 1995./KSH Bp. 1996. 223. oldalán azt állítják, hogy egy főre jutó bruttó nemzeti termék dollárban számítva évről - évre növekszik (!) Ugyanakkor a következő oldalon azt olvashatjuk, hogy a volumen index 1995-ben (természetesen forintban számítva) az 1990. évi alatt marad. A dolog érdekessége tehát, hogy a bruttó nemzeti termék (GDP) dollárban számolva évről - évre növekszik, a következő oldalon ugyanaz a bruttó nemzeti termék csökkent.

Ez rávilágít arra a belső ellentmondásra, amelyre Gidai Erzsébet, Kopátsy Sándor, és más korszerűen gondolkodó közgazdászok nem

először mutatnak rá, azaz a pénzgazdaság és a reálgazdaság ellentétes irányú „fejlődésére”, ennek „centrifugális” hatásaira.

Ha megvizsgáljuk az állami költségvetés bevételének illetve kiadásainak növekedését az alábbi képet kapjuk:

Az állami költségvetés

Év	Bevételének növekedése az előző év	Kiadásainak százalékában
1991	8,6	28,3
1992	36,4	26,1
1993	29,3	25,4
1994	24,9	28,2

A fenti arányok 1995-96-ban sem változtak lényegesen. E rohamos növekedés igazi okát még elég hiányosan vizsgálták meg az uralkodó „elit” hivatalnokai. Könnyű azzal letudni, hogy a társadalom túlfogyaszt, vagy azzal, hogy nagyok a külföldi adósságok.

Az 1990. előtti években szakemberek előtt ismert volt az aránytalanság, amely a gazdaságban létezett.

1978-81. között az első monetáris nadrágszíjhúzás meg is történt, majd ezt követte az 1986 - 88. közötti stagnálás. 1990-től folytatódtak egészen napjainkig a rendszeres monetáris „szorítások”. Ezekben az években a monetarista eszközökön kívül nem találoztunk igazi „kilábalási” stratégiával. Úgy tűnik, e folyamatban a monetárista eszköz céljá változott. Mindenesetre az eszköznek célkénti felhasználása pusztító erejű volt. Ha csak egyetlen évet, az 1995-öt vesszük, a reálbérek és a nyugdíjak reálértékének csökkentése révén 540 milliárd forintot cso-

portosítottak át „más zsebekbe”, főként a munkavállalók és nyugdíjasok zsebéből. Ekkor még nem beszéltünk más megszorításokról, viszont mindennek ellenében sokat hallottunk a „fekete gazdaság” káros voltáról.

Ebben a szituációban igen cinikusnak tűnnek egy miniszter cikkében található kijelentések: „Magam is úgy látom, hogy a feketegazdaság visszaszorítható. Leépítése azonban csak akkor kezdődhet meg igazán, akkor lehet és érdemes ezzel a kérdéssel programszerűen, a siker reményével foglalkozni, ha lezárul a társadalmi pozíciók újraelosztása, ha kialakul az új tulajdonosi kör Magyarországon.” /Kiss Péter: A morális korlátok emlegetése kevés. Magyar Nemzet. 1996. augusztus 3./

Ha világosan akarunk beszélni, ez azt jelenti, hogy amíg az állami tulajdon nagyobb része nem került olcsón magán kezekbe, a mai uralkodó elit meg nem szilárdítja uralmát a politikában, addig szükséges a feketegazdaság. Ez világos beszéd volt az 540 milliárd elvonásának okáról.

Csoda-e, ha ilyen nyílt vallomás után megrendült a bizalom az előző és a jelenlegi kormányban? Ezért merül fel joggal újra és újra az a kérdés, hogy egyáltalán kiket is kell egy kormánynak „szolgálni”? (Annál is inkább, mert a miniszter szó magyar értelmezése szolgálatot jelent). Hol kell elsősorban egy magyar kormányt dicsérni? Bécsben? Londonban? vagy Magyarországon?

Mint más írásainkban már leszögeztük az egyszerű emberek alapvető érdekei a reálbérrel, a reáljövedelemmel, az életük minőségével függ össze.

Ebből az is következik, hogy ilyen dimenzióban a hadakozásban központi helyre tenni az inflációt enyhén szólva a valóságos napi- és életismeret hiányára utal. Aki még életében úgy istenigazából nem éhezett, mert mindig volt mit ennie, annak hiába magyarazzuk, hogy mi az éhség és az éhezés.

Magából a pénzügyi politikából még nem születnek új munkahelyek. (Igaz, nélküle sem). A tőke hiába jön ide, ha az pénztőke és nem a reál-szférában csapódik le. Az erre utaló számadatok nem szívderítőek, mi-
közben tudjuk, hogy csak egy év alatt legalább 540 milliárd forintnyi
összeget vontak el egyetlen eszközzel, a reálbérek visszaszorításával. Az
agrárrollóról pedig és más eszközökről nem is beszéltünk.

A beruházások 1991-ben 28,4%-kal, 1992-ben 29,5%-kal, 1993-ban
27,7%-kal, 1994-ben 18,8%-kal maradtak a beruházások az 1980. évi
szint alatt. (Magyar Statisztikai Évkönyv 1994. KSH. Bp. 1995. 92.
old.)

De ne maradjunk ennyire a viszonzyszámoknál. Az idézett Évkönyv
73. oldaláról néhány adat:

Összes felhalmozás	1991	1992	1993	1994
Folyó áron, milliárd Ft.	490,5	445,7	688,0	933,3
A termelői árindex 1990=100,0	132,6	148,9	164,7	183,3
Tehát a tényleges beruházás értéke 1990-es értéken milliárd Ft.	369,9	299,3	417,7	482,8

Ehhez azt tehetjük hozzá, hogy az 1994-es felhalmozás 18,8%-kal az
1980. évi alatt maradt.

Miközben arról hallunk sorozatosan, hogy milyen nagy a külföldi
pénztőke beáramlása az országba, arról már kevésbé tudnak, beszélnek
hivatalos körökben, hogy milyen nagy összegek áramlanak ki. Az elmúlt
másfél évtized alatt, de különösen az utóbbi hat évben, a beáramló tőke
meg is „kereste” a maga „vajaskenyerét” országunkban. A több mint 10
milliárd dolláros külföldi tőke új munkahelyet létesített az iparban, a
mezőgazdaságban, az építőiparban, szolgáltatásokban, hiszen a 6 év

alatt 1,5 (másfél) millió munkahely szűnt meg. Újakat hozott létre? Netán a régiakat indította újra? Vagy éppen a régi munkahelyeket kevesebb létszámmal működteti tovább? Ekkor a vidéki (főként a falusi) látens munkanélküliségről nem is szóltunk.

Technikailag mennyivel lett modernebb az ország gazdasága, a termelés? Vajon az egységnyi GDP termelése mennyivel több technikát és tőkét köt le? A munka technikai felszereltsége milyen mértékben nőtt?

Csökkennek-e a termékek és az egyes munkahelyek energia és anyagigényessége? Sajnálatos, ilyen eredményekkel csak kivételesen, elvétve találkozhatunk.

Felmerül a kérdés, hogy hová „tűnnek” el ezek a hatalmas összegek? Addig ugyanis nemigen számíthatunk jelentős beruházási megélénkülésre, amíg a jelenlegi termelési kapacitás nagyobb részét nem igényli kihasználni a lakosság fizetőképes kereslete, pontosabban a fizetőképes kereslet olyan növekedése, amely nagyobb jövedelmet biztosít a monopócégeknek és a kisebb vállalatoknak, mint a jelenlegi kapacitások működtetése plusz az import szállítási költségek (ha az import és a vámpolitika megfelelő).

Talán ez oldhatná fel azt a görcsöt, ami jelenleg a gazdaságban és vezetésében (a szavahihető teoretikusok fejében) kialakult.

Az ország helyzetét még csak súlyosbíthatja a Magyar Nemzeti Bank nyugatmászoló, „függetlenedési” és a lakosságot újabb adósság-kamattal terhelő törekvése. Kopátsy Sándor említett cikkében találóan mutat rá: „Ha az állampapírok kamata két számjegyű, jelentős államadósság mellett elképzelhetetlen a tartós államháztartási egyensúly ...”

1996-ban mintegy 550 milliárd forint volt a kamatok összege. Ez a költségvetési kiadásoknak kb. 28 %-át tette ki. A 2000 milliárd forintos nullkamatozású hitel átalakítása kamatozó hitellé, ha azt csak 20-as kamatrátával számoljuk, 400 milliárd forinttal növeli meg az állami

költségvetés kiadásait. (Igaz a bank bevételét is, amelynek az eredménye a költségvetésbe folyik be, de ez az út hosszú és közben a pénz „kopik”). Ez lehetővé teszi újabb állampapírok kibocsátását és esetleg újabb külföldi pénztőke „bevonását”.

Mit hoz ez a külföldi tőkének? Ha saját országában helyezi ki pénztőkét, akkor kb. évi 6-8 %-os kamatlábnál nem ér el többet. Ha 10 millió dollár pénztőkét fektet be, akkor 10 %-os kamatrátá esetén 1 millió dolláros kamatjövedelemhez jut. Ha Magyarországra hozza, akkor forintra váltja át és állampapírokat vesz. Ha a dollár árfolyama 150 Ft., akkor 1,5 milliárd forint értékű állampapírt vásárolva kb. 22 %-os kamatrátával 330 millió forint kamatjövedelmet realizál egy év alatt. Ezt visszaváltja dollárra, ami 2,2 millió dollár kamatjövedelmet jelent. Tehát ez 1,2 millióval több jövedelmet jelent mint az otthoni kamatnyeresége lenne.

Kérdés természetesen az, hogy ha ilyen jól jövedelmez az egyszerű, kockázatmentes pénzügyi tranzakció, akkor minek beruházni, bonyolult termelési problémákkal foglalkozni a kiszámíthatatlan piaci versenyben „rámenős” értékesítési politikát folytatni?

Ez a pénzügyi manipuláció az egyik módja, eszköze a pénz, az erőforrások kiszívásának a magyar nemzetgazdaságból. Természetesen még más eszközökkel is találkozhatunk.

Ezekben a jelenségekben főként az a torokszorító, hogy ismert vezetők a szent este gyertya lángjai mellett a szép szavakon túl a cselekvéseikben nem éreznek igazán rokonszenvet azok iránt, akik bizalmából odakerültek ahol jelenleg ülnek. Miközben a médiák az áremelések sorozatát jelentik be, „kiváló” politikusok azt akarják a fejünkbe verni, hogy nem lesz rosszabb a helyzetünk. Sajnos az idézett néhány tény és számadat nem igazolja ezt a derülátást.

1. A pénzügyi folyamatokról

Nem véletlenül kerül előre a pénzügyi folyamatok rövid vizsgálata és hatásainak mérlegelése. Jelenleg hazánk gazdaság helyzetét, az ország lakosságának nyomorúságát nem a reálgazdasági, hanem főként a pénzügyi folyamatok határozzák meg, illetve a fináncoligarchia, amely minden valószínűség szerint már régen kialakította a maga komprádor csoportját. Nem a bankokban dolgozó munkavállalókról, hanem arról a kis számú csoportról van szó, amelyik kiszolgálja, érvényre juttatja a finánciókés csoportok érdekeit.

Az a nézet dominál (ezt mutatja három évtizedes tapasztalat, de különösen hazánk helyzete) a világ pénzügyi oligarchia vezető köreiben, hogy a lakosság 95 %-át alacsony anyagi - ellátottsági színvonalon és szellemi - kulturális „elmaradottságban” kell tartani. Ennek révén a demokrácia, „piacgazdaság” jelszavakkal ideológiákkal eszmeileg is elfogadhatóvá lehet tenni gazdasági uralmukat.

Ezek a tendenciák tapasztalhatók Magyarországon is jó másfél évtizede.

A 70-es évek óta folytatott szigorú monetáris politika jól elszigeteli a pénzügyi folyamatokat (beleértve az egész tőkepiacot is) a reálgazdasági folyamatoktól, azaz a kereskedelemtől a termeléstől, a szállítástól, szolgáltatásoktól. Több tényező is utal erre.

Nézzük meg először a teljes pénzmennyiség és a költségvetés néhány adatát:

Év	Teljes költségvetés milliárd forintban		
	Pénzmennyiség	Bevétel	Kiadás
1992.	1481,8	793,3	-
1993.	1758,3	1041,1	-
1994.	1993,0	1191,4	1430,3
1995.	2355,6	1568,2	1725,8

Forrás: Statisztikai Havi Közlemények: 1996. 9. 4. old.

Az adatokat összevetjük a megtakarításokkal, a külföldi tőke beáramlásával, a GDP nagyságával és növekedésével, különösen ha a reálszféra produktumát vesszük alapul, ez a szakadék nagyon világosan kitűnik (még inkább feltűnő, ha tudatában vagyunk, hogy a bankokat az állam magánosította).

A bruttó nemzeti termelés (folyó áron, milliárd forintban)

Év	Kibocsátás	Összforrás	Hozzáadott érték	Egy főre jutó GDP	
				forintban	dollárban
1191.	5324,2	6467,2	-	-	-
1992.	5886,2	7230,8	2935,1	284303	3599
1993.	6748,6	8498,2	3537,8	343694	3734
1994.	8098,1	10272,4	4350,9	424015	4019

Forrás: Statisztikai Évkönyv 1994. /KSH. Bp. 1995. 73. 75. old./

A fenti táblázatok elég jól utalnak a szakadásra. Egyrészt a kibocsátott pénzmennyiség mintegy 20 %-a a hivatalosan számított GDP-nek, másrészt ha a nettó termelés értékét nézzük, amely a hozzáadott érték mutatóban nyilvánul meg, annak már 45,8 %-a.

A lakosság megtakarításai csökkenő reálbérek, növekvő infláció körülményei között változtak.

Az üzleti szektor bankbetétei 1990 - 1995. között 314 milliárdról 888 milliárd forintra nőtt.

Az üzleti szektor hitelállománya 1990-1994 között 638 milliárd forintról 932 milliárd forintra emelkedett, 1994-ről 1995-re 24 %-kal növekedett.

Ugyanakkor csökkentek a forinthitelek és növekedtek a devizahitelek. A devizahitelek 1991. és 1995. között folyó áron 28 milliárd forintról 233 milliárd forintra emelkedtek.

A lakosság bruttó pénzmegtakarítása 1990. decemberében 670 milliárd forint volt folyó áron, 1995. decemberében pedig 2101 milliárd forint. A megtakarítások összetétele (szerkezete) is változott: csökkent a készpénz, az értékpapírok súlya viszont növekedett. 1995. decemberében a megtakarítások 56 %-a takarékbetét, (takaréklevél) 16 %-a készpénz és 26 %-a értékpapír volt. A takarékbetétek 37 %-a volt deviza betét.

Ehhez tartozik az a jellegzetesség, hogy 1991 és 1993 között és 1995-ben a növekedés folyó áron kisebb volt, mint a fogyasztói árak növekedése. A hitelállomány 1991-ben 2/3-ára csökkent, főként a lakáshitelek visszafizetése miatt.

Öt év alatt a lakosság nettó megtakarítása 1,5 milliárd forintot tett ki. (Forrás: Statisztikai Szemle. 1996. augusztus - szeptember 744. old.)

Ha egy más adatforrás után nézünk akkor sem kapunk más képet.

A lakosság pénzmegtakarításai milliárd forint

Megnevezés	1993. december	1994. december	1995. december
Készpénz	322,2	362,4	380,4
Forint betétek	491,3	572,6	640,7
Takaréklevél	83,2	85,6	86,9
Deviza betét	204,7	293,7	439,0
Értékpapír	224,8	344,0	488,8
Biztosítási díjjáru- lék	52,1	58,6	74,7
Megtakarítás össze- sen	1.095,5	1.399,6	1.811,8
Hitel	282,8	317,3	298,7
Nettó megtakarítás	1.095,5	1.396,5	1.811,8

Ha a pénzügyi helyzetet vizsgáljuk, a következő tényezőket szükséges megemlíteni (anélkül, hogy a pénzügyi ügyleteket - bankgazdaságot részletesebben vizsgálják)

1. Az adózást, elsősorban az állami költségvetés bevételeit és kiadásait
2. Az államadósság probléma körét (belföldit és külföldit).

3. Az inflációt (bár ez külön könyvet érdemelne).
4. A külföldi tőke a magyar nemzetgazdaságban (árfolyam-politika).
5. Az értékpapírokkal kapcsolatos várható problémákat.
6. A hitelezés problémáit (főként a kamatláb-politika).
7. A pénzügygazdaság szolgáltatásait a GDP-ben,
8. működésének a hatásait és kapcsolatait más gazdasági ágakkal és gazdasági folyamatokkal.

1. Az adózás és az állami költségvetés

Mint ismeretes, a lakosság legszélesebb rétegeit érintik az adózással, az állami költségvetéssel összefüggő problémák. Gyakran hangzik el olyan kijelentés, hogy az adózás nem népszavazás kérdése (hiszen fizetni senki sem igen akar). Bármennyire is sok igazság van ebben, mégis el kellene gondolkodni azon, hogy az állampolgárok - különösen a kiskeresetűek - igen meggondolják, hogy mire adják a pénzüket. Ellenőrizni szándékoznak azok felhasználását. Annál is inkább, mert szinte nincs olyan állampolgár, aki nem járulna obulusaival - adójával - az állami költségvetéshez (még a csecsemők is!). Ha édesanyjuk reszelt almával is eteti, vagy pelenkázza, ruházza, akkor ezután is fizeti az ÁFA-t. Még a fürdője vizével is „segíti” az állami költségvetést. (Mindent az értékén - mondják, csak a munkaerőt és a végzett munkát nem).

Az állampolgárokra telepszik rá az adózás annak egész rendszere. (És ekkor még nem kapunk arra választ, hogy kimutatjuk ugyan a GDP növekedését, mégis a költségvetés mind mostohábban bánik az állampolgáraival és mind kevésbé elegendő az állami feladatok ellátására, ezért azt is igyekeznek az állampolgárok vállaira rakni.)

Az adózás és az állami költségvetés a következő képet mutatja:

Az állami költségvetés bevétele folyó áron és milliárd forintban

Megnevezés	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.
Vállalati, gazdálkodó szervek befizetései (Tb.társ.adó, vám)	537,3	492,6	498,7	560,0	798,0
Fogyasztáshoz kapcsolódó adó (ÁFA, Fogy. adó)	255,0	298,8	342,4	434,9	500,6
Lakosság befizetései (Szja.illeték.)	248,9	333,0	403,0	514,2	495,9
Költségvetési szervek befizetései	181,0	317,9	392,3	515,4	597,4
Nemzetk.-i kapcs.-ok és egyéb	56,8	158,4	258,0	423,5	668,3
Bevétel összesen:	1279,0	1588,7	1894,4	2449,0	3060,2

Az állami költségvetés kiadásai folyó áron, milliárd forintban

Megnevezés	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.
Felhalmozási kiadások	125,3	127,9	236,1	264,7	343,9
Vállalati gazdálkodó szerv. támogatása	98,2	64,3	74,8	78,6	132,6
Fogyasztói árkiegészítés	36,8	42,3	19,2	21,7	27,0
Családi pótlék	64,2	81,5	91,8	107,4	113,9
Költségvetési szervek kiadásai	491,9	625,7	807,8	1108,7	1262,0
Társ.biztosítási kiadások	278,3	445,5	523,4	625,0	737,0
Nemzetközi kötelezettség, adósság, szolgáltatás	184,0	254,6	317,8	391,4	713,9
Kiadás összesen:	1279,7	1641,8	2070,9	2597,5	3330,3
Hiány	- 0,7	-53,2	-176,5	-148,5	-270,1

Forrás: Statisztikai Évkönyv 1994. (KSH Bp. 1995) 405. oldal

2. A pénztőke szerepének növekedése a reálgazdaság rovására

A reálgazdaság és a pénzügyi folyamatok elkülönülését (bizonyos értelemben egy „árnyékgazdaság” megjelenését és létezését) mutatja a GDP szerkezete, de az egyes nemzetgazdasági ágak növekedése is.

Megnevezés	GDP értékének szerkezete %-ban folyó áron			
	1991.	1992.	1993.	1994.
Mezőgazdaság, halászat	8,5	7,2	6,6	6,7
Ipar (bányászat, feldolgozó, energiatermelő és hordozó)	29,0	27,3	26,2	25,4
Építőipar	5,4	5,9	5,3	5,1
Kereskedelem, javítás, karbantartás, szálláshely, vendégl.	15,5	13,0	13,3	12,6
Szállítás, raktározás, posta, távközlés	9,1	9,4	8,8	8,3
Reálszféra	67,5	62,8	60,2	58,3
Pénzügyi szféra, ingatlan-ügyletek	14,6	14,3	17,8	19,7
Közigazgatás, társadalombiztosítás, oktatás, egészségügyi ellátás	15,4	17,3	17,9	17,9
Egyéb közösségi szolgáltatás	2,6	3,7	4,1	4,1
Szolgáltatások összesen:	32,6	37,2	39,8	41,7

Forrás: Gazdaság és statisztika. 1996. 5. szám 41. oldal.

A táblázat viszonyszámai azt mutatják, hogy a GDP értékének szerkezetében a gazdaság fő folyamataiban ellentétes mozgások mentek illetve mennek végbe.

A reálgazdaságban lezajló folyamatok, a reálértékek és az azt realizáló javak előállítása visszaszorulóban volt és ezt fejezi ki napjainkban is. Míg 1991-ben a GDP-n belül ezek 67,5 %-ot öleltek fel, addig 1994-ben már csak 58,3 %-ot.

Ezzel szemben az egyéb szolgáltatások „produktumai” (így a pénzügyi tevékenység, ingatlanok adásvétele, a közigazgatás szolgáltatása - többek között az adó beszedése is - az oktatás, az egészségügyi szolgáltatások stb) 1991-ben 32,6 %-ot fogtak át, viszont 1994-ben már csak 41,7 %-ot „termelt” és adott a bruttó nemzeti termeléshez.

Ha megvizsgáljuk ezeknek a tételeknek a növekedését, a következőket tapasztalhatjuk:

Megnevezés	GDP volumen indexe (1991=100,0) (láncindexről számolva bázisra)			
	1991	1992	1993	1994
Mezőgazdaság, halászat	100,0	83,5	76,9	76,7
Ipar	100,0	93,0	95,8	101,5
Kereskedelem, javítás, karbantartás	100,0	82,0	79,7	76,2
Szálláshelyek, vendéglátás	100,0	95,8	89,2	85,9
Távközlés, posta, szállítás	100,0	95,7	90,5	91,8
REÁL-folyamatok	100,0	93,0	89,2	91,8
	Pénzügyi tevékenység			
Ingatlan ügyeletek	100,0	98,0	103,8	116,2
Közigazgatás, társadalom biztosítás, oktatás, egészségügy	100,0	104,0	106,3	109,7
Egyéb közösségi szolg.	100,0	129,1	143,2	151,3
Szolgáltatás összesen	100,0	103,3	108,1	115,9

Forrás: Gazdaság és Statisztika. 1996. 5. szám 41. oldal alapján.

Ténylegesen azt látjuk, hogy a reálfolyamatok, az anyagi javakat közvetlenül termelő folyamatok, amelyek a gazdaság jövő fejlődését biztosítanák és a lakosság életét gazdagítanák - visszaszorultak illetve

továbbra is visszaszorulnak, sőt leépülnek, miközben a lakosság nagy része elemi hiánnyal küszködik. Eközben a nem anyagi jellegű szolgáltatás folyamatai jelentős mértékben növekszenek.

Az 1991. évi GDP színvonalához képest, amely már akkor jelentős visszaesést mutatott, a reálfolyamatok tovább estek vissza 110,0 %-ról 1994-re 86,4 %-ra. Ugyanakkor a különféle szolgáltatások, pl. az adóbeszedés, a társadalombiztosítás pénzkezelése és nyilvántartása stb., ugyanezen idő alatt 115,7 %-ra emelkedtek.

Jelentőségével és nagyságával kiugró a pénzügyi tevékenység növekedése, amelynek nagysága 116,2 %-ra emelkedett. Valószínű, ha elfogadják 1997. áprilisában a Magyar Nemzeti Bankról szóló törvényt, gondoskodnak arról, hogy ez a folyamat még dinamikusabb legyen.

Ennek alapján igazoltnak láthatjuk a reálgazdaság visszaszorulását és a szolgáltatások növekedését, a hazai szervezeti összterméken belül.

Ez azt jelenti, hogy kevesebb „életfenntartó” javakhoz jut a lakosság saját belső, gazdasági erőfeszítésből, és mind többet kap „igazgatásból” „tanácsadásból”, „ügyintézésből”, „értékpapír forgalmazásból”.

Honnan vonhatjuk el ezeket az anyagi javakat, amelyek a társadalom minden tagja számára fontosak? Természetesen a kevésbé tehetősektől, a 3,5 millió szegénytől és a 3 millió szegénységi szinthez közelálló magyar állampolgártól.

Miközben tehát a reálfolyamatok vagy visszaesnek, vagy egyes esetekben stagnálnak, a szolgáltatási folyamatok /amely nagyrészt nem a „hétköznapi” embereknek nyújt szolgáltatást/ virágoznak és mind nagyobb helyet kérnek maguknak GDP-n belül.

Ezeket olyan tükörfolyamatoknak tekinthetjük, amelyek jól tükrözik az új politikai, gazdasági „elit” agresszivitását, a szép kenetes-kegyes álarc mögött az önző társadalmi rombolást.

3. A „reformok” csapdájában

Az elmúlt két évtizedben, még annál is régebben, reformok bővületében élünk. Reformok a gazdaságban, az oktatásban, az egészségügyben, államháztartási reform, adóreform, a nyugdíjrendszer reformja, reform a politikai életben. Ezeknek a reformszólásoknak öt évtizedes múltja van. Amihez először nagy propagandával kapcsolták a reform szót az 1951 decemberi ár-és bérreform volt. Rossz ómen! Azóta az ország tönkretételének stratégiájává vált.

Ma már ott tartunk, hogy az emberek, ha a reform szót hallják, elsősorban arra gondolnak, hogy megint mit is vesznek el tőlük? Általában nyomom követhető minden „reform-intézkedésben”, hogy eddig a reformokkal elvettek valamit az emberektől (kiszúrva a szemüket részleges látszatkompenzációval). Nem is lenne ez a gyakorlat annyira tragikus, ha az ún. reformstratégiának az eredménye nem 7 millió létminimum körül élő ember lenne, és aminek következtében nem 1 - 1,5 % hihetetlen gazdagsággal rendelkező osztály (a komprádorok osztálya) alakult volna ki a másik 1 %-kal, amely ennek az osztálynak a jól megfizetett vazallusaiból áll.

A Horn-Bokros-Surányi féle csomag önmagában kb. 500 milliárd forintot vett ki az emberek zsebéből. Milyen jó dolog reformok útján az, hogy a reálbér 12 - 15 %-kal csökkent! Jól sikerült reform volt, végrehajtói büszkék lehetnek rá.

Remek cikkeket, kommentárokat lehet olvasni arról, hogy külföldön dicsérik a magyar kormányt merészségéért, együttműködési készségéért, azért, mert a hazai kormány úgymond élenjár a „reformokban”, így megérdemli az EU és a NATO tagságot.

Sajnos, kevés az „írástudó”, akiben felmerül a felelősségérzet, hogy egy kormánynak mindenekelőtt a választók életviszonyaiért kellene felelősnek lennie.

Mi is történt az elvont száz milliárdokkal? Erről hallgat a fáma. A beruházások késnek és alig mérhetőek. Ha ez az összeg az alacsony életszínvonalon élő lakosságnál marad, a kereslet növekedése nyomán többségében élénkület hozott volna, nem pedig visszaesést, ami a maga részéről a beruházások iránti érdeklődést megnövelte volna (természetesen megfelelő piacvédelemmel és ösztönzéssel).

Azzal pedig végképp nem lehet érvelni, hogy így elkerültük a szerbiai és bulgáriai fölforduláshoz hasonló helyzetet. Az idősebbek elég jól emlékeznek: a forgatókönyv mind Belgrádban, mind Szófiában nagyon hasonlít egyes régebbi politikai megmozdulásokra. Ilyen koreográfiával rendezett eseményeket láthattunk még a jelszavaik és módszereik is azonosak annak idején Chilében, a katonai puccsot megelőzően. Hasonló volt a koreográfia jóval előtte Iránban (kb. 30 éve), amikor Moszadik államosította az ország olajkitermelését és forgalmazását. Erről a sajtóban, 25 év után, egy szakértő úgy nyilatkozott, hogy csak 600 000 dollárba került, de pár ezer ember kivégzéséről hallgatott. Hasonlatosak voltak a megmozdulások a szovjet „kvázi puccskíséret” megszervezésére, később az orosz parlament lövetésére. Mindez természetesen a demokrácia nagyobb dicsőségére, hiszen még az amerikai elnök is helyeselte.

Ezek a tapasztalatok azt a gondolatot ébresztik, hogy a „reformokat indító” lökéseket nem belülről szervezték, szervezik és tervezik meg azt, hogy a szervezők nem pocsékolják az időt a koreográfiák folyamatos megújítására.

Mit hozott hát a magyar népnek az „elit” által kiötölt un. reformok megvalósítása? Mintegy 1,5 millió munkahely megszűnt, a mezőgazdaság szétzilálódott. A falusi munkanélküliséget, kilátástalanságot felmérni sem lehet. A liberalizálás jelszavával utat nyitottak a nyugati drágább termékeknek, a Magyarországon előállított termékek árát is ezekhez igazították, persze anélkül, hogy a béreket is hozzáigazították volna. Falun sok helyen 21 - 30 % között van a munkanélküliség, az elfelejtett

napszámos és cselédsors rémlik fel újra. Ma már Illyés Gyula: Puszták népe című művében leírtak újra a valóság küszöbére léptek. Találkozhatunk gyakran az iskolába éhez érkező gyerekekkel is. (Ez égbekiáltó bűn, amelyre nem lehet bocsánat). Még 1990-ben a kormány igyekezett fellépni a monopóliumok ellen, ezzel egyidőben viszont még nagyobb monopóliumok, a transznacionális cégek vették birtokba az ország piacát és gazdaságát. A „sikeres gazdaságpolitika” egyetlen év alatt kb. 400 milliárd forintot vont el a munkavállalóktól. A nyugdíjasok pedig kb. 120 - 150 milliárdnyi obulussal kényszerültek hozzájárulni a kormány „megsegítéséhez”. (Lehet, hogy a kormánykörök ezt belépőnek szánták Hádesz birodalmába)? Politikusok csodálkoznak azon, hogy 30-40 évet végigdolgozó becsületes emberek nem tudják fizetni a villanyt, a gázt, a fűtést, a vízdíjat, a lakbért, vagy a közös költségeket. Még előttük áll valószínűleg a tömeges kilakoltatás, a petróleumlámpa és a szegénységi bizonyítvány rendszere.

Most pedig időszerűsítik a nyugdíjrendszer „reformját”, amelyről úgymond a „baloldali” kormány nemzeti vitát nyit, ha azt egyáltalán vitának lehet nevezni. Sajnos, a kérdés sokkal komolyabb annál, semmint el lehessen bagatelizálni. Mint mindig, a reform során mos is az állampolgároktól el akarnak valamit venni, új terheket akarnak helyezni az emberek vállára, miközben az állampolgárok alacsony jövedelmekkel, sőt egyre fogyó és csökkenő reáljövedelemmel rendelkeznek.

Mi is történik tulajdonképpen? A magyar állampolgár élete folyamán fizette a TB-t, a nyugdíjjárulék egyik részét, a másik részét pedig a vállalat fizette (állami, szövetkezeti cégek, de a magáncégeknek is fizetniük kellett, sőt a kisiparosnak is!). Ez pontosan így van, hiszen a Társadalom Biztosítás még a szolgálati időt is hitelesebben tudta igazolni mint a munkakönyv. A biztosítás az akkori alacsony bérekhez igazodott, hiszen a fogyasztói árak is erre épültek (igaz az is, hogy kisebb - nagyobb mértékben inflációs hatás akkor is volt). Az állam ezeket a pénzeket összpontosította, központosította, nagyobb részét befektette, vállalatokat létesített, beruházott (olyat amelyet az akkori viszonyok lehetővé

tettek: hol jót, hol rosszat). Ezt a vagyont, amely biztosítéka lehetett volna - legalább részben - a TB. alapok fizetésének, eladták 1/5-e áron, más szóval elprivatizálták. A foglalkoztatottak száma pedig csökkent. A folyóbefizetések nem ellensúlyozták ezt, így már korábban elprivatizált tartalékhoz kellett volna nyúlni. A gazdasági, politikai „reformerek” rossz sáfárnak bizonyultak. Így aztán nem a politikusok, az ún. reformerők a hibásak, még csak nem is az IMF, vagy a Világbank, amiért ilyen reformkövetelményeket állított a reformpolitikusok elé, hanem esetleg maguk a nyugdíjasok, mert még sokan akaratak és szándékuk, valamint jól felfogott érdekük ellenére „élnek”. A természetes halál felgyorsult, amelynek valóságát az egészségügy szétzilálása, a magas gyógyszerárak is mutatják.

A reform kifejezés azonban más gondolatokat is ébreszt bennünk. Eddig minden juttatást, vagy szociális intézményt, vagy gazdasági örökséget az utóbbi tíz évben funkcionáló kormányok igyekeztek leépíteni, hasznát pedig kevesek kezére játszani. Egyetlen tétel van, ahol ezt az igyekezetet nem tapasztalhatjuk: az ötvenes években kialakított alacsony bérek rendszere (!). Ha ugyanis fel akarjuk számolni az elmúlt ötven évben kialakított rendszer gyökerét, azt az alacsony béreknél kell kezdeni. Elég közismert az a közgazdasági összefüggés, ami a bérek és az árak között működik. Szükségtelen ecsetelni, hogy az alacsony bérek nemcsak a modernizáció akadályai (hiszen alacsony bérek mellett az elavult és elhasznált, kiselejtezett technika, gép használata is kifizetődő), hanem az alacsony bérek gátolják a belső felhalmozás lehetőségét, az állami költségvetés talpra állását. Az alacsony bérek révén nem lehet belső piacot teremteni saját termékeinknek (ez még akkor is így van, ha ez növeli a fáziseltolódás miatt az infláció veszélyét).

Nézzünk ezzel kapcsolatban néhány összehasonlítható számot:

A munkások nominális átlagbére a feldolgozó iparban

Ország	Év	Órabér	Pénznem
USA	1994	12,06	USA dollár
Kanada	1994	16,04	K dollár
Svédország	1994	88,60	korona
Norvégia (férfiak)	1994	106,12	korona
Németország (NSZK terület)	1994	24,58	márka
Írország	1994	6,29	font
Görögország	1994	10970,90	drachma
Franciaország	1994	45,65	frank
Finnország	1994	53,49	márka

Havibérek

Ausztria	1994	24743	schilling
Csehország	1994	6649	korona
Lengyelország	1994	5195	zlotyi
Magyarország	1995	38797	forint
Japán	1994	483000	yen
Izrael	1994	4428	új sékel

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv 1995. KSH BP. 1996.

Ezek a folyamatok - ha az intézkedések a felszínen is történnek - a valóságban a gazdasági - pénzügyi folyamatok felszíne alatt zajlanak le, nem kérnek engedélyt a kormánytól, sem a bank elnökétől, tőlük függetlenül felszínre bukkannak, esetleg késleltetetten, vagy éppen gyorsabban. Végsősoron realizálódnak ezek a folyamatok az árak emelkedésében, a reálbérek, reálkeresetek csökkenésében. Mindenképpen felvetődik, hogy kik a folyamat haszonélvezői, illetve kik voltaképpen a vesztesei?

Ha a számokat vesszük szemügyre, nem kétséges, hogy az ország felnőtt lakosságának - túlzás nélkül - legalább 75 %-a vesztese ennek a folyamatnak és maximum 5-8 % lehet a haszonélvezője, ezek közül is az igazi nyertes a kb. 1%-nyi „elit” és a külföldi tőke.

Milyen prognózist tarthatunk indokoltnak az inflációra a következő 2-3 évre? Nehéz erre válaszolni, mert az optimizmus kék léggömbjét a kormány időnként felbocsátja. Most „mosoly-diplomáciát”, polgárbarátságot szeretnének folytatni. Sajnos, nehezen lehet értelmezni ezen modern auguroknak a nyilatkozatait.

Különösen figyelemre méltóak a „surányiadák”. Először is nem lehet elhallgatni a tényt, miszerint 1997-ben a kifizetésre kerülő kamatok nagysága több mint 820 milliárd forint lesz. Ez a központi költségvetés kiadásainak a 32,3 %-át jelenti és 2,5-szer akkora, mint a helyi önkormányzatok támogatására fordított összeg. Ha a költségvetés kiadásainak 1/3-át kell kamatként kifizetni, (különösen ha a deficit egyrészt államkötvény kibocsátásával fedezik), vajon ez mennyiben fékezi az inflációt és mennyiben növeli a társadalom stabilitását, különösen olyan helyzetben, amikor maga a kamatteher is növekszik?

Azt a kérdést nem is érdemes itt taglalni, hogy a magas kamatok kinek a zsebébe vándorolnak és melyek a forrásai? Nagyon úgy néz ki, hogy nekünk, a kisembereknek kell másokért a nadrágszíjat ismét összehúzni.

Változatlanul passzív a kereskedelmi és a fizetési mérlegünk is. A vámpótlékok csökkentése tovább fogja növelni a külföldi termékek versenyképességét. A mezőgazdasági termékek felvásárlási árai az elmúlt években jelentősen csökkentek (reálértékben), viszont a fogyasztói árak ezt változatlanul nem érzékelik. Ennek okát márpedig fel kellene tárni, ugyanis lehetőség van egy rejtett felvásárló szindikátus létrejöttére, amely biztosítja, hogy az EU-ból beáramló támogatott élelmiszeripari és más termékek, a kereskedelmi láncok monopolhelyzetét biztosítani tudja, ami továbbra is a forint gyengülése irányába hat, tovább erősíti az inflációs tendenciákat.

Ha az energia árak felzárkóztatása folytatódik az EU áraihoz, ennek kihatása a munkavállalók, a nyugdíjasok pénztárcáját fogja terhelni. De ez sokkal több annál, mint ami beépül a költségekbe és 2-3 %-os költség - s így áremelést von maga után. Tény, hogy az energia-árak emelkednek, tovább gyűrűző, hullámzó áremelést indít el úgy, ahogyan azt a múlt év decemberében is látni lehetett. Ugyanis ha csak 10 %-os energia áremelést is határoznak el, az energiát termelő módon felhasználók egészen a kereskedelemig 10 %-os általános áremeléssel kalkulálnak. Mindez olyan kísérő-szöveggel zajlik pl. a villamosenergia-iparban, hogy felzárkóznak az árak az EU áraihoz, kell, hogy közelítsenek, (ténylegesen Németország nyugati részének az energia áraihoz), miközben a magyarországi béreket változatlanul alacsonyan (annak 1/10-én) kívánják tartani. Ezzel egyidőben a munkanélküliek (a regisztrált, a rejtett és a falusi munkanélküliek) számát nem szándékoznak jelentősebben csökkenteni. Itt is mindjárt rá kell mutatni egy közvetlen összefüggésre, amit az egyik közgazdasági tankönyvben olvashatunk: amennyiben csökkentjük az inflációt, akkor visszafogjuk a gazdasági növekedést és szélesítjük a munkanélküliséget.

Jellemző, hogy Surányi György szerint: „a csökkenő ütemű inflációs pályán a drágulás havi (azaz nem évi átlagos) mértéke a meghatározó, a leszorítás üteme pedig nagymértékben függ a nominális bérek alakulásától.” (Világgazdaság 1997. február 20.) A nyilatkozat szerint havi

gazdálkodási intervallumban kívánatos számolni. De akkor a MNB miért nem havonta készít mérleget, miért évente? A költségvetés miért nem havonta készül? Paradoxiais helyzet! Másrészt ezzel a kijelentéssel burkolt formában elismerik, hogy a számításnál a munka-értékelmélet alapján számolnak, más költségtényező, mint a nominál bér nem játszik szerinte szerepet a hazai inflációban. Elismerik azt is, - igaz kimondatlanul - hogy eddig az emberek (munkavállalók, kisvállalkozásba kényszerítettek, nyugdíjasok, fiatalok stb.) nagy részétől vonták el az anyagi értékek nagyrészét az infláció „felpörgetésével” és így csak elmúlt két évben kb. 500 milliárd forintot csoportosították át mások, - ki tudja kiknek a zsebébe. Ez több mint 600 „tocsik” egység. Ez az egyik igazán nagy tétel!

Nézzük meg az „Európai Dialógus” folyóirat 1997. évi 1 számát (amely a „magazin az európai integrációért” mottót viseli). A folyóirat 27. oldalán a következő adatokat találjuk az „Infláció” (egyéni fogyasztás csökkentő) című táblázatban:

Megnevezés	1995	1996	1997	1998
Magyarország	26,4 %	24,0 %	20,0 %	15,0 %

Ez azt mutatja, hogy azok, akik ezeket a számokat szolgáltatták nem egyeztették sem a kormánnyal, sem a pénzügyminiszterrel, sem a MNB elnökével, még az ipari miniszterrel sem! Lehet, hogy az EU szakértői már tudtak valamit, amit a jelenlegi magyar felelős vezetők nem? Végül is felmerülhet a kérdés, honnan irányítják a magyar politikát? 1996-ról ugyanis különböző adatok láttak napvilágot. Az előzetes tájékoztatás szerint az infláció - szervektől függően - 23,4 - 23,6 % között mozog. A végleges adatokat a KSH fogja prezentálni az év közepén.

A költségvetési tárgyaláskor 18 - 18,5 % inflációs adatokat jeleztek. Az Európai Dialógus folyóiratban ugyanakkor az EU lapjában ugyaner-

re az évre 20 %-os inflációval számolnak. Sőt, Meggyessy Péter és Surányi György egyszámjegyű inflációt is lehetségesnek tart.

Valóban, egy ilyen méretű anarchiában minden lehetséges. A közgazdaságtan azonban a valószínűség-számításokra próbál alapozni. Ezt a valószínűséget kísérli meg közölni az Európai Magazin, amikor 15,0 %-ra becsüli az inflációt 1998-ban.

A vizsgálódások azt mutatják, hogy a jelenleg kibontakozó, a nemzetgazdaság felszínére kerülő neuralgikus folyamatok legfeljebb időleges megállást illetve stagnálást hoznak. Ennek fő oka, hogy a gazdaság ismét a választási csatározások fő színterévé válik, mégpedig anélkül, hogy szerkezetét, hatékonyságát, a belőle élő ember tömegigényeit és jövőjét összehangolná.

Az országnak nincs összehangolt iparfejlesztési koncepciója, nincs agárprogramja, nem láthatunk összehangolt, kevés célra összpontosított pénzügyi programot (a pénzügyi politika főként az adók bekasszírozására terjed ki), az infrastruktúra fejlesztésének is csak néhány mozaikját láthatjuk, hiányzik az oktatás, a nemzeti egészségügy átfogó programja. Így azután nem lehet a kormánynak népességnövelési és munkaerő-felhasználási programja sem, ugyancsak nincs területfejlesztési programja. Arról pedig még nem is szólnak, hogy a társadalmi feszültségek feloldásához stratégiára lenne szüksége az országnak (nem propaganda - vagy szólam programra.) Ezeket a feladatokat nem lehet elintézni az-
zal, hogy majd megoldja a piac vagy az EU. Mivel a piac 1/3-át a külföldi monopóliumok birtokolják, így természetesen elintézik ezt külföldön, a fejünk fölött.

Lehet tehát kék léggömböket eregetni és várni, hogy „üdvözülünk”, de nagyon úgy tűnik, a Kánaán még odébb van.

Amikor az inflációt vizsgáljuk, nem maga az infláció folyamata (növelése, vagy csökkentése) áll a vizsgálat gyújtópontjában, hanem a munkavállalók alapvető érdekei; azaz a reálbér (reálkereset) és a reál-

jövedelem. Mivel a kormány és a tőke az inflációt mint eszközt használja fel a kisemberek megsarcolására, ezért kell a vizsgálatnak nagyobb figyelmet fordítani erre a témakörre. Ezért is tartjuk nem kielégítőnek az Érdekegyeztető Tanácsban folyó tárgyalásokat, amely eddig szinte mindig a „munkavállalók képviselőinek” visszavonulásával ért véget és még azok számára is elégtelen „eredményeket” hozott, akiknek a reálbére alig, vagy egyáltalán nem csökkent. Végsősoron a reálbérek és reálkeresetek katasztrofális csökkenését legalizálták és ennek következményeit semmiféle „szenteltvíz” sem mossa le.

Nézzük meg pl. ebben az összefüggésben a következő adatokat:

Év	GDP.	Fogyasztói árindex	Reálbér
1988.	100,1	100,0	100,0
1990.	96,1	150,8	95,9
1991.	92,2	203,6	87,3
1992.	87,7	250,4	87,0
1993.	88,3	306,7	84,8
1994.	90,9	364,4	90,9
1995.	90,9	467,2	81,4
1996.	91,0	579,3	77,7
1997.	92,7	695,2	78,0
1998.	96,5	799,5	79,1

Forrás: Statisztikai Évkönyv 1995, Európai Dialógus 1997. 1., Magyarország az új Európában (Népszabadság MSzP kiadvány 32. old.).

Mindehhez hozzátehetjük, hogy az ami a mi sajátosan magyar jellegű gazdaságunkkal összefügg, háttérbe szorul. Az ország állampolgárai az ország cselédlépcsőjére és cselédfogyasztásra szorulnak. Tehát válto-

zatlanul szükséges az ország területi épségét, függetlenségét, állampolgárait előnyben részesítő gazdaságpolitika. Enélkül ugyanis a magyar gazdaságot, a magyar társadalmat aligha lehet integrálni a világgazdaságba.

Az infláció-ellenes gazdaságpolitikának eddig nem teremtették meg sem a gazdasági feltételeit, sőt mi több, még az eszközeit is kiiktatták. Ezért 2-3 éves hullámhegyek - és völgyek jelentkeznek a gazdasági életben. Azok az okok és elemek, amelyek a Horn - Bokros - Surányi csomagot kiváltották, sajnos, ma is működnek és az Ő szavaikkal élve „romlanak”, (export-import arány, kereskedelmi mérleg deficitje stb.) a megszorító lépések, inflációt gyorsító illetve lassító feltételek újra keletkezően vannak.

Alapvetően két lehetőség áll előttünk: vagy a Bokros - Surányi által kikövezett útra lépünk újra, az 1995. március 12. döntés sok lépésére nem volt szükség.

A harmadik lehetőség - új gazdaságpolitikai koncepciót kell kidolgozni, illetve végrehajtani, a tízmilliónyi magyar állampolgár érdekében. Ez látszik ma járható útnak a nehézségek ellenére is.

Talán soha ennyire nem volt időszerű Táncsics Mihály gondolata: „A kormány az országért van, tehát fölötte a nemzet mindenkor intézkedhetik.” (Táncsics Mihály: Politikai Hitvallás 1848. július 9. Magvető Bp. 1978. 21. old.)

4. Az érdekviszonyok és az infláció

A Népszabadság 1993. augusztus 27-i számában Horn Gyula pártelnök aláírásával egész oldalas választási ígéret jelent meg. Ebből az alábbi idézet: „Jóléti államot akarunk, amelyben nem fenyeget az ország kettészakadásának végleges veszélye, s amelyben a saját munkájukban élő emberek alkotják a nemzet meghatározó erejét.” „... megengedhetlen, hogy az átalakulás költségei tovább terheljék a társadalom

széles rétegeit... Elfogadhatatlan a reálbérek társadalmi szintű továbbcsökkenése.”

A felhívás - érhetően - rokonszenvre talált, végrehajtására is készek lettek volna a választópolgárok, ha nem a választásig lettek volna érvényesek az ígéretek. Igaz viszont, hogy „rendbe tesszük” az országot, 15-20 %-os reálbércsökkenést hajtanak végre, nem szerepelt az ígéretek között.

Úgy tűnik, hogy a Horn-féle programnak nagyon igaza van, amikor egyik fő ellenségnek a munkanélküliséget tekintette. „...Olyan állapotokat akarunk teremteni, hogy megálljon a munkanélküliség növekedése, egyszámjegyre csökkenjen a munkanélküliek aránya; hogy a munkanélküli lét a lehető legrövidebb ideig tartson.” (Idézet a fent említett felhívásból.) Valóban, a munkavállalókat az egyszerű embereket a munkanélküliség, a leszorított bérek és a reálbérek csökkenése sújtják. Ezt tetézi annak a nyomor-övezetnek a létrejötte (kb. 7 millió a létminimum körül, vagy az alatta élők száma), amely minden piacgazdaságot kísér vagy az anyaországban, vagy a befolyási övezetben. Ezért tartja a „Hajdú” Érdekvédelmi és Regionális Egyesület a biztonságpolitikában fő veszélynek a szociális problémákat és nem a külső katonai jellegű fenyegetéseket. Annál is inkább nem, mert külföldi csapatok tartózkodnak ma is hazánkban, vonulnak át az országunkon.

A munkavállalókat, kisembereket sújtja az elmúlt 4-5 évtizedben kialakított alacsony bérszínvonal is. A leszorított bérek következtében akkor jól lehetett eszközöket átcsoportosítani más célprogramokra: többek között beruházásokra, katonai programokra. Ennek viszont az volt az ára, hogy az oktatás, az egészségügy, a nyugdíj, a kultúra költségeit az államnak kellett vállalnia (úgy, hogy azokat a vállalatoktól elvonta), és viszonylag olcsón kellett vállalnia (a bérhez viszonyított színvonalon, vagy ingyen), a különböző szolgáltatásokat.

Most viszont az alacsony béreket akarják tartani, a leszorított bérek-ből fizettetni a felemelt árú termékeket, vagy szolgáltatásokat, pl. az orvosi ellátás, vagy oktatás.

Ebben a helyzetben érthető, hogy az infláció problémaköre súlyosabbá válik. 1950, de különösen az 1970-es éves eleje, főként 1989. óta súlyos és akut problémává vált. Ezt jól mutatják a számok is:

A fogyasztói árindex alakulása

Év	Egy keresőre jutó nettó nominál kereset	Fogyasztói	árindex	
1980	100,0	100,0	-	-
1981	105,0	104,6	-	-
1982	112,1	111,7	-	-
1983	116,6	120,0	-	-
1984	123,2	123,8	-	-
1985	133,4	138,8	-	-
1986	143,3	146,3	-	-
1987	154,7	158,7	100,0	-
1988	170,4	183,8	115,5	-
1989	201,4	215,4	135,1	-
1990	249,9	277,7	174,2	100,0
1991	313,8	374,9	235,1	135,0
1992	360,4	461,1	289,2	166,0
1993	447,9	564,8	354,2	203,4
1994	570,4	671,8	420,1	241,7
1995	641,7	860,2	539,3	309,8

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv 1995. KSH. Bp. 1996. 86 és 314 oldalról.

Látható, hogy a pénz cseréértéke folyamatosan romlik, úgy mint az előző időszakokban. 1983-ban azonban jelentős fordulat történik. Ekkor haladja meg ugyanis az elmúlt másfél évtizedben először a fogyasztói

árindex növekedése a nettó nominál kereset növekedését, ettől kezdve az index növekedése nemcsak gyorsul - különösen 1989 után - hanem mind nagyobb a különbség a két index között. Így 1980-hoz viszonyítva a fogyasztói árindex 1990-ig 2,7 szorosára, 1995-ig 8,6 szorosára emelkedett. Ha csak egy évtizedet, vagy az utóbbi hat évet akarjuk figyelembe venni, akkor 1987-hez képest 1985-ig 5,4 szorosára és 1990-hez viszonyítva pedig 3,1 szorosára nőtt 1995-ig - a fogyasztói árindex. Mindez természetesen azt jelentette és jelenti, hogy a reálkeresetek 1983. óta folyamatosan és nagymértékben csökkentek, csökkennek, ami egyúttal azt is megmutatja, hogy mire jó az infláció!

Ez azonban még mindig a felszín, „szelíd eszköz” a jövedelmek átcsoportosítására.

Hazánkban az infláció állami intézkedések nyomán keletkezett és keletkezik. Így van ez 1997 elején is. A kormány asszisztálásával végrehajtottak egy energia áremelést, amelyet különböző módon lehet indokolni. Rendszeresen végrehajt a kormány valuta leértékelést (havi 1,2%-os), amely megdrágítja az importot (mint ismeretes a termelés import nélkül megbénulna, hiszen az energia- és nyersanyag igényt csak így lehet fedezni). Folyik az áraknak a nyugati árakhoz történő igazítása, miközben a bérek ilyen jellegű igazítása elmarad. A kormányzat bejelenti, hogy 18 % körüli infláció prognosztizálható az intézkedései nyomán és ezzel együtt az előirányzott bér- és nyugdíj-emelés nagyságát is közli. Erre a reagálás az, hogy már decemberben 20-25 %-kal kezdik emelni az árakat, ami az inflációs várakozásnak a felszínre törése a reálszférában.

Ebből az következik, hogy most sem, mint ahogyan az előző években sem lehetett kereseti, vagy bérinflációról, ezek inflációs hatásáról beszélni. Végül is felmerül a kérdés: mi az infláció valódi oka?

Erről általános elméleti fejtegetésre nincs is szükség. A lényeg, hogy miután a pénznek már nincs önálló értéke (mint például az aranynak),

ezért csereértékének csökkenése mindennapos veszély lett és csak nagy erőfeszítések árán tartható az infláció 1-3 % körül.

Számunkra fontosabb kérdés, hogy milyen közvetlen okok indukálják az inflációt?

1. Az egyik legjelentősebb tényező a központi költségvetés krónikus hiánya. (A költségvetési hiány lehetőségét még annak idején a 60-as évek „új mechanizmus” vitái során fogadták el, mint elvet.) Sajnálatos, hogy a pénzpiacon kibocsátott, az ehhez fedezetet teremtő Kincstárjegyek kamata - felhajtó és „tőke-elvonó” erejével csak növelte annak negatív hatásait.

2. A különböző támogatások (a termelői és fogyasztói támogatások) radikális leépítése, illetve szűkítése inflációs áremelésekben jelentkezett; annál is inkább, mert ezeket az összeget nem a fogyasztókhoz juttatták el, hanem az állam és a költségvetés önemésztő rendszerében veszték el.

3. Az inflációt erősítette a nyílt és rejtett nagy vállalkozói és menedzseri jövedelmek rendkívül gyors és nagymértékű emelkedése, illetve a jövedelmek átcsoportosítása a kevesebb keresletet támasztók kezébe, valamint a külföldre áramoltatásuk megnövekedése.

Nézetem szerint a „feketepiac” által az államtól elvont jövedelem nem erősítette, (vagy csak kismértékben) az inflációt. Ugyanis az itt eladott termékek és szolgáltatások alacsonyabb áron kerültek forgalomba. Ezért, ezek - ha kicsit is - mérsékeltek a reálbérek csökkenését. A feketepiacon keletkezett plusz jövedelmen osztozkodtak a vásárlók valamint a „feketekereskedők”, miközben az utóbbiak extraprofitra tettek szert.

Azt legfőljebb agitációs érvnek tarjuk, hogy így többet kell fizetni az oktatásért és az egészségügyi ellátásért. A két területet nem a feketepiac, hanem az erre irányuló IMF-el egyeztetett kormánypolitika lehet-

lenítette el, akkor amikor a béreket alacsonyan akarja tartani, az így „felszabadítható” összegeket más területekre (főként profitokra) kívánja átcsoportosítani: hiteltörlesztésekre csak látszólag, hiszen eddig a privatizációs bevételek nagyrésze is elúszott.

4. Vannak azonban „örökölt” inflációs tényezők is. Az állami vállalatok magas adósságállományáról van szó, valamint az utána fizetett kamatokról. Az előző évtizedekben úgy határozták meg központilag egy vállalat forgótőkéjét, hogy az a szükséges tőkének a 20 %-a legyen, a többi 80 %-ra hitelt kellett felvenni. A vállalatot „elprivatizálták”, az adósság azonban az állam (vagy akkor még állami bankok) nyakán maradt. Ezzel az adóssággal pedig természetesen senki sem vette meg a vállalatokat, a bankokat. Így azután kb. 350-380 milliárd forintot kellett a bank - és hitel - konszolidációra fordítani. Ennek a pénzösszegnek az értéke mai értékre átszámolva meghaladja a kb. 1000 milliárd (1 billió) forintot. Ez az összeg az 1997. éves állami központi költségvetésnek mintegy felét teszi ki.

További inflációs tényezőként említhetjük még a személyi és tárgyi kapacitások - a működő tőke elmeinek kihasználtságát, illetve kihasználatlanságát. Ennek gyökerei egyrészt a keleti piacok leépítésében illetve leépülésében keresendő, másrészt a nyugat-európai piacokra történő külkereskedelmi áterelés időigényességében, harmadrészt pedig a külkereskedelem területének leszűkülésében, euró-centrikusságában, ahol erős, tőkeerős versenytársak találhatók, valamint a belső piacok mesterseges beszűkítésében is fellelhetők.

A hazánkba áttelepített adórendszer sajátosságaiban, a pénzügyi és adóellenőrzés költségeinek gyors növekedésében és ennek lyukas voltában.

Az infláció okainak vizsgálata arra utal, mivel a gazdaságunk továbbra is instabil és előreláthatólag hosszabb ideig az is marad, hogy az infláció megfékezése és egyszámjegyre történő leszorítása nem várható

a közeljövőben. Ez annál is inkább így van, mert a magyarországi infláció „kumulatív energiával” rendelkezik.

Az energiahordozók, nyersanyagok, alapanyagok, a költségvetés-bevételi igénye, valamint az eddig ingyenes, vagy alacsony térítési díjas szolgáltatások fizetőképessé tétele hosszú ideig napirenden lesz, az ilyen lehetőségekben nagyon találékony az osztrák monarchia kamarillai szemléletével rendelkező kormányzat. Mindez pedig „öngerjesztővé” teszi az inflációt. Végső soron a deficiten alapuló infláció szükségszerűen deficitet „termel”.

Az infláció miatt magasabb kiadások mindig előbb jelentkeznek, mint a bevételek. Az inflációs extraprofit nem az államnál, hanem a nagy export vállalatoknál illetve a magánbankoknál csapódik le. Az állami bevételeknél jelentős fáziseltolódás van a kiadások és a bevételek között, így a központi költségvetésnél a bevétel reálértéke elmarad a kiadásétól. Ebből kivezető út: az adó és az adójellegű terhek további növelése. A kérdés csak az, mely társadalmi csoportokat lehet további adóemeléssel megterhelni?

A vállalatok és a vállalati nyereséget közvetlenül terhelő adókat (így sem a társasági adókat, sem a vámot és importot terhelő adókat) emelni nem lehet; egyrészt a vámok nagyságát és az importadót nemzetközi egyezmények szabályozzák. Miután a kormány lelkesen, olykor már rögeszmeszerűen akar az EU-ba „masírozni”, eminensnek kell lennie. Harmadrészt az állam „kivonult” a gazdaság nagy részéből, így természetesen a haszonból sem részesedhet. Ezért kiút csak a lakosság azon részének a további „fosztogatása” lehet, amely valamilyen kapcsolatban áll a bevételi vagy a kiadási lehetőségekkel: a munkavállalók, a nyugdíjasok jövedelme, részükre, valamint a fiatalok és gyermekek részére nyújtott szolgáltatások igénybevételének csökkentése. A legnagyobb tételt itt az oktatás és az egészségügyi szolgáltatások képezik, tehát olyan területek, ahol elérhető, számbavehető az emberek, ahol töme-

gek vannak és ahol bizonyos kényszer alakult ki a szolgáltatás igénybevételére.

A költségvetés az inflációs hatások és „várákozások” miatt eleve „akaratlanul is” deficittel kerül szembe. A kiadások és a bevételek között többségében fáziseltolódás van. A kiadások többsége többnyire előbb jelentkezik, mint ahogyan a bevételek teljes összegükben befolyának. A bevételek emellett nominális szintvonalon jelennek meg, ugyanakkor kiadások a reálértékével kell számolni és az inflációs rátával felszorozni. Ha megfelelő adatok birtokában meg lehetne csinálni egy nemzetgazdasági input-autput mérleget, akkor valamelyest könnyebb, s ami fontos, biztosabb prognózist lehetne készíteni. Ilyen azonban nem készül, mert az adatszolgáltatás sértené a magántulajdon különleges jogait. Ezért nem lehet azt sem megnézni, hogy vajon mennyivel hatékonyabban, mennyivel kevésbé anyag - és energia takarékosabban működik a magángazdaság.

Az államnak ez a folyamat - a bevétel - kiadás fáziseltolódása, a költségvetési deficit, nem hoz külön hasznot, de a vállalatoknál, a közép és főként a nagyvállalatoknál, valamint a bankszférában extraprofitot biztosít.

Ez a folyamat a deficitet is kettőssé teszi (reál- és nominál deficit), a baj csak az, hogy mindig a nagyobb összeget kell a költségvetésnek kifizetnie, azaz a folyóáron számolt kiadást.

Az inflációs nyomásban nem kis szerepet játszik az infláció által igényelt pénzmennyiség kiáramlása. Ugyanis az inflációs áremelkedéssel is növekszik a forgalom biztosításához szükséges pénzmennyiség (ez a kisemberek oldaláról úgy jelenik meg, hogy drágulnak az árúk, a fizetésért kevesebbet tud vásárolni).

Természetesen a forgalomhoz szükséges pénzmennyiséget több tényező határozza meg (ezekre nem térünk ki részletesen). Amennyiben a pénz forgási sebessége nem változik (és általában normális körülmények

között nem szokott meglódulni), akkor a megnövekedett árösszeg határozza meg ezt a mennyiséget (mint említettük eltekintünk más tényezőktől). Ennek a nagyságát azonban csak a piac tudja „pontosan” meghatározni. A jegybank csak megbecsülni képes. Ebben az esetben a pénz két formáját kell a forgalom rendelkezésére bocsátani: készpénz formában és számlapénz formában (zsíró-pénz). Ezt a jegybank hitel formájában hozza forgalomba. Ennek révén és az infláció következtében nő a jegybank követelése az ügyfelei irányába és egyúttal a hozzá befolyó banki kamatok tömege is. Tehát a jegybank semmit nem veszít az infláción, sőt nyerhet rajta.

Ezért lehetséges pl. hogy az államkötvények kibocsátása révén pénzt vonhat ki a forgalomból, így a termeléstől is, fizethet érte magas kamatokot (ennek révén burkolt formában még a nehéz helyzetben lévő kereskedelmi bankot is megerősítheti). A jegybanknál azonban az infláció következtében veszteség is keletkezhet, ugyanis a saját valutát le kell értékelni a külföldi valutához képest. Nálunk többnyire ezért az árfolyamváltozás következtében előálló veszteséget a központi költségvetés megtéríti a jegybanknak.

Összefoglalva: az infláció növeli a jegybank hozamát, a leértékelés viszont nem okoz árfolyamveszteséget, azt a lakosság fizeti. Ebből jól látható, hogy a központi bank (MNB) kényelmes helyzetet biztosít magának.

A jegybank és a PM között viszont különleges a kapcsolat. Egyrészt a főrészesvényes maga az állam, másrészt a PM vezető szakemberei és a jegybank vezető szakemberei mindig ugyanabból az „elitcsoportból” kerülnek ki és egymás pozíciójára támaszkodnak. Ezért nem volt véletlen az sem, hogy amikor a Horn-Bokros-Surányi csomag egyrészét az Alkotmány Bíróság hatályon kívül helyezte, akkor Bokros Lajos kijelentette, hogy van más eszköz is. Nem véletlen tehát, hogy a fogyasztói árak éppen abban évben több mint 28 %-kal emelkedtek a pénzügyimi-

niszter rendkívül kreatív szakmai felkészültségének és politikai elszántságának következtében.

Mindig visszatetsző, ha azt hajtogatják: nincs más út, ez az egyetlen járható út. A közgazdasági folyamatok olyannyira bonyolultak, összetettek és sok kitörési pontot kínálnak, - különösen ha figyelembe vesszük, hogy emberi érdekek és cselekvések kristályosodnak ki benne - hogy egyedüli üdvözítő útra esküdni, nemcsak visszatetsző, hanem mindig is kételkedést ébreszt. Azt pedig végkép el kell vetni, amikor az intézkedést követő évben olyan nyilatkozatok hangzanak el, hogy „az élet igazolta az intézkedést”. Sajnos a gazdasági folyamatok hatásai csak évek múlva mutatkoznak meg és bontakoznak ki, minimálisan 3-5 év múlva, de az igazi hatás évtizedes időtávokkal mérhető.

Az infláció alakulásában jelentős szerepet játszhatnak a betéti (és a kihelyezési) kamatok. A kamatpolitika általában alkalmas lehet az infláció lassítására, (vagy éppen a megtakarítások fékezésére illetveallokációs terelésére). A kamatrátának normális körülmények között meg kell haladnia az inflációs rátát, ellenkező esetben a fölös pénzeszközöket nem érdemes a hazai bankokba helyezni, sőt, nem érdemes befektetni sem. A megfelelő kamatláb így ösztönözheti a megtakarítások összegyűjtését és különböző értékpapírokba történő lekötésüket.

Nálunk azonban egy legyengített gazdasággal állunk szemben, ahol magasak a betéti kamatok, így aztán a kihelyezési kamatok is magasak. (A MNB alapkamata már hosszú ideje 20 % felett van). A vállalatoknak nyújtott kereskedelmi hitelek is magasak, vagy nem vesz fel hitelt és akkor a termelést visszafogja, vagy kötvényekbe fekteti tőkéjének egy részét, mert a profitja jelentős részét megkapja így is. Ez pedig megint a termelés visszafogásával jár. Hazánkban a hitelek kamata 30% vagy afölött mozgott, illetve mozog. Ilyen esetben a vállalkozó profitjának jórészt a kereskedelmi bankok zsebelik be. Ennek következtében a tőkéjük megtérülése lelassul. Ez nemcsak a jelenlegi profit elvesztését

jelenti, hanem a jövőbeni technikai és technológiai elmaradás miatt a kedvezőtlen tökemegtérülést is konzerválja.

Mivel a hitelkamatok 30 % körül mozognak, nem véletlen, hogy a befektetők nagyrésze a gyorsan megtérülő ágakat részesíti előnyben: a kereskedelmet, a bankszférát, az élelmiszeripart. Nem véletlen az, hogy a mezőgazdasági termelésbe, főként ültetvényekbe, állattenyésztésbe kevésbé fektetnek be, kevésbé nyújtanak hitelt.

Az infláció vizsgálatával együtt újlag felmerül az államadósság problémaköre és az államadósság hatása az inflációra.

A gazdaság történetben erről köteteket lehetne írni. Ebbe a körbe tartozik olyan jelenség is mint pl. az USA helyzete. Az egyik olyan ország amelynek nagy az államadóssága (a külső és belső egyaránt), de viszonylag erős gazdaság áll mögötte, de különösen sokat nyom a latba, hogy ez dollárban jelenik meg, amely egyben nemzetközi fizetési eszköz is (a világpénz szerepét tölti be). Más a helyzet olyan ország esetében mint pl. Mexikó.

Természetesen hazánk esetében is inkább a második helyzet a jellemző. Az államadósság (akár belső, akár külső) már a keletkezésekor a teher nagyságával és kamatterheivel együtt inflációs hatást vált ki, ha másért nem, azért, mert a valuta csereértéke csökken, vagy mert a jövőbeli lehetőség korlátozására utalhat. Viszont ha az államadósság nem változik, a kamat és így a kamatterh sem, akkor közvetlen inflációs hatás nem jelentkezik.

Ha az adósságállomány csökken és a kamat is mérséklődik, akkor ennek elvileg antiinflációs hatásúnak kellene lennie.

Természetesen ezek az általános elvek hazánk nemzetgazdaságában nem egyértelműen jutnak érvényre. Az államadósság folyamatos növekedése és a növekvő kamatösszegek miatt állandó inflációs nyomás nehezedik a pénzgazdaságra, hiszen a fizetési mérlegünk passzív, a

kereskedelmi mérlegben az import magasabb mint az export; fizetési kötelezettségeink nagyobbak mint a követeléseink.

A hitelek törlesztése mindenképpen pénzeszközöket (tőkévé változtatható eszközöket) von ki az ország gazdasági vérkeringéséből. Ennek pedig jelentős inflációs hatása van.

Amennyiben törlesztjük a hiteleket, mint legutóbb a privatizációs bevételekből is tettük, ez fékezheti az inflációs árfelhajtást, késleltetheti a valutaleértékelést. Hazánkban ennek azonban semmi jele nem volt. Ez összefügg azzal, hogy a nemzetközi gazdasággal Magyarországot összekötő csatornák elnyelték ezt az összeget.

Hogyan hatnak a folyamatra, ha az államadósságot átváltoztatják „magánjellegű”, multinacionális vállalati adósságra?

Néhány közgazda kijelentette, - legutóbb Vértés András egyik TV vitaműsorban - hogy neki nem okoz az gondot ha a GE cég tartozik, az már nem államadósság. Látszólag ez igaz is. A folyamat mélyén azonban az jelentkezik - mint mindig - kinek kell kiizzadnia ennek az adósságnak a törlesztését? Mivel a multi-cégek gyárai önálló termelési egységek, ezért itt kell kitermelniük a náluk jelentkező adósságokat, az itt kitermelés a munkabérekben és az árakban realizálódik, ami viszont nem nagyon választható el a belső piacunktól, (még ha annyira nyitottak is vagyunk). Ezért nem lehet a multinacionális „magánjellegű hitelek” inflációs hatásától, az inflációra gyakorolt hatásától sem eltekinteni. (A kérdés ilyen kezelése és felvetése jellegzetesen mutatja, hogy a szűk pénzügyi szemlélet mennyire hajlamos az össz-nemzetgazdasági folyamatokat széttagolni, így egyes területek látszateredményeit az egész nemzetgazdasági folyamatra kiterjeszteni.

A lakosság jelentős részét sújtják - az egész nemzetgazdaság mellett - azok a folyamatok, amelyek rejtve jelentkeznek, így csökkentik a pénz vásárlóértékét.

Ez úgy jelentkezik, hogy a „vásárló” ugyanazért a pénzért kevesebb, vagy rosszabb minőségű áruhoz, szolgáltatáshoz jut, (nem is beszélve arról, hogy mind több kis gazdaságon, vagy háztartáson belül elvégzett munka üzleti szolgáltatássá alakul át, vagy éppen eladhatóvá változtatják. Erre jó példa a „műlevesek”, „műételek” megjelenése és terjedése, a fagyasztott kész-ételek stb.)

Tehát egyes tevékenységek valódi áruvá alakulnak át, pl. a háztartásokból, más tevékenységek eredményének a minősége romlik és a vele kapcsolatos szolgáltatások válnak lehetetlenné, vagy drágává, (gondolok itt olyanra, mint a cipők minősége, javítása).

Mindezekon túl gazdaságunkban túl sok a monopolhelyzet. Csak néhány példát: villamos energia termelése és szolgáltatása, gázszolgáltatás, vízszolgáltatás és szennyvíz-elvezetés és tisztítás (csatorna szolgáltatás stb). A monopolhelyzetre különösen jó példa a csatornadíjak kialakítása: mindenki az elhasznált víz arányában fizet. (Eleve feltételezik, hogy minden vizet elhasználunk és az szennyvíz lesz, pedig iszunk, főzünk, virágot és kertet öntözünk stb.) Tehát eleve kevesebb vizet engedünk a csatornába, mint a csapból. Ha ezt figyelembe is vennék, akkor az árat emelnék fel azzal, hogy így 1 köbméter szennyvíz tisztításának több a költsége. Nem választhatunk, mint fogyasztók és az árat így ránk kényszerítik. Hasonló a helyzet a villamosenergiával is. Eddig a költségek részletes elszámolását senki sem hozta nyilvánosságra, pedig közügről van szó. Az is tarthatatlan, hogy a hálózati természetes veszteségeket egyformán fizettetik meg, ahol hosszabb vezetéken jutnak el a fogyasztókhoz - pl. tanyákon - a veszteségek nagyobbak, de ezt a nagyvárosok sűrűn lakott részeire úgy terhelik mint a ritkábban lakottakra.

Sajnálatos, hogy nincs olyan erős kormányzat, amely a monopolhelyzettel szembe merne szállni, (jellemző, hogy az USA-ban érzékenyen reagálnak olyan helyzetekre, amely alkalmas arra, hogy a versenyt korlátozza).

Különösen jó példája a zsarolásnak az, ahogyan a villamosenergia szektor viselkedik. A forintot havonta 1,2 %-kal leértékelik. Ez negyedévente 2-5 %-kal megemelheti az import költségeit, (miután az olcsó energiát adó erőművet nem építettük fel). Tehát negyedévenként árat kellene rendezni, ezzel egyes kormányzati „szakértők” is egyetértenek, sőt az Energia Hivatal is. Elkerülhetetlenül felmerül egy kérdés, ismerik - egyáltalán az érdekeltek a cégek költséggazdálkodását? Eddig az összeszavont mérlegadatokon kívül semmi nem ismerhető meg! A részletes és tételesen költségáfordításokat a fogyasztó miért nem ismerheti meg? Miért nem nyilvánosak a felülvizsgálatok és miért paraván mögöttiek az alkuk?

Sokan figyelmeztették a Kormányt az energiaszektor privatizációjának a buktatóira, és most itt az első „zsarolás”, vagy újabb áremelés előkészítése a sajtó segítségével. (Sőt ennél több - a kormányzat elleni politikai nyomás eszközeként is felhasználható!) Mindezek egy nem látható inflációs folyamatot hoznak létre.

Ez azonban még szélesebb ennél. Egy adott színvonalon a munkabér (vagy ha úgy tetszik a kereset) reálértéke mennyiben változik; mit foglal magában, Mint már említettük az alacsony munkabéreknek egyenes következménye volt az ingyenes oktatás (az oktatási felszerelések és gyermekholmik alacsony árai stb.) az ingyenes egészségügyi ellátás (még a paraszolvenciával együtt is) a kedvezményes kamatozású hitelek stb. Ezek megszüntetése és a bérek változatlanul hagyása a pénz csereértékét gyorsan rontják és ahogyan teszik meg az ezt érintő intézkedéseket, inflációs hullámzások kiindulópontjaivá válnak.

A villamosenergia árak negyedéves emelésével együtt nyilatkozták egyes illetékesek, hogy így el lehet érni rövidesen az EU energia árait. A baj csak az, senki nem teszi hozzá, hogy a kereseteket is pl. a németországi, vagy a franciaországi szintre kellene emelni!

Ha az egészségügyi ellátást nézzük, akkor vegyük csak alapul a 10000 kórházi ágy megszüntetését, (az IMF-nél vállalta a kormány). A

végrehajtás sajnos teljes dilettanizmust tükröz. Nemcsak azért mert vannak területek, hogy 100 kilométerre, vagy többre található a kórház, hanem maga a módszer is; „az itt is - ott is valamennyit” elv. Ugyanis a közzgazdák között - ilyenek dolgoznak a PM-ben is - közismert, hogy vannak állandó költségek és vannak változó költségek. Az állandó költségek teszik ki - becslés szerint - a kórházaknál a költségeknek több mint a felét (50 %). Ilyen pl. a fűtés, az energia felhasználás, karbantartás, felújítás. Ha a kórház konyháján főznek, akkor az egész tűzhelyrészt fűtik fel, stb. Vagy ilyen az épületfenntartás. Ezt ugyan el lehet hagyni egyszer - egyszer, de az ilyen „bűnért” később duplán kell fizetni. Állandó költség a vízfelhasználás, takarítás, fertőtlenítés stb.

Ezek az állandó költségek nincsenek ágyakhoz „kötve”, akkor is jelentkeznek, ha megszüntetik az ágyakat, vagy éppen üresen állnak. Tehát a költségcsökkentésnek ez a módszere dilettánságot is tükröz.

Mennyi a megtakarítás? 1,5 milliárd forint, jelentik ki, azaz 2 „tocsiknyi” egység, a teljes költségvetésnek pedig 0,75 %-a. A hatásain, következményein és nagyságán el lehet gondolkozni, azoknak is akik ajánlották, azoknak is, akik végrehajtották.

Gazdag László

Hektikus rángatózások a magyar gazdaságban avagy tényleg lezajlott a szerkezetváltás?

1. Húzd meg - ereszd meg ciklusok

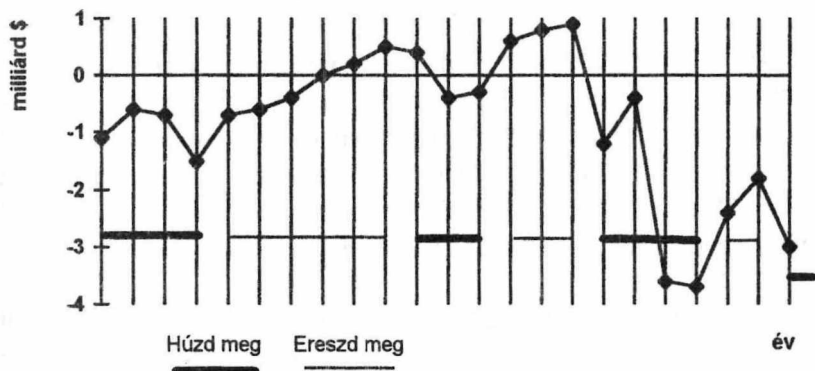
Az 1973-as olajválság után a magyar gazdaságpolitika még azt hirdette, hogy az efféle nyugati, „kapitalista” dekadens jelenségek nem fognak begyűrűzni a magyar gazdaságba, a szocializmus ugyanis immúnis az ilyen bajokkal szemben.

Nagyon hamar kiderült hogy ez bizony illúzió.

Általában a külkereskedelmi mérleg, egy olyan világpiacra utalt országban, mint Magyarország, elég jó indikátora a gazdaság működésének. Nézzük meg a következő ábrát, amelyen az export-import egyenleg látható 1975-97 között.

1. ábra

Külkereskedelmi mérleg 1975-97 között

Érdekes megfigyelni, hogy a magyar gazdaság a hektikus rángatózás jeleit mutatja a fenti mérleg alakulása alapján! A külkereskedelmi egyenleg függvényében a gazdaságpolitika fölváltva alkalmazta a húzd meg - ereszd meg taktikát, ezáltal sajátos, 4-6 éves ciklusokat produkálva:

Az is érzékelhető, hogy a „húzd meg” jellegű reakciók egyre hatástalanabbak, egyre alacsonyabb szinten valósítják meg az egyensúly javítását, az egész egy lefelé menő spirálra emlékeztet. Mindezek ismeretében igen megdöbbentő az a hurrá-optimizmus, amellyel a jelenlegi politika, gazdaságpolitika és sajnos újabban a mértékadó gazdaságkutató intézmények vezető gurui jellemzik a Horn kormány utolsó évét.

2. Az utolsó rossz év mítosza

Tulajdonképpen már húsz éve tart az az állapot, hogy a politikusok, gazdasági szakemberek közlik a lakossággal: ez volt az utolsó rossz év, most már jön a föllendülés, vége a hét szűk esztendőnek.

Lázár György miniszterelnök jelentette ki 1979-ben, hogy most egy kicsit meg kell állnunk, „meg kell ráznunk a zsákot”, aztán majd folytathatjuk a növekedést. Valóban; 1979-ben hozták az első fiskális (és nem monetáris!) restriktív intézkedéseket. Az ábrán látható, hogy volt is eredmény: 79-80-81-ben csökkent a külkereskedelmi mérleg hiánya, 1982-ben már nullszaldós lett a mérleg, majd három év aktívum következett. Igaz, 1985-ben már megkezdődött az újabb „ereszd meg” szakasz, de a gazdaság tehetetlenségi nyomatóka még utoljára biztosított egy szerény, már csökkenő aktívumot. 1986-87-ben aztán „elszaladt a ló”, egyébként az 1984 végi hétmilliárd dollárnyi adósságállomány 1987 végére éppen megduplázódott, 14 milliárd dollárra nőtt.

A következő restriktív megszorítást a Grósz-kormány hozta, három évig újra sikerült aktívumot realizálnunk. Egyébként valamikor 1983-ban, vagy 84-ben Havasi Ferenc a gazdaságért felelős KB titkár szintén kifejtette, hogy vége a megszorításoknak, a magyar gazdaság a megfe-

lelő vágányon halad, lehet dinamizálni. Az 1985. márciusi MSZMP kongresszus hozott is egy határozatot a növekedés újraindításáról. Monetár-közgazdáink lelkesen bólogattak: igen, már lehet dinamizálni a gazdaságot, megvalósult az egyensúly Grósz Károly miniszterelnök volt a következő „ügyeletes optimista”, szerinte 1988-ban bekövetkezett a kedvező fordulat. Majd Kádár János fejtette ki utolsó interjújában a tévében, hogy „nincs itt válság, csak a sajtó borzolja fölöslegesen a kedélyeket”. 1988-ban Németh Miklós, még mint KB titkár nagyon fontos mondatot ejtett ki a száján: „A magyar gazdaság a jelenlegi szerkezetében nem dinamizálható!” Jó lett volna erre odafigyelni, sajnos nem ez történt, a figyelmeztetés falra hányt borsó maradt.

Az 1990-es tavaszi választási győzelem után az Antall-kormány „a majd a piacgazdaság, majd a magántulajdon megoldja” jellegű vajákos ráolvasással „letudta” a gazdaság kérdését, fontosabb volt, hogy milyen legyen az új címer meg a katonák új ruhája.

Jött az importliberalizálás, közben végbement az élelmiszergazdaság padlóra küldése (termelése egyharmaddal zsugorodott), az iparban spontán, anarchikus leépülési folyamatok mentek végbe, eltűntek olyan vállalatok, amelyeket meg kellett volna menteni, ugyanakkor életben maradtak a magyar gazdaság konzervatív, energia-és nyersanyagfaló „szent tehenei”

Törvényszerűen következett a szakértelmet ígérő szocialista-szabaddemokrata koalíció győzelme. Hogy aztán jöjjön nyolc hónap totojázás, majd végül a jól ismert fiskális restriktív receptje, a Bokros-csomag.

3. A felszín kapargatása

„Fecseg a felszín, hallgat a mély” (József Attila)

Valójában a fiskális nadrágszij megszorító intézkedések mindvégig a problémák tüneti-felszíni kezelését jelentették, a gazdaságpolitika az

elmúlt húsz évben nem nyúlt a reálgazdaság mélyáramaihoz, meg sem kísérelte végrehajtani az elengedhetetlen makroszintű struktúraváltást, vagyis a „gyárkéményes ipar” leépítését, és helyébe a „fehérköpenyes, brainigényes” gazdaság fölépítését.

A Horn-kormány is ahelyett hogy ezzel kezdte volna, elbíbelődött az elosztórendszerek reformálgatásával. Eközben Nyugatra mutogatott, hogy „lám, ott is ezt teszik”, csak azt felejtette el, hogy Nyugaton egy grandiózus méretű, másfél évtizeden át tartó struktúraváltás után kezdtek el az elosztórendszerek reformját!

Mindezek fényében, a magyar külkereskedelmi mérleg alakulásának ismeretében már szinte komikusan hangzott a Gazdaságkutató Rt. igazgatójának, Vértés Andrásnak 1997. november 25-i bejelentése, miszerint „a magyar gazdaságban már végbementek a szükséges szerkezeti változások”.

Erre a fejlett Nyugatnak is másfél évtizedre volt szüksége, hogyan lett volna képes a magyar gazdaság néhány év alatt végrehajtani? Természetesen Magyarországon a világgazdasági korszakváltás, a makroszintű struktúraváltás még el sem kezdődött. Hogyan kezdődött volna el, amikor havi hatszázmillió forintot emészt föl csak a diósgyőri kohászat életben tartása. Megmentve az alumíniumvertikum, a Dunai Vasmű, hatalmas összegekbe került a szerkezetkonzerválást eredményező „borsodi reorganizáció”, és hadd ne soroljam. A bank-és adószolidáció keretében gyakorlatilag sikerült megmenteni az egész hazai konzervatív ipart, mindazt, aminek egy valós szerkezetváltás esetén el kellett volna tűnnie.

Ebből következik, hogy még az oly büszkén emlegetett munkanélküliségi ráta is (tudniillik alacsonyabb az Európai Unió átlagánál) valójában a gazdaság gyengeségét mutatja, nem zajlottak le a szükséges szerkezeti változások, sikerült megmenteni a munkahelyeket az elavult, konzervatív ágazatokban.

1997-ben már megint fölszökött a külkereskedelmi mérleg hiánya és valószínűleg eléri a hárommilliárd dollárt. Az infláció 18%-os, csak Románia és Albánia mutat ennél rosszabb mutatót Európában. Jellemző, hogy már Oroszországban is alacsonyabb a pénzromlás üteme mint Magyarországon. Az 1998-ra megcélzott (egyébként nagyon is kétséges) 14%-os inflációs ráta, nyolc évvel a rendszerváltás után, tulajdonképpen gyalázatos „eredmény”.

Az 1997 végére várt vérszegény három százalékos GDP növekedés, ilyen alacsony bázisról, ekkora termelészuhanás után, nem ad okot büszkeségre, elégtelen teljesítmény.

Hol vannak hát azok a „csodálatos” makro mutatók, amiket a politikusok és a gazdaság főgurui emlegetnek? A makro mutatók is katasztrofális képet mutatnak, hát még ha a lakosság általános helyzetét nézzük. Nyolcmillió magyar a szegénységi küszöb alatt (Andorka Rudolf számításai), ebből hárommillió már nagyon szegény, félmillió tulajdonképpen éhezik (ebből legalább háromezrezer a gyermek), és hadd ne soroljam. Mindez Tocsik-üggyel és hasonlókkal fűszerezve.

A külkereskedelmi mérleg újabb romlása mellett emlékeztetnék arra, hogy lassan elfogy a privatizálandó vagyon, és hogy a Privatizációs Kutatóintézet adatai szerint (Magyar Hírlap, 1997. november 10.) csökken hazánkban a külföldi tőke. Vagyis e két bevételi forrás - amely idáig úgy ahogy elfödte a bajt, most kiesik, illetve zsugorodik.

Mindebből az következik, hogy egy újabb krízis, egy újabb „Bokros-somag” felé rohanunk, ami az 1998-as választások után várható. Ugyanakkor a lakosság pszichés és egyéb tartalékai elfogytak. Eljöhetha a politikai sarlatánok, a csodaszereket ígérők, a „rendteremtők” ideje. Magyarán, az ország a „weimarizálódás” veszélyes útjára lépett.

4. Megtévesztő mozzanatok

„Magyarország legnagyobb exportőr vállalata ma már egy autógyár!”

„Székesfehérvár és környéke a világ legdinamikusabban fejlődő régiói közé tartozik! Kelet-Európában Magyarországra áramlott az összes külföldi tőkeberuházás több mint fele. 16 milliárd dollár fölött van már a hazánkba beinvestált külföldi tőke!.,

Mindezek a kijelentések jól hangzanak, örülni is kell e tényeknek, de nehogy érzékcsalódások áldozatai legyünk. A Privatizációs Kutatóintézet egy jelentése szerint a hazánkba érkezett külföldi tőke nem javította, hanem rontotta a külkereskedelmi egyenleget. Ez igen valószínű megállapítás. A hazai autógyártás sokkal inkább import és összeszerelő tevékenység, mintsem valós nemzeti autógyártás. A Székesfehérvár térségében megtelepedett, egyébként valóban korszerű technikát hozó külföldi tőke működése ehhez hasonló: import alkatrész összeszerelés. Ezek inkább enklávék a magyar gazdaság testében, nem képesek húzóágazatokként viselkedni.

A beérkező külföldi tőke egy másik, jelentős hányada a privatizáció kapcsán jött be, nem hozott korszerű technikát, vagy piacot, ehelyett inkább piacot és korszerű kapacitásokat kapott nagyon olcsón. Főként a hazai élelmiszeripar és kereskedelem privatizációjára jellemző ez a megállapítás.

A hazai gazdaságpolitika hatalmas történelmi lehetőséget szalasztott el, amikor nem valósította meg a termelés-földolgozás-forgalmazás tulajdonosi mélységű integrációját, és ehelyett a fiskális költségvetési bevételi szempontokat helyezte előtérbe. Holott az élelmiszergazdaság ilyen jellegű integrációjának megteremtése eredményezett volna egy prosperáló agráriumot, egy föllendülő vidéket, és hamarosan a költségvetés közvetlen adóbevételei is nagyobbak lettek volna mint a privatizációs bevétel. Húskombinátjaink nem azért mentek tönkre, mert nem

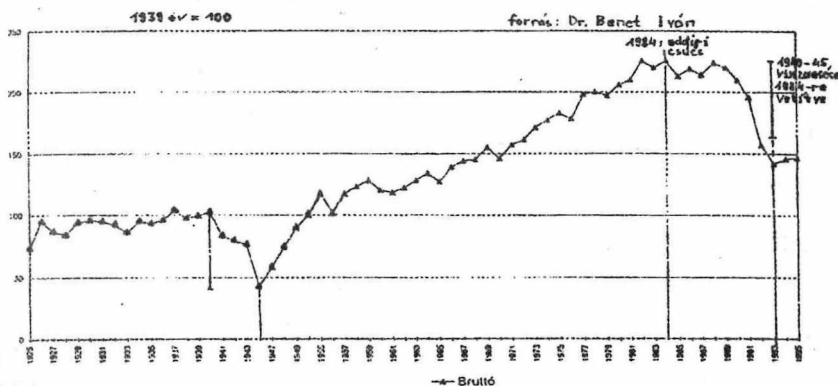
voltak korszerűek, hanem a hazai élelmiszergazdaság általános pénzügyi környezete és feltételrendszere miatt. E feltételrendszert kellett volna átalakítani.

Például az említett vertikális integrációs lánc megteremtésével, beleértve a korszerű, de pénzügyi szempontból bajban lévő élelmiszeripari vállalatok szanálásával, illetve az egész agrárium szanálásával.

5. Teherviselő élelmiszergazdaság

2. ábra

A mezőgazdaság bruttó termelése 1925-1995

Látható, hogy 1989 után nagyobb mértékű volt az agrártermelés zuhanása, mint a II. világháború idején. Ugyanakkor a termelés egyharmaddal való zuhanását a lakossági fogyasztás ugyanilyen arányú zuhanása kísérte. Így az élelmiszergazdaság továbbra is nettó teherviselő maradt, sőt, az egyetlen nettó exportőr ágazat. (Ne feledjük el, hogy az idegenforgalom bevételeinek nagyobb része is az itt elfogyasztott élelmiszer!)

1996-ban a fő nemzetgazdasági ágazatok külkereskedelmi mérlege a következőképpen alakult.

Gazdasági ágazat	Export	Import	Egyenleg
Mezőgazdaság	120	58	+62
Élelmiszeripar	313	102	+211
Élelmiszergazdaság összesen	433	160	+273
Feldolgozóipar	1550	2006	-456
Gépipar	553	805	-252
Vegyipar	339	485	-146
Összesen	2002	2468	-466

Forrás: Külkereskedelmi Statisztikai Évkönyv, 1996. KSH, Budapest, 1997.

Látható, hogy a feldolgozóipar „árfordulása” még nem történt meg, sőt, az annyit dicsért gépipar szaldója is negatív!

Az élelmiszergazdaság a GDP-ből elfoglalt részarányán jóval túlmutató jelentőséggel bír! Ne feledjük el, hogy mai árakon, a mai belső fogyasztást alapul véve az 1984-es csúcstermelési szintet elérve kb. hétmilliárd dollárnyi exportbevételt realizálhatnánk.

Úgy gondolom, hogy a gazdaság szanálásának kiindulópontja éppen az élelmiszergazdaság, vagyis arra kellene most koncentrálni, hogy ez az ágazat visszanyerje az 1980-as évek eleji színvonalát. Ennek taglalása viszont egy teljesen új tanulmányt igényelne.

6. Újabb elszalasztott esély

Visszatérve az első ábrára, látható, hogy a fogyasztásra, az elosztó-rendszerekre figyelő fiskális restriktív politika tartalékai már végképp kimerültek. Tulajdonképpen megismételtük az 1979-84 közötti első restriktív kísérletet, csak akkor még sikerült valós külkereskedelmi aktívumot produkálnunk, ma már csak arra futotta, hogy két éven át, átmenetileg(!) csökkenjen a külkereskedelmi mérleg katasztrofális mértékű hiánya.

Magyarország a rendszerváltás után egy újabb esélyt szalasztott el arra, hogy megkezdje fölzárkózását a fejlett szigetére, ehelyett veszélyesen fölgyorsult a perifériára sodródásuk folyamata! Persze már ma is a periféria, a „harmadik világ” részei vagyunk, csak kérdés, hogy sikerül-e megkapaszkodni annak a középmezőnyébe, vagy még tovább sodródunk a „szélek” felé.

Tíz évvel ezelőtt, 1988 márciusában cikket írtam a Közgazdasági Szemle hasábjain „Utolérési törekvések és elszalasztott esélyek Magyarországon az elmúlt évszázadban” címmel. Ma újraolvasva saját soraimat, döbbenet és enerváltan állapítom meg, hogy az ott leírtak semmit sem veszítettek aktualitásukból, sőt, ma a helyzet sokkal, de sokkal súlyosabb! Idézek: „Ha tükörbe pillantunk, meg kell állapítanunk, hogy a magyar gazdaság keményen ellenáll mindennemű alkalmazkodási kényszernek, nagy hatékonyságot mutatott föl a szerkezet konzerválását illetően, és e hatékonyságnak köszönhetően nagyon fontos évtizedet veszítettünk el. 1987-ben az ország visszajutott az 1979-es krízishez, csak most rosszabb pozícióban. 1979-ben még voltak tartalékaink... ma viszont nincsenek”.

Akár ma is leírhattam volna ugyanezeket a sorokat az azóta eltelt évtized jellemzésére.

Hadd idézzek még e tíz évvel ezelőtti tanulmányból: „1986-ban például a kohászat tízmilliárdokban mérhető közpénzt kapott adósság-

elengedés és egyéb kedvezmények formájában. Íme a Minisztertanács 1044/1987. (VI. 30.) sz. határozata a vaskohászati vállalatok szerkezetátalakító fejlesztésére adható állami alapjuttatás mértékéről...”

Avagy „szerkezetváltás” magyar módra. Mellesleg 1993-ban a Dunai Vasmű (majd DUNAFERR Rt.) 11 milliárd forintnyi adósságát engedték el, ma pedig a diósgyőri kohászat „viszi el” havi (!) hatszázmilliót.

Változott itt valami 1988 óta? Mármint a gazdasági stratégia és döntési mechanizmus terén, hiszen a politikai demokrácia megteremtését azért nem szabad lebecsülni. A gazdaságban ugyan megszűnt az állami tulajdon dominanciája, ám továbbra is nagy lobbyk, érdekcsoportok döntenek az erőforrások mozgatásról (vagy éppen e mozgás megakadályozásáról) és nem a piac!

De hadd idézzek tovább: „A szent-tehén effektus a felelős ... a hazai struktúraváltás elmaradásáért, ennek következménye a technológiai rés növekedése, az eladósodása, leszakadásunk ... és sodródásunk a periféria szélei felé.”

Végezetül e cikk utolsó néhány sora: „Szondy Lipót, a neves pszichológus megfogalmazása szerint: iparfejlődés = magyar sorsanalízis”, Nos, ha a külkereskedelmi mérlegről szóló 1. sz. ábrát nézzük, akkor aláírhatjuk: íme, ez az ábra a XX. sz. végi tragikomikus magyar sorsanalízis. Tragikus, ez nyilvánvaló, de komikus is a politikai vezetők és a gazdasági főguruk bámulatos optimista nyilatkozatainak a fényében. Tragikus, mert hatalmas (százezres, sőt milliós) tömegek mindennapos tragédiája húzódik meg mögötte, kétségbeesett és egyre reménytelenebb küzdelmük, hogy megkapaszkodjanak a tisztas szegénység sávjában és ne csússzanak le családotul a demoralizáló nyomor szintjére.

Miközben 100 milliárd forint ment el idáig „sikerdíjakra” és mesés végkielégítésekre... A vezető magyar politikai garnitúra erkölcsi züllése talán cinizmusának növekedésével mérhető leginkább! Néha az az érzésem, hogy Mohács óta ilyen tehetségtelen és korrump politikai vezető

réteg még nem uralta az országot, talán csak a Rákosi-rezsim évei hasonlíthatók hozzá. És teljesen mindegy, hogy melyik pártról, politikusról van éppen szó!

Egyébként a Parlament éppen most szavazta meg a képviselők és a kormánytagok apanázsának 30%-os emelését. Hasonló ez ahhoz, ahogy a nadrágszíjmeghúzó intézkedéseket beterjesztő Bokros pénzügyminiszter fölvette a 16 millió forintos végkielégítést. Csak emlékeztetni szeretnénk arra, hogy a cseh parlament és kormány nemrég fagyasztotta be saját tagjainak fizetését, mintegy példát mutatva az egész társadalomnak.

7. A tulajdonszerkezet torzulása

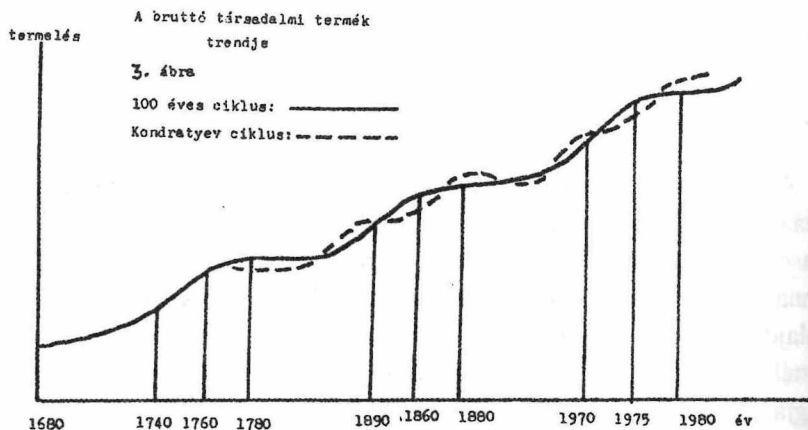
A társadalmi vagyon egy szűk érdekcsoport kezébe került, néhány száz milliárdos ellenőrzés alá. Ez nem a nyugati tulajdonszerkezethez hasonlít, hanem sokkal inkább a latin-amerikai tulajdonszerkezethez, annak minden negatív következményeivel együtt. Azelőtt az állami tulajdon sem úgy általában működött magától, hanem valakik működtették. Ezek a valakik a pártállami oligarchia, a nagy nehézipari lobby tagjai voltak. Ők akadályozták meg az elmúlt évtizedekben az egészséges struktúraváltás végigvitelét.

Most megint egy hasonló szűk csoport mozgatja a társadalom erőforrásait, gyakran még a szereplők sem változtak, csupán metamorfózison mentek át, KISZ-titkárból, KB-titkárból átvedlettek (nagy)tőkés vállalkozóvá. Ezek a szereplők ma ugyanúgy akadályozzák az egészséges tőkeáramlást, mint az előző rendszerben, akadályozzák a tiszta piaci viszonyok érvényre jutását. Ha e piaci mechanizmusok tisztán működhetnének, akkor végbemenne az erőforrások megfelelő ütemű áramlása a konzervatív, energia- és nyersanyagfáló szektorból (a „gyárkéményes szférából”) a brainigényes, „fehérköpenyes” csúcs- és húzóágazatok felé.

Az élelmiszergazdaság ebből a szempontból ugyan konzervatív ágazat, azonban komparatív előnyeinknél fogva be tudná tölteni a teherviselő ágazat (és nem „húzóágazat”, mert az egész más!) szerepét. Be tudná racionális agrár- és végkifejlesztési politika esetén...

3. ábra

A hektikus rángatózások mélyebb okai

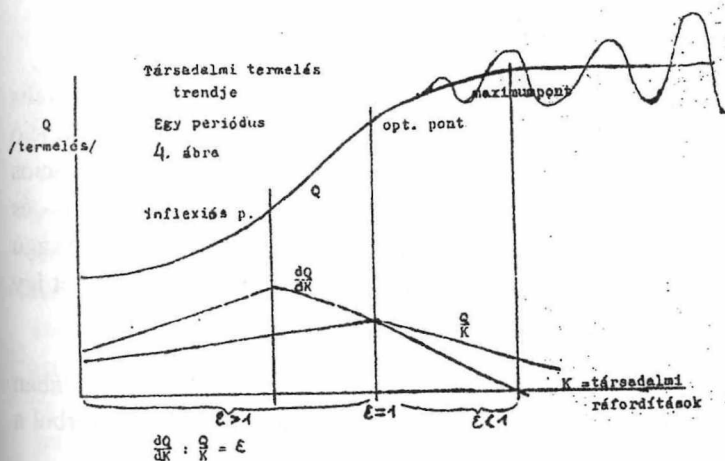
Bármely társadalom „termelési függvénye”, azaz hosszabb távú trendje így néz ki. Amikor kialakult egy adott technikai struktúra, adott bázis innovációkra alapozva, akkor megindul a növekedés e keretek között és folytatódik exponenciálisan addig, amíg ki nem merülnek a kereteket kijelölő bázis innovációkban rejlő lehetőségek. Például a gőzgép megjelenése után (1780 után) egy százéves ciklus következik, majd kimerülnek a gőzgép adta hajtóerők, lelassul a növekedés. Ez a „leszálló ág”, ami azért nem jó kifejezés, mert ebben a lassuló szakaszban megy végbe az új bázis innovációk talaján a struktúraváltás. Például a következő 100 éves ciklust a XIX-XX. század fordulójának komplextechnikai-technológiai forradalma határozta meg, egészen az 1973-as olajválságig. Belsőégésű motor, a vegyipar kezdetei, elektromos áram, kép- és

hangrögzítés, telefon, rádió stb. Mindaz, amire mai kényelmünk alapozódik.

Ugyanakkor ez egy „zavart” ciklus, mert az I. és II. világháború és az 1929-33-as olajválság megakasztja e 100 évi ciklus felszálló ágának kifutását, arra csak a II. világháború után kerülhet sor. Az így elnyújtott fősza lló ágat 1973-ban hirtelen, sokszerűen szakítja meg az olajválság, illetve az abból kinövő általános energia- és nyersanyagválság. A fejlett Nyugat egy grandiózus méretű strukturális átalakulással válaszol erre a sokkra, ez tehát a „leszálló”, vagy inkább megtorpanó ág lényege. Mi ebből a váltásból maradtunk ki, ez a magyar gazdasági válság igazi oka, nem pedig a „túlfogyasztás”. A „tücsök nemzet” legenda csupán a valós problémáról tereli el a figyelmet sajnos.

Az egész szocialista világrendszer bukásának is a korszakváltás elmaradása volt az oka, százszor inkább esett latba a gazdaság válsága e térségben, mint e népek olthatatlan demokrácia utáni vágya...

4. sz. ábra

Ha a gazdaságpolitika helyesen reagál a fölmerülő nehézségekre a „leszálló” (vagy inkább megtorpanó) ágban, akkor végrehajtja a szükséges makroszintű, szerkezetváltást és a gazdaság kölcsönösebb rángatózás nélkül, viszonylag simán átmegy a következő fölszálló ágba. Ha viszont a gazdaságpolitika nem nyúl az elavult szerkezethez, hanem tüneti kezeléssel próbálkozik, például fiskális restriktóval (semmi köze a monetáris szigorhoz, amelynek lényege, hogy a termelés szférájában és nem a fogyasztás szférájában valósul meg, vagyis válságágazat nem kap közpénzt a túléléshez!). Ekkor beindul a gazdaság hektikus rángatózása, a „húzd meg eredsz meg” ciklus örökös ismétlődése, miközben az általános gazdasági, társadalmi, sőt, morális válság egyre mélyül.

Ezt a rángatózást jeleztem a 4. ábrán.

A külkereskedelmi mérleg rapszodikus „rángása” a legjobb indikátor mindennek az érzékelése. A fizetési mérleg már inkább takarja a bajokat, de csak ideig-óráig, hiszen a privatizációs bevételek hamarosan bekövetkező elapadása, valamint a külföldi tőke beáramlásának lelassulása felszínre hozza a magyar gazdaság strukturális bajait.

8. Az infláció kérdése

Az 1977-ben „realizált” 18%-os infláció valójában katasztrofális „monetáris” eredmény. A legnagyobb probléma az, hogy az infláció ugyancsak elfödi a bajt, eltakarja a beteg góccokat, ugyanis inflációs árnyereség realizálását teszi lehetővé a haladó konzervatív, energia- és nyersanyagfálgó szektornak, illetve általában az alacsony hatékonyságú szférának. Így mintegy szétkeni, „társadalmasítja” a krízist, amelyet így nem lehet lokalizálni a beteg góccokra.

Az infláció ezáltal akadályozza az egészséges tőkeáramlás, általában véve is az erőforrások áramlását az alacsony hatékonyságú szektorból a magasabb hatékonyságúak felé.

A valutaleértékelés gyakorlata is hasonló okokból problematikus: csupán tüneti kezelést jelent. Rövid távon ugyan ösztönzi az exportot és visszafogja az importot, de hosszú távon segít életben tartani a gazdaságtalan exportkapacitásokat, védőernyőt jelent a hazai alacsony hatékonyságú vállalatoknak.

A fejlett Nyugat a strukturális válságból való kilábalást éppen az infláció letörésével, a nemzeti valuta külső és belső megerősítésével kezdte. Megjegyzem, hogy az infláció letörése a vásárlóerő megőrzését, a piac regenerálását, a kisember megtakarításainak és jövedelmének megőrzését jelenti, tehát éppen ellentétes a fiskális, nadrágszíjmeghúzó restrikciónal. Ezért is tévedés a Bokros-csomagot valamiféle „monetáris” restrikciónak nevezni. Semmi köze a valódi monetáris szigorhoz, amely - mint említettem - a termelésben szab kőkemény korlátokat és nem a fogyasztásban. (Egyszer a svéd szociáldemokrata ipari miniszter dicsekedett azzal, hogy mióta ő van hivatalban, azóta válság-ágazat nem kapott egyetlen koronát sem az adófizetők pénzéből! Svédországban nem a fogyasztást korlátozták, hanem a veszteséges vállalatok pénzforrásait szűkítették. Például fölszámolták a nagy múltú hajóépítő ipart!)

Franciaországban 2002-re teljesen fölszámolják a szénbányászatot, Nagy-Britanniában ma kevesebb kohász dolgozik, mint Magyarországon, de hadd ne soroljam!

Amikor a Nemzeti Bank elnöke arról beszél, hogy nem szabad az infláció ütemét erőltetve csökkenteni, mert az bajt okoz, akkor érezhető, hogy a mi pénzügyi főguruink mennyire elszakadtak már korunk reálgazdaságának világtendenciáitól. Meggyőződésem, hogy Magyarországot nem monetár-szakemberek fogják kivezetni a válságból, mert erre a bankszakember nem alkalmas, hiszen mindig is a rövidtávú pénzügyi egyensúlyra koncentrál. A nyugati világban sem a pénzügyi szakemberek hajtották végre a reálgazdaság szerkezetváltását.

Amikor Ronald Reagan 1981-ben 4,5%-ról 19%-ra emelte a Federal Reserve Board (a központi jegybank) kamatlábát, akkor radikálisan szűkítette a pénzkínálatot, amely elzárta a veszteséges, konzervatív vállalati szféra elől a pénzmozgás csatornáit, kikényszerítve ezáltal a tőkeáramlás megindulását. Az infláció megtörése, mint a kamatlábak növekedésének másik következménye, tovább fokozta a nyomást a gazdaságban az egészséges tőkeáramlás irányába, hiszen tehetetlenné tette az inflációs árnyereség bezsebelését az alacsony hatékonyságú szféra számára. Végbement a „schumpeter-i teremtő pusztulás”. De ez egyben 30 millió új munkahely teremtését is jelentette az amerikai gazdaságban, és ez volt a kikényszerített tőkeáramlás igazi eredménye!

Magyarországon a gazdaságpolitikát továbbra is a „sündisznóállás-szindróma” jellemzi, vagyis védekezés alkalmazkodás helyett! Ez a válság igazi oka és nem az, hogy Mari néni túl vastagra keni még mindig a zsiros kenyeret!

Leszakadásunk tehát tovább folytatódik a periféria szélei felé, egyelőre nem fölzárkózásunk, hanem megkapaszkodásunk a tét. Dixi et salvavi animam meam.

Szilágyi Sándor

A termőföld a politika és a törvényhozás útvesztőjében

Hónapok óta a magyar belpolitikai élet első számú kérdéseinek egyike a termőföldről szóló 1994. LV. törvény - a továbbiakban: Ft. - módosításának kérdése, illetve azon belül is a külföldiek termőföldtulajdon szerzése. Újságírók és politikusok, köz- és szakírók fejtették ki ezzel kapcsolatos véleményüket és álláspontjukat, amelyek sajátos nemzeti karakterünkre tekintettel természetesen a lehetséges legnagyobb szélsőségek között nyilvánultak meg. Az úgynevezett termőföldtulajdon kérdése többféle aspektusból is megközelíthető - politikai, jogi, közgazdasági stb. -, de a dolog lényegéből eredően minden lehetséges szál egy irányba fut.

E cikk szerzője elsősorban arra tesz kísérletet, hogy az előzmények szükséges mértékű bemutatása után először a vitában felhozott érvek természetét és valóságtartalmát tárja fel, másodsorban javaslatot tegyen a törvényhozónak, végül pedig a törvényhozói felelősség és etika kérdéseit kívánja érinteni, különös tekintettel a népszavazási procedúra körül kialakult kaotikus állapotokra, a lehetséges kérdések tartalmára s körére.

1. Előzmények, avagy a termőföldtulajdon- és használat hatályos rendszere

A Ft jelenleg még hatályos szabályai belföldi magánszemély részére teszik lehetővé termőföld tulajdonjogának a megszerzését azzal, hogy annak mértékét 300 hektárban vagy 6.000 aranykoronában (AK) határozza meg. Belföldi jogi személyi és jogi személyiség nélküli más szervezet termőföld tulajdonjogát főszabályként nem szeresheti meg. Kivétel ez alól a Magyar Állam, az önkormányzat, az erdő birtokossági társu-

lat, a legelőbirtokosság társulat, a közalapítvány és az egyházi jogi személy meghatározott jogcímekhez kötötten (végintézkedés, ajándékozás, tartás vagy gondozás). Ebben az alanyi körben a termőföldtulajdon-szerzésnek sem földmennyiségi, sem pedig földminőségi korlátja nincs!

Az Ft. a termőföldhasználat körében kiemeli a gazdasági társaságokat, a szövetkezeteket és esetükben 2.500 hektár nagyságú vagy 50.000 AK értékű termőföld használatát teszi lehetővé úgy, hogy ezen a mértéken felül szövetkezet a tagjaitól, gazdasági társaság pedig üzletrésztulajdonosaitól beszámítási kötelezettség nélkül haszonbérlehet termőföldet. 300 hektár nagyságú vagy 6.000 AK értékű termőföldet használhat:

- ↳ a gazdasági társaságokon és a szövetkezeteken kívül minden más belföldi jogi személy, ill. jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet;
- ↳ a belföldi magánszemély;
- ↳ a külföldi magán- és jogi személy.

A Magyar Állam és az önkormányzatok mindenféle korlátozás nélkül vehetnek termőföldet haszonbérbe.

Feltétlenül szükséges megjegyezni, hogy azért vagyok kénytelen a részletes szabályanyaggal untatni az olvasót, mert a vita során a termőföldhasználat egyébként nagyvonalú és legális lehetősége még érintőlegesen sem került szóba.

Köztudott tény, hogy a társadalmi - politikai-gazdasági - rendszer-váltás utáni Ft. - az első koalíció törvényhozói tevékenységének a terméke - nem kevés ellentmondással terhelt. Utalni kell arra, hogy a termőföldtulajdon körében a szocialista típusú tulajdoni rendszer lebontása a más termelőeszköz-csoportokénál alkalmazott ún. privatizációhoz képest eltérő módon alakult. Ennek okát általában abban kell látni, hogy a termőföld sajátos termelőeszköznek minősül és az úgynevezett tulajdonosi alanyi kör de facto meghatározott. Ez utóbbi indokolhatta volna

a reprivatizáció módszerének alkalmazását, bár a másik oldalon nem vitásan elszakadt volna a tényleges földhasználati viszonyoktól. A reprivatizáció ti. a földhasználatból már kivonult, alanyi kört tett volna tulajdonossá és ezzel egyidőben egy csapásra elválasztotta volna a földhasználó személyét a tulajdonostól. Szó szerint értelmezve a reform fogalmát, a termőföldtulajdon esetében tulajdoni reform végrehajtására nem került sor, ebben a körben a „magánosítás” pusztán politikai tartalmat nyert, tudniillik a folyamatot teljes egészében az úgynevezett nemzeti jóvátétel megvalósításának rendelték alá, nem is titkolt perspektivikus hatalmi pozíciók kiépítése és konzerválása érdekében. Ilyen körülmények között 30 ill. 20 AK értékű ingyenes földjuttatásban részesítették a szövetkezeti tagokat, ill. alkalmazottakat is, megfelelve mintegy a mezőgazdasági termelősövetkezeti földtulajdon mértékét, ami garanciális jelentőségű intézkedés volt, hiszen ez az alanyi kör - egyéb lehetőség hiányában - nem hagyhatott fel a mezőgazdasági termelő tevékenységgel.

A jog nyelvére fordítva a fentieket, a köznapi nyelvben a „kárpótlási” és a szövetkezeti „átalakulási” törvények vezényelték le a folyamatot, máig sem befejezetten. A termőföld tulajdoni- és használati viszonyok átalakításának, mint folyamatnak a középpontjában - közvetett kapcsolódással - a mezőgazdasági termelősövetkezetek álltak, amelyek a magyar, mezőgazdaságilag művelt földterület cca. 3/4-ed részét használták döntő mértékben a saját tulajdonjuk ill. kisebb részben a tagi földbeviteli kötelezettség által biztosított használati jog alapján. Kezdetben úgy tűnt, hogy a hatalom tisztán a természetes személyek termőföld magántulajdonát kívánja megvalósítani és ezzel összhangban a gazdálkodás alapvető üzemszervezeti formáját az egyéni-paraszti családi gazdaságban jelölte meg. A rendszerváltó hatalom azonban sem általános agrár-, sem pedig birtokpolitikai koncepcióval nem rendelkezett. Ennek bizonyítására néhány példát ragadok ki.

1. Az Ft. indokolatlanul magas mértékben állapította meg az úgynevezett birtokmaximumot. (A birtokmaximum a tulajdonba és/vagy

használatba megszerezhető termőföld mértékét jelenti, egy jogalany által.) Magyar agrártörténeti példaként említjük meg az 1945. évi földreformot, ami megszüntette a nagybirtokrendszert. A földreformról szóló, 1945. évi VI. törvénycikk 200 holdig engedte meg - élethivatalosként mezőgazdasági termeléssel foglalkozó magánszemély részére - a föld megtartását és főszabályként az ettől nagyobb területű birtokokat „nagybirtoknak” minősítette és részleges megváltás alá vonta. 300 hektár termőföld 519 holdnak felel meg, így egy kéttagú család már 600 hektárt azaz 1.038 holdat szerezve teljes megváltás alá esne e földreformtörvény szabályai szerint. Gondolom érzékelhető, hogy ezek a területmértékek jóval meghaladják a családi parasztgazdaság birtokméreteit még akkor is, ha figyelembe vesszük a technikai fejlődést, ami nyilván bővítette az egy család által megművelhető föld nagyságát. Megjegyzést érdemel az is, hogy a „hatályos magyar birtokmaximum” jelentősen magasabb a valóban családi mezőgazdálkodásra épülő nyugat-európai területnagyságnál.

2. Egyrésztől érthetetlen, másrésztől több mint aggályos a Magyar Állam, az önkormányzatok, az erdő- és legelő birtokossági társulatok, a közalapítványok és végül - bár jogcímeiben nem vitásan korlátozottan - az egyházi jogi személyek korlátlan mértékű termőföldtulajdon szerző képessége. Úgy gondolom, ez a szabályozás a központi állami és az ebből eredően azzal egy tekintet alá eső helyi hatalom totalitárius értelmezésének megnyilvánulása, ezeken túl pedig a szakszerűtlenségé. Nem hiszem, hogy meg kell engedni például a Veszprém megyei Sümeg város önkormányzatának, hogy Békés megye valamely településének külterületén termőföldtulajdont szerezzen, vagy ha mégis, a tulajdonszerzéshez az érintett önkormányzatnak ne legyen jogilag szabályozott beleszólási lehetősége.

A rendes és racionális gazdálkodás szabályainak megtartása mellett van-e egyáltalán bármiféle értelme az erdő birtokossági és legelő birtokossági társulatok korlátlan tulajdonszerzésének? Ezek mindig és kizárólag településhez, azaz helyhez kötött mezőgazdasági feladatokat lát-

nak el, mégpedig ökológiailag adott, legfeljebb részben megváltoztatható feltételek mellett. Hiszen az erdő- vagy legelőterület nagysága működési területükön adott és azok már csak más művelési ágak terhére bővíthetők. A helyhez kötöttség elvének végül a közalapítványok és az egyházi jogi személyek szerzőképessége körében is érvényesülni kell ill. kellene.

E kérdéssel kapcsolatban egzakt szakmai véleményt adott közre dr. Domé Györgyné professzor asszony a Népszabadság 1997. szeptember 19-i számának mellékletében, a „Szerzhet-e külföldi termőföldet?” című írásában. A professzor asszony is úgy fogalmaz, hogy „... elemezve a földtörvény hatályos szabályait arra a következtetésre lehet jutni, hogy a szerzésre jogosultak és a belőle kizártak körének meghatározása nem egészen átgondolt”.

3. Bár a rendszerváltás utáni első koalíció a családi munkaerőn alapuló parasztbirtokot jelölte meg a mezőgazdasági árutermelés alapvető szervezeti egységként, még egy utaló jogi normával sem kötötte e tevékenység folytatását szakértelemhez. Általános élel állapítható meg, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődés hatása alól a mezőgazdasági termelés sem mentes, sőt, az ebben az ágazatban tapasztalható új termelési módszerek és eljárások, valamint a tevékenység során felhasznált anyagok különös veszélyforrásokat rejtenek magukban, mert a mezőgazdasági termékek az emberi biológiai lét fenntartásának nélkülözhetetlen termékei. Természetesnek tűnik tehát, hogy a törvényhozó a mezőgazdasági árutermelés folytatását megfelelő szakértelemhez kösse, amely kritériumnak érvényesülnie kell a termőföld tulajdonjogának, ill. használati jogának megszerzése során. A nyugat-európai országok közül Dániában a mezőgazdasági termelő szakképzettsége - alap-, közép- és felsőfokú - határozza meg a háromszintű birtokmaximum megszerzését, a képzettség fokának emelkedésével egyenes arányban növelve azt. Gondolom, az a megközelítés kizárható, hogy Magyarországon mindenki ért a mezőgazdasághoz, az viszont biztos, hogy alap-, közép-, ill. felsőfokú szakképzettséggel csak egyesek rendelkeznek. Tényként kell

megállapítani, hogy a szakképzettség a termőföldtulajdon szerzése, de egyáltalán a mezőgazdasági termelés körében ma még indifferens.

4. További példa az Ft. elméleti fundamentum nélküliségére az is, hogy nem nevesíti a privilegizálni kívánt birtoknagyságot és persze nem tartalmazza az ennek kialakításához szükséges perspektivikus szabályokat. Ismert, hogy a jelenlegi birtokszerkezetet elégtelennek tartják, méreteire figyelemmel. Egy differenciált jogszabálynak - jelen esetben az Ft-nak - több jogintézménnyel is biztosítani kellene a kívánatos birtoknagyság természetben történő kialakulását, például az elidegenítési vagy hasznosítási kötelezettség, ill. a vételi és elővásárlási jog célhoz kötött alkalmazásával, generálisan pedig a birtokrendezési (földrendezési) eljárás szabályozásával. Mindebből az Ft. önkéntes földcsere - egyébként naturális - intézményéig jutott el, ill. a külön birtokrendezési törvény megalkotásának deklarálásáig. Itt arról van szó konkrétan, hogy alapos helyi vagy nemzetgazdasági érdekből a tulajdonos akaratától függetlenül, de mindenkor az ő anyagi előnyére, gazdaságilag hatékony birtoktestek jöjjenek létre. Például a termőföld elidegenítése esetén a szomszédos földrészletek tulajdonosának legyen törvényen alapuló elővásárlási joga, huzamosabb művelés hiányában pedig vételi joga stb. Ez a folyamat relatíve hosszabb időszakot feltételez, feltéve, hogy elkezdődik.

5. Végül meglehetősen sajátosak az Ft. földhasználatra vonatkozó szabályai is, ha a meghirdetett, földmagántulajdonon alapuló, családi keretek közötti mezőgazdálkodásra gondolunk. A belföldi és külföldi magán- és jogi személyek esélyegyenlősége adott, hiszen a 300 hektár vagy 6.000 AK használati jogosultság megfelel a belföldi magánszemélyek birtokmaximumának. A gazdasági társaságok és szövetkezetek használati alsó limitje 2.500 hektár vagy 50.000 AK, az ismert bővítés lehetőségével. Ha az érdekesség kedvéért e területi mértéket átszámítjuk öltrendszerre, az 4.325 holdnak felel meg. Ez már karakterisztikusan nagybirtok, kérdés, szükség van-e rá?

2. A termőföld-vita lényege, az elhangzott érvek tartalma

A rendszerváltás utáni második koalíció - egyébként teljesen alkalmatlan időben - napirendre tűzte az Ft. módosítását. A módosítások legmarkánsabban az Ft. II., „A termőföld tulajdonjogának megszerzése” és III., „A termőföldek használata” c. fejezetet érintik. Ennek lényege az, hogy belföldi jogi személy vagy jogi személyiség nélküli más szervezet - számos meghatározott feltétel megléte esetén - termőföldtulajdont szerezhet. A szerzés a magánszemély által megszerezhető mértékig feltétlen, azon túl a szerzés helye szerinti önkormányzat engedélyéhez kötött.

1. A legutóbbi vita a hivatkozott törvényjavaslat azon rendelkezései körül bontakozott ki, hogy a magyar társasági jog szerint alapított gazdasági társaságok külföldi természetes, ill. jogi személy tulajdonosai „külföldinek minősülnek-e” a termőföld tulajdonjogának megszerzése kapcsán vagy sem. Megvizsgálva e kérdéses időszak kapcsolódó publikációit, sajnálattal kell megállapítani, hogy a szerzők kínosan kerülnek a valóságos válaszadást, mechanisztikusan kiragadnak egy-egy elemet a kérdéskörből és aköré csoportosítják mondanivalójukat. A termőföld tulajdonjogának megszerzése esetén a szerző fél - feltéve, hogy a termőföldről szóló törvény módosításra kerül - a belföldi jogi személy vagy jogi személyiség nélküli más szervezet lesz, ebben a megközelítésben tehát valóban indifferens a szerző fél személye. Csakhogy itt nem záródik le a tulajdonos személyének a kérdése, tudniillik a belföldi jogi személynek, ill. a jogi személyiség nélküli más szervezetnek is van tulajdonosa, ami adott esetben külföldi természetes vagy külföldi jogi személy is lehet. Ebben a megközelítésben tehát a külföldi természetes vagy jogi személy nem direkt módon tulajdonosa a termőföldnek, hanem indirekten, azaz annak a szervezetnek a tulajdonosa a társasági jog által szabályozottan, amely az agrárjog által felhatalmazva a termőföld tulajdonosa. Egy vitában - különösen egy valóban nagy horderejű és az ország teljes közvéleményét érintő vitában - elengedhetetlen, hogy a résztvevő

felek a valóságnak megfelelően nyilatkozzanak és ne csúsztassanak, ne vezessék félre az állampolgárokat. A tulajdonjognak 4 részjogosítványa van, úgy mint: a birtoklás, a használat, a hasznok szedésének joga és végül a rendelkezés joga. Természetesen a legkarakterisztikusabb tulajdonosi részjogosítvány a rendelkezés joga. Ha tehát úgy tesszük fel a kérdést, hogy a külföldi természetes vagy jogi személy a törvényjavaslat által megjelölt szerzési konstrukcióban tud-e valóságos tulajdonosként rendelkezni a termőfölddel, akkor a válasz: igen, tud, hiszen a szerzést követően nemcsak a termőfölddel, hanem annak tulajdonosával, magával a szervezettel (céggel) is jogosult rendelkezni.

Bár a szerző véleménye szerint a termőföldeket érintő agrárjogi jogalkotásnak nem a külföldiek termőföldtulajdon szerzésének megengedése vagy tiltása képezi a legfontosabb feladatát, a „jogi valósághoz” ragaszkodni kell.

2. Az egyik általános érv a belföldi jogi személyek termőföldtulajdon szerzésének megengedése körében az, hogy rendkívül alacsony, nyomott a termőföld ára, alacsonyak a földbérleti (helyesen: haszonbérleti) díjak és lényegében nem működik a termőföldpiac. Valahol itt kell keresni a termőföld-kérdés valóságos problematikáját, feltéve, hogy valóban megalapozott választ tudunk adni e kérdésre. Az unos-untalan meghivatkozott fejlett európai agrárstruktúrákban - amelyek egyébként döntően a természetes személyek magán-földtulajdonára és a családi munkaerő szervezeti kereteire épülnek fel - a mezőgazdasági termelés minden dimenziójában kizárják a piaci hatásokat, beleértve természetesen a termőföld forgalmát is. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy ezekben a fejlett nyugati agrárstruktúrákban már relative csökkent a termőföld önmagában való elidegenítésének lehetősége és jelentősége, mindez már inkább a gazdaság - régies kifejezéssel élve: termőföld és a gazdálkodáshoz szükséges élő és holt gazdasági felszerelés - mint dologösszesség forgalomban való megjelenését jelenti, kizárva mindenféle spekuláció lehetőségét. Az úgynevezett agrárpiaci rendtartások is tipikusan ezt a célt szolgálják, felvállalva a szükségszerűen jelentkező túltermelési és

hiány szituációkat is, rendkívül dinamikus állami részvétel, beavatkozás mellett.

Magyarországon minderről egyetlen szó sem hangzott el az úgynevezett termőföld-vita során. A vita résztvevői lényegében egységesen abból indultak ki, hogy a termőföld ugyanolyan dolog, mint más termelőeszköz, szabad forgalma pedig törvényszerű és szükségszerű. Az sem hangzott el, így a vitában értékelésre sem került, hogy a fejlett agrárstruktúrájú országokban a mezőgazdaság nem minősül a nemzetgazdaságok versenyágazatának, a mezőgazdasági ágazatban - ez alatt mindenhol a termelés szféráját kell érteni - nem jellemzők a profitcélú tőkebefektetések, tudniillik jövedelmezősége alacsony, megtérülési ideje így aránytalanul hosszú. Ha ezeket az állításokat elfogadjuk valóságosnak és közgazdaságilag helyesnek, ismételten fel kell tenni a kérdést: miért kell felszabadítani a termőföldtulajdon szerzésének lehetőségét és megengedni azt a belföldi jogi személyek számára?

3. A következőkben néhány találgatás szintű megállapítás és kérdés kerül rögzítésre.

Figyelembe kell venni azt a tényt, hogy az úgynevezett privatizációs folyamat a végéhez közeledik, a magánkézbe adható vagyon döntő része már gazdára talált. Mondhatni törvényszerű, hogy a befektetésekhez vagyoni eszközökkel rendelkezők újabb gazdasági lehetőség után néznek és egyáltalán nem zárható ki, hogy a következő terület a magyar mezőgazdaság lesz, vagy teljesen nevén nevezve a dolgokat: a termőföld. A termőföldről szóló, jelenleg hatályos szabályok azonban csak a belföldi természetes személyek számára teszik lehetővé a termőföld tulajdonjogának a megszerzését.

Amennyiben a mezőgazdaság nem versenyágazat és nyereségtermelő képessége valóban alacsony, válaszra vár az a kérdés, hogy akkor miért kívánnak az „érdekeltek” termőföldtulajdont szerezni?

A termőföldtulajdon szerzés alanyi körének kibővítése során a valóságos gazdasági vagy anyagi érdek abban jelölhető meg, hogy a most - feltételezve a törvénymódosítás parlamenti elfogadását - földtulajdont szerzők még mindig „nyomott árakon” tudnak vásárolni és egy rövid-vagy maximum középtávú időszakot követően a nyugat-európai árszinten tudják értékesíteni a termőföldet az Unió tagországunk után már szabadon szerző- és fizetőképes külföldi tulajdonosok számára. Itt kalkulálható a többszáz, netán ezerszázalékos extraprofit. Hogy a ma divatos szóhasználattal éljek, a termőföldtulajdont szerzők nem befektetni, hanem „kaszálni” akarnak, természetesen nem mezőgazdasági értelemben.

4. Ilyen körülmények között számomra rendkívül aggályosnak tűnik a belföldi jogi személyek termőföldtulajdon szerzésének a megengedése. Ahogyan már említettem, kiérlelt és adekvát koncepció hiányában a tulajdonszerzés további bővítése csak fokozni fogja az agráriumban eluralkodott anarchikus állapotokat. Nem győzött meg ezzel kapcsolatban Doméné professzor asszony sem, hiszen önmagában a tevékenységből vezeti le a tulajdonjogi jogalannyá válás lehetőségét és szükségességét, azaz abból, hogy feladatszerűen mezőgazdasági termeléssel foglalkozó jogi személyek - jellegzetesen a mezőgazdasági szövetkezetek és a különböző gazdasági társaságok - megszerezhessék az általuk használt termőföld, mint termelőeszköz tulajdonjogát. Ez az indok elégtelen. Először is megfelelő háttérszabályozás mellett a birtoklás, használat és hasznok szedésének részjogosítványai, azaz a földhasználat is biztosítja a rentábilis, úgynevezett nagyüzemi gazdálkodási kereteket, nem kell azt a tulajdonjogra felépíteni. Még a szocialista típusú mezőgazdasági struktúrában is döntően a „közös földhasználatra” épült a nagyüzemi gazdálkodás, csak 1967 évben nyert törvényi elismerést a mezőgazdasági termelőszövetkezetek termőföldtulajdon szerző képessége. Másrészről a jelenleg hatályos Ft. normái jelentős földmennyiség tekintetében biztosítják a haszonbérlet lehetőségét. A rendszerváltás óta kialakult földbirtokstruktúrában a tulajdonszerzés döntő többségében a belföldi magánszemélyek terhére valósítható meg, ami nem kívánatos. De úgy is megközelíthető a kérdés, hogy a termőföld, mint termelőeszköz tulajdo-

nának elvesztése után - továbbra is mezőgazdasági életteret feltételezve - már csak a munkaerő hasznosítása marad meg lehetőségként a volt földtulajdonos számára.

Ha visszautalunk a termőföld-spekulációra, meg kell kérdezni azt is, hogy a törvényjavaslat képes-e ennek gátat vetni. Álláspontom szerint nem. Semmiféle olyan, biztosíték jellegű szabály nincs a javaslatban, ami a törvény erejével garantálná a termőföld helyben történő hasznosítását, hasznainak az adott településen való maradását, az adott településen fellelhető munkaerő kötelező alkalmazását. Különösen a gazdasági társaságok hordozzák a spekuláció veszélyét, mégpedig az adott jogi konstrukcióra visszavezethetően. Ez egyébként a szövetkezetek esetében is felmerülhet, amire egy konkrét bizonyíték az az 1996. évi Ft. módosítási törvényjavaslat-tervezet, ami a belföldi jogi személyek esetében 10 éves mezőgazdasági tevékenység folytatásához, magyarországi székhelyhez-telephelyhez és végül mezőgazdasági szakismerettel rendelkező taghoz-alkalmazotthoz kötötte a termőföldtulajdon szerzést azzal, hogy szövetkezet esetében a megszerzett termőföldet „fel nem osztható vagyonként kell kezelni”. Nyilvánvaló, hogy már korábban, a hatalom oldalán is merültek fel kételyek.

Ez a törvényjavaslat-tervezet nem került nyilvánosságra és nem jutott el a parlamenti előterjesztésig, de egy példánya a szerző birtokában van.

A szövetkezeti és a gazdasági társasági szervezeti forma között óriási a lényegbeli különbség, de ezt - ahogyan az 1996. évi szövetkezeti törvény szabályozási koncepciója mutatja - a jogalkotó el kívánja mosni, egyértelműen a gazdasági társasági forma irányába haladva. Abban az esetben tehát, ha a magyar szövetkezeti modell részben vagy egészben beépül a társasági jogba vagy másolja azt, nem engedhető meg a szövetkezet számára sem a termőföld tulajdonjogának megszerzése. A gazdasági társaságok esetében ez triviálisnak tűnik, tudniillik ha minden megkötés nélkül társasági tulajdonba kerülhet a termőföld és ugyanúgy „viselkedik” mint más társasági vagyonelem, így társasági üzletrészek, részvények formájában permanens jogügyletek tárgya lesz, minden ala-

nyi kontroll nélkül. Nem hiszem, hogy hozzáértő és elhivatott agrárius szakember ezzel egyetérthet.

5. Nem vitás, hogy a termőföldtörvény módosításáról szóló törvényjavaslat elsősorban az átalakult mezőgazdasági szövetkezetek számára teszi majd lehetővé a termőföld tulajdonjogának a megszerzését. A törvényjavaslat által megkívánt, 5 éve folytatott mezőgazdasági tevékenység kritériumának az időtényező következtében elsősorban és kifejezetten az 1992. december 31-ig átalakult volt mezőgazdasági termelőszövetkezetek felelnek meg - és ezek számaránya a legjelentősebb -, illetőleg másodsorban azok a gazdasági társaságok (Rt-k, Kft-k, Bt-k stb.) amelyek ugyancsak ezen időpontig már megalakultak és azóta is mezőgazdasági tevékenységet folytatnak. Esetükben most már konkrét tartalmat nyer az egyébként most hatályos földtörvényben is biztosított és a haszonbérlet megillető elővásárlási jog, ugyanis az ország mezőgazdaságilag művelt területének cca. 50%-án a mezőgazdasági szövetkezetek folytatnak mezőgazdasági termelő tevékenységet.

Már a földhasználat során is rendkívül nagy türelmetlenséget és erőszakosságot mutatnak a természetes személy magántulajdonosok irányába, és a magyar viszonyok ismeretében alaposan kell tartani attól, hogy ugyanilyen módon fognak eljárni termőföldtulajdon szerző jogalanyiságuk valóra váltásának érdekében.

Ez a lépés okszerűen vonja maga után - a már egyébként is létező magán-nagybirtok mellett - a szövetkezeti vagy nagyüzemi nagybirtok további gyarapodását, amelyet nem lehet kívánatosnak nevezni. Sajnos, Magyarországon mindig is a szélsőséges birtokstruktúra volt az uralkodó, azaz a rendkívül nagyszámú és valóságosan a létfenntartást szolgáló törpebirtok mellett a több száz holdas, majd később hektáros nagybirtokok uralkodtak. Ami hiányzott, az az árutermelő középbirtok volt és úgy tűnik, ez a történelmi hagyomány a törvényjavaslat elfogadásával tovább fog folytatódni.

A termőfölddel kapcsolatos vita során számos esetben szóba került a kedvezőtlen birtokstruktúra, nevezetesen: rendkívül sok a kisméretű gazdaságok száma és a nagyon alacsony, átlagos gazdaságterülete. Ebben a tekintetben ismét hivatkozást történt a fejlett nyugat-európai agrárstruktúrákra. Ismereteim szerint a magyar birtokstruktúra az elégtelen területi gazdaságok számát és az elsősorban önfenntartásra vagy létfenntartásra termelő mezőgazdasági lakosság számát tekintve koránt sincs jelentős távolságra pl. a görög, olasz vagy portugál agrárstruktúráktól, bár ahogy már jeleztem, a középbirtokok területén ez a különbség már jelentősebb, de okos és átgondolt birtokpolitikával ez a probléma egyáltalán nem megoldhatatlan. Nem tudom, hogy a szabad földforgalom szószólói elgondolkodtak-e már azon a tényen, hogy - az egyébként minden tekintetben fejlett - nyugat-európai országok miért kezelik rendkívül konzervatív módon a földtulajdon kérdését, miért óvják az egyébként „korszerűtlen” birtokstruktúrájukat a kapitalista piacgazdaság hatásaitól? Pedig ezekben az országokban rendkívül fejlett az ipar, de egyáltalán a nemzetgazdaság egyéb területei is, ami korántsem mondható el Magyarországról. A termőföld vitát hallgatva a külső szemlélő számára úgy tűnik, a magyar szociális piacgazdaságnak már egyetlen lemaradt területe van, a mezőgazdaság, további nagyívű fejlődését pedig már csak a szabad termőföldforgalom hiánya akadályozza.

3. Javaslatok a törvényhozónak

1. A leghelyesebben akkor járna el a törvényhozó, pontosabban a módosítási törvényjavaslatot előterjesztő koalíció, ha az Ft. módosítására irányuló indítványát levenné a napirendről, mert eljárásának már nincs hitele. 1996-ban hallgatólagos hatpárti konszenzus született arról, hogy a „magyar föld” külföldi számára nem eladó. Igaz, most már 1997-et írunk. Bár még a Nemzeti Agrárprogram (NAP) elsőként 1997. tavaszán közzétett alapelvei sem utaltak nagy fordulatra. A NAP „Földtulajdonszerzés, földhasználat” címszó alatti 35. sz. alapelve a következőket rögzítette:

„Hosszabb távon közgazdasági értelemben ésszerű a termőföldforgalom korlátozásának oldása. A termőföldszerzés liberalizálásával, a belföldi jogi személyek által történő vásárlás engedélyezésével fontos modernizációs tényező tárható fel.

A következő években kialakult földtulajdon szerzési és használati szabályok maradnak érvényben, vagyis csak belföldi magánszemélyek lehetnek termőföld tulajdonosai. (...)

A közeljövőben a magyar földtulajdonosok birtokkoncentrációját a földnyilvántartás korszerűsítésével, szakmailag indokolható közgazdasági eszközrendszer alkalmazásával célszerű elősegíteni. Ezzel érhető el, hogy szolidabb földkereslet mellett mérsékeltébb földárak érvényesüljenek, hozzájárulva a magyar mezőgazdasági termékek árakban meglévő versenyelőnyének fenntartásához. Így a vidék munkaerő-megtartó képessége nem romlik és nem kell számolni a földárak gyors növekedéséből eredő, az agrártermékek árait feszítő hatással.”

A megfogalmazásból tehát egyértelmű, hogy a hatalmon lévő koalíció csak egy hosszabb időszakot követően kívánta napirendre tűzni a belföldi jogi személyek földvásárlását és mintegy kalkulálta a jelenleg hatályban lévő földtulajdon szerzési-és használati szabályok fennmaradását. Ehhez képest idő előttinek tűnik az Ft. módosítására irányuló, augusztus hónapban előterjesztett törvényjavaslat.

2. A szakmai alapokon nyugvó Nemzeti Agrárprogram kidolgozása után kerülhet csak sor - az agrárjogi törvénycsomag egyik részeként - a termőföld tulajdonjog alanyi körének és a termőföldek forgalmának meghatározására. A szabályozás során figyelembe kell venni a termőföld, mint speciális ingatlan dolog következő sajátosságait:

↳ a föld eredendően természeti képződmény és minden emberi tevékenység lehetséges színtere;

- ↳ a föld területe globális és nemzeti értelemben is adott, nem szaporítható és nem csökkenthető, az ember által teljes egészében monopolizált;
- ↳ a termőföld - mezőgazdasági művelés alá vont föld - az emberi beavatkozás következtében keletkezett, anélkül, hogy elveszítette volna természeti jellegét;
- ↳ a termőföldben minden eddig ismert földművelő generáció munkája megtestesül;
- ↳ a termőföld egyszerre a munka eszköze és tárgya is, különleges sajátossága, hogy a rendszeres művelés a minőségét nem csökkenti, hanem növeli;
- ↳ a termőföld áruként viselkedik, de a termelés folyamatában értéke - mint termelőeszköznek - nem csökken és természeti jellegénél fogva a földművelő emberi munka ellenértéke sem jelenik meg a földárban;
- ↳ valamennyi mezőgazdasági termelésre alkalmas föld művelésbe vonásától kezdődően - globális méretekben - a termőföldek mennyisége fokozatosan csökken, mert ettől az időponttól kezdődően minden más emberi tevékenység csak a termőföldek rovására bővíthető;
- ↳ a föld - azon belül külön a termőföld, mint termelőeszköz - védelemre szorul, mert minden környezeti károkozásnak ki van téve;
- ↳ a föld és a termőföld a legalapvetőbb biológiai erőforrás, továbbá az emberi lét jelenleg ismert egyetlen lehetséges színtere és a létfenntartás egyetlen eszköze.

Magától értetődik tehát, hogy ezeknek a specialitásoknak ki kell fejeződni többek között a tulajdonszerzésre vonatkozó törvényi szabályozás körében is.

A termőföld tulajdonjog lehetséges alanyi körének meghatározása során további specifikumként jelenik meg a termőföld, mint ingatlan dolog úgynevezett helyhez kötöttsége. A termőföld, amely eredendően természeti képződmény az emberi társadalom kialakulásával mind gazdasági, mind pedig jogi értelemben konkretizálódott. A jog, pontosabban a tu-

lajdonjog a monopolizálására ad lehetőséget és biztosítja a hasznok közvetlen vagy közvetett elsajátítását. Ezen azt kell érteni, hogy a termőföld mindig meghatározott országban és az adott országon belül meghatározott településen, ill. ahhoz tartozóan helyezkedik el, vagy fekszik. Ilyen módon tehát elválaszthatatlan az adott település lakosságától és amely település lakossága jellemzően műveli azt.

Más oldalról vonva le a konzekvenciát, a termőföld „helyhez kötöttsége” mindig egy konkrét településen élő lakosság megélhetését szolgálja, illetőleg ez a lakosság árutermelést folytat ezen a termőföldön. Rendkívül fontosnak tartom ezt a sorrendiséget, nevezetesen a megélhetés biztosítását és az árutermelést, mert csak ezt követheti a termőföldnek az a lehetséges funkciója, hogy vállalkozás keretében profitot termeljen. Mondhatni a törvényszerűség erejével kell érvényesülni annak az elvnek, hogy a településen a helyben élő lakosság művelje meg a településhez tartozó külterületi földeket és lehetőleg az is legyen a termőföld tulajdonosa. A történelmi fejlődés eddigi folyamatában a termőföldtulajdon alanyi köre szinte mindvégig a földhasználók irányába mozgott, azaz a nagyobb mobilitást mutató földhasználati viszonyok mintegy meghatározzák a lehetséges földtulajdonosok alanyi körét is. A „földhasználó”-t szó szerint kell érteni, amely mindig csak természetes személy lehet, itt ugyanis a szóba jöhető jogi személy csak az üzemi szervezet kereteit jelentheti, persze nem kizárt annak tulajdonossá tétele, csak az a kérdés célszerű-e, ha pedig igen, hogyan, milyen módon?

Mellékesen megjegyezve megállapítható, hogy a termőföldtulajdonos szerzői képesség körében az állampolgárságnak nincs szerepe, csak és kizárólag a termőföld helyhez kötöttségének. A földet megművelni csak ott lehet, ahol fekszik, így aki letelepedik, jogot szerezhet a szerzéshez. Csak utalok a kelet-közép-európai nagy telepítésekre a középkorban, amelyek utóbb „külföldiek” tettek termőföld tulajdonossá.

3. Nem kerülhető meg a földbérlés, ill. földár kérdése sem. Az úgynevezett aranykoronás földértékelési rendszer elavult, azt feltétlenül ki kell váltani. Nyilvánvaló, hogy jelenleg a termőföld forgalmi értéke nem

fejezi ki, alatta van a valóságos használati értékének. Időben feltétlenül indokolt eltolni a földforgalom felszabadítását, hogy a hazai - elsősorban természetes személy, magánszemély - tulajdonosokat kedvező pozícióba hozzuk. Mind a földár, mind pedig a haszonbérleti díj mértéke befolyásolható az állam által is, és a jelzálog-hitelezés kialakulása további kedvező feltételeket teremthet. Előbb itthon, egymás között rendezzük a tulajdoni és használati viszonyokat saját előnyünkre, hiszen az EU-tagsággal járó szabadforgalmi viszonyok hosszabb távon elkerülhetetlenek, felesleges eléjük menni.

4. A törvényhozó felelőssége is a törvényhozás etikája!

1. Bizonyára másokban is felmerült már a kérdés, hogy valóban népszavazás útján kell-e döntést hozni a termőföld tulajdonlás - egyébként valóban sarkalatos - kérdésében. Én biztos vagyok benne, hogy nem. Akkor, amikor egy nemzet a társadalmi - politikai, gazdasági - rendszerváltás kinkeserves útját járja, a politikanak, a politikusoknak fel kell tudniuk vállalni a nemzet sorsát alapvetően befolyásoló kérdések direkt, törvényhozói hatalom útján való eldöntését, ennek a döntésnek a felelősségét. Gondoljunk csak az agrártörténet azon fordulópontjára, amikor a megkésett közép-kelet-európai fejlődés útját járó Magyarországnak - tetszet vagy nem - át kellett lépnie a feudalizmusból kapitalizmusba. Mégis megszületett az általános és kötelező örökváltságról szóló törvény és a közjog erejével váltak uralkodóvá a magántulajdoni viszonyok az agráriumban.

Ezek a történelmi léptékű kérdések nem bizhatóak sem a felek magánjogi egyezségére, sem pedig a nyilvánvalóan laikus állampolgárok többszörösen befolyásolt és eredendően szubjektív belátására. Tisztelt Hölgyeim és Uraim, ezt a felelősséget fel kell vállalni, mert ezek a kérdések népszavazás útján nem dönthetők el!

Természetesen nagyszerű módon lehet hivatkozni a népszavazás eredményére - ki-ki szája íze szerint -, mint valamiféle kényszerhelyzetre; így döntött a nép, muszáj ezt csinálnunk. Ez a magatartás opportu-nista és felelősen gondolkodó politikus számára méltatlan is.

Ebben a körben természetesen az ellenzék felelősségét is megállapíthatónak látom.

2. A Kormány a termőföld kérdéssel kapcsolatosan két kérdést kíván népszavazásra bocsátani, az egyik a belföldi gazdálkodó szervezetek termőföldtulajdon szerzésére - tartós mezőgazdasági tevékenység folytatása esetén -, a második pedig a külföldi természetes és jogi személyek termőföldtulajdon szerzésére vonatkozik. A második kérdés autentikus szövege a következő: „Egyetért-e azzal, hogy külföldi természetes és jogi személy ne szerezhessen termőföldtulajdon mindaddig, amíg a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásáról népszavazás nem dönt?”

Most kíséreljük meg az egyszerű állampolgár szemével nézni, vizsgálni a népszavazásra bocsátott kérdést és vegyük figyelembe az egyáltalán nem véletlenül kirobantott pártvitát is. Az ellenzéki reagálásokat - generálisan minősítve azokat - a „magyar termőföld” külföldiek számára történő kiárusításának megtiltásában jelölhetjük meg, amely vélhetően erős motiváció lesz majd a népszavazás során. Nem feltétlenül biztos, hogy nem ugyanez volt a Kormány szándéka, hiszen a külföldiek termőföldtulajdon szerzését érintően lényegében nem vállal rizikót. Az „igen” válaszok többsége esetén az EU-hoz történő csatlakozásig külföldiek nem szerezhettek termőföldtulajdont, tehát egy - a remények szerint - rövid átmeneti időszakról van szó, perspektivikusan kilátásba helyezve a külföld felé a felszabadított termőföldforgalom lehetőségét.

De mi történik akkor, ha a külföldiek termőföldtulajdon szerzése ellen tiltakozó magyar állampolgár „nem”-mel szavaz a népszavazáson? Az egyszerűség kedvéért a lehetséges „nem” választ tegyük a Kormány által feltett kérdés elé és próbáljuk értelmezni azt:

„NEM érték egyet azzal, hogy külföldi természetes és jogi személy ne szerezhessen termőföldtulajdon mindaddig, amíg a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásáról népszavazás nem dönt.”

A formál logika a fentieket a „sem-sem művelet” névvel illeti és fogalmát úgy határozza meg, hogy egy állítás kétszeres tagadása egyenlő az eredeti állítással. A szerző által forgatott egyetemi jegyzetben a sem-sem művelet példája ez az egyenlet volt: „állítás - a szakáll öregít; ennek a kétszeres tagadása - nem igaz, hogy a szakáll nem öregít”.

Természetesen mindez pusztán feltételezés, de a magyar társadalmi rendszerváltás óta eltelt időszak politikai gyakorlata meglehetősen gyakranóvá teszi az embert. Ha valóban igaznak bizonyulna a külföldi tulajdonszerzés sem-sem művelete, azt hiszem, semmi sem különböztetné meg a magyar politikai elitet az általa oly sokszor leszólt és lenézett balkáni gyakorlattól.

Azt, hogy nagyon messze jutottunk a korrekt demokráciától önmagában már az a tény is jelzi, hogy ilyen gondolatok fordulnak meg az állampolgár fejében. Gondolom és őszintén remélem, nem véletlen, hogy az MSZP részéről Orosz Sándor és Bihari Mihály képviselők módosító indítványt nyújtottak be a népszavazási határozati javaslat újraszövegezésére irányulóan.

Számomra már csak egyetlen nyitott kérdés maradt, nevezetesen az, hogy mi az ellenzéki pártok tényleges álláspontja a belföldi jogi személyek termőföldtulajdon szerzésével kapcsolatban? Az általuk előterjesztett javaslat tudniillik a külföldi jogi és természetes személyek tulajdonszerzését ellenzi, de nem reagál a valóban és szűken értelmezett belföldi jogi személyek tulajdonjogi alanyiságára. Végül is két variáció lehetséges: vagy nem vették észre a koalíció által felállított csapdát, vagy már a választásokra készülnek. Azt a lehetőséget kizárom, hogy olyan helyzetbe kerültek, mint a magyar állampolgárok többsége, akik már azt sem tudják, miről van szó.

Szabó István

Egy jövedelemadó elképzelés, tekintettel az államháztartási reformra.

1. A megfogalmazódott igények és elképzelések

A hazai és nemzetközi adóval kapcsolatos szakirodalomba és gyakorlatba beletekintve nagyon ellentmondásos kép alakulhat ki a szemlélőben, amiből valószínűleg nem szabad egyértelmű következtetéseket levonni.

A sokféle (szakmailag jól megalapozott) nézet alapján látszik, hogy a továbblépés nem tisztán szakmai, sokkal inkább értékválasztás kérdése.

Ami viszont közös és állandóan visszatérő probléma, az a: „Ki - mit fizet meg?” kérdése. Ebből viszont következik, hogy a probléma nem is tisztán adótechnikai; miközben persze az adórendszer bonyolultsága, változásai, az 53 féle elvonás, a 13 féle támogatás sokszor önmagában kezelhetlenné teszik. Így minden alany büntetett vagy büntethető. A mit fizet meg kérdésekor - valószínűleg helyesen - állandóan visszatérő probléma az un. nagy elosztó rendszerek kérdése (az államháztartási reform), főleg amikor már bevétel növelésére nincs lehetőség (sőt csökken), vagy esetleg felismerések miatt - fékező hatás - elfogy a politikai akarat. Ilyenkor van napirenden a kiadások, a fogyasztás csökkentése; elmozdulás a gyengébb korlát felé, amely az államhatalmi eszközökkel kikényszeríthető. Itt szokott jelentkezni a másik, hibásnak tekinthető felfogás, amely külön-külön kezeli az adott területeket (egészségügy, oktatás, nyugdíj, sport, kultúra, szociálpolitika, önkormányzatok, stb.) mintha az önmagában vett „reformmal” megoldható lenne az összefüggő problémarendszer. Így az alkuk sorozatában az erősebb alkupozícióban lévő veszíti a legkevesebbet, s közben problémák tolódnak át más területekre az újraelosztás során. Alapvetően hibás elképzelés lenne a nagy

elosztó rendszerek reformját „csak” azért provokálni, hogy a központi államnak, vagy a tőke- és pénzpiacnak nagyobb lehetőségei legyenek. Egyre gyakoribbak viszont a pozitív felismerések, amelyek a megoldás irányába mutatnak. „Csak az adórendszer egészének átgondolt és átfogó, más területekkel összehangolt átalakításától, továbbfejlesztésétől várható érdemi változás”. Egy jövőbe mutató, a problémák sokaságát kezelő megoldási rendszer, mindenféleképpen csak teljes körű, társadalmi szintű, kompromisszumokon alapuló, növekedésbarát gyakorlat lehet, amely az ilyen alapértékekre épül. (Kérdés, hogy hol lehet megkötni a kompromisszumot a mostani lehetőségekkel, mivel a megoldást - a hibák csökkenését - csak javuló gazdasági, társadalmi adatok, eredmények és ilyen programok adhatják). Ebből is következik, hogy részletes, terjedelmes elemzés helyett önkényes, szubjektív a kiválasztás és az értelmezés a prioritások alapján, amely lehetőséget ad így problémák jelzésére is, és felveti a tabukkal való leszámolás szükségességét is. A sokféleség ellenére felismerhetőek tendenciák az elméletben és a gyakorlatban, amelyek közösek, s a továbblépésben megbújó kényszer alakította ki.

Már előre megfogalmazható, hogy :

- a.) Semmilyen adórendszer nem teremt egyből több pénzt, csak a lehetőségét hordozza magában, főleg társadalmi szinten.
- b.) Semmilyen adórendszer nem ad igazságot, csak esetleg átláthatóbb, igazabb viszonyokat.

1.1. A nemzetközi elmélet és gyakorlat kialakította a „jó” adórendszer ismérveit

1. Legyen igazságos, méltányos az egyének számára (Vegye figyelembe az egyéni teherviselő képességet).
2. Lehetőleg ne torzítsa a termelési tényezők hatékony felhasználását.

3. Reagáljon a gazdasági változásokra, ingadozásokra. (pl. inflációra)
4. A rendszer és a preferenciák legyenek átláthatóak az adóalanyok számára.
5. Legyen olcsó, egyszerűen betartható.
6. Érvényesüljön a teljesítmény ösztönzés elve: (Ne - nagyon - legyen progresszív, amely visszafogja, vagy esetleg eltünteti a teljesítményeket),
 a méltányosság elve: (Támogassa a család működését, és számoljon a szociálpolitikai következményekkel),
 az igazságosság elve (A jövedelmek számbavétele legyen teljes körű),
 a bizalom elve: (Alap legyen a bizalom; egyértelmű a nyilvántartás, s szigorú a büntetés az elkerülőknél).
7. Mérsékelje a jövedelmi igazságtalanságokat, s az aránytalanságokat.
8. A költségek fölött minden jövedelem, vagyon adózottan jelenjen meg.
9. Az alapvető jogoknak és kötelezettségeknek legyen általános (akár alkotmányosan) rögzített formája.

1.2. Néhány itthon megfogalmazott igény

Vegye figyelembe a családok helyzetét és segítse a szociális viszonyok megőrzését és az adórendszer csökkentse a TB járulékokat.

Segítse az adórendszer az antiinflációs elképzeléseket és programot, mert az inflációs adó a lehető legrosszabb, mivel nincs mögötte növekedés. Ezt az igényt nem segíti a szinte átláthatatlan, áthárítható költségérdekeltségű gazdálkodás (amelynek 71%-a nehezen ellenőrizhető ma-

gámgazdálkodás, s fele külföldi többségű vállalat), és az ezt kísérő bizonyult, több fázisú, több helyű és időben eltolt adórendszer.

Állandó az igény az adócsökkentésre, az arányos teherviselésre, amelyet általában nem kísér a kiadási oldal arányos vizsgálata, s az ezzel járó kiadáscsökkenés és hatásának vizsgálata.

Kiemelten fontos a feketegazdaság elleni harc, mivel ez a nemzeti jövedelem, s így a terhek újraelosztását jelenti, miközben sokan az aktuális gazdaságpolitika, adópolitika miatt szorultak-, szorulnak ki a reál-gazdaságból.

Az adókkal kapcsolatban három jellegzetes nézetet érdemes kiemelni:

Az első az ún. Laffer-görbe, amely szerint az adóbevétel megegyezik az adókulcsok és az adóalap szorzatával, amely gyakorlatilag azt állítja, hogy 50%-ig az adóbevétel folyamatosan csökkenő jelleggel, de növekszik. Efölött viszont már abszolút értékben csökken.

A második, amely végig kíséri az adótörténelmet, s állandóan visszatér: ez az egységes fogyasztási adó gondolata (1955 Kaldor). Eszerint az egyén teljesítőképessége a fogyasztással arányos, ezért az adónak a fogyasztáshoz kell kapcsolódnia. Ez a a gyakorlatban egyre szélesebb körben jelentkezik, de eddig teljes körűen nem valósult meg, habár az igény újra, meg újra előkerül.

A harmadikat Samuelson képviseli, amely szerint az adó áthárítható,

↳ „ezért a közgazdászok azt vallják: a végső adó-teherviselést kell tanulmányoznunk, azt hogy végül is ki viseli a terheket, azaz az adóknak a fogyasztási árakra, a termelési tényezők árára, az erőforrások elosztására, a teljesítményekre, és a termelés, valamint a fogyasztás összetételére gyakorolt hatásainak összességét.”

↳ „a hozzáadott érték-adó valószínűleg nem hat jelentősen a jövedelem elosztásra”

- ↳ - „az adóztatást úgy kell megszervezni, hogy mindazt megvalósítsa, amit a társadalom a piac által determinált jövedelmek méltányos és egyenlő újraelosztásának tekint”.
- ↳ - „lényegében egyenlő embereket egyenlő mértékben kell adóztatni”.
- ↳ - „ha az egyenlőeket egyformán adóztatják, akkor ebből az következik, hogy a nem egyenlőeket különbözőképpen kell megadóztatni”.

1.3. Következtetések a nyugati adógyakorlatból

A Nemzetközi Adófizetők Szövetsége (TAI), az Európai Adófizetők Szövetsége(ETA) és a Magyar Adófizetők Országos Szövetsége (MAOSZ) kongresszusán egyértelműen kiderült, hogy az adó és az adórendszer kérdése sehol a világon nem lefutott ügy, még ha a magyarországi gyakorlat szentírásként kezeli is az egyes nyugati megoldásokat.

A követelményeket figyelembe véve az egész világon elavult adózási rendszerek vannak, minden pozitív változás ellenére. Általános igény, hogy a közpénzek rossz felhasználását csökkenteni kell, ami persze a másik oldalon, mint az „államháztartási reform elkerülhetetlen”-sége jelentkezik, mely főleg a kiadási oldal szigorúbb ellenőrzését és csökkentését igényli a feladatok teljes körű vizsgálata nélkül. A fiskális cél háttérbe szoríthatja a szociálpolitikai elvárásokat. A közszolgáltatás növelése és az adók csökkentése általános igény, amely így lassan kikényszeríti a problémák együttes vizsgálatát.

A fejlett országok az adórendszeren keresztül (is) lépnek a társadalmi igazságosság felé. Nem lehet egyformán kezelni azt, aki nem tudja, s azt, aki nem akarja megfizetni a szolgáltatásokat. Az adóalaphól levonható kedvezmények viszont a magas jövedelműeknek kedveznek.

I.M.Keynes szerint, „A gazdaságot elsősorban a fogyasztói kereslet és az üzleti költségek mozgatja.” „Minél magasabbak az adókulcsok,

annál kisebb az ösztönzés a munkavégzésre és a megtakarításra, valamint a befektetéssel járó kockázat vállalásra”. - az adócsökkentéssel ösztönözni lehet. De: „Mivel a befektetési kedvezmények során nem lehet igazán normatívan összehangolni, így praktikus eltörölni minden adókedvezményt”.

Az eredmény, elmozdulás a társasági adótól a személyi adó felé, s itt a kiadások adóztatása felé. A forgalmi adó a fogyasztás szerkezetét, a jövedelemadó a nagyságát határozza meg. Az eltitkolt jövedelmeket is a legjobban a forgalmi adóval lehet megfogni. Az adózással kapcsolatos jogoknak és köteleességeknek alkotmányos rögzítettségre van szüksége a politikusi, állami és gazdasági - pénzügyi túlhatalom és a társadalmi ellenőrzés miatt. Van ország, ahol az adó-emelés már csak népszavazással lehetséges. Alapvető, hogy az adó és a jövedelem növekedése összehangolt legyen. Az adórendszerek is versenyeznek egymással, ahol az államoknak és az állampolgároknak meg kell védeni magukat. A legtöbb helyen probléma a magas adó és a túlszabályozottság, ami hozza magával az egyszerűsítés igényét, de szélesebb alapokon, így az adókedvezmények és mentességek megszüntetését, ami legtöbbször lobbi érdekeket takar (neutrálisadózás). Az USA-ban 8000 oldal szól az adózásról és a hitelekéről. Kétszer annyian foglalkoznak adózási problémákkal, mint honvédelmi feladatokkal. Olaszországban 115 féle adót tartanak nyilván.

Felismerhető a tendencia minden jövedelem, így a tőke és munkajövedelmek egyforma adóztatására. A másik sajátos megfigyelés, hogy az ÁFA-val Európában szinte mindenhol rossz tapasztalatok vannak. (Problémának látszik, hogy az ÁFA a költségeket és adókat is adóztatja). Általánosítható vélemény még, hogy az elvonás közelíti az 50%-ot, ez egyben csökkenti a versenyképességet és a legitim termelőképességet is, a fekete gazdaságot növelve attól függően, hogy ezért milyen szolgáltatást garantál az állam. Ezekre példa lehet a skandináv és az angol-szász gyakorlat eltérése, ahol az egyik magas elvonással széleskörű állami irányítású szociálpolitikát garantál, míg a másik mérsékeltebb

elvonással, de egyéni családi kedvezmények rendszerével dolgozik problémásabb ellenőrzési és támogatási lehetőségekkel. Itt érdemes összehasonlítani az USA sokkal drágább, sokszor gyengébb eredményű egészségügyi rendszerét az angol jobb hatékonyságú, olcsóbb, központosítottabb rendszerével.

Felismerhető általános tendenciák:

- 1.) Az adó mértékének a csökkentése (van, ahol 90 %-ról indultak)
- 2.) Az adósávok csökkentése (volt, ahol 32 szint volt)
- 3.) Az adónemek csökkentése (volt, ahol száz fölött jegyeztek)
- 4.) A progresszivitás csökkentése, s elmozdulás a lineáris adórendszer felé, amely igény szintén általánosnak tekinthető. Az alacsony fizetésű szolgáltatást megeshzi a progresszív adó (USA, Svédország).
- 5.) Az adó-semlegesség teljessé válása (egyén-család, tőke-munka, munka-család, stb.). A közvetlen költségek egyre nagyobb elismerése - az egyestől az összes felé - a társadalmi igazságosság alapján a teherviselő képességnek megfelelően.
- 6.) Az adózással kapcsolatos, nem csak az állami, hanem a társadalmi költségek csökkentésének igénye.
- 7.) Az adó mellett a TB járulék alternatív adóként működik - kérdéses ellenszolgáltatással - amelynek hatása együtt jelentkezik.
- 8.) Az adóhajlandóság figyelembevétele az adórendszer kialakításánál, ami alapvetően morális szempont, figyelve a kedvezmények eltérő hatására.

- 9.) Az adórendszer növekedésbarát és infláció-ellenes legyen, s minden szempontból verseny semleges.
- 10.) Az adóleírás, vagy akár negatív adó alkalmazása (családi hányados), így a beruházási kereslet rovására a fogyasztási kereslet növelése kerül előtérbe.
- 11.) A létminimum szint figyelése, és adóztatásának megszüntetése.
- 12.) Elmozdulás a helyi adók és a szubszidiaritás felé.

Az amerikai adóreform kidolgozói az adósávok csökkentését (15 adósávról 2 adósávra) azzal indokolták, hogy az Egyesült Államok nem elég gazdag ország ahhoz, hogy tartósan elviselje a progresszív adóztatás teljesítmény-visszatartó hatását. LB Lindsay tanulmánya szerint a Reagan-féle adóreform hatására bizonyos kategóriákban a költségvetési bevételek a háromszorosára emelkedtek. Ebben meghatározóak a szellemi tőke alapú bevételek növekedésével együtt járó adók, míg a tőke alapúak szinte minden területen csökkentek, amiben meghatározó volt a kedvezmények csökkentése és az adósemlegesség növelése. Amíg a nagy jövedelműek 25%-kal több adót fizettek, a megoldás a szegényeknek kedvezett. Az adatok szerint ekkor az USA adófizetőinek 80%-a 15%-os (lineáris) adóként élte meg a terheket, amit ezután folyamatosan kísért az adósávok inflációs indexálása. Nőttek a beruházások, s az adóbevételek. Ezen időszakban működőképes volt a cél, hogy az adópolitikát kiszabadítsák a „költségvetési politika fogságából”, de közben jelentkeztek a járulékos hatások. (Az inflációs pénzteremtés és az eladósodás - a gyengébb korlát átlépése.) Ezek a lépések mindenhol adócsökkentési lépéseket provokáltak, amelyek azóta is folytatódnak. Angliában 25-40% lett az adó, ahol az adófizetők többsége 25%-os lineárisnak tekinthető adókulcsot használ. Ezt az okot is figyelembe kell venni (mármint az alacsony adót) a gyorsan fejlődő Távol-Keleti (kis-tigris) országok vizsgálatánál: Tajvan, Dél-Korea, vagy Hong-Kong, ahol 17%-os az adó. Svédországban számításokat végeztek ebben az időben, s az eredménye, ha lineáris adórendszert alkalmaznának, az 12%-os

bevétel növekedést eredményezne. Ezek után bevezették az „évszázad adóreformját”, ami szűkítve minden kedvezményt, nagyrészt egyetlen, helyi adót (átlagosan 31 %-ot) vet ki, s csak a magasabb jövedelmeknél van +25 % adó. Ezzel a megoldással az adóalanyoknak az adóbevallás nagyrészt megszűnt. Lényegileg az adóhatóság és az adminisztráció intézi. A rendszer lényege az volt, hogy egyformán kívánta megadóztatni a tőkéből és a munkából származó jövedelmeket, legalább is egy bizonyos összeghatárig. Az elképzelés szerint 30 % lett volna mindenféle jövedelem adókulcsa, legyen az nyugdíj, táppénz, részvény, eladás, osztalék, kamat, munkabér, a vállalatok nyereségadója, valamint a munkáltatói járulékok.

Németországban is állandó téma az adózás egyszerűsítése, a kedvezmények, mentességek csökkentése, az adók mérséklése. A Szövetségi Alkotmánybíróság döntése értelmében a létminimumot nem terhelheti adó.

1.4. Tallózás a napi sajtóban adózás és államháztartási reform szempontjából

„Ma a világ legfejlettebbnek számító államaiban a nemzeti jövedelem egyharmadát szétosztják ingyenes oktatásra, egészségügyi ellátásra...” (Kopátsy Sándor)

„Egyetlen ideológiai kérdés van: akarunk-e pénzeket átcsoportosítani a gazdagoktól a szegényekhez.” (Kovács Pál)

„Köztudomású, hogy a politikai lobbyzás közvetlenül, vagy kevés áttételen keresztül gyengíti a demokráciát. Magyarország a korábban szerzett és (újra) hasznosítható pozicionális erőforrások érvényesítésének valóságos Eldorádójává vált.” „Elkerülhetetlen feladat az erős importfüggés enyhítése is.” (Veress József)

„Szalai világossá teszi, hogy a belső piac szűkítésének, a fizetés és fogyasztás csökkentésének semmiféle társadalmi bázisa sincs.” „A rest-

rikció az elit javára és a tömegek kárára történik.” „A nagy generáció pusztítása az anyagi értékek és a tőkejavak terén sem csekély. Az ország vagyona néhány év alatt felére csökkent, a maradék tetemes részét eladták, szétlopták és kivitték az országból.” (Bródy András)

„A világ - amint azt a Koppenhágai Szociális Világkonferencián megfogalmazták - szociális bombán ül, és az attól függetlenül ketyeg, hogy milyen fejlettségű országról van szó. Ezek a robbanásra érett feszültségek mindenütt kikényszerítik a jóléti rendszerek - az oktatás, a kultúra, az egészségügy, a szociálpolitika, a munkanélküli ellátások és a környezetvédelmi gondolkodás átalakítását.” „...az elfogadható szociális biztonsághoz minden állampolgárnak joga van.” „... az egészet kell nézni,... az alrendszerek közötti viszony egyenrangú.” (Kovács Pál)

„A tervek azonban továbbfejlődtek. Kiderült, az adórendszerben nincs szükség reform(ok)ra, radikális átalakításra, csupán reformértékű módosításokra.” „Az adózás nem láthat el szociális feladatokat, a családi adózás feltételei nem adottak.” „Virágzik a fiktív költségek és fiktív bevételek piaca.” „...a központi büdzsé azon kiadásait is a szükséges adóreformra lehetne költeni.” (Füsi Piroska)

„...itt már korábban kialakult egy stabil, tehetős középosztály.” „Ha valóban annyian élnének minimálbérből, ahányan azt kimutatják, az emberek fele már régen éhen halt volna.” (Kopits György)

„...hatvan százalékos jövedelem-elvonás nem igazságos, és közgazdaságilag sem váltja be a hozzáfűzött reményeket.” „És lássunk csodát; Pitti Zoltán kimondja az eddig kimondhatatlant: a korábbi adó- és árreformokat ideje volna „valóságos bérreformmal kiegészíteni, hiszen enélkül „még jelentős adócsökkenés mellett sem lesznek képesek az állampolgárok magukra vállalni az egészségügyi és szociális ellátás egy részét.” (Pitti Zoltán)

„A társasági adóból 103 milliárd forint bevétele származott 1995-ben a költségvetésnek. Különösen a pénzügyeteken kívüli kör teljesítette túl

90 milliárdos befizetésével jelentősen az 55,5 milliárdos tervezetet.” „A 90 milliárdból körülbelül 16-18 milliárd forintot igényelnek majd visszsa.” (Pitti Zoltán)

„Egy másik fontos változás: a külföldi érdekeltségű vállalatok térhódítása, tavaly már a cégek több, mint fele ilyen volt.” „A helyi adózásnak tért kell nyernie.” „a kimutatott költségek gyorsabban nőttek, mint a nettó árbevételek.” „Ma költségérdekeltség van nyereségérdekeltség helyett”. „Új jelenség emellett a nagymértékű jövedelemtranszfer a külföldi és a hazai cégek között.” „Tavaly az Szja-ban 220 ezer forint alatti jövedelmet vallott az adózók 43 százaléka.” (Pitti Zoltán Eörsi János, Vitéz F. Ibolya, Kelemen Zoltán)

„Ezek az ál-béték valójában munkajövedelmet tüntetnek fel tőkehozádként, hiszen alig állítható, hogy a néhány ezer forintos saját tőke fialja a százezres-milliós osztalékokat.” (Kocsis Imre, Vámosi Nagy Szabolcs)

„...a mai gyakorlat, ami a kettős könyvvitelt úgy értelmezi, hogy készíték egy igazi mérleget magamnak, és egy hamisat az államnak.”

„...a fizetendő adó és egyéb közterhek nagyságát pedig ne az határozza meg, hogy melyik adótörvény hatálya alá tartoznak.”

„...a legfelső sáv adójának 42-44 százalékpontra mérséklése...” „A pénzügyminiszter szerint a közterhek mérséklése összesen 150 milliárd forinttal könnyítene a gazdaság szereplőin.”

„Lépések történnek viszont egy középtávú adóreform előzményeként az arányosabb közteherviselés, valamint a vállalkozásban maradó tőkejövedelmeket sújtó sarc mérséklésére.”

„...a kiegészítő adó megszüntetése, mintegy 18 milliárd forintnyi pénzforgalmi bevétel-kieséssel jár.” „a mintegy 1,6 millióra tehető me-

zögzazdasági kistermelő közül csupán 10-12 ezren mutattak ki adóköteles jövedelmet.” PM (Vitéz F. Ibolya)

„A vállalkozó egymillió forintos hasznát 540000 forint TB járulék és 347500 forint Szja terheli, vagyis az összes közteher 887500 forintra nő - így egymillió forint profitjából mindössze 112500-et tehet zsebre.” (Szász Domonkos Szakonyi Péter)

„...nagy terhet rak e vállalkozókra a személyi jövedelem adó, az általános forgalmi adó, a fogyasztási adó, a kommunális, az iparüzési és az építményadó, továbbá a társadalombiztosítási munkaadói, a munkavállalói, illetve a kulturális járulék...” „kamaraí tagdíj” „gépjárműadó” ezt az „adminisztrációs terhet nem tudják elviselni a kisiparosok.” (Várkonyi Julianna) (MP)

„...csak azt hangoztatta az APEH: a teherviselés aránytalan, mert az Szja-bevételek több, mint 90 százaléka a munkaviszonyban állóktól származik.” (Szűcs György)

„...a menekülés a munkaerőpiacról” „egyéb nem keresők” „Ez a több, mint egymillió sereg munkavállalási korban lévő, ám nem kereső és semmiféle regisztrációban nem szereplő emberekből áll.” „Ma már Nyugat-Európában a keresők negyven százaléka nem a klasszikus szabályozott formában dolgozik, hanem önfoglalkoztatóként, részmunkaidőben, bedolgozóként vagy alkalmi munkán.” (Laky Teréz)

„A fekete gazdaság” - „a Horn-kormány” - „már 1500 milliárd forint értékkel számol.” „2000 vállalatból 1995 év végéig 500-at számoltak fel” „100-110 milliárd forint értékű vagyonvesztésről beszélnek.” „Mértékadó szakemberek összességében 250-300 milliárdos vagyonvesztést emlegetnek” „a csőd büntett vagy a bank és adóskonszolidáció.” - „itt is 100 milliárdos nagyságrendekről beszélnek, közel 11000 cég tűnt el a kölcsönfelvétel után.”

„A cégbíróságokon bejegyzett, közel 300 ezer cégnek becslések szerint 30-35 százaléka (vagyis minden harmadik) fantomcég.” „A vámcshalások formájában évi 10-20 milliárd forintos tétel tűnik el” „a kereskedelemben és az építőiparban 100 milliárd forint érték forog szürkéből feketébe.” „A jövedéki engedéllyel való visszaélések miatt 1995-ben - „fel nem tárt értéket 100 milliárdosra becsülik.”

„A fekete munka termelési értékét illetően 150-300 milliárd forint nagyságrendről beszélnek.” „az ÁSZ vizsgálata megállapítja, az állampapírokkal történő finanszírozás nyertesei kizárólag a kereskedelmi bankok (rajtuk keresztül meghatározott befektetői kör)” „A bankrendszer egyébként egy időzített bomba.” (Csorba József)

„Egyszerűen belátható: a magyar gazdaságban a kamatszintet és az előreláthatóságot az infláció határozza meg.” (Csaba László)

„Az infláció három - fő - oka: az energetikai áremelések, az összes többi hatósági és spontán piaci árfelhajtó hatások, továbbá az inflációs várakozások.” „a drasztikus reálkereset-csökkenés lefékezi a gazdasági növekedést,” „Mivel a magas infláció és az egyensúlyi problémák alapvető oka a teljesítményhiány, a minimális gazdasági növekedés,” „az áttörési pont valóban az adórendszer.” „megérett a helyzet a második adóreformra.” „nincs a kormány napirendjén a második adóreform, csupán kisebb kiigazításokat, apró korrekciókat terveznek.” „nem látják világosan a nagyon szoros ok-okozati összefüggést az infláció, a teljesítményhiány és az adóterhelés szintje között.” (Matolcsy György)

„Viták a mértékekről szólnak, de nem arról, hogy a magyar adórendszer a piacgazdasági átmenet beteg embere, s talán leggyengébb teljesítményt nyújtó gazdaságpolitikai elem.” „A magyar adóterhelésnél az a nap az évben, amelyik után a polgár már magának dolgozik (tax holiday date) nálunk október végén érkezik el,” „A nettó bér minden forintját átlagban 250 százalékos állami elvonás terheli,” „az adózott nyereség minden forintját 70 százalékos elvonás terheli.” „Az osztalékot, mint személyi jövedelmet 164 százalékos elvonás terheli,” „Úgy szed be ke-

vés adót a költségvetés, hogy példátlanul sokat akar beszélni,” „a magáncég - az export- és importszámlák rugalmas kiállításával viszi ki, majd hozza részben vissza profitját - adózás nélkül.” „tavaly - a kimenekített tőke nagyságát 2 milliárd dollárra teszik - ennek mintegy fele érkezett be külföldi működő tőke formájában,” „Az államkötvények és kincstárjegyek piacán olyan befektetési megtérülés alakult ki, ami nemzetközileg szinte példátlanul magasnak mondható.” (Matolcsy György)

„Az eredeti tőkefelhalmozás - zömében meglévő vagyonekat oszt újra,” „a tőkefelhalmozásban résztvevők a kormányzás eszközeit használják a vagyonek és jövedelmek újraosztására,” „az állam mozgatja - a sokterápia eszközeivel.” „A privatizációt végig a piaceladás uralta”. „A magas infláció és az adórendszer az állam által mozgatott eredeti magyar tőkefelhalmozás további két eszköze,” amely „átcsoportosítja tőketulajdonos csoportoknak a társadalom évtizedek alatt felhalmozott közös és egyéni tőkéjét, és ... - a jövőben keletkező jövedelmeket is egy nyugdíjreform keretében, továbbá megkísérli az egészségügy, oktatás és kultúra piacosításával ezeket a közös vagyonekat is átadni, a rajtuk szerezhető vállalkozói jövedelemmel együtt”. (Matolcsy György)

„A csomag..., - de lényege a társadalom részére nyújtott állami költségvetési juttatások megtámadása volt.” „Keynes-nek van igaza: a reálbérek és fogyasztás mesterséges csökkentése csökkenti a vállalkozások profitját, így csökkennek a megtakarítások és a beruházások, csökken a termelés és a foglalkoztatás, a gazdasági növekedést stagnálás váltja fel, és újból csökkenteni kell a reálbéreket és fogyasztást.” „Az agráriumban, az iparban és a termelő infrastruktúrában hatalmas vagyonvesztés megy végbe,” „A kereskedelemben, pénzügyi szektorban és a médiával kapcsolatos információs területeken a beruházások profitrátája lényegesen meghaladja a termelő szektorét.” „Hiba az eddigi nulla kamatozású, mintegy 2000 milliárd forintos belső államadósság piaci kamatozású hitellé történő átalakítása. Míg 1995-ben 520 milliárd forint a belső államadósság kamatterhe, addig 1997-re ez 800 milliárd forintra nő,” „megindokolni és elfogadtatni a költségvetési kiadások, ezen belül

a társadalmi juttatások újabb és újabb lefaragását?” „A lakosság 3-5 százalékát kitevő és az állampapírokat vásárló tehetős csoportját továbbra is kedvezményezzük és a külföldi befektetők hazai profitot országból kiutaló kedvét is megfordítjuk?” „Ez a mesterségesen keltett új kamatteher maga alá temetheti a költségvetést.” „A külföldi tulajdonban lévő vállalati szektor importja 1994-ben már 260 milliárd forinttal, nagyjából kétmilliárd dollárral haladja meg exportját, az 1994-es 3,9 milliárd dolláros passzívum felét adva. Az 1996-ra 1,5-2 milliárd dollárra becsült kereskedelmi mérlegdeficit is lényegében a külföldi tulajdonú szektorral kapcsolatos.”

„1995-ben...az adó minden egyes forintjából 35 fillért... több, mint egyharmadát... belső államadósság kamataként fizette ki...akik sohasem nyújtottak kölcsönt a költségvetésnek.” „A költségvetési deficit magas (piaci) kamatozású államkötvényekkel és kincstárjegyekkel finanszírozása adósságspirált indított be,” „A számviteli és a csődtörvény-nyel...inkább szolgálták a vállalatok felszámolását,” „csődök rontották a hitelező kereskedelmi bankok pénzügyi pozícióit is.” „ami megmagyarázza, hogyan nőhetett 1990 és 1995 között tízszeresére (57-ről 503 milliárd forintra!) a belső államadósság után fizetett kamat.” „a magas kamatok által keltett hiány „kitűnően” megfelel arra a célra is, hogy a jóléti rendszerek (oktatás, egészségügy, nyugdíjrendszer) más megfontolásból elhatározott leépítést ezzel indokolják.” (Lóránt Károly)

„Az adósság a költségvetés valóságos, kamatozó adósságterheként jelenik meg,” „az történik, hogy 300 milliárd forintnyi költségvetési bevétel feletti rendelkezés a Parlament hatásköréből a Nemzeti Bank hatáskörébe került át,” (Lóránt Károly)

„Ha egy ország gazdaságát tönkre akarják tenni, nem kell más, csak azt elérni, hogy a pénzbefektetés többet hozzon, mint a reálgazdaságban működő tőke.” „A belső fogyasztás csökkentése jelentős mértékben lerontotta a kapacitások kihasználhatóságát.” „A lehetséges privatizációs bevételnek, így a tizedét sem éri el.” „A veszteséges vállalatok csőd-

be kényszerítése a költségvetési hiány szinte egyedüli oka.” „A munkanélküliség nem csak drága de erkölcsromboló is.” (Kopátsy Sándor)

„Medgyessy Péter... úgy gondolja, hogy a gazdaság bajait elsősorban nem valamifajta túlfogyasztás, hanem a hatékonyságát és sokszor funkcióját veszített - oktatási, egészségügyi, nyugdíj- és kulturális intézmények okozzák.” (Tevan Imre)

„Az áralakulásnak megfelelő bérindexálást nem szabad vállalni, ez ugyanis automatikusan, „beleviszi” a gazdaságot az inflációba. Minél alacsonyabb infláció és bérszint mellett kívánatos a reálnövekedés.” „A Magyar Nemzeti Bank és a Pénzügyminisztérium között egyetértés van abban, hogy a devizatartozásokat át kell adni az államnak. A magam részéről azt a variációt támogatom, hogy a nullás kamatozású adósságállomány egészét egyszerre tegyük piaci kamatozásúvá.” (Medgyessy Péter)

„A nyugdíjreform évtizedekre átalakítja egy ország pénzügyi struktúráját is, ezen is múlik, lesz-e Magyarországon tőkepiac, kihat az adó- és járulérendszerre, a feketegazdaság visszaszorítására.” „Az emberek igen is racionálisan gondolkodnak, és megpróbálnak saját és gyermekeik sorsáról gondoskodni, például értékálló ingatlanokat vásároltak.” „A TB járulék magas, úgy lehet kikerülni, ha valaki átminősíti magát vállalkozóvá és járulékokkal nem terhelt jogcímen veszi fel a jövedelmét.” „vagy egyes részrendszerek átfogó, minden szakmai részletre kiterjedő reformjával hoznak létre egy, az adófizetőkre kisebb terhet róvó és jobban működő rendszert, vagy a költségvetés megvonja a pénzügyi lehetőségek határát, és azt mondjuk: „Uraim, találkozunk a túlparton, mindenki oldja meg, ahogy tudja a saját ágazatának gondjait.”(Akar László)

Az összes fő kiadási tétel részaránya rendre csökkent, egyet kivéve, és ez a kamatteher.” „a kamatpolitika...egyik legfontosabb szabályozó eszköz.” (Bakos Gábor)

„Teljes foglalkoztatottság stabil árszínvonal dilemmája” „a bűvös jelszó - az állami költségvetési deficit csökkentése.” „növeli a munkanélküliséget.” (Plenter János)

„A magyar gazdaság nehézségeinek nem a költségvetési hiány az alapvető oka...hanem következmény!” „Az MNB elnöke szerint: a hazai gazdaság legjövödelmezőbb ágazata a pénzügyi szféra.” „a pénzügyi szakemberek is csak azokkal az értékekkel rendelkezhetnek, amit a magyar gazdaság megtermel.” (Prohászka János)

„A bankok...15 százalékát fordítják beruházások támogatására”, „Magyarországon a pénzhiány okoz inflációt.” (Plenter János)

„A Nemzeti Bank elnökét hat évre nevezik ki, és állásából nem lehet elmozdítani.” „a hitel- és tartalékkállomány szerkezetére...vonatkozó információk húsz évig titkosak.” „a nemzetközi pénzpiacokon felvett több milliárd dollárt, amiért” - „a külső és a belső kamatot egyaránt a társadalom fizeti.” „amely most már a bankkonszolidációs államkötvények után is fizetendő.” „radikálisan csökkentik szociális kiadásait, hogy fizethessék az egyre növekvő kamatterheket.” „Az MNB 1993-ban közzétett tanulmánya megállapítja, hogy az 1973 és 1989 közötti időszak egészét tekintve a mintegy egymilliárd dollár forrásbevonás az azt többszörösen meghaladó, összesen 11 milliárd dollár halmozott kamatkiadással járt.” (Drábik János)

„A társadalmi optimumot, ha nem lehet elérni,” - „a piacon kívüli erőknél kell a piaci viszonyok szabályozásába beavatkoznia.” „Mindenféle...jóság előállítását és elosztását, ötféle mechanizmussal tudja a társadalom megoldani. Ezek: a háború, rablás, nyers erőszak, piac, a közmegegyezés, az altruizmus, végül az állam.” „Korlátozott, de erős, hatékony állam...érvényt szerez a demokratikusan meghozott szabályoknak azokon a területeken, ahol más mechanizmusok nem vezetnek el az optimumhoz.” (Andorka Rudolf)

„Egy főre jutó havi nettó tízezer forint alatti jövedelmekből élt az iskolás koron aluli gyermekek fele, a gyeden és gyesen lévők, a felnőtt eltartottaknak több, mint a fele, továbbá a munkanélküliek 62 százaléka.” „az embereknek szabad rendelkezésű pénzük alig maradt”. (Keszthelyiné dr. Rédei Mária)

„A gazdaságpolitikusok azt válaszolják, hogy „végre kell hajtani az államháztartás reformját”, ami csupán szépítése annak, hogy még keményebb megszorításokra készülnek.” - „amelynek lényege, hogy a csökkent nemzeti jövedelmet az egyre szegényedő tömegektől egy tehetősebb elit javára csoportosítják át.” (O.Szalinka László, Síklaky István)

„A konfliktusok alacsonyabb szinten jelentkeznek majd, a sok kis bozóttüztől pedig nem kell tartani. - vélik a Pénzügyminisztériumban.” (Vadász János)

„Átfogó, radikális adóreformra van szükség” - ”a jövedelemarányos közteherviselés elvén.” „Magyarország még nem lépte át a diktatúra és a demokrácia között húzódó Rubicont.” „hosszú távon stabil, áttekinthető, az állampolgárok által érthető és betartható adórendszer”. (Pisztray Géza, Desits István)

A válogatás nagyon esetleges volt, s a gondolatok az eredeti környezetükből kiragadottak, de talán alkalmasak arra, hogy jelzéseket adjanak.

1.5. Az adóalapok (az adózás szintjeinek) lehetősége

Az egy dolog, (s már úgy néz ki, hogy eldöntött tény), hogy az adórendszer változtatására elkerülhetetlenül szükség van; s más dolog, hogy meg van-e hozzá a politikai akarat (s a lehetőségek és szükségletek teljes körű figyelembe vétele) vagy a változtatás a lényegyet kikerüli és megelégszik néhány százalékpontos megoldással. Követi-e a nyugati gyakorlat cikk-cakkjait, amelyet legtöbbször eltérő időben, helyen és alapokon alkalmaztak, vagy figyelembe veszi a tendenciákat, s nem vesz

át már hibásnak, vagy túlhaladottnak bizonyult elképzeléseket. Az elvi lehetőség megvan a tévutak levágására, s a gyakorlat szempontjából a legjobb megoldás választására.

Az elmélet és a gyakorlat alapján három szinten látszik adófizetési lehetőség, függetlenül attól, hogy az állam mit tekint adóalpnak és adónak; milyen célokért, ellenszolgáltatásokért szedi be az adót; s hogy mire használja fel. (Vagyon, jövedelem, forgalom).

Az első, ha minden állampolgár kötelezett az adó fizetésére (mert állampolgár), akár jövedelmi viszonyoktól függetlenül, ami a tehevállalási képességek (lehetőségek) eltérése miatt számtalan, egyre bonyolultabb; növekvő adminisztrációt és beavatkozást igényel, amely így alapvetően nem felel meg a társadalmi igazságosságnak, s nem is valósult meg sehol. Részleteiben eltérő gyakorlat viszont sok helyen található, amelynek alapja általában valamilyen tulajdon, de mindenhol állandó vita, alku kíséri, pl. lakás, nyaraló, kocsik, telek, vagyon, vagy önkormányzati, vállalkozási, kulturális stb. adók.

Probléma a termelő s nem termelő vagyon elbírálása, átfedései, értékelése, s az értékek változása. További gond, hogy részben olyan dolgot adóztat, amely nagyrészt adózott jövedelemből jött létre, s ez így is ketős adóztatás; mivel olyan jövedelemből kell fizetni (ha van), amely önmagában is adózott jövedelem. Ha viszont (akár pillanatnyilag) nincs jövedelem, a vagyon felélésére (elherdálásra) vagy eladósodásra, vagy büntethetőségre, vagy alkura kényszerít. Még helyes célok esetén is problémás lehet az adófizetés logikája, pl. a pazarló nem fizet, s a takarékos igen, stb. Így az adóelvonás kiszámíthatatlanul az abszurditásig fokozható, mivel nincs természetes korlátja, mint jövedelem esetén.

A második lehetőség, ha jövedelem, bevétel van, akkor ezek adóztatása, leggyakrabban a termelési, szolgáltatási és bérszintnek felel meg. Ez nemzetközileg is legelterjedtebb forma, ami ugyancsak sok kérdést vet föl.

Az egyik lehet az adózott jövedelem adóztatása, pl. ajándékozás családon belül; bizonyos karitatív tevékenységek, civil szervezetek eltérő kezelése, stb.

A másik lehet, amely költségeket adóztat meg (ami szinte mindenhol visszatérő probléma), úgymint: étkezési, utazási, ruhapénzek, TB költségek, nyugdíj, végkielégítés, segély, biztosítás, táppénz, sport, kultúra, stb. Így állandó vitatéma, hogy a hivatal egyrészt mit ismer el költségnek, másrészt a természetesnek tekinthető az, hogy a vállalatok, vállalkozások elszámolásában lehetőleg minden költségként jelenjen meg.

Problémának lehet még tekinteni az eltérő termelési, szolgáltatási adottságok, lehetőségek egyforma adóztatását, s így akár (terhek és a teherviselő képesség vizsgálata nélkül) a létminimum alatti jövedelmek is adóztatva vannak, miközben más logika szerint az ilyen jövedelemmel rendelkező réteg állami, vagy önkormányzati támogatást kap. A TB és egyéb terhek burkolt jövedelemadóként működnek, sokszor mértéktelelenül, mivel nincs garantált, kialakított ellenszolgáltatás. Fokozottan büntetik a magasabb jövedelem okán a progresszivitással, a társadalmi igazságosságra hivatkozva a több és jobb minőségű termékek, szolgáltatások bevételeit.

Problémának lehet tekinteni a bérek (ami a vállalatnál, vállalkozásnál egyértelműen költség) adóját ebben a formában (vagy adó jellegű terhelését), ami így lényegileg költségadóztatást jelent. Ezt a megközelítést használva alapvetően ellentmondásos maga az adó logikája is, mivel úgy néz ki, hogy azért kell adót fizetni, mert valaki dolgozott, termelt, szolgáltatott, ami a gyakorlatban úgy is jelentkezhet, hogy adókat bevétel nélkül is fizetni kell, ami megint számtalan rendezetlen kérdés forrása (adóelőleg, ÁFA, TB, stb.). Állandóan visszatérő gond a különböző területek eltérő adóztatása (51 féle elvonásról volt adat), s ezek átfedései, a különböző helyekről jövő jövedelmek kezelése. Az ezzel együtt jelentkező változtatási kényszer (több, mint ötvénszer került rá

sor), amely követhetlenné (tervezhetlenné) teszi a módosításokat, és mindig újabb változtatást szül .

Nemzetközileg is példátlan a bruttó 77%-os elvonás (TB, ÁFA, fogyasztási- stb. adók), ami a teljesítmény visszafogását, s a feketegazdaságot erősíti.

A harmadik lehetőség a forgalmi szféra, amikor a végső felhasználó az árban megfizeti az összes termelési és társadalmi (állami, önkormányzati stb.) költségeket; a felhasználást valamennyire elválasztva a termeléstől, így csökkentve az okot és a lehetőséget az eltérő adózásra, s az adó kikerülésére. Ez a megoldás egyre inkább cél és egyre inkább gyakorlat mindenhol, amely még így is sokféleképpen valósul meg.

1.6. A kialakult helyzet vizsgálata néhány szempontból (terhek és terhelhetőség)

Először nézzük a külső adósságot, ami kb. bruttó 23 Mrd USD (1997), miközben csak a kamatokra eddig kifizettünk több, mint 40 Mrd USD-t .

Másodikként következik a belső államadósság több, mint 5000 Mrd forintos terhe, aminek évi törlesztése és kamatterhe adófizetőnként 250-300 ezer forintot jelenthet. 1990 óta csak a kamatok 70-ről 900 Mrd forint körüli összegre nőttek úgy, hogy a pénz nagyrészt költségek formájában állam és bankok körében mozgott, s nem került ki a reálszférába, miközben az állandó pénzhiánnyal küszködik. (Az adataim 7%-nyi lakossági kézben lévő kötvényről szólnak). Itt kell megemlíteni az eddigi 0-ás kamatterhű, közel 2000 Mrd forintos tételt, amit piaci kamatozásúvá alakítottak és beépítettek a központi költségvetésbe, s a kamatterhek ugrásszerűen emelkedtek. Sajátos helyzet alakult ki a bankok bevételei (jövedelem, költség) nem piacon (a termelésben, forgalmazásban) képződnek, hanem kincstárjegy, kötvény, konszolidáció után, s a kamatterheket biztosító állami adóbevételből az aktuális titkosítással. Még furcsább ebben a helyzetben a bankok privatizációja, amely a hazai

pénzviszonyok ismeretében egyértelműen azt jelentheti, hogy többségi külföldi tulajdon alakult ki, ami a megmaradt (eladósodott) hazai vállalatok megsemmisítését jelentette a piacvesztéssel együtt.

Harmadikként lehet(ne) említeni az állam közvetlen kiadásait jelentő terheket.

Negyedikként következik az állandóan napirenden lévő, s az alapproblémának tekintett un. nagy elosztórendszer az egészségügy, az oktatás, a nyugdíjrendszer, a szociális segélyezés és az idetartozó kb. 2000-2500 Mrd-os tétel. Mivel a politikum területén ez a rész a fő probléma, részletes vizsgálata elkerülhetetlen.

Nézzük meg, mi áll a terhekkal szemben a napi politika és a gyakorlat szintjén.

Csökkenti a tehervállaló képességet a kivándorolt 5-7 Mrd dollár (s ennek működési eredménye); a fekete (szürke) gazdaság 30-50%-os aránya (és erkölcsrombolása) s a magánvagyonokba menekült adóztatlan jövedelem (tőke) által keletkezett adóhiány. Márpedig, ha a bevétel csökkent (csökken), a társadalmi költségek máshol jelentkeztek (jelentkeznek).

A közgazda gondolkodás alapján a terhekkal áll szemben a (bevételek mellett) a nemzeti vagyon (amely az adósságok levonása utáni megmaradó részt jelenti) terhelhetősége ami szinte áttekinthetetlen. A több, mint 80%-os magánszféra eleve nehezen ellenőrizhető terület. A nemzeti vagyonról szóló megfogalmazások pedig mindig tükrözik, ki- milyen pozícióból nyilatkozik. Minden esetre nagyon nagy a vagyonvesztés, a szanalás, a csőd, a bezárás, s a piacvesztés. Közben látni kell, hogy a multinacionális cégek ott csapatják ki a jövedelmüket, ahol nekik a legkedvezőbb. (Az itthon kitermelt, esetleg növekedés nélküli profit később úgy jelentkezik, mint külső tőkebefektetés. Mint ahogy hitelt is ott és úgy vesznek fel, ahol a legkedvezőbb a felvétel, az adó, az infláció és a kamat együttes hatása.) A jó tulajdonosokról szóló elképzelések a jöve-

delmek és az adóbevételek alapján egyenlőre nem igazolódnak. Az exportnövekedést is furcsa megvilágításba helyezi az ezt kísérő hasonló nagyságú költségnövekedés, a 25%-os reálbércsökkenés, és az export-import különbségekből adódó valuta-egyensúlytalanság helyzete. Az értékelésnél azt is figyelembe kell venni, hogy a társadalom többsége kiszorult a tulajdonviszonyokból (termelő, szolgáltató, föld), ami meghatározó, mivel a piacon a bevételek alapvetően tulajdonalapúak és az érdekeltség is. A terhekkel áll szemben a társadalom vállalkozó (vállalkozásba szorult) része, ami ugyancsak zavaros képet mutat. Pedig fontossága meghatározó lehet(ne) a tulajdonból, a munka világából s az alkuhelyzetből kiszorult társadalomnak, ami így persze lényegileg a kényszervállalkozásokat jelenti. Az egyik oldalon látható, hogy a vállalkozások bevallott átlagos jövedelme bruttó 121 ezer forint (alig a 0-ás adósáv fölött), miközben a vállalkozások 51 %-a veszteségesnek nyilatkozta magát. S a másik oldalon a már létminimum alatt jelentkező 90% körüli elvonás, aminek fényében az előzőeken nem is lehet csodálkozni.

Nem segíti a tehervállalást a tervezett bevételecsökkentés, (vám, társági-adó, TB, Szja), ugyanis a csökkenés (csökkentés) általában nem ott jelentkezik, ahol a kiadás nő. Egyre gyakrabban jelentkező vélemény, hogy a vállalatok adóterhelését csökkenteni kell, mivel túlzott az elvonás; ami nem igazán érthető a PM adatai alapján, mely szerint az ország összes vállalata, vállalkozása 60-90 Mrd forintot fizetett be a központi költségvetésbe (a pénzügyintézeteken kívül) gazdálkodása (nyeresége, profitja) alapján, amiből még vissza is igényelhetett. Összehasonlításképpen ez kb. 7000 Ft/vállalat, vállalkozás/hó, míg az Szja kb. 10000 Ft/fő/hó terhelést jelenthet. A legmagasabb Szja adókulcsok csökkentésének hatása is főleg ezen a területen jelentkezik. Így itt a teher a feltételezett GDP-nek kisebb, mint 1%-a lehet. Valamikor az adóbevételek többségét az ilyen (vállalati) adók adták, ami 90-re 25%-os arányra csökkent, s 95-ben már csak kb. 3%-ot jelentett az összes bevételben.

Ugyancsak nehezíti a helyzetet az 1,8-2 millió munkahely megszűnése, a kialakult munkanélküliség (a kényszernyugdíjazás, a kedvezmé-

nyes nyugdíj, a rokkantnyugdíj), amelyek a bevételek csökkenését és a kiadások növekedését jelentették. Egy új munkahely létrehozásának a költségeiről már hallottam 1-3-6 milliós számokat, de arról nincs adat, hogy mennyibe kerül(t) a munkahelyek megszűnése, s ez kinek és hol előny, és ez kinek hátrány. Tíz évvel ezelőtt 5,4 millió munkavállalót tartottak nyilván, amihez még hozzájött a 3,9 milliós plusz-munkát vállalók része is. Ezek megszűnése (csökkenése) azt jelenti, hogy a társadalmi munkaidőalap a harmadára csökkent, s így ezzel együtt a termékek, szolgáltatások, s adók arányos része is. Figyelembe kell venni még a magánosított közszolgáltatók szinte korlátlan áremelési lehetőségét is, (ami a Világbank képviselője szerint jogos, szükségszerű és tervezve is van), ami megint nem mutat a társadalmi terhek csökkenése irányába.

A terhelhetőség szempontjából újra és újra előkerül a vagyoadó kérdése (ami egy jövedelemalapú adórendszerbe eleve csak nehezen illeszthető be), ami egyelőre nem valósult meg. Mára már kiderült, hogy a vagyoadó tervezete csak a lakásvagyonról szólna, minden egyéb vagyont kizárva a lehetőségből. Ez azt jelentheti, hogy a feltételezett 6-8000 Mrd forint értékű lakásvagyon (aminek értéke állandó vita forrása lehet) után plusz 60-80 Mrd forintos adókötelezettség jelentkezik a társadalomnál, jövedelmektől függetlenül. Ez megint kérdéseket vet fel, mivel, amíg a kamatra nincs adó, mert úgymond az inflációs veszteséget pótolja, addig az ingatlan forgalmazásban, (amelyeknek az ára nagyrészt nincs benne a jövedelmekben) az inflációs - reálnövekedés nélküli - bevételek (amely mögött nincs piaci eredmény) is adóztatva vannak. Egyrészt nincs jövedelem-növekedés, másrészt (nagyrészt) keményen adóztatott jövedelemből megszerzett vagyont (ami létfeltétel, s így alapköltség) akarnak megadóztatni. Lenne indoka és értelme egy általános vagyonszámlálásnak - s már eddig is lett volna - (már csak azért is, mert a kialakult nagy vagyonok adója a jövedelembevallásban nem található meg), s ahol nem adózott jövedelemből valósult meg a felhalmozás, ott be kell adni az elmaradt adót egy itt alkalmazott amnesztia kíséretében, vagy jelzalog lekötést alkalmazni. APEH-es szakembereknek is volt

ilyen értelmű nyilatkozata, ami a fekete vagyon kifehéritését jelentené, míg a többségnek csak vagyonfelmérést.

Ami jövedelmet, vagyont vállalatnál, vállalkozásnál, egyénnél adórendszeren keresztül nem lehet megfogni, azt nagyrészt a vagyonban meg lehet találni. (A kimenekült rabló tőkét is meg lehetne fogni.) Ez egyrészt megfelelne a társadalmi igazságosságnak, másrészt lehetőséget adna a vagyonnövekedés vizsgálatára, harmadrészt anyagi, erkölcsi alapot adhatna az államháztartási reformhoz. (Az adózatlan jövedelmet, vagyont - mivel nem fizette meg az ehhez szükséges társadalmi költségeket - egyenrangúnak tekintem a rabolt vagyonnal, s ha ezt a jogrendszer engedi - vagy eltűri - az számomra rablójog.) Persze kicsi a valószínűsége, hogy meg lesz az ehhez szükséges politikai akarat, s az elutasítás indoka a jogrendre, az alkotmányra hivatkozás lehet, ami ambivalens megközelítés, ha figyelembe vesszük, hogy a helyzet kialakulásáért felelős tulajdonviszonyok és jogrend olyan alkotmányozás eredménye, amely szembe-menetelt a hatályos rendelkezésekkel, s a társadalom többsége számára széleskörű közvetlen vagy közvetett jogcsökkenést jelentett (tulajdonhoz, földhöz, munkához való jogok; ellenőrzési és beleszólási jogok, stb.). Így következmény lehet (szélsőséges esetben), ha valaki úgymond jogszerűen egy forintért vásárol és 10-100 millióért ad el, s kifizeti az összes adót, akkor is van több milliós nyeresége, amely persze valahol veszteségként jelentkezik, mivel nincs mögötte plusz piaci áru (termék, szolgáltatás). Ha a létrejött vagyonok egy része a termelékenységben, a bevételben s az adóbevallásban nem található meg, akkor a költségelszámolásban kell keresgélni (a fekete gazdaságon kívül), s a költségek eltérő kezelésében, mivel csodák nem nagyon vannak.

A költségek saját megközelítés alapján két csoportba oszthatók:

Az *első* csoportba tartoznak a járulékos költségek (fogyasztási, jövedéki, stb. adók, s a vám, illeték, meg hasonló költségek köre) és az alapköltségek, amelyek egyértelműen átkerülnek az új értékbe, áruba

(termék, szolgáltatás), s kívülről kerülnek be számlával és nyugtával igazolható módon, átfutó tételként.

A második csoportot a közvetlen költségek alkotják, amiben minden egyéb költség benne van, ami a vállalat, vállalkozás gazdálkodásával kapcsolatban van, s az árban jelentkezik, s amelyek nagy része ugyan-csak számlával, nyugtával igazolható. (Anyag, áru, energia, beruházás, amortizáció, profit, bér, adók, számítógép, fax, munkavédelem, telefon, kocs, reprezentáció, bírság, kamat, TB, osztalék, részvény, gép, kiegészítő eszköz, stb.) Ezek így együtt a vállalatnál jelentkező összes árban megjelenő költséget jelenthetik a belülről átvitt-, és a hozzáadott értéket, amelyek aztán az árakhoz, áremeléshez adják, (adhatják) a belső alapot, amely persze lehet még minőséggel, vagy mennyiséggel meg nem alapozott. Az infláció mindig jövedelem is és újraelosztásra vezet, nem csak a piacon, hanem vállalaton belül is, mivel nem valószínű, hogy a költségek arányosan részesednek a bevételből. Az áremeléseket a piaci kereslet korlátozhatja feltételezett egyensúlyi helyzetben, vagy az állam törvényekkel, ár-, béorkorláttal, vagy stoppal. Ha a korlátok nem működnek, beindulhat az infláció, amelynek két formáját különbözteti meg alapvetően a közgazdász gyakorlat: a keresleti- és a költség-infláció.

A keresleti inflációt a Philips-görbe alapján magyarázták, aminek az oka az összkereslet növekedése, s megszüntetésének eszköze a munkanélküliség növelése. Ez már a nyugati stagflációs jelenségeket sem magyarázta, s nem jelentkezett ez a hatás nálunk sem a közel 2 millió munkahely megszűnésénél. A keresleti infláció nálunk a belső kereslet alapján nem is igen feltételezhető. A magyar piac inkább tőke jellegű kereslet korlátos, mint piaci jellegű kereslet korlátos.

A belső kereslet ilyen nagyságú export (kényszer) mellett, (ami így biztosítja a felvevő piacot, s a profitot - a leértékeléssel - az emelt ár mellett is) nem is jelenthet korlátot, s így az áremelés már a hazai piacra is rákényszeríthető újraelosztó hatásával. Úgy néz ki viszont, hogy a magas export nem teremt belső keresletet, s ez felborítja a belső egyen-

súlyt, amit viszont csak a nagymértékű tőkekivonással lehet magyarázni. (Van is ilyen vélemény, ami 60%-ra becsüli a tőke kivándorolt részét.) A másik magyarázat a költség-infláció, ami leggyakrabban a bér-költséget tartja a főűnösnek, s visszafogására, leszorítására törekszik, ami a felsorolt (és a többi) költség figyelembe vétele mellett legalábbis sajátságos. Ez az államháztartási reform egyik fő célpontja is a bérjövedelem keresleti szintjének korlátozása.

Ezt a fajta költség-inflációs nyomást nem igazolja a reálbércsökkenés, ami 85-höz viszonyítva reálértékben pedig mintegy felére esett vissza, ami sokkal nagyobb volt, mint a GDP 23%-os, vagy mint az NDP 28%-os aránya. Még kevésbé igaz, ha azt is megvizsgáljuk, hogy más az átlagjövedelem és más a társadalom átlagának a jövedelme egy differenciálódott társadalomban. A költségek vizsgálatánál, s az áremeléseknél (az inflációnál) több szempont is figyelembe vehető.

Egyik, hogy az állam ezt nagyrészt elnézi, még ha költségekkel nem is igazolható, mondván, nem avatkozhat be, mivel ez piaci ügy, s ott kell megoldani, amiben valószínűleg szerepet játszik a bevételi érdekelt-ség.

A másik, hogy szinte minden költséget enged elszámolni (csak esetleg különböző formában) korlátlanul, kivéve a bért, amit mindig nagy jajveszékelés kísér, figyelmeztetve az inflációs veszélyre. (Egy telefon, két telefon, drága telefon, egy kocsi, két kocsi, drága kocsi, stb.)

Harmadik probléma a költségek között megjelenő jövedelmek (juttatások) nem egyforma kezelése (adóztatása) - kamat, osztalék, részvény, bér, felhalmozás s egyéb juttatások - terhelése (TB); ami azt is jelenti, hogy eltérő súlyozás miatt megszűnik a jövedelem (költség) belső vállalati ügyként működni. Alap megközelítésben az adózás utáni profit összege hosszabb időszakban lényegében egyenlő a nettó beruházás és a készletképzés összegével, vagy ehhez az összeghez közelít - de: A modern gazdaságokban az aranszabálytól alaposan eltérve a tőkejövedelem jelentős részét személyes fogyasztásra költik, s mellette a nettó

felhalmozás reálértékben egytizedére esett vissza négy év alatt. miközben az amortizáció ... jelentősen megnőtt 1989-óta. Az amortizáció nem jövedelem, hanem költség a tőkejövedelem tekintélyes része átalakult költséggé és így kivonta magát a látható, értékelhető újraelosztásból, mindenek előtt az adózásból. Költségként azt szabadna figyelembe venni, ami már költség volt, s ami így megjelenik az új értékben, s elszámolható (elamortizálható), elfogadható formában, s nem azt, ami majd lehet. Vagyis az árban kell elszámolni és nem az adóval szemben, akár költségátalány formában, amely az adózott jövedelem arányában maximalizálva van. Minden más jövedelemnek, vagyonnak tekinthető (s azok terhei) vagy ezek megszerzését segítő eszköz, s ezen tevékenységek köre, amely így nem elszámolható költség (mert így mit fizet meg a vevő), s nem adómentes, mert ez a társadalmi költsége, s mert felhasználásával utólag elszámolható. Problémának tartom, ha adómentesen történik a felhalmozás (vagy adókedvezménnyel) az ezek után jelentkező tulajdonalapú jövedelem olyan vagyon alapján történik, aminek úgymond a tulajdonjogát még adóval nem szerezte meg, még ha az ilyen jövedelem adóját meg is fizette.

Ez nem egyeztethető össze sem azzal, hogy (természetesen) az induló vállalatok (vállalkozások) adózott jövedelemből valósulnak meg, (amit később a fogyasztóval szemben elismertetnek), sem azzal, hogy a bérből, jövedelemből élőknek nincs olyan lehetősége, hogy a be nem fizetett adóját tőkepiaci műveletekre használja fel ilyen mértékben.

1.7. Kis összegzés az alapvetőnek tekinthető problémákról

A nemzet termelő vagyonának eltűnése, s az ehhez kapcsolódó bevételek és érdekelttség hiánya.

A teljesítmény hiány, s az eredmények eltűnése. Vélemények szerint az ipari termelés szintje a 77-78-as szintre esett vissza, s a mezőgazdaságé a 30-as évek szintjére, amit az Európai Unió miatt még csökkenteni is kellene. A gazdaság állapota olyannak tűnik, mintha háborús helyzet eredménye lenne. Holott nem volt sem tatárjárás, sem török átok, sem

osztrák uralom, sem szovjet megszállás, sem világháború, sem óriási természeti csapás, sem világgazdasági válság; - a kialakult helyzet az aktuális döntések eredménye.

Kérdés, hogy ilyen gondolkodással, amely a problémákat eredményezte, megoldható-e a növekedésre orientálódás? Azt is figyelembe kell venni, hogy a 10 évvel ezelőtti GDP elérése sem jelenti a többség számára azt az életszínvonalat, mert ez már egy másik társadalmi rendszer, saját osztozkodási feltételeivel. Probléma a folyamatos és állandósuló infláció, a hozzá kapcsolódó érdekeltséggel. Problémásnak látszik a pénz-, hitel- és kamatpolitika. Súlyos gond a fekete (szürke) gazdaság nem csökkenő, esetleg növekvő aránya. Utolsónak, - de nem utolsóként - említhető az adóterhelés szintje, amelynél az előbbiekhöz kapcsolható ok-okozati összefüggések látszanak, s az ennek ellenére meglévő szélsőséges differenciálódás. Mindez együtt a bevételhiányt eredményezi.

Az adott helyzetben a meglévő 55-60%-os elvonás mellett a bevételek növelésére az eddig járt úton nem igazán van lehetőség, sőt a javaslatok a bevételek csökkentéséről szólnak, s esetleges kamatnövekedésről, amely így együtt 400-450 Mrd forintot is jelenthet; amit valahol kompenzálni kell. Miközben a bevételek csökkennek, a kiadási igények és bajok nem csökkentek, s a konkrét helyzeteket elemezve, nem is csökkenthetők lényegesen.

Elsőként továbbra is 10,1 millió állampolgár egészségügyi ellátását kellene megoldani és javítani (s nem csak az egészségügyét), miközben az OEP jelzései szerint az egészségügy összeomlás előtt áll, amivel szemben nem a Portugál 900 dollár/fő; vagy az USA 4000 dollár/fő áll, hanem a magyar 250 dollár/fő hasonló piaci árak mellett.

A második, hogy a közel 2 millió gyerekekkel kapcsolatos oktatási, nevelési kötelezettségek ugyancsak nem csökkenthetők - Sőt!

A harmadik a családi pótlék 100 Mrd forint körüli összege, amely folyamatosan csökkenő reálértéket jelent; s ez ugyancsak nem csökkent-

hető, amikor a létminimum számítások alapján a családok 91%-a jogosult rá. (Persze létezik a másik nézet is, hogy a számítással van a probléma. Állítólag 7 millió ember kap támogatást valamilyen formában.) A sokgyermekes családok támogatásánál sem látszanak tartalékok. A három- és több gyermekes családok 70%-ánál az egyik szülő nem dolgozik. A gyógyszer-támogatás 80 Mrd forint körüli összege sem képes követni a növekvő árakat. Együtt inkább a születések számának a csökkenése felé mutat (pedig több tétel még nem is lett említve, pl. lakástámogatás), ami később jelentkező problémákat jelent.

Negyediként következzen a nyugdíjrendszer, amely közel 3 millió ember ellátását fedezné, (mivel ez sem őrzi a reálértéket a 15-17 ezer forintos átlagnyugdíjjal), miközben a jelzések szerint ez is összeomlás előtt áll, részben korosztályos problémák miatt, vagyis csökkentés itt sem tervezhető. A tőkefedezet a nemzeti vagyonban volt (egy szolidaritásos jogfolytonossági alapon), s most egy új tőkefedezeti rendszer kialakítása van napirenden állítólag, hogy csökkentse az aktív korúak terhelését. Itt látni kell egyrészt, hogy mindig az aktív korúak vállalják a terheket, legfeljebb más formában, másrészt az állami garancia nélküli magánbiztosítók, (esetleg külföldi) kötelező állami papírok vásárlása azt jelenti, hogy a fedezet továbbra is állami bevételekből (adókból) képződik teheráthárítással esetleg úgy, hogy ebből sokan kiszorulnak. Eközben a munkaképes korúak 70%-a dolgozik.

Ötödikként a rokkantak helyzetén nem segítenek (kb. 7-800ezer) a felülvizsgálatról szóló hírek.

Hatodikként említhető, hogy a munkanélküliek és szociális segélyen élőknél sem látszik jelentős megtakarítási lehetőség, miközben úgy néz ki, hogy a felmérésekből hiányzik többszáz ezer ember.

Hetedikként következő helyi önkormányzatok is állandó problémákkal küszködnek (kb. 850 hátrányos helyzetű önkormányzat van Magyarországon, mivel a helyi működési problémákon kívül itt jelentkeznek a helyi segélyezési ügyek is. (Jövedelempótló, szociális, munkanélküli,

ápolási, nevelési segély, a közmunka problémák, lakásfenntartási támogatás, eseti átmeneti segély, kamatmentes kölcsön, temetési segély, stb.) A rendőrségnél több ezer ember felvételére lenne szükség a technikai problémákon kívül, s a tűzoltóságnál állandó a sztrájkhangulat, mivel sokszor a költségek fedezetére sem látják a pénzt.

Meg kell említeni egy sajátos tendenciát, amely a problémák megoldása helyett az elodázás felé tesz lépéseket, amely később is folyamatosan veszélyes lehet, s jelentkezése állandóan várható. Ezt pedig úgy lehetne hívni, hogy a settenkedő költségáthárítás gyakorlata. Ez egyrészt az állami elosztás területén jelentkezik.

Másrészt áthárítható jellegű: Csak pár ezer forint nyugdíjbiztosítás, csak 5-10-15%-os egészségügyi térítés, csak pár ezer forintos oktatási hozzájárulás, csak kismértékű önkormányzati adó, csak egy kis vagyonszálló, csak kis áremelés - fűtés, áram, gáz, víz, szemét, gyógyszer -, ami a jövedelem differenciálódást gyorsíthatja. Mert azt látni kell, hogy itt lényegileg nem adóról vagy bevételről van szó, hanem nagyrészt a munkavállaló, az adófizető járulékos költségeiről, mint egészségügy, oktatás, nyugdíj, önkormányzat számára kifizetendő összegekről.

Ebből következően érdemes megvizsgálni más fajta megközelítést.

Amíg egy vállalat nyereséges, a költségek kifizetése után jövedelme van, (s ha ez nincs, eladósodik, szanalják, csődbe megy), addig a bérből, jövedelemből élőknel ez nincs egyértelműen meghatározva. Mármint az, hogy mi és meddig tekinthető költségnek, s mi az, ami már jövedelemnek minősül, mivel általában elfogadott elv, hogy a költségek ne adóznak, csak legfeljebb a végső felhasználónál. Röpködnek a különböző számok: 10-15-18-20-22,5 ezer forint, amelyet általában nem kísér a fogyasztói kosár vizsgálata, s a munkaerő újratermeléséhez szükséges szintek megállapítása.

Ezt a bizonytalanságot jelzi a Valutaalap javaslata, amely a minimum számításánál 15 ezer helyett, 10 ezer forint körüli összeget java-

sol, (mivel ekkor csak a társadalom harmada lenne a minimum alatt, és nem a fele), összevetve Kopits úr véleményével, miszerint: ha annyian élnének minimálbéren, mint ahányan ezt kimutatják, az emberek fele már rég éhen halt volna.

Az átlagos adóterhelés ugyan 23-25 %, ha a teljes jövedelemre vetítik ki (TB nélkül), de teljesen más képet mutat, ha a költségek fölötti szabadon elkölthető jövedelem alapján vizsgálják az elvonást.

A létminimum alatt élő társadalmi réteg nyeresége 0 vagy negatív. Ez azért fontos, mert valami vagy benne van a jövedelmekben és kifizeti, vagy benne van az adókban, s megkapja állami szinten az újraelosztás során, vagy nem lesz hozzá joga, lehetősége. Most viszont olyan költségekről van szó az államháztartási reform során, ami a bérekben, jövedelmekben sokszor nincs benne.

Az átlagos jövedelem (a magas jövedelmekkel együtt) az adóbevallások alapján nettó 26 ezer forint, ami ha eltartott is van a családban (gyerek, rokkant munkanélküli, szülő), már kérdéseket vet fel. Az adózók 43 %-a bruttó 220 ezer forint alatti jövedelmet vallott be, amihez 1,5-2 millió eltartott tartozik. (Kis jövedelem - nagy család.)

A PM véleménye szerint a társadalom belenőtt az adórendszerbe az inflációval. Itt kell megemlíteni a munkanélküli-, szociális- és rokkantségélyen élőket, s a nyilvántartásba nem vett kallódókat (kb. 1,5 millió), s a közel 3 millió nyugdíjast, akik tehervállaló képessége kérdéses. A családok 72%-a nem megy nyaralni - nincs regenerálódás. A részleges fogászati költségek hatására harmadára esett vissza az így is sajnálatosan alacsony igény. A kulturális és sportkiadás drámaian csökkent. Itt jelentkeznek legélesebben a várható energia áremelések, s a többi alapellátást jelentő drágulás. Ez a szféra a társadalom 3/4-ét, 4/5-ét jelentheti. Minden olyan megoldás, amely egyenletesen terítve, mindenkit terhelve költségtérítést vagy plusz kiadást tervez, szinte megoldhatatlan helyzetet teremt.

Sajátos képet mutat, hogy a befizetett adók 91%-át (a hírek szerint) a bérből és fizetésből élők fizetik, s ennek 60%-át az állami alkalmazásban lévők adják, amit igazolhat a nyugdíj- és egészségbiztosítás gazdálkodásának a többitől való különválasztását célzó feltevést mereven elutasító álláspont.

2. Következtetések

Az első és legfontosabb következtetésnek látszik, hogy ha sem a bevétel nem növelhető jelentősen, sem a kiadás nem csökkenthető a járulékos problémák miatt, más megoldást kell találni az eddigi gyakorlathoz képest is. Hosszabb távon a problémákat csak egy gyorsuló növekedés oldhatja és tüntetheti el, de az ilyen elképzelések egyelőre nem játszanak lényeges szerepet, vagy nem alakultak ki az összefüggő rendszerbe beilleszthetően. Nem látni egymással harmonizáló elképzeléseket sem a kereslet növelésénél, sem az eladás növelésénél, sem az eredményes exportnál, sem a még hátralévő privatizációnál, a tulajdonviszonyok rendezésénél, sem az infláció (az ilyen érdekeltség) csökkentésében, a fekete gazdaság visszaszorításában, sem a mezőgazdaság, tudomány, oktatás, információ, egészségügy, lakásépítés, energia-politika, stb. területén.

Ilyen helyzetben sarokpontnak látszik az adórendszer kérdése, amely minden területet érint és állami eszközökkel megvalósítható, s amely kikényszerítheti az együtt gondolkodást, s ennek alapján pedig valamilyen „demokratikus kompromisszumot.” Az eddigi egyedi elképzelések erre nem adtak lehetőséget. Egy növekedésbarát feltételrendszer csak társadalmi közmegegyezésen alapulhat, mivel megvalósításához az összes érdekelt fél támogatására szükség van. A játékszabályok legyenek átláthatóak, követhetőek, ellenőrizhetőek, így az értékeléshez és a döntésekhez alapot adóak, s ezután meghatározó lehet egy ilyen adórendszer. Nem számíthat támogatásra az olyan gyakorlat, amely az egyéni (közösségi) élet lehetőségeit nem biztosítja. Még a tervgazdaság lebontásának legelszántabb hívei is beláthatják, hogy az embereknek, a társa-

dalomnak tervezhető viszonyokra van szükségük, s erre épülhet (a jogokkal és kötelességekkel együtt járó) döntési szabadság. Kiemelkedő jelentősége van a tervezhetőségnek egy olyan társadalomban, ahol a változás rövid idő alatt az ún. „álegyenlőségtől” haladt az elrémisztő, hozzáadott értékkel nem igazolható, szélsőséges differenciálódásig; a monopóliumoknak, a monopolhelyzetnek s monopóliáknak alárendelt, elszabadult piacig. Itt mindennek szabadon emelkedhet az ára, kivéve a munkaerőnek; holott ha piac van, s munkaerőpiac is van, akkor ennek is piacszerűen kellene viselkednie, mivel a költségek itt is változnak. Ez a társadalom többsége számára semmilyen jövőképet nem biztosít, és úgy tűnik egyenlőre, hogy a politikai monopolhelyzetnél sokkal keményebb korlátot jelent a gazdasági és kapcsolódó politikai monopolhelyzet.

A rendszerváltó elit megfogalmazódott elképzeléseiben célként a piacgazdaság, a polgári társadalom, a demokrácia megteremtése szerepelt az első helyen. Mára már látszik, hogy tartósan nem lehet politikai demokráciáról beszélni, gazdasági demokrácia nélkül. Ez viszont feltételezheti a hozzá való tulajdonviszonyokat, döntéseket, s így a tulajdonalapú érdekeltséget (tehervállalást), ami a piacgazdaságban meghatározó (lehet), mert érdekeltség nélkül nincs jól működő program (társadalom) mivel ez dönti el, hogy kinek, kiknek az érdekében működik a tulajdon.

A tulajdonviszonyokból kiszorult társadalomból, hogyan jöhet létre a polgárság (a szűk tulajdonosi elit érdekei és ennek érvényesítése mellett), ha a munkabér alakításában nem vesz részt?

Az államnak nem az lenne a feladata, hogy a tőkefelhalmozást, a profitot, a hatékony befektetést eldöntse (ez legyen piaci ügy) és biztosítsa, hanem a versenysemlegesség biztosítása, a piac hibáinak korrigálása, s a növekedésre alkalmas feltételrendszer kialakítása. Ha viszont a piac, az elsődleges elosztás (osztzkodás) hibáit nem sikerül kezelni, akkor lép elő a szociális állam az újraelosztás lehetőségével, a hosszú távú problémák csökkentésével, mivel a piacon eleve a rövid távú érdekeltség

a meghatározó. Jelenleg az un. szociális államnak a lebontása a cél (mivel úgymond, az állam nem bírja a terheket) a piaci problémák széles körű vizsgálata, megoldása nélkül, amit állítólag „a láthatatlan kéz” majd elvegez a működő tőke vezérlete mellett.

Ma az általános ideológia: kis befektetés - nagy haszon; a gyakorlatban az adózás alapján: „Csak költség - és nincs haszon” felfogás érvényesül. Nagy az anyagi kár, a visszaesés, de sokkal nagyobbak tűnik az a zűrzavar, ami a fejekben van. A kialakult széleskörű bizalmatlanság mellett, mindenekelőtt erkölcsi tőkére, a látható kéz (kezek) működésére van szükség, s a piac és a kereslet által is egyre jobban célként szereplő hozzáadott értékre. Ezek létrejöttéhez viszont jó döntésekre van szükség, ami megkívánja a gazdaság demokratizálását, az elhatárolt jogú és felelősségű szinteket, és összefüggésük együttmozgását.

Ennek érdekében bizonyos korlátokat szükséges felállítani:

- *Korlát a piaci hibáknak:* a minőséggel, költségekkel nem igazolható áremeléseknek (a monopolhelyzetnek) a költséget növelő gyakorlatnak amely fölött még hasznot is realizálnak az adóeltitkolási lehetőségeknek az ilyen érdekeltség kialakításának, az állami és egyéni terheket növelő bér- és költség lenyomásnak.

- *Korlát az egyénnek:* ha nem a teherviselő képessége arányában vállalja a közterheket.

- *Korlát az államnak:* ne szabadon változtassa, növelje az elvonásokat, ne szabadon csökkentse a kiadásait az alapvető társadalmi költségeknél. Ne alkalmazhasson korlátlanul költségátcsoportosítást. Ne minden költség az államon keresztül jelenjen meg.

- *Korlát az önkormányzatnak,* mivel nem csak szakmai, hanem lobby és egyéni érdekek is működnek a közfinanszírozás elterjedésével az erős alkupozíciót nem csak az állammal, hanem az egyénnel szemben is érvényesíteni tudja, vannak területi, szakmai egyenetlenségek, érdekér-

vényesítési erőviszonyok, mert nem tisztázottak a biztosítási elvek, a kötelezettségek, az ellenszolgáltatások, a kompetencia határok.

Ha megvizsgáljuk az emberekben megbújó képességeket, erre fel lehet rajzolni egy eloszlási görbét, ami elég egyenletesen jelentkezik társadalmilag. Ha erre rátesszük a képességek kibontásának, a tanulás, a tudás megszerzésének görbéjét, már egy torzulás jelentkezik, ami az esélyegyenlőség kategóriája. Ha ehhez az értékalkotás görbéjét illesztjük, akkor tovább torzul, mivel itt meghatározó a tulajdonviszonyok kérdése, újabb módosítást eredményez az életszínvonal (az értékes élet) vizsgálata, ami már az aktuális gazdaságpolitika, és, adórendszer függvénye, bizonyos értelemben erkölcsi kategória is.

Az adórendszernek figyelnie kell arra, hogy valakinek képessége, tudása, és cselekvése alapján milyen életminőségre van lehetősége.

Az eddigiek alapján kevesebb érv szól az adórendszerben az egységes elbírálás, a vállalat semleges (költség-munka-tőke-jövedelem) adórendszer mellett, mint a költségek és a jövedelmek különválasztásával mellett, a költség és a jövedelem(vagyon)semlegesség mellett. (Pitti Zoltán véleménye szerint az összes vállalati költségen belül az anyagi jellegű költségek 74%-ot képviselnek, s így maximum 26 % maradt a jövedelmek és ezek költségeit jelentő terhekre, amelyek a bevallások alapján további differenciálódást mutatnak.)

A jövedelmek és a költségek elválasztására törekedve szigorú költségelszámolást kell alkalmazni a felhasznált átvitt értékre (hogy megtörtént-e, s így gyorsított amortizációt alkalmazni az inflációs veszteség miatt) részint a többi költségre akár úgy, hogy a felvett, adózott jövedelem arányában maximalizálva van. (Esetleg arányában rögzíthetően).

A költségsemlegesség azt is jelenti, hogy az alapköltségeket a jövedelem, a bér esetében is el kell ismerni, ami az emberi, családi, társadalmi lét minimumát jelentené. Így lehetne lépni az egységes teherviselés felé, ahol minden jövedelem egységesen, semlegesen lenne terhelve a

költségekre, amelyek nem adóztatottak. Minden forintban benne lehetne a társadalmi költség is szektor- és jövedelem semlegesen. Figyelembe kell venni azonban, hogy a mostani nettósított bérekben általában nincsenek benne az eddig társadalmi teherként jelentkező költségek, amelyek szétterítését most tervezzük. Ez sok helyen bérreformot igényelne, ami nem a különböző jövedelemszintekről szólna, hanem az alapköltségekről, mert a béreknek fedezniük kell az összes költséget egy minimális szintig, akár órabérre lebontva.

Ezen az alapon már lehetne lépni a semleges adózás felé, amely formai adózással valósítható meg a legtisztábban, s így a progresszív terhelés megszüntetését is jelentené.

A döntésekből kiszorult társadalom a költségkorlátokra épített adósemlegesség talaján bonthatja ki akarátát, képességeit, s indíthat be olyan folyamatokat a helyi szinteken, amely a legeredményesebb formát választja az adófeltételek miatt létező átcsoportosítás helyett. Ha a munkáltatónak az ingyenes munkaerő, az államnak a nettó befizető kell, akkor előbb-utóbb az állampolgár is elgondolkodik, hogy neki mire van szüksége.

Sokan akarnak ma rendet tenni az országban, de a rendnek kell, hogy értelme legyen mindenki számára, s így az értelemnek viszont kell, hogy rendje legyen ugyancsak mindenki számára.

3. A koncepció leírása

Az eddigi áttekintés alapján az látszik, hogy az adórendszerben más logikát érdemes használni, mint az eddigi, amely nem mutatja a problémák megoldását.

Ha nem születnek megfelelő törvények, tovább nő az egészségtelen differenciálódás, ami robbanáshoz vezethet, s ez az elitnek sem érdeke. Ha meg lehet (kell) kötni a társadalmi kompromisszumot, az nem igazán a különböző jövedelmekről szól (arra alapozódik), hanem a létmini-

mumra, amely így vagy úgy mindenkit megillet. Az ilyen jövedelmek adóztatása, vagy költségek nem elismerése káros (s szinte bűn), ez értékzavarokat, bizonytalanságokat okoz, és meggátolja az ilyen jövedelmek képződését, az ezt segítő formák kialakulását, növelve a támogatási igényt.

Ezek után az egyik sarokpont a létminimum szintű költségek felvázolása és költségként kezelése (amelynek persze minden döntési szintre van érvényessége - egyén, család, vállalat, önkormányzat - de kezelni csak a helyi, adott szinten célszerű), s ezek adóterhelésének megszüntetése.

Ebből következik a koncepció második sarokpontja: elmozdulás szubszidiaritás felé, (közvetlen és részvételi demokrácia), amely egyre több kérdésben (ami eddig állami, önkormányzati ügy volt) megengedi és elvárja a döntés jogát és felelősségét. Felhasználva az előzőekben felsorolt helyzetértékelés eredményeit, megoldásaként a költségek és a jövedelmek következetes szétválasztása látszik a legmegfelelőbbnek. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a javaslat nem a teljes adórendszeréről szól, (nem foglalkozik a vállalatok, vállalkozások költséggazdálkodását is jelentő tevékenységével, habár elkerülhetetlenül érinti azt), csak a személyi jövedelmeket, s ezek járulékos költségeit próbálja egységes elbírálás alapján kezelni, ami lényegileg a termékekben, szolgáltatásokban megjelenő hozzáadott értéket jelentené. Ez lényegileg a költségek (átvitt érték) fölött jelentkező jövedelmet (hozzáadott értéket), s annak adóját jelentené (társadalmi költség), hozzáadott érték (értéknövekedési vagy növekményi) adóként. Ez a forgalmi szinten realizálnódna, a mai problémás általános forgalmi adó helyett (megszüntetve a most használatos progresszív jövedelemadót és a kapcsolódó TB befizetéseket), minden költségeken kívüli forintot egységesen lineárisan terhelve.

A javaslat lényege az: egy személyi jövedelemmel arányos lineáris, 50%-os hozzáadottérték-adó, amelyből mindennek előtt fedeződnének a

személyi jövedelem tulajdonosának alap-, létminimum- és családi költségei, s ezek fölött jelentkezne a központi adó.

Gyakorlatilag olyan költségekről van szó, amelyek most az államon és az önkormányzatokon keresztül realizálódnak a befizetések és a kötelezettségek összehangoltsága nélkül. (Egészségügy, oktatás, nyugdíj, területi önkormányzat, stb.) Mivel sokfajta költség sokfajta útvjáról van szó, amelyet ma a több helyen felvett juttatások köre kitér, (amelyet így csak nagyon bonyolultan, átláthatatlanul lehetne kezelni) felvetődik az egy helyen vezetett elszámolás igénye.

Erre legalkalmasabbnak a helyi önkormányzati szint látszik, ahol a legtöbb jövedelem keletkezik és ahol a költségek többsége megjelenik, és az egyének, családok, vállalkozások élete ráláthatóan zajlik (esetleg támogatandóan), együtt a legjobban ellenőrizhetően.

Gyakorlatilag ezt a rendszert úgy lehetne megvalósítani, ha minden jövedelem adóját a jövedelemtulajdonos által meghatározott önkormányzathoz fizetik be (függetlenül attól, hogy hol keletkezik a jövedelem) egy helyre, s innen történik a kifizetés a különböző költségek fedezésére. Megjelenési formája a minden jövedelmet és költséget jelentő hozzáadott érték tétel (amely az árban is megjeleníthető), aminek a fele jövedelemként kerül kifizetésre, s a másik felét az adott (helyi) önkormányzathoz fizetik be, nagyrészt a vállalatok, vállalkozásokon keresztül, ahol mint átfutó tétel jelentkezne egységesen minden jövedelemre. A befizetett adót családi számlán lehetne (kellene) kezelni (a költségeket ebből fedezve és elismerve), s így lényegileg megvalósulna egy családi adózási rend, ami ma egy általános igény, s a mai adórendszerbe nehezen beleilleszthető.

Nézzük sorban az alapköltségeket, amelyeket fizetni kell:

A nyugdíjakra az ún. három lábbon álló javaslat látszik a leghatékonyabbnak. Ez a három részből álló juttatás az alábbi:

Az *első* a ledolgozott évek után járó juttatás, (amely jól kapcsolódik a Nyugdíj Biztosító elképzeléseihez), amely minden év után havi 500 forintot biztosítana a mostani árviszonyok alapján, és az inflációval indexálni kell. Ez pl. 10 év után havi 5.000 forintot, 20 év után havi 10.000 forintot biztosítana.

Ezt egészítené ki a *második rész*, amely az önkormányzatokhoz befizetett adóból realizálná az előbbieken meghatározott minimum szintet biztosítva (500 forint), ami lényegileg a befizetett összeg kamatait jelentené (most kb. havi 2000 forintos összeget jelenthet) a meglévő központi nyugdíj terheket évről-évre csökkentve, s egyre nagyobb teret adva az un. tőkefedezeti rendszernek. A mai árakon számolva negyven év alatt 960.000 forint befizetése történik meg, amelynek a kamatai már biztosíthatják a minimális életlehetőséget a mai kamatokkal. Ha viszont a kamatok pl. 10% alá csökkennek, ez már nem valósul meg, ezért célszerű a befizetés nagyságát az aktuális kamatjövdelemhez kötni, amely biztosítja a mai 500 forintot. Természetesen, ha valamilyen reálkamat képződik a befizetésre, az már módosíthatja az eredményt: pl. egy 3 %-os reálkamat 40 év után 1.863.919 forintot eredményez a nyugdíj fedezésére. Ez az összeg örökölhető legyen, ami javíthatja a család gazdálkodását (pl. lakás, oktatás), s segíthet az újabb biztosítások megalapozásában. Hosszabb távon valószínűleg a megoldás az lesz, ha a nyugdíj családi ügyként jelenik meg az aktívak és nem aktívak viszonyában. A befizetések helyének ma (az egyre több lehetőség mellett is) nagyobb garanciával, s a kisebb költséggel (2%) dolgozó Nyugdíj Biztosító látszik a legmegfelelőbbnek (együtt kezelve az államilag biztosított összeget a befizetett tőke kamataival).

A gyakorlati eredmény úgy nézne ki, hogy pl. 20 év után az állam biztosítana - ugyancsak a mai árakkal számolva - 10.000 forintot; amit kiegészítené a 20 év alatt befizetett 480.000 forint után járó havi 10.000 forint az évi 120.000 forintos, 25%-os kamatból. (Ha a reálkamat, a példánál maradva 3%-os, akkor a havi juttatás 13.838 forintra emelkedik.)

Ezzel a megoldással mindenki számára átlátható és követhető lenne napra készen, hogy milyen nyugdíjra számíthat, amit kiegészíthet a harmadik lehetőség: az adózott jövedelemből megvalósuló befizetés. (El lehetne gondolkodni az élet- és balesetbiztosítással történő összekapcsoláson is.) Ez a megoldás javíthatná a befizetési hajlandóságot, segíthetné a biztosítók függetlenedését, csökkentené az állami terheket hosszabb távon és tervezhető módon, s évente 100 Mrd forintos tőkefelhalmozást eredményezne.

Kérdés a jövedelem nélküliek (munkanélküliek) biztosítási lehetősége.

Az egészségüggyel kapcsolatos javaslat is nagyrészt a befizetett adókból megvalósuló átcsoportosítást jelenti megegyezés szerint, ami a mai adatok alapján 4-5.000 Ft/hó/fő nagyságrendet feltételez minden családtagra érvényesen. Az összeg nagysága változhat (s eleve széleskörű egyeztetést igényel) a kialakuló gyakorlattól függően, csak az a lényeg, hogy ebből megvalósuljon egy teljes körű alapellátás. (A befizetés nagyságrendje 50-60.000 Ft/év/fő, vagy 200-240.000 Ft/év/4 tagú család.) Az összes befizetés 500-600 Mrd forint között lesz megegyezés szerint, amelyet minden állampolgár után fizet valaki; vagy a jövedelemadóból az önkormányzat, vagy ha nincs jövedelem, az állam. Ezt kísérhetik azután az adózott jövedelemből megvalósuló, minőségi plusz igényeket kielégítő szolgáltatások.

A befizetéseknek több formája is elképzelhető: az egyik az állami szintű egészségügyi adóként történő befizetés, amely garantálja a teljes ellátást igénytől, költségektől függően, vagy függetlenül. A másik lehetőség az EÜ önkormányzathoz egy összegben történő átutalás, megőrizve az önkormányzat önállóságát, ugyancsak teljes körű ellátást igényelve. Lehetséges a biztosítási elv is, ahol minden ellátásra, kezelésre kidolgozzák a normatívákat (kb. most 200 millió eset/évről van adatom), s a biztosító(k) kontrolja, szakmai ellenőrzése mellett történik a kifizetés ellátástól függően. Van lehetőség az amerikai formula felé haladás alapján is, amely közvetlenül az egészségügyi komplexummal történő

megegyezésre alapozódik, amely valamilyen fix összegért kontrollt és teljes ellátást ígér. (állítólag ezen a területen 40%-kal csökkentek a költségek.) Van lehetőség az összeg megbontására is, és külön átutalnia családi orvosnak, a fogászatnak, a gyermekorvosnak, a szakrendelőnek, az országos önkormányzatnak a megegyezett összeget. Az összes megoldási lehetőséget figyelembe kell venni a megfelelő kompromisszumokhoz, nehogy a leggyengébb alkupozícióban lévő állampolgár veszítse a legtöbbet a részleges ellenszolgáltatással. Át kellene gondolni egy gyógyszer- és táppénz biztosítási rendszer (86 Mrd + 49 Mrd) kidolgozását a munkáltatókkal egyeztetve, az egyenletesebb költségelszámolás felé haladva, s alapprioritásként minden szinten a megelőzést szükséges a középpontba állítani. Összességében ez lehetőséget adna a nehezen ellenőrizhető szolgáltatások társadalmi szintű ellenőrzésére (kontroljára) a szakmai mellett.

Az oktatással kapcsolatos költségek is nagy részben a befizetett adóból történnek az önkormányzattól a szülők által megjelölt oktatási intézményhez. Itt a rendelkezésre álló állami támogatási normatíva rendszert használjuk, de egyedi eltérések lehetségesek. Óvoda 27.500 Ft/év; általános iskola 41.000 Ft/év; gimnázium 62.500 Ft/év; szakközépiscola 66.000 Ft/év; szakmunkásképzők (elmélet) 42.100 Ft/év - (gyakorlat) 40.600 Ft/év. Ezek alapján havi 3-6.000 forint közötti összegekről van szó, amely javítaná az iskola, gyerek, szülő kapcsolati rendszert, az igényeket és szolgáltatásokat összehangolva a közvetlen érdekelttség és lehetőség talaján. Az egyetemi, főiskolai oktatási költségek nagyságuk miatt nem illeszthetők teljesen a jövedelemadó rendszerbe, s párhuzamos megoldásokat igényelnek. Lehetőség az adórendszerben támogatott elő takarékosági forma, a jó tanulók fokozott támogatási rendszere, a tanulási hitelek rendszerének bevezetése, a később visszafizetés kialakítása, a tanulmányi szerződések rendszere a vállalatoknál. Itt is széles körű szakmai egyeztetésekre van szükség minden érdekelt fél részvételével, a változtatás lehetőségével, amire az adórendszer lehetőséget ad.

Az önkormányzatok működését is az ide befizetett adókra érdemes alapozni úgy, hogy a rászorulóknak a szükséges támogatási forma megmaradjon az eltérő adottságok, lehetőségek miatt. Az önkormányzati célú pénzeket úgy kell kalkulálni, hogy ne legyen szükség az adózott jövedelem adóztatására (súly, telek, ház, stb.), mivel az adórendszer a létminimumra alapozott. A rendelkezésre álló adatok szerint, adófizetőnként havi 4-6.000 forint adódik, de itt is többsikű megegyezés szükséges az eltéréseket figyelembe véve.

Rendőrség, tűzoltóság esetében is adódik a lehetőség, hogy a költségek egy része területi ügy legyen úgy, hogy a szakmai irányítási kapcsolati rendszer megmarad.

Ez havi 1.500-2.000 forintot jelenthet adófizetőnként.

Pártoknak, társadalmi- és civil-szervezeteknek az egyházaknak a támogatását is itt lehetne megoldani, ami havi 500-1.000 forint közötti összeget feltételez adófizetőnként 100-100 forintos bontásban. Ha az adóalany megjelöli a támogatandó szervezetet, közvetlen átutalással, ha nem, akkor a megegyezett (kialakított) normatívák alapján történik az osztozkodás.

Összegezve a költségeket: adófizetőként ma saját költségei (terhei) alapján 13-15.000 Ft adódik havonta, s az eltartottak után 7-11.000 Ft, ahol persze sok egyedi eltérés lehetséges, de a nagyságrendet nem érinti lényegesen, mivel részben egymást egyenlítik ki. (Magyarországon 970.000 családban nincs gyerek; 930.000 családban 1 gyerek van; 730.000 családban 2 gyerek van; 130.000 családban 3 gyerek van; 37.000 családban 4 és több gyerek van. Nincs adat, de a 2,9 millió családhoz tartozó, közel 3 millió gyerekből 2 milliót lehet nagyságrendileg eltartottnak tekinteni a munkanélkülieken kívül.

Az összes önkormányzaton keresztül futó költségátétel az 1.500 Mrd Ft-os jövedelemadó esetén:

Nyugdíj: havi 2.000 Ft-tal, 4,2 millió főre számolva 100 Mrd forintot jelentene.

Egészségügy: havi 4-5.000 Ft-tal, 6,2 millió főre számolva 300-370 Mrd forintot jelentene.

Oktatás: havi 3-6.000 Ft-tal, 2 millió főre számolva közelítőleg 300 Mrd forintot jelentene.

Önkormányzat: havi 4-6.000 Ft-tal, 4,2 millió főre számolva 200-300 Mrd forintot jelentene.

Rendőrség, tűzoltóság: havi 1.500-2.000 Ft-tal, 4,2 millió főre számolva 75-100 Mrd forintot jelentene.

Pártok, szervezetek: havi 500-1.000 Ft-tal, 4,2 millió főre számolva 25-50 Mrd forintot jelentene.

Az adatokat összegezve, országosan 1.000-1.220 Mrd forint eredmény adódik a 3200 önkormányzaton keresztül közvetlenül kifizetett pénzekre. Az állam központi bevétele (ebből) a jövedelemadóból így 300-500 Mrd forint lenne úgy, hogy közben nagyrészt „megszabadulna” a sok problémát jelentő területektől, segítve a helyi és önkormányzati önállóságok kialakulását. Ide (ebbe a körbe) kell beszámítani a felvett jövedelmek vásárlásakor keletkező bevételeket (nem pontosan meghatározható) az áru-pénz-áru logika alapján.

Érdemes most megnézni ezen logika alapján a bevételek (jövedelmek) adóterhelését, amely az itt felsorolt költségek fölött keletkezik. Bevételek alatt értendő ma a személyi jövedelem és terhei úgy, mint Szja, TB, munkavállalói levonás együtt számolva. Az itt javasolt megoldásra való átállás egyszerűen megvalósítható, mivel az Szja utáni pénzüsszegek duplázásával megvalósítható a vállalatnál úgy, hogy annak szintjét nem változtatja. (Csak a munkavállalói rész miatt növelve azt.)

Bevétel (évi)	Jövedelem (évi)	Költség (évi)	Költség (évi)	Adó (évi)	A bevétel %- ában (évi)
500000	250000	180000	15000	70000	14 %
		240000	20000	10000	2 %
		300000	25000	- 50000	negatív adó=támogatás
600000	300000	180000	15000	120000	20 %
		240000	20000	60000	10 %
		300000	25000	0	0 %
		360000	30000	60000	negatív adó=támogatás
700000	350000	180000	15000	170000	24,28 %
		240000	20000	110000	15,71 %
		300000	25000	50000	7,14 %
		360000	30000	- 10000	negatív adó=támogatás
800000	400000	180000	15000	220000	27,5 %
		240000	20000	160000	20 %
		300000	25000	100000	12,5 %
		360000	30000	40000	5 %

Bevétel (évi)	Jövedelem (évi)	Költség (évi)	Költség (évi)	Adó (évi)	A bevétel %- ában (évi)
		420000	35000	- 20000	negatív adó=támogatás
900000	450000	180000	15000	270000	30 %
		240000	20000	210000	23,3 %
		300000	25000	150000	16,6 %
		360000	30000	90000	10 %
		420000	5000	30000	3,33 %
		480000	40000	- 30000	negatív adó=támogatás
1000000	500000	180000	15000	320000	32 %
		240000	20000	260000	26 %
		300000	25000	200000	20 %
		360000	30000	140000	14 %
		420000	35000	80000	8 %
		480000	40000	20000	2%
		540000	45000	- 40000	negatív adó=támogatás
2000000	1000000	180000	15000	820000	41 %

Bevétel (évi)	Jövedelem (évi)	Költség (évi)	Költség (évi)	Adó (évi)	A bevétel %- ában (évi)
		240000	20000	760000	38 %
		300000	25000	700000	35 %
		360000	30000	640000	32 %
		420000	35000	580000	28 %
		480000	40000	520000	26 %
		540000	45000	460000	23 %
		600000	50000	400000	20 %

Az alapköltségek mellett az államnak megvan a lehetősége egyéb költségek elismerésére, amelyek a minimum teljesítése után valósíthatók meg, úgymint: szerzői, művészeti, sport, tudományos, lakásépítési, karitatív, energiatakarékosági, környezetvédelmi, stb. tevékenységek költségei. A konkrét költségeket átnézve az derül ki, hogy a minimum fedezésére legalább évi 360 ezer bruttó forint szükséges egy személyre kivetítve, (ami megközelítőleg 200 Ft-os órabért feltételez), s ez kikényszeríti egy „bérreform” igényét az alacsony jövedelmű területeken, mert másképpen államteher marad (a munkavállalás mellett), mivel ez mindenkit megillet.

Segítheti a befizetési hajlandóságot a közvetlen költségeket elismerő megoldás a közvetlen érdekeltség miatt (a fekete-gazdaságot is csökkentve), mivel az alapköltségek adójellege csökken, pedig az elvonás nem csökkent lényegesen az 50%-os szinttel. (A központi adó a jövedelemre országosan kb. 15%-ot jelenthet.)

Ezt még segítheti a kártyarendszer - ujjlenyomattal hitelesített - elterjedése. A társadalmi igazságosságnak tesz eleget, hogy a lineáris adó ellenére a költségek fölött keményen progresszívan működik az elvonás. Előny lehet az is, hogy a maximális elvonás ebben a megoldásban viszont nem lehet több, mint 50 %, ami látható, ha összehasonlítjuk a most használatos gyakorlattal a publikált számítások alapján.

Vállalkozó: *1.000.000 forintos éves bevételéből* 540.000 forint a TB járulék, 347.500 forint az Szja, és a saját jövedelme (a profit) 112.500 Ft, ami 88%-os elvonásnak tekinthető.

Vállalati dolgozó: *180.000 forintos éves bevételéhez* 97.200 Ft a TB járulék és 11.004 Ft Szja tartozik (az előleg alapján), miközben a saját jövedelme 150.996 Ft, az összes vállalati 277.200 Ft-ból (46%-os elvonás). *600.000 forintos éves bevételéhez* 324.000 Ft TB járulék és 145.500 Ft Szja tartozik (az előleg alapján), miközben a saját jövedelme 394.500 Ft, az összes vállalati 924.000 Ft-ból (57%-os elvonás).

Összehasonlítva a két adórendszert, látszik, hogy a vállalatok jövedelemalapú terhelése kismértékben (a vállalkozásoké jelentősen) csökken, s lényeges a változás az egyénnél is költségektől függően úgy, hogy közben az országos adatok teljesülni látszanak a forgalmi adó jellegen keresztül. A vállalati bevallásokban megjelenő 74%-os anyagi jellegű költségek mellett az itt javasolt megoldásban a hozzáadottérték-adó 12-14%-ot jelenthet az árban a mindenkori végső fázisnál.

Egy terület nem volt beépítve a javaslatba, s ez pedig a mostani nyugdíjrendszer, amely a tökefedezeti és magánbiztosítások kiterjedése mellett évről-évre csökkenő, nagyrészt számítható tételt jelent. Egyrészt egy létminimumra alapozott adórendszerbe nem fér bele, másrészt az alap költségek rendszeréhez nem illeszthető.

Ha figyelembe vesszük a vállalatok terhelésének a csökkenését, s hogy ebben a megoldásban megszabadulnak az ÁFA (550 Mrd forintot jelentő) tételétől látható, hogy a pénzfedezet megvan (megmaradt) a

vállalatoknál a mai árak alapján, s ez egy kb. 20 %-osra lecsökkent TB terhet jelent, tovább csökkenő tendenciával, bizonyos mértékben tervezhetően.

4. Az adójavaslat mellett szóló érvek

A javasolt adóforma a költségsemlegességre épített, személyi jövedelemmel arányos, lineáris, (50%-os), hozzáadott érték-alapú forgalmi adó, amelyből az alkalmazott megoldásban lehetőség van a társadalmi költségekből a jövedelem-tulajdonosok eltérő, egyéni és családi alap-költségeit közvetlenül elszámolni és fizetni.

Ez a megoldás megfelel a nemzetközi elmélet és gyakorlat által kialakított „jó” adórendszer ismérveinek, legalábbis a többségének, s az adófizetők követeléseinek:

- ↳ Igazságos, mert figyelembe veszi az egyéni teherviselőképességet minden esetben.
- ↳ A lineáris adó nem torzítja a termelési tényezők hatékony felhasználását, inkább esetleg segíti azt, javítva az összehasonlítás lehetőségeit az arányosságával.
- ↳ A gazdasági változásokat, ingadozásokat nem torzítja, inkább követi (pl. az infláció változásával nincs szükség az adórendszer módosítására, csak a költségek figyelésére).
- ↳ Könnyen átlátható minden szinten és időben, függetlenül a képzettségtől.
- ↳ Valószínűleg sokkal olcsóbb lehet egyéni és társadalmi szinten, mivel megszűnik a problémás elszámolási rendszer, az év végi bevallás, az adóelőleg, s azok többszintű kezelése, átalakulva inkább csak nyilvántartássá, ami egyszerűbben kezelhető.
- ↳ Nem fogja vissza a teljesítményeket a progresszív helyett alkalmazott lineáris megoldás, sőt a közvetlen költségek figyelembe vétele inkább segítheti megjelenését.

- ↪ A méltányosság elvének is megfelel, mivel nem, hogy figyelembe veszi a család működését, hanem a költségek elismerésével ki is kényszeríti az arra alapozott tehervállalást.
- ↪ Az igazságosságnak is megfelelhet, ha minden jövedelemre alkalmazható.
- ↪ Segítheti a bizalom kialakulását az átláthatóság, a szintek- költségek elválasztása, az egységes kezelési lehetőség, a közvetlen érdekelttség felismerése, a beépített korlátok hatására.
- ↪ A jövedelem-igazságtalanságokat csökkentheti azáltal, hogy az alapköltséget nem tekinti jövedelemnek (s elvárja meglétét), hogy minden jövedelmet egységesen terhel (a terhelés szintjét csökkentve), s hosszabbtávú hatásokra épít semlegességével.
- ↪ A javaslat minden jövedelem egyforma adóztatásáról szól.
- ↪ Az adótörvényeken kívül szükség lenne az alkotmányos rögzítettségre is, mivel emberi, családi létminimumról is szó van, ami nem csak adótechnikai kérdés.

Áttekintés a feltételezhető előnyökről:

Előnynek lehet tekinteni, hogy nem adóelőleg fizetése történik, hanem minden esetben adófizetés:

- ↪ Mert egyszerűsödik a számolás, s nem csak évvárás után lesz teljes az adóbevallás, hanem minden befizetés után.
- ↪ Mert sávok átlépésével nem változik utólag az adótartalom, mivel nincsenek sávok.
- ↪ Mert egyszerűbben kezelhető a több helyről jövő jövedelem, s adója, a részmunkaidős tevékenység, az egyszeri vállalás kötelezettsége, a túlmunka, a mellékfoglalkozás, a jutalmazás.
- ↪ Mert nem igényel bonyolult adóbevallást csak jövedelemnyilvántartást, mert a többit az adott adminisztráció végzi, s ennek eredménye a társadalmi költség- és idő-felhasználási tényezőnek a javulása lehet.

Előnyek lehet tekinteni:

- ↳ Hogy minden forintnak van jól látható jövedelem- és adótartalma, mégpedig minden esetben ugyanolyan arányban.
- ↳ Hogy jobban ellenőrizhető minden szinten, s az állam megszabadul több millió adóbevallástól.
- ↳ Hogy megszűnik a teljesítmény visszatartásra ösztönző progresszív adó, s a járulékos adó (TB).
- ↳ Hogy nem jövedelemadó fizetés történik, hanem jövedelemmel arányos adó a végső felhasználótól.
- ↳ Hogy az adó a legeredményesebb, leghatékonyabb helyen a forgalmi szférában jelentkezik.
- ↳ Hogy a létminimumot nem terheli adó, sőt költségeit elismeri minden esetben.
- ↳ Hogy a család terheit figyelembe veszi az adó, akár több generáció esetén is.
- ↳ Hogy a mostani többfázisú támogatás egy helyen tisztázódna a kötelezettségekkel.
- ↳ Hogy jobban láthatóvá válnának a létminimum költségei, hogy megfizetik-e és ki.
- ↳ Hogy a másik oldalról nézve, ki, mit fizet meg és mit várhat el érte minden szinten.
- ↳ Hogy mennyit fizet az utolsó fázisban (termékre, szolgáltatásra) a jövedelem és adó megegyezése miatt.
- ↳ Hogy tisztábban látható lenne, hogy az áremelés költség vagy jövedelem változása miatt következett-e be.
- ↳ Hogy az adó semleges lenne a vállalatoknál minden jövedelemre, s a fizetendő alapköltségek miatt is.
- ↳ Hogy a megoldás lehetőséget ad az adózott jövedelem adóztatásának megszüntetésére is.
- ↳ Hogy a közvetlen költségek elismerésével javíthatja a befizetési hajlandóságot, mivel eddig a szintig (egyéni, családi) csak magának dolgozik a jövedelem-tulajdonos, ami csökkenti az adójelleget.

- ↪ Hogy a megoldás segítheti az önkormányzatok, pártok, civil szervezetek önállóságának kialakulását.
- ↪ Hogy tisztábban mutatkoznak a különböző költség- és jövedelemtényezők.
- ↪ Hogy megszűnik a problémás ÁFA és előleg befizetési, visszaigénylési rendszer, mivel a költségtényezőket nem veszi figyelembe az adó, s így nem kell elszámolni, visszaigényelni.
- ↪ Hogy a megoldással csak forgalmi-, fogyasztási-, jövedéki-, stb. adók terhelik a jövedelmeket.
- ↪ Hogy hosszabb távra tervezhető viszonyok alakulnának ki, minden szinten.
- ↪ Hogy a költségek változásánál, az inflációnál nem kellene változtatni az adórendszert.
- ↪ Hogy lényegesen csökkenne az állami újraelosztás, valószínűleg 30 % alá.
- ↪ Hogy el lehetne választani az alapköltségeket a szociális állam terheitől.
- ↪ Hogy 5-600 ezer eddigi, lényegileg állami alkalmazott ténylegesen, sokkal inkább a közalkalmazottja lenne az átalakult, vertikális és horizontális alkupozíciók megváltozása miatt, a közvetlen érdekelttség talaján.
- ↪ Hogy lényegesen javíthatná a közvetlen értékítélet, közvetlen döntés, s a közvetlen felelősség kialakulásának lehetőségeit, a közvetlen és részvételi demokráciát.

Minden megoldásnak (nem csak az itt javasolt) akkor van esélye, ha a politikacsinálók (pártok, politikusok), s a civil társadalom (érdekképviseltek, civil szervezetek, stb.) képviselői támogatják esetleges előnyeiket felismerve, amely a saját (s a közös) célok megvalósulását is eredményezheti, amit a vita csak segíthet a hibák elkerülésével.

TÁRSADALOM ÉS POLITIKA

Hideg Éva - Nováky Erzsébet

A magyar fiatalok jövőorientáltsága az átalakulás éveiben¹

Az átalakulás éveiben fontos figyelemmel kísérni a magyar társadalom jövőre orientáltságát. A magyar jövő szempontjából meghatározó a fiatal generációk jövőorientáltsága és annak változása, mert nagymértékben ettől függ az átalakulás sikeressége és gyorsasága. A jövőkutatóknak ahhoz, hogy pozitív irányba befolyásolhassák a fiatalok jövőorientáltságát, meg kell ismerniük jövőhöz való viszonyukat, azt, hogy milyen jövőt képzelnek el, vannak-e és milyenek az elvárásaik, mit tesznek illetve mit tennének a jövőért.

A jövőorientáltság - kizárólag - az embernek az a tulajdonsága és képessége, amely lehetővé teszi, hogy gondolkodását nemcsak a múlt és a jelen szabályozzák, hanem folyamatosan érvényesülnek a jövőre vonatkozó előfeltevései és a jövővel szembeni elvárásai is. Az ember nemcsak térben, a jelenben és a közvetlen jövőben tájékozott, mint sok más élőlény, hanem állandóan tudatában van bizonyos mértékig annak is, hogy mi várható közvetlen környezetén túl és hosszabb távlatban. Az embernek van történelmi szemlélete, de van jövőszemlélete is, ami jövőorientáltságában fejeződik ki. A jövőorientált ember döntéseit és cselekedeteit inkább jövőbeni szándékai, céljai és vágyai vezérlik, mint múltbeli tapasztalatai. Tevékenységének hajtóerejét a jövő inspirálja (Nováky - Hideg - Kappéter 1994, 759. old.).

¹ E tanulmány - amely a T 18146. sz. OTKA program (témavezető: Hideg Éva) keretében készült - rövidített változatát bemutattuk a WFSF XV. Világkonferenciáján (1997. szeptember 28-október 3. Brisbane, Ausztrália) "The Future Orientation of Hungarian Youth in the Years of Transformationii" címmel.

A BKE Jövőkutatás Tanszékén 1992 óta rendszeresen vizsgáljuk - különböző összetételű és méretű csoportokban - a hazai társadalom jövőorientáltságát. A jövőorientáltság összetevőit az alábbi kérdéseken keresztül kíséreltük meg megismerni a jövő iránti érdeklődés és a jövővel való foglalkozás miatt érdeklődik a jövő iránt, miért érdeklődnek mások a jövő iránt, miről (család, lakóhely, ország, világ) és milyen időtávokban gondolkodik inkább a jövő érdekében végzett tevékenységek mit tesz a saját jövőjéért, mit tesz a szerettei jövőjéért, mit tesz azért, hogy tíz év múlva jobb legyen a helyzet a lakóhelyén, az országban és a világban, a jövőre vonatkozó elvárások hogyan fog élni tíz év múlva, hogyan fognak élni szerettei tíz év múlva, milyen lesz a helyzet tíz év múlva a lakóhelyén, az országban és a világban, várható-e néhány konkrét esemény bekövetkezése 2000-ig illetve 2020-ig.

Az egyetemi oktatásban dolgozva módunk van arra, hogy a fiatalok különböző generációjának jövőhöz való viszonyát több éven át is figyelemmel kísérjük. Vizsgálataink közül különösen informatívak az 1992 és 1996 közötti években, azaz a hazai rendszerváltás kezdeti éveiben végzett empirikus felméréseink eredményeinek és azok időbeni változásának elemzése.

A jövőkutatás gyakorlatában jól bevált kérdőíves megkérdezés segítségével tártuk fel azt, hogy milyen a 14-18 éves szakmai középiskolákban tanulók, a budapesti közgazdaságtudományi egyetemi hallgatók és a 25-30 éves, a mérnöki pályát közgazdász pályára felcserélni kénytelen (ún. mérnök-közgazdász) egyetemi hallgatók jövőhöz való viszonya, mennyire jövőorientáltak és hogyan változott jövőorientáltságuk.

1. A 14-18 éves szakmai középiskolások

A most 14-18 éves szakmai középiskolás tanulók azért érdeklődnek a jövő iránt, mert jobb életfeltételeket remélnék, szeretnék sorsukat alakítani és tervezni. A továbbtanulás és a várható munkahely alig érdekli őket, csupán 3-5%-uk gondol erre. Közel harmaduk semmit sem gondol arról, hogy miért érdeklődik a jövő iránt.

Úgy gondolják, hogy mások főként azért érdeklődnek a jövő iránt, mert a megélhetésük és a sorsuk alakítása a jövőhöz kapcsolja őket. Ezen kívül a kíváncsiság, a pénzszerzés és a problémák elkerülése okok a fontosak. Szintén harmaduk semmit sem gondol arról, hogy mások miért érdeklődnek a jövő iránt.

A saját jövőn kívül a tanulókat családjuk és lakóhelyük jövője egyaránt érdekli. Kevésbé foglalkoztatja viszont őket az ország és a világ-jövője. 1-2 és 5-10 éves időtávban gondolkodik több, mint felük. Ilyen időtávban a család és a lakóhely jövője foglalkoztatja őket, míg hosszabb távon az ország és a világ jövője.

A diákok jövőjük érdekében különböző hasznos tevékenységet végeznek. A válaszolók fele tanul, egytizede sportol, s közel egytizede dolgozik. Egyötödük viszont úgy gondolja, hogy nem tesz semmit! Szerettei jövőjéért több mint egyharmad segít, de további egyharmad nem tesz semmit. Több mint egytizedük gondolja azt, hogy tanulással, 5-5%-uk, hogy munkával és az anyagi jólét biztosításával járulhat hozzá szerettei jövőjének alakításához.

A lakóhely, az ország és a világ jövője érdekében a diákok elsősorban védik a környezetet, másod- és harmadsorban közéleti tevékenységet folytatnának illetve dolgoznának. A diákok közel fele gondolja azt, hogy nem tesz semmit tágabb környezete jövőjéért. A diákok a lakóhelyet érzik leginkább olyannak, amelynek jövője érdekében valamilyen tevékenység folytatható. Az ország és a világ jövőjéért több mint felük gondolja azt, hogy nem tesz semmit. Sajnos, a diákok, a leendő képzett

munkások, dolgozók nemigen tudnak mit kezdeni az ország és a világ jövője érdekében kifejezhető tevékenységekkel.

A diákok alig több mint fele gondolja úgy, hogy 10 év múlva lényegesen jobban fog élni, mint ma, viszont helyzete rosszabbodására csak néhány százalék számít. A diákok nem tudják eldönteni, hogy a lakóhely, az ország és a világ jövője milyen irányban mozdul el a következő 10 év alatt, hiszen egyharmad-egyharmad arányban nyilatkoznak úgy, hogy a helyzet javul, rosszabbodik illetve változatlan marad. Javulást leginkább a lakóhelyen gondolnak, rosszabbodást pedig az országban. A világban inkább rosszabbodást, mint javulást vagy stagnálást gondolnak.

A jövőre vonatkozó konkrét eseményekről az a véleményük, hogy az elszegényedés folyamata 2020-ig nemigen állítható meg hazánkban, de jobban bíznak abban, hogy a környezet állapotának változása kedvező irányt vesz. Leginkább abban bíznak, hogy hazánk egyenrangú tagja lesz 2000-ig az Európai Közösségnek.

A középiskolás diákok jövőorientáltsága igen fejletlen, főként a tágabb környezetük és a jövő időtávja vonatkozásában. Bár praktikus okok miatt érdeklődnek a jövő iránt, elvárásaikban mégis bizonytalanok és pesszimisták. Jövőorientáltságuk pozitív vonása a lakóhely és a család jövőjének egyenrangú kezelése és fontosságának felismerése.

2. A közgazdász egyetemi hallgatók

A közgazdász egyetemi hallgatók jövőorientáltságát az 1992-1993-as, az 1994-1995-ös és az 1995-1996-os tanévben vizsgáltuk. Mindhárom vizsgált tanévben a válaszolók szinte mindegyikét érdekelte a jövő. Ez természetes is, mert válaszadóink ajövő kutatás tárgyát felvett hallgatók közül kerültek ki.

A hallgatók jövő iránti érdeklődésének oka igen változatos. Mindhárom tanévben a vezető ok a jövő befolyásolásának, tervezésének igénye

volt, bár annak részaránya csökkenő tendenciát mutat. A második fontos ok a jövő tudása, aminek részaránya szintén csökkenő tendenciájú. A harmadik fontos ok - a jövő bizonytalansága és annak csökkentésének igénye - jelentősége azonban egyre növekszik. Stabilan 10%/o körüli jelentősége van még a kíváncsiság oknak. Figyelemre méltó, hogy a jövőtől valófélelem egyáltalán nem szerepelt a válaszok között.

Mások jövő iránti érdeklődéséről eltérően vélekedtek az egyetemi hallgatók. Az 1992-1993-as tanévben hallgatóink úgy gondolták, hogy mások azért érdeklődnek a jövő iránt, mert tudni és befolyásolni akarják a jövőt, valamint bizonytalanok a jövőben és kíváncsiak arra. Az 1994-1995-ös és 1995-1996-os tanévben a kíváncsiság és a bizonytalanság került az első helyre, míg a jövő tudása és annak befolyásolási szándéka került a második és a harmadik helyre. A közgazdász egyetemi hallgatók másokról sem gondolják azt, hogy félnek a jövőtől.

Saját jövőjükön kívül a közgazdász hallgatókat a családjuk, a világ, az országuk és legvégül a lakóhelyük jövője érdekli. Ebben a sorrendben csak annyi a változás, hogy a család és a világ jövője egyforma fontosságúvá vált az 1995-1996-os válaszokban. Ez a világra való nyitottság azonban nem párosul a nagyobb időtávok felé való fordulással. Minden vizsgált időpontban az érdeklődés szempontjából az 5-10 éves időtáv a legfontosabb, majd pedig az 1-2 éves. A 30 évnél hosszabb időtávlatok alig érdeklik a közgazdász hallgatókat. A három vizsgált időpont dinamikája arra hívja fel a figyelmet, hogy az 5-10 éves időtáv jelentősége az 1-2 éves időtáv rovására nő, míg a 40 évnél hosszabb időtáv a 30-40 éves időtávlat rovására.

A közgazdász egyetemi hallgatók saját jövőjükért elsősorban tanulnak, majd őrzik egészségüket és dolgoznak. Ezek a tevékenységek minden időpont válaszaiban hasonló részarányal szerepeltek, ugyanakkor az utolsó két kérdezési időpontban már újabb tevékenységek - kapcsolatépítés, ismeretek szerzése és gondolkodás a jövőről - is említésre kerültek.

Arról, hogy szeretteik jövőjéért mit tesznek, a közgazdász hallgatók meglehetősen bizonytalanul vélekednek. 1992-1993-ban a nagy többség azt válaszolta, hogy nem tesz semmit, vagy nem foglalkozik ezzel. 1994-1995- és 1995-1996-ban viszont már jelentősen lecsökkent a semmit sem tevők aránya és senki nem válaszolta azt, hogy nem foglalkozik azzal. Mindkét utóbbi felvételen a szerettek segítése lett a fő tevékenység, de a tanulás és a munka is megjelent ilyen célból.

Bár a lakóhely jövője kevésbé érdekli a közgazdász hallgatókat, azért mégis hajlandók tenni. Ebből a szempontból a legfontosabb tevékenységük a környezetvédelem és a különféle hasznos célok, tevékenységek - településfejlesztés, gazdasági és szociális fejlesztés, munkahelyteremtés - támogatása. Radikálisan lecsökkent azok aránya, akik úgy vélik, hogy nem tesznek semmit lakóhelyük jövőjéért, továbbá egyre többen végeznek társadalmi munkát és vállalnak közéleti szerepet.

Az ország jövőjéért a közgazdász hallgatók tanulnak és támogatják a társadalmi-gazdasági fejlődés különféle, általuk helyesnek tartott céljait (pl. munkahelyek teremtését, az infrastruktúra fejlesztését). Öröndetes, hogy az általánosító válaszok mellett egyre nagyobb bár még mindig alacsony - részarányt képviselnek az olyan konkrét tevékenységek, mint a környezetvédelem, a takarékoság, a politikai szerepvállalás és egyre csökken a semmit nem tevők vagy tenni akarók aránya.

A világ jövőjéért a hallgatók elsősorban a jó és a hasznos célok - a szegénység csökkentése, a nemzetközi kapcsolatok fejlesztése, a világ-problémákkal kapcsolatos szemléletváltás támogatása formájában tesznek vagy tehetnek. Ezen kívül még tanulással és környezetvédelemmel szolgálhatják a világ jövőjét. Különösen öröndetes, hogy a környezetvédelem egyre fontosabbá válik, ugyanakkor sajnálatos, hogy a tanulás jelentősége egyre csökken. Szintén csökkenő a világért semmit nem tevők vagy nem akarók aránya is.

A közgazdász egyetemi hallgatók egyre optimistábbak saját jövőjüket illetően. Felük kétharmaduk azt reméli, hogy 10 év múlva jobban él,

mint jelenleg és rosszabbat csak néhány százalékuk vár. Lakóhelyük, országuk és a világ jövődő helyzetét illetően már korántsem ennyire optimisták. Lakóhelyük tekintetében kétharmaduk-felük gondolja úgy, hogy nem változik majd a helyzet. Magyarország helyzetében optimizmusukat a pesszimizmus váltotta fel: már csak 40%-uk bízik az ország helyzetének javulásában és 50%-uk bízik csak abban, hogy nem romlik tovább a helyzet. A világ helyzetét a többség változatlanak gondolja, de egyre nő azok aránya, akik a további rosszabbodásra számítanak.

Annak ellenére, hogy a javulást legtöbben Magyarország helyzetében várják, a hazai elszegényedés és a környezeti állapot romlásának megállítását illetően meglehetősen pesszimizták. Az elszegényedést a többség 2000-ig nem tartja megállíthatónak, de 2020-ig sem bízik abban mindenki. A válaszolók egyharmada bizonytalan. A környezet helyzetét tekintve még inkább pesszimizták és bizonytalanok a közgazdász hallgatók. A környezet állapotának javulását 2000-ig 80-90%-uk nem várja, de 2020-ig is csak 40-35%-uk vár pozitív változást.

Abban is egyre kevesebben bíznak, hogy Magyarország 2000-re tagja lesz az Európai Uniónak. Jelenleg válaszolóink 90%-o-ának "nem" az álláspontja.

3. A mérnök-közgazdász egyetemi hallgatók

Az 1992-1993-as felmérés szerint a mérnök-közgazdászok hallgatók igen sokféle ok miatt érdeklődtek a jövő iránt. Az első helyen a család, a környezet boldogulása, a második és a harmadik helyen pedig a személyes sors alakítása és a célok kitűzése okok szerepelnek. Ezek összesen 60%-os részarányt képviseltek. A kíváncsiság és a jövő tudása okoknak volt még jelentőségük. Az 1995-1996-os felmérésben az okok fontossági sorrendjében változás van. A személyes sors alakítása a legfontosabb érdeklődési ok, amit a kíváncsiság és a család boldogulása okok követnek.

Mások jövő iránti érdeklődésének fő okaként a kíváncsiság került az első helyre, s ezt követi a személyes sors alakítása, valamint a család és a környezet boldogulása okok. Az 1995-1996-os tanévben viszont a másoknak tulajdonított érdeklődési okok között is az első helyre került a személyes sors alakítása, a jövő befolyásolása. A további fontos okok a kíváncsiság és a jobb megélhetés lettek. Mindkét felmérésben megjelent a másoknak tulajdonított okok között a félelem, jóllehet annak aránya csak néhány százalék.

1992-1993-ban a mérnök-közgazdász hallgatók érdeklődésében a család és a világ jövője volt a legfontosabb, majd az országé és végül a lakóhelyé. Időtáv szempontjából az 1-10 évnek volt nagy jelentősége. Mind a négy témakörben ez az időtáv kapott nagy hangsúlyt. A család és a lakóhely jövője rövidebb távon, az ország és a világ jövője hosszabb távon volt fontosabb számukra. 1995-1996-ban érdeklődésük a személyes jövőn kívül a család irányába tolódik el, majd azt követi az ország és a világ. Változatlanul utolsó helyen áll a lakóhely. Az időtávban most is az 1-10 évnek van kiemelkedő jelentősége. A 30-40 év közötti és az azt meghaladó időtáv jelentősége most eléri az egyharmadot. Érdekes, hogy most a család, a lakóhely és az ország egyaránt rövidebb távon, míg csak a világ érdekli hosszabb távon a mérnökközgazdászokat. A két évben adott válaszok közötti legfontosabb eltérés az, hogy míg 1992-1993-ban a mérnök-közgazdász hallgatók a családra koncentráltak, addig 1995-1996-ban a személyes jövő befolyásolására. A jobb megélhetés igénye is fontosabb jelenleg, mint a rendszerváltás elején volt. Mindez arra mutat, hogy a rendszerváltás csupán felszínre hozott, de nem oldott meg problémákkal, főleg nem anyagiakat.

Saját jövője érdekében mindenki tesz valamit. 1992-1993-ban a válaszolók kétharmada a továbbképzést, tanulást jelölte meg vezető tevékenységként, amit számos forma követett, közel azonos arányban. Ezek a tevékenységek a külön munka, a befektetés, a vállalkozás, a házépítés, a művelődés és a sport. 1995-1996-ban is a továbbképzés, tanulás jelenti a vezető tevékenységi formát, de ennek aránya most csupán 50%.

A többi tevékenységek között pedig megjelent egy új tevékenység: a környezet védelme. Felértékelődött a külön munka és a befektetés; vállalkozás jelentősége. Ez azt mutatja, hogy hazánkban kezd kiépülni a piacgazdaság, aminek előjelei az egyének körében a többletmunkában és a vállalkozásban érhetők tetten.

Mit tesznek a mérnök-közgazdász hallgatók szeretteikért, azok jövője érdekében? 1992-1993-ban több mint felük gondolta azt, hogy semmit sem tesz. Akik tesznek, azok ingatlanba, takarékbba és egyéb javakba fektetnek, valamint gyereket nevelnek. Az 1995-1996-os felmérésben jelentősen lecsökkent a semmit nem tevők aránya. A szeretteikért tevők most is szeretteik anyagi biztonságáért tesznek, de most ezt takarékos-sággal, többletmunkával, biztosításkötéssel valósítják meg.

1992-1993-ban a mérnök-közgazdászok közel egyharmada azt gondolta, hogy nem tesz semmit tágabb környezete jövőjéért. Másik közel egyharmaduk pedig úgy vélekedett, hogy ez állami, önkormányzati feladat. Csupán 40%-uk gondolta azt, hogy tesz is valamit a jövőért. Akik tesznek, azok legjobb tudásuk szerint dolgoznak, védik a környezetet, illetve kis százalékuk politikai szerepet vállal. A munka elsősorban a lakóhely és az ország helyzetét javítaná, a környezetvédelem pedig a világot. 1995-1996-ban a válaszolóknak csupán tizede vélekedett úgy, hogy nem tesz semmit a lakóhely, ország és a világ jövőjéért, s senki sem gondolta, hogy ez csupán állami, önkormányzati feladat. A jövőért végezhető tevékenységek között a legfontosabb a környezetvédelem, majd a munka és az adófizetés. A válaszolók egyötöde politikai szerepet is vállal. A munka és az adózás az ország, a környezetvédelem a lakóhely és a világ jövője szempontjából, a politikai szerepvállalás a lakóhely és az ország jövője érdekében fontos. A világ jövője szempontjából a válaszolók közel fele úgy véli, hogy nem tesz semmit. A két felmérés között a legjelentősebb eltérés abban van, hogy megnőtt a környezetvédelem és a politikai szerepvállalás jelentősége a jövőért végzett tevékenységek között, s 1995-1996-ban nem jelent meg az államra, önkormányzatra való háritás gondolata. Az ország jövőjéért kifejtett munka

és a lakóhely, világ jövőjéért végzett környezetvédelmi tevékenység domináns szerepet kap.

A saját, 10 év múlva bekövetkező jövőjükre vonatkozó elvárásaikban a mérnök-közgazdász hallgatók egyre pesszimistábbak és bizonytalanok. 1992-1993-ban még a többség bízott abban, hogy helyzete javulni fog, 1995-1996-ban már csak felük véli így. Az egyéni életben ugyan rosszabbodást senki sem vár, de sokkal nagyobb bizonytalansággal számolnak, s sokkal kevésbé bíznak abban, hogy életük lényegesen jobbra fordul. Ennél pesszimistábban ítélték meg a lakóhely, az ország és a világ jövőbeni helyzetét. 1992-1993-ban csak kétötödük várta, hogy nem romlik vagy javul a helyzet. Javulást legnagyobb arányban az országban várták, s a világra vonatkozóan gondolták leginkább, hogy annak helyzete változatlan marad. Rosszabbodást leginkább a lakóhelyen gondolták, de ott sem nagy arányban. 1995-1996-ban javulást csak egyharmaduk vár, leginkább a lakóhelyen, majd pedig az országban. Felük kétharmaduk lényegében azonos helyzetet gondol a lakóhelyen, az országban és a világban. A válaszolók most kevésbé bizakodóak, s ez a bizalom az ország és a világvölgyét tekintve igen erősen megcsappant.

A mérnök-közgazdász hallgatók egyre kevésbé optimisták. Sem a maguk, sem az állam jövőjobbító erejében sem bíznak most annyira, mint a rendszerváltás elején. Ez abban is megnyilvánul, hogy alig bíznak az elszegényedés folyamatának megállíthatóságában és abban, hogy a hazai környezet állapota kedvező lesz 2020-ig. Azt sem remélik, hogy hazánk az ezredfordulóig az Európai Közösség tagja lesz.

4. A magyar fiatalok jövőorientáltsága és az átalakulás

A megkérdezett hazai fiatal korosztályok három különböző típusú jövőorientáltságot képviselnek. A leginkább jövőorientáltak és a legambiciózusabbak a közgazdász egyetemi hallgatók, a jövőorientáltság zavaraival küszködnek a mérnök-közgazdász hallgatók és a legkialakulatla-

nabb (valószínű, hogy a legfejletlenebb) viszonyuk a jövőhöz a szakmai középiskolásoknak van.

A közgazdász egyetemi hallgatók azért a leginkább jövőorientáltak, mert nem félnek a jövőtől, s azt egyéni céljaik, érdekeik szerint akarják befolyásolni. Úgy vélik, hogy bár a jövő bizonytalan, de ez a bizonytalanság csökkenthető a jövővel való foglalkozással. A személyes jövőn kívül a család és a világ jövője egyaránt érdekli őket. Ezekhez képest számukra kevésbé fontos az ország és a lakóhely jövője. Egyre jelentősebb számukra az 5-10 éves és a 40 évnél hosszabb időtáv.

Tevékenységükről egyre inkább gondolják azt, hogy azzal befolyásolhatják a jövőt és hathatnak is rá. Leginkább a saját és a szeretteik jövőjét képesek alakítani. Ebből a célból tanulnak és őrzik az egészségüket. Úgy érzik, hogy az ország, a világ és a lakóhely jövőjére is tudnak hatni. A jó célok passzív támogatásától eljutottak a környezetvédelem, a takarékoság és a politikai szerepvállalás jelentőségének felismeréséig.

Elvárásaikban nem ennyire optimisták. Személyes jövőjük sikerességében azonban egyre jobban bíznak, mert olyan szakmára készülnek, amelyik Magyarországon prosperál. Tágabb környezetük jövőjét illetően egyre inkább pesszimisták, bár a másik két fiatal korcsoporthoz képest ők a legoptimistábbak. A magyarországi helyzet jelentős javulásában azért nem bíznak, mert nem látják megállíthatónak az elszegényedést és a környezet állapotának rosszabbodását még hosszabb távon sem. 2000-ig az Európai Közösséghez való csatlakozásunkat is lehetetlennek tartják. Ezekben a kérdésekben a rendszerváltás kezdetén optimistábbak voltak.

A mérnök-közgazdász hallgatók élettapasztalattal rendelkező, nagy kudarcot megélt, de még fiatal generációt képviselnek. Jövőorientáltságuk számtalan zavarral terhelt. Ők azok, aki be nem vallottan félnek is a jövőtől és akik csalódtak a rendszerváltásban, mert már pályájuk elején át kell magukat képezniük. Rájöttek arra, hogy a család jövője helyett

saját jövőjük érdekében és a jobb megélhetés miatt kell foglalkozniuk a jövővel. Míg korábban a személyes jövőn kívül egyformán fontos volt számukra a család és a világ jövője, most a család és az ország jövője válik egyformán jelentőssé számukra. Lakóhelyük jövője továbbra sem igazán érdekli őket. Szemléletmódjuk a rövid távúról középtávúvá változott, és megnövekedett a nagyobb távlatú jövővel való foglalkozás iránti igényük is.

Közülük sokan, bár csökkenő arányban, gondolják azt, hogy nem tudnak semmit sem tenni a jövőért. Akik azt gondolják, hogy tudnak tenni, azok az átképzést tartják a legfontosabbnak. Ezen kívül a rendszerváltás után sokan bíztak a befektetésben és a vállalkozásban, de mára ismét fontossá vált a különmunka. A takarékoság és a biztosítás új tevékenységi formaként jelent meg mind a saját, mind a szeretteik jövője szempontjából. A rendszerváltás kezdetén a lakóhely, az ország és a világ jövőjéért való munkálkodást nem tartották feladatuknak, hanem azt a kormányzattól várták el. Mára viszont már azt gondolják, hogy ilyen irányban is tehetnek környezetvédelemmel, munkával, adófizetéssel és politikai szerepvállalással.

Elvárásaikban is jelentősen csökkent optimizmusuk. Személyes helyzetükben azonban inkább várnak javulást, mint tágabb környezetük helyzetében. A többség elbizonytalanodott az ország és lakóhelye helyzetének megítélésében. Egyre kevesebben vannak, akik bíznak a helyzet 10 éven belüli javulásában. Az elszegényedés megállítását és a környezet állapotának javulását tekintve is egyre bizonytalanabbak, bár 2020-ig jobban bíznak a környezet állapotának javulásában, mint az elszegényedés folyamatának megállításában.

A néhány éven belül érettségit és szakképzettséget is szerző szakmai középiskolás tanulók jövőorientáltsága a legkialakulatlanabb. Jelentős arányuk még nem gondolkodott el azon, hogy miért is érdekli őket és másokat a jövő. Akik viszont már elgondolkodtak ezen, azokat elsősorban a jobb megélhetés miatt foglalkoztatja a jövő. Továbbtanulásuk vagy leendő munkájuk, munkahelyük azonban nem igazán érdekli őket.

Ők a leganyagiasabbak, vagy talán a legőszintébbek, mert megfogalmazzák azt a magyar társadalomban igen erőteljesen jelenlevő értékfel-fogást, hogy a pénzszerzés miatt érdekes a jövő. Nem félnek ugyanak-kor a jövőtől, de jövőendő boldogságukért sem foglalkoztatja őket a jövő. Sajátjövőjükön kívül még családjuk és lakóhelyük jövője érdekli őket. Az ország és a világ jövőjével még nem tudnak mit kezdeni. Számukra a jövő igazán rövid és középtávon fontos. Távlatos jövőtudatuk még nin-csen, pedig igen sok Sci-Fit néznek és olvasnak.

Tevékenységükre vonatkoztatva sem érzékelik még a jövőt és annak dimenzióit. Fontos számukra a tanulás, a sport, a segítség a családban, és már a munka is megjelenik. Általában nem gondolják azt, hogy a saját és a szeretteik jövőjén túl más, nagyobb közösségi szintek jövőjéért is tehetnek vagy majd tudnak tenni valamit. Ez alól csak lakóhelyük a kivétel. Úgy vélik, hogy annak jövőjéért már tudnának tenni a környezet védelmével és közéleti szerepvállalással.

Jövőre vonatkozó elvárásaik is kialakulatlanok és bizonytalanok. 10 év múlva helyzetük javulására csak a válaszolók fele számít, a másik felük szerint helyzetük változatlan marad. A lakóhelyük, az ország és a világ jövőjét illetően teljesen bizonytalanok. Az ország jövőjét tekintve azért is bizonytalanok, mert 2020-ig egyaránt nem tartják megoldható-nak sem az elszegényedés folyamatának megállítását, sem a környezet állapotának javulását. Ugyanakkor ők vélik úgy a legnagyobb arányban, hogy 2000-ig Magyarország tagja lehet az Európai Közösségnek.

Természetesen minden fiatal korcsoportban vannak a tipikustól pozi-tív és negatív irányban eltérő jövővélekedések, de az azokat képviselők aránya nem jelentős. Ennek véleményünk szerint az lehet az oka, hogy a vizsgált korcsoportok erősen kötődnek egy-egy iskolatípushoz és a hazai iskolarendszer a társadalmi mobilitás szempontjából még mindig megle-hetősen zárt (Hideg-Nováky 1997/a). Az iskola, illetve az iskolázottság alapvetően meghatározza az emberek jövőorientáltságát. Ezt a különféle

hazai felnőtt csoportok jövőorientáltságának vizsgálata is megerősíti (Hideg-Nováky 1997/b).

5. Az átalakulás jövője és a fiatalok jövőorientáltsága

A mintánk alapján kibontakozó helyzetkép nem kedvező a hazai átalakulási folyamat véghezvitele szempontjából.

A rendszerváltás kezdetén, különösen a pályakezdő fiatal műszaki értelmiség - de a még tanuló fiatalság, az akkori közgazdász egyetemi hallgatók is - gyors és nagyarányú kedvező változást remélt nemcsak a politikai rendszer, hanem az életkörülmények területén is. Azonban csalódnuk kellett, mind az életkörülményeik, mind a hétköznapi élet gyors és pozitív változásában. Egyáltalán nem számítottak arra, hogy helyzetük és az ország helyzete még tovább is romolhat. A magyar társadalomban, még a fiatal generációkban is, egyre inkább eluralkodik a pesszimizmus.

A jövő társadalmának többségét alkotó, középfokú iskolai végzettséggel és szakképzettséggel majdan rendelkező fiatalok jövőorientáltsága kialakulatlan és fejletlen. Jövőorientáltságuk kifejlődéséhez a hazai iskolák rossz alapot jelentenek, mert még mindig csak konkrét ismeretekre oktatnak és műltra orientáltak. A nevelés sem fordítja őket a jövő felé, hanem a múlt értékeinek ápolására helyezi a hangsúlyt. A fiatalok jövőorientáltságát ezért leginkább a társadalmi környezetből és a tömegkommunikációs eszközökből szerzett benyomások és információk alakítják. Ezekre viszont a csalódottság, az életkörülmények romlása, a pénz- és a munka centrikusság, valamint a tehetetlenség és a pesszimizmus érzése a jellemző, amit a fiatalok is átvesznek.

Az elit szakmára készülő közgazdász hallgatóknak ugyan fejlett és aktív a jövőhöz való viszonyuk saját jövőjükkel illetően, de a hazai környezetet már ők sem látják biztatónak. Úgy tűnik, hogy elfogadják azt, hogy személyes pozitív elvárásaik realizálásának útja a társadalom elit-jévé válás. Ebben a társadalmi helyzetükben tudnak ugyan tenni tágabb

környezetük jövőjéért is, de egyre bizonytalanabbak abban a tekintetben, hogy az mennyire lesz eredményes.

A fiatal generációk jövőorientáltságának ez a kedvezőtlen helyzetképe azonban változik és változtatható is. Erre utal például az, hogy egyre többen ismerik fel: a jövő növekvő bizonytalansága miatt kell a jövővel foglalkozni, nem pedig azért, hogy tudják, mi lesz a jövőben. A passzív jövőorientáltságot kezdi felváltani a jövőért végezhető tevékenységek bővülő köre. E téren különösen örvendetes a környezetvédelmi tevékenység térnyerése mind a lakóhely, mind az ország és a világ jövőjének alakítására. A jövő egyéni fontossága individualizálódása - egyre inkább háttérbe szorítja a jövőnek a szűkebb és a tágabb közösségek szempontjából megfogalmazható jelentőségét. A jövőn egyidejűleg uralkodik el, azaz egyszerre van jelen az anyagi javak szerzésének vágya és a növekvő kielégítetlenség érzése. A poszt materiális értékek sem jelennek meg olyan intenzíven, mint ahogyan erre a rendszerváltás kezdetén már esély látszott.

Ebben a vizsgált rövid időszakban pozitív és negatív irányban egyaránt változott a fiatal generációk jövőorientáltsága, ami szintén alátámasztja az átmenet instabil és kaotikus jellegét. Ez korábbi vizsgálatainkban csak a társadalmi-gazdasági makro mutatókhoz volt köthető (Nováky-Hideg-Gáspár 1997). A társadalmi-gazdasági környezet és a jövőorientáltság instabilitása egyaránt azt jelenti, hogy azok nemcsak változékonyak, hanem változtathatók és befolyásolhatók is. Ez ad reményt arra, hogy a rendszerváltás a magyar társadalomjövőhöz való viszonyának megszilárdításával sikeres lehet.

Úgy gondoljuk, hogy a fiatal generációk jövőhöz való viszonyának, attitűdjének pozitív irányú befolyásolása ma sokkal fontosabb feladat, mint az, hogy Magyarország látványos gazdasági eredményeket tudjon rövid idő alatt felmutatni. Ha ugyanis azt a társadalom csak kényszerrel vagy külső erők hatására és nem saját, tudatosan vállalt erőfeszítéssel éri el, akkor az eredmények nem lehetnek tartósak és nem lehetnek tartalmas életek alapjai. Az emberek, különösen a fiatal generációk jövő-

höz való viszonyának ellentmondásossága és pesszimizmusa sem oldódik fel. Ha az elvárásokban nem kerül összhangba a jövő fontossága, a jövőért végezhető sokféle tevékenység és a megalapozott optimizmus, akkor elvész a rendszerváltás leghumánusabb és legelvontabb célja: az emberhez méltó életkörülmények és hétköznapok megteremtése, azaz az egyéni boldogság elérése.

Véleményünk szerint a fiatal generációk jövőhöz való viszonyát pozitívan lehet befolyásolni az oktatás és a nevelés fejlesztésével, valamint a jövőkutatók új társadalmi szerepvállalásával.

A magyar oktatási rendszer legújabb reformja megfelelő alapot teremt ahhoz, hogy az oktatás és a nevelés, valamint az ifjúsági szakképzés területén megjelenjen a jövőorientált szemlélet a tananyagok átalakításában, továbbfejlesztésében és a tudásanyag gyakorlati étellel való kapcsolatának erősítésében (Hideg-Kappéter-Nováky 1995). Emellett hasznos lenne a jövőkutató közép fokozati oktatásának mielőbbi bevezetése, amihez tanszékünk kutatásai és felhalmozott oktatási tapasztalata nagy segítséget tud adni. A jövőhöz való pozitív viszony szisztematikus kialakítása az oktatás-képzés valamennyi szintjén egyelőre csak az álmainkban jelenik meg. Az viszont nem álmom, hogy a tanárok továbbképzésében viszonylag hamar megjelenhet a jövőre nyitott gondolkodás és annak az oktatásban-nevelésben való meghonosításának technológiája is.

A jövőkutató és a jövőkutató új szerepvállalását abban látjuk, hogy a jövőkutató a társadalom jövőorientáltságának karbantartójaként és fejlesztőjeként kedvező irányba befolyásolhatja a rendszerváltás további folyamatát. Ezt azáltal érheti el, hogy olyan jövőkutatói produktumokkal készít, amelyek arra összpontosítanak, hogy a jövő egy-egy dimenzióját milyen környezeti feltételek mellett és milyen célirányos tevékenységekkel lehet felszínre hozni és megerősíteni. Ilyen jellegű jövőtanulmányokat széles körben kell nyilvánosságra hozni és bekapcsolni az oktatás folyamatába is, úgy, hogy a fiataloknak legyen módjuk azok alkotó reprodukálására. (Ez hatékonyan megoldható a future workshop

technikák alkalmazásával és jövőtréningekkel.) Ezzel a jövőre neveléssel elősegíthető a jövőorientáltság gazdagítása és a különböző alkotóelemei (érdeklődés, tevékenység, elvárás) közötti összhang kialakítása is, ami pozitívan hathat fiataljaink jövőorientáltságának változására, elősegítve a rendszerváltás és az átalakulás pozitív összetevőinek mielőbbi felszínre hozását.

Felhasznált irodalom

1. Hideg Éva-Kappéter István-Nováky Erzsébet: Válaszúton a szakképzés (Szerk. : Hideg É.) Munkaügyi Minisztérium, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Honfoglalás Betéti Társaság, Budapest, 1995, 125 old.
2. Hideg Éva-Nováky Erzsébet: Szakképzés és jövő
Aula Kiadó, Budapest, 1997/a, megjelenés alatt
3. Hideg Éva-Nováky Erzsébet: A jövőhöz való viszonyunk
Magyar Tudomány, 1997/b, megjelenés alatt
4. Nováky, E.-Hideg, É.-Kappéter, I. : Future Orientation in Hungarian Society Futures 1994 26(7), 759-770. pp.
5. Nováky, E.-Hideg, É.-Gáspár-Vér, K.: Chaotic Behaviour of Economic and Social Macro Indicators in Hungary
Journal of Futures Studies, 1997, Vol. 1. No. 2. 11-31. pp.

Drábik János

A kommunizmus halott, a kapitalizmus halálos beteg

Már tudjuk, hogy az 1989 után Magyarországon berendezkedett rendszer következtében tartósan 20 százalékkal összezsugorodott a termelő gazdaság, másfél millió magyar elveszítette a munkahelyét és miközben magánkézbe, elsősorban külföldi tulajdonba került a közvagyon, a számokkal való zsonglörködés ellenére az 1990 évi helyzethez képest nem csökkent az ország külföldi adóssága. Kiegészült viszont korábban nem létező, de ma már tetemes összegre rugó belső államadóssággal. Az 5.060 milliárd forint államadósság (külső és belső együttesen) után fizetendő évi mintegy 800 milliárd forint kamat pedig elviszi az állami költségvetés egyharmadát.

Schamschula György, az előző koalíciós kormány volt minisztere szerint csak legenda, hogy a külföldi pénzügyi körök megzsarolták volna Antall József miniszterelnököt, hiszen a nyugati bankvilágnak nem fűződött érdeke Magyarország pénzügyi bukásához. Ez szerintünk is igaz lehet, mert a hitelezőnek nem az adós csődje, hanem fizetőképességének a fenntartása az érdeke. Még pontosabban, az adósságfüggőség tartósítása és a kamatfizetési képesség megőrzése az, amit kíván. Tehát nem érdeke az adósság megfizetése, (hiszen akkor megszűnik a kamatfizetési kötelezettség) hanem csupán olyan szinten tartása, amelynek adósságszolgálati terheit még az ország teljesíteni tudja.

A volt miniszter azonban megerősíti, hogy erős külső pénzügyi befolyás érvényesült egyrészt abból a célból, hogy Magyarország vállalja továbbra is az elmúlt és illegitim kommunista rendszer által felhalmozott külföldi adósságot és annak törlesztését. Másrészt azért gyakorolt nyomást a nemzetközi pénzügyi közösség, hogy a reprivatizáció (azaz a kommunisták által elkobzott vagyonnak az eredeti tulajdonosok részére történő visszaadása) helyett csak privatizációra kerülhessen sor, amelyet

viszont minél gyorsabban le kell bonyolítani. A privatizáció és a kádárista kormányokra rátukmált nyugati hitelek maradéktalan visszafizetése azonban szervesen összefüggött. Mivel Magyarországnak 1990-ben az akkor 20 milliárd dollárra rugó külső adóssága mellett számottevő belső adóssága nem volt, ezért az volt az elgondolás, hogy kiárúsítják a 60 milliárd dollárra becsült nemzeti vagyon többségét, ebből maradéktalanul kifizetik a nyugati adósságot és még a gazdaság strukturális átalakítására, az államszervezet reformjára, a modernizációra, sőt a szociális háló fenntartására is marad elegendő összeg.

Ma, amikor a budapesti tőzsde világrekorder lett, mert a BUX-index három év leforgása alatt több ezer pontos növekedéssel 6 ezer fölé tornászta magát, jól láthatjuk, hogy mennyire mélyen áron alul került eladásra a magyar közvagyon. A részvények árának ez a gyors emelkedése nem a tőzsdén bejegyzett vállalatok gazdasági eredményeinek a javulását, termelékenységük bámulatos fokozódását, hanem a valótlan eladási ár reálisra növekedését jelzi. Csakhogy ez a pénz már nem azoké, akik ezeket az értékeket előállították. Az elkapkodott és költséges kiárúsítás, a közvagyon túlkapásokkal és visszaélésekkel teli privatizációs elkótyavetyélése a magyar lakosság 80 százalékának csak elszegényedést hozott. A tényleges értékhez viszonyítva mégis befolyt szerény összegeket pedig elvitte az adósságszolgálat. A kombinált államadósság pedig 20 milliárd dollárról mára mintegy 28 milliárdra növekedhetett. A pontos adatokat azért nem lehet tudni, mert a részadatokat a legkülönbözőbb bontásban közli a Nemzeti Bank, a Pénzügyminisztérium, a Központi Statisztikai Hivatal és az Államadósság Kezelő Központ. (A sajtóban olvasható adatok pedig teljesen megbízhatatlanok.) Így pl. írnak Magyarországot állami és nem állami adósságáról, bruttó és nettó adósságáról, külső és belső adósságáról, hosszú távú és rövidtávú fizetési kötelezettségeiről, és így tovább. A közölt részadatokat pedig sajnos nem lehet összeegyeztetni.

A már beindult választási hadjárat részét képező koalíciós sikerpropaganda pedig nem győzi hangsúlyozni, hogy a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap, a nyugati kereskedelmi bankok és befektetési ügynök-

ségek mennyire meg vannak elégedve hazánkkal. Erre nekik minden okuk megvan, hiszen nemcsak hiteleiket kapták vissza eddig pontosan kamatos-kamatostul, de az adósságszolgálat miatt hiányzó tőke következtében csaknem működésképtelenné vált magyar ipar és kereskedelem legértékesebb részét is nevetséges áron vásárolhatták fel nagyrészt ugyanezen hitelezők, illetve ügynökeik, nem kis részben a magyar társadalomtól adósságszolgálat révén kisajtolt pénzből.

A magyar nép cserébe mindezért a „Bokros-csomag“-ként ismert radikális megszorító intézkedéseket kapta, amelyek alapjaiban rendítették meg a magyar családok szociális biztonságát. A szorongatott helyzetbe került lakosság, mint a ketrecbe zárt állat, az életet jelentő szaporodásról való lemondással válaszol. Az évi százezer élveszületésre 80 ezer abortusz jut, az ország népessége nemcsak öregedik, de évente egy kisebb városnyi lakossal csökken. A több százezer idült alkoholista mellett már ott vannak a kábítószerélvező fiatalok tízezrei. Válságban van az egészségügyi és társadalombiztosítási rendszer és mélyponton a társadalmi szolidaritás. A közéletet a korrupció, a közbiztonságot pedig a szervezett bűnözés veszélyezteti. Az ország csak az árszínvonalban közelítette meg Európát, a bérszínvonal reménytelenül balkáni maradt. Csupán a januári energiaár-emelés 57 milliárd forinttal terhelte meg a fogyasztókat, amelyből 48 milliárd jut a külföldi tulajdonosoknak. A magasabb árat azonban már sokan képtelenek megfizetni, ezért az állam 1,4 milliárddal kárpótolja a nyugati tulajdonosokat, természetesen az adófizetők pénzéből. Áprilisban további 3,6 és júliusban pedig újabb 4,5 milliárddal drágult az elektromos áram. A rekordáremelkedés oka, hogy a privatizációs szerződésben az állam igen magas nyereséget szavatolt a nyugati vevőknek. A továbbra is kétszámjegyű infláció miatt ezt a garantált magas nyereséget csak ilyen erőltetett ütemű ár-emelésekkel lehet tartani. A stratégiai fontosságú villamosenergia-termelő ágazatot is csupán azért kellett kiárusítani, hogy a kapott ellenértéket adósságtörlesztés címén azoknak lehessen átutalni, akik aránytalanul magas kamatra nyújtott hiteleiket már eddig is sokszorosán visszakapták a magyar társadalomtól.

1. Miféle rendszer rendezkedett be Magyarországon?

Ahogy korábban helytelenül szinonimaként használták a központi tervgazdálkodás és a szocializmus szavakat, ma ugyanez történik a szabad piactudálkodás és a kapitalizmus fogalmainak az összekeverésével. A piactudálkodás olyan gazdasági berendezkedés, amelyben a termelési folyamatokat, az ár- és csereviszonyokat az egyenlő esélyű emberek, a gazdasági élet egyenlő jogú szereplői határozzák meg a kereslet és kínálat révén. A piactudáság olyan önszabályozó rendszer, amely belső törvényszerűségeinél fogva egyensúlyi állapotra törekszik. Amennyiben a monopóliumok és a társadalmi igazságosságot nélkülöző működési feltételek kialakulását az állam megakadályozza, akkor a történelem tanúsága szerint ez a rendszer bizonyul a viszonylag legigazságosabbnak és leghatékonyabbnak.

A kapitalizmusban, - a pénzvagyton monopolrendszerében - viszont kizárólag a pénztőke uralja a gazdasági életet. Ebben a rendszerben csak olyan termékek és szolgáltatások előállítására kerülhet sor, - függetlenül azok társadalmi szükségességétől és hasznosságától - , amelyek kamat és profit formájában megfelelő nyereséget biztosítanak a befektetett tőke számára. A tőke nyereségének a nagyságát elsősorban a pénz után fizetendő kamat mértéke határozza meg. A kamat nagyságát ugyanakkor befolyásolni lehet azzal, hogy a pénzt annak tulajdonosai visszatartják és mesterséges pénzszűkét idéznek elő, amely viszont felnyomja a pénz „árát“, a kamatot. Ezért igaza van Helmut Creutznak, amikor a kamatot olyan törvényesített „védelmi pénznek“ nevezi, amely hasonlít a maffia által kizsartolt „védelmi pénzhez“. A maffia a nem fizető tulajdonost vállalata tönkretételével fenyegeti. A tőke birtokosa pedig a pénze visszatartásával fenyegeti, - ami a tulajdonos-vállalkozó csődbejutását jelenti - ha az nem hajlandó a követelt nagyságú kamatot vagy profitot megfizetni a befektető tőkésnek.

Szabad vállalkozáson alapuló, - egyenlő esélyű piaci szereplőkkel működő, - piactudálkodás ma sehol nem létezik a világon. Vagy túlzott

állami beavatkozással eltorzított vagy pedig a pénztőke hegemoniája által korlátozott, csökevényes piacgazdaságok léteznek csupán. A fejlett Nyugat jóléti államaiban éppen napjainkban leépülő szociális piacgazdálkodás csupán egy kísérlet volt a kapitalizmus legkirívóbb igazságtalanságainak az állami újraelosztás révén történő enyhítésére. A pénztőke azért bontatja le ezt a rendszert, mert a reálgazdaságtól elszakított kamatok lényegesen gyorsabb ütemben növekednek, mint a termelékenység és emiatt a termelő gazdaság már nem képes egyszerre finanszírozni a szociális kiadásokat és fizetni a mértani haladvány szerint növekedő pénztőke hozadékát.

A „kapitalista piacgazdaság“ meghatározás pedig fából vaskarika és teljesen hasznavehetetlen, mert a pénzmonopólium olyan mindent átfogó szupermonopólium, amely az uralma alatt tartja a piac alapját képező termelőgazdaság minden szereplőjét, beleértve a hegemon helyzetet élvező multinacionális monopóliumokat is. Ez a kettős szintű monopolrendszer pedig nem egyeztethető össze a szabadvállalkozáson alapuló piacgazdálkodással. Surányi György, a Nemzeti Bank elnöke sem tett említést a piacgazdaságról, amikor a jelenlegi magyar gazdasági rendszer természetéről kérdezték ez év márciusában. A kialakult viszonyokat „magántulajdonon és pénzügyi koordináción alapuló versenyrendszerként“ határozta meg. Vagyis olyan gazdasági rendszerként - és ezt már mi tesszük hozzá -, amely a hitelfüggőségen és a kamatfizetésen alapul és amelyben az értéket nem termelő, élőködő pénztőke minden évben elviszi kamat formájában pl. az állami költségvetés egyharmadát. Ez azt jelenti, hogy beláthatatlan időig a magyar társadalom többsége évente 2-3 hónapi ingyen munkát kénytelen végezni a pénzvagyon birtokosai számára. Ez nem a szabadság rendje, hanem a személytelen és átláthatatlan - vagy inkább csak tudatosan elködösített - pénzviszonyokba elrejtett feudális függőség modern változata.

2. A pénzmonopólium hatalmának korlátozása

Addig, amíg a pénzmonopólium uralmát nem vagyunk képesek megtörni, addig sem a fejlett Nyugaton, sem Magyarországon nem beszélhetünk sza-

bad piacgazdálkodásról, még kevésbé szociális piacgazdaságról. Mondhatnánk, hogy törődjünk bele sorsunkba, mert ezen úgy sem lehet változtatni. Ha a fejlett nyugati demokráciák polgárai nem voltak képesek erre, akkor a kommunizmus állammonopolista diktatúrájából a pénzmonopólium kapitalista diktatúrájába csöppent magyar polgárok miként lennének erre képesek? De sajnos ez a beletörődés nem járható út, mivel ez a rendszer annyira kiegyensúlyozatlan, annyira nem képes zavarmentesen működni, hogy minduntalan kikényszeríti a társadalom részéről a korrekciót, sőt a radikális beavatkozást. Nem kell matematikusnak lennünk, hogy belássuk, ez a rendszer matematikai törvényszerűségek miatt összeomlásra van ítélve. Az exponenciálisan növekvő, de önmagában értéktelen pénzvagyron elszívja kamat formájában a gazdasági növekedés eredményét. Emiatt a gazdaság úgy van kényszernövekedésre ítélve, hogy egyre inkább takarékoskodnia kell a munkaerőnél, az infrastruktúránál, miközben rászorul a pótolhatatlan nyersanyagok pazarló felhasználására, pusztítva a természeti környezetet, amelynek nincs többé lehetősége a természetes regenerálódásra.

A pénz szupermonopóliumára épülő kapitalista rendszer problémái pénzrendszerében gyökereznek. Ebben a rendszerben két kiegyensúlyozatlanságot okozó tényező is hat. Az egyik a forgalomban lévő pénzmennyiség túlzott növekedése, amely inflációt eredményez, a másik pedig az értékpapírokból, államkötvényekből, kincstárjegyekből, részvényekből, lekötött banki betétekből, váltókból, valamint hitelekből és pénzkövetelésekből álló pénzvagyron túlzott növekedése, amely egyrészt növekvő eladósodásra kényszeríti nemcsak a gazdasági élet szereplőit, de az államokat is, másrészt kierőszo- kolja a szükségtelen mértékű gazdasági növekedést, amelyet a kamatfizetésen kívül más szempontok nem indokolnak. A gazdaság egészével arányban nem álló eme két pénzügyi vízfej növekedésének a megfékezése végett hatékony állami ellenőrzés alá kell helyezni a pénzmennyiség szabályozását és így átalakítani a reálgazdasági folyamatokat. Mindkét célt a pénz-és hiteláramlás szavatolásával lehet elérni, amely feleslegessé teszi egyrészt az inflációt, azaz azok megbüntetését, akik visszatartják pénzüket a reálgazdaságtól, másrészt a kamatot, azaz azok megjutalmazását, akik pénzüket mások rendelkezésére bocsátják.

Ehhez először optimálisan fel kell oldani azt az ellentmondást, hogy a pénz egyrészt a gazdaság egészének a működését szolgáló nélkülözhetetlen közszolgáltatás, másrészt pedig a köz ellenőrzése alól kivont magántulajdon. Második feladatként összhangba kell hozni a pénz csereeszköz funkcióját és értékörző, értékelhalmozó szerepét. Végül pedig megoldást kell találni arra az ellentmondásra, hogy a pénz egyszerre szolgál a kereslet érvényesítésére és a hitelnyújtásra. Az első és a harmadik ellentmondás akadályozza jelenleg a pénzmennyiség megfelelő áramoltatását és ezáltal az infláció leküzdését. Az első és a második ellentmondás pedig akadályozza a kamatok megfelelő mértékű csökkentését. Ez utóbbi igen súlyos probléma, mert a jelenlegi kamatszint mellett nemcsak fennmarad a pénzvagyron és az eladósodás növekedésének már kialakult üteme, és ennek nyomán a társadalmi össztermék igazságtalan elosztása, hanem még fokozódik is. Ennek a szélsőségesen kiegyensúlyozatlan fejlődésnek viszont már kirajzolódnak a súlyos következményei: egyre élesebbé és gyakoribbá válnak a szociális és gazdasági konfliktusok, szaporodnak az ökológiai zavarok, és általános strukturális válság jelei észlelhetők.

3. Diagnózis és terápia

A parazita jellegű pénzmonopólium alatt nyögő modern kapitalizmus még nem múlt ki, mint a kommunizmus, de már halálosan beteg. A halálos kór tüneteit így lehet röviden diagnosztizálni: A gazdasági élet monetáris részében rendkívül ingadozik a vérkeringés. A pénztőke állandóan növekvő kamathozamai révén egyre nő a pénzvagyron és a banki tevékenység egésze. A pénztőke igényei tartósan növekednek a reálgazdasággal szemben és a pénzvagyron birtokosai egyre nagyobb szeletet hasítanak ki maguknak a gazdasági össztermékből. Ennek nyomán folyamatosan zsugorodik az a rész, amely az értéket előállító termelők számára fogyasztásra és újratermelésre rendelkezésre áll. Az eladósodás fokozódásával arányosan csökken a vállalkozók és a munkavállalók jövedelme. Ennek következtében csökken a kereslet és elmaradnak a beruházások. Tömegessé válnak a csődök és rekordméretűre nő a munkanélküliség. Hosszútávon egyre elviselhetlenebbé válnak a társadalmi feszültségek, amelyek minden rövidéletű fellendülés

megszakadásával csak fokozódnak. A társadalom destabilizálódik és ez erőszakos konfliktusokhoz vezethet.

Az így diagnosztizált beteg állapotot a következő terápiával lehetne kezelni: el kell kerülni minden eszközzel az értéket előállítók jövedelmének a további csökkenését. A társadalmi összterméket minden évben legalább olyan mértékben kell növelni, hogy ki lehessen vele elégíteni a tőke igényeit az értéket előállítók megrövidítése nélkül. Ha megmarad a tőke és a munka között meglévő jelenlegi elosztási arány, akkor a reálgazdaság növekedésének százalékosan meg kell felelnie a pénzvagyron növekedési ütemének. A fenyegető társadalmi krízisnek ez a megoldása azonban felgyorsítja az ökológiai válságot. Egy ilyen válság nemcsak természeti katasztrófákkal fenyeget, de kielezi a harcot az egyre szűkösebbé váló természeti erőforrások - a tiszta víz és levegő, fosszilis energiahordozók, művelhető földterület - megszerzéséért.

A most felvázolt problémák forrása a pénzmennyiség exponenciális növekedése. Ha ez a pénz nem kerül hitel formájában vissza a gazdasági életbe, akkor gazdasági visszaeséssel, sőt válsaggal kell számolni. Ha viszont visszakerül, akkor folytatódik az eladósodás és az értéket előállító termelők további elszegényedése. Ennek pedig várható következménye egy társadalmi-gazdasági összeomlás lehet. Ha ennek elkerülése végett állandóan fokozzuk a termelést, akkor pedig egy ökológiai katasztrófával kell szembenézni. Ma annak lehetünk a tanúi, hogy a társadalmi összeomlás aligha kerülhető el, - lényegében erre figyelmeztetett a gyors és helyes helyzetfelismeréséről közismert Soros György is az év elején megjelent tanulmányában, - mert a reálgazdaság növekedése nem képes lépést tartani a pénzvagyron növekedésével és a buborékká felfúvódott spekulációs tevékenységgel. Az ökológiai katasztrófa pedig azért nem megelőzhető, mert még e mostani nem kielégítő ütemű növekedés is túlságosan megterheli és pusztítja a természeti környezetet.

Ebből az ördögi körből csakis a kamatok radikális csökkentésével lehet kikerülni. A kamatlábak csökkentésével lelassul a pénzvagyron növekedése és vele együtt a további eladósodás mértéke. A csökkenő kamatteher és

eladósodás viszont tehermentesíti a gazdasági életet. Ezáltal csökken az értéket termelők elszegényedése és az erőszakolt gazdasági növekedés kényszere is enyhül. A kamatot azonban csak akkor lehet jelentősen csökkenteni, ha a társadalom szervezett ereje, a demokratikus állam, olyan jogszabályokat hoz, amelyek megszüntetik a pénzvisszatartás lehetőségét. Azaz csak úgy lehet korlátozni a kamatigényt, ha az állam, mint szervezett közhatalom, megtiltja a pénzvagyon időközben autonóm magánhatalomra szert tett tulajdonosainak, hogy a pénzt, ezt a mindenki számára létfontosságú és közhasznú eszközt, akárcsak időlegesen is kivonhassák a gazdasági élet vérkeringéséből. Ha mindezt nem kerül sor, akkor egyszerű matematikai okokból, mint már említettük, a jelenlegi rendszer összeomlásra van ítélve. Csak akkor állhat elő az egyensúly és a tartós stabilitás, ha a pénztőke kamatigénye a reálgazdaság növekedésének a mértéke alá süllyed. A természet is így juthat lélegzetvételnyi szünethez és regenerálódási lehetőséghez, az értéket előállító termelők pedig így kaphatnak munkájukkal arányos jövedelmet.

Azok a javaslatok, párt- és kormányprogramok, amelyek ezt a problémát megkerülik, vagy csak tüneti kezelést javasolnak, valójában aláássák egy igazságosabb társadalom, egy valóban demokratikus rend kialakulását. A gazdasági demokrácia valamilyen formája nélkül a politikai demokrácia sem lehetséges. A választásokra készülő magyar társadalomnak végre azon politikai erőkre kellene szavaznia, akik készek hozzájárulni a jelenlegi pénzrendszerhez, azaz hajlandóak újra a kormány ellenőrzése alá vonni a Nemzeti Bankot és felhasználni a kamatmentes finanszírozás sikeres történelmi példáinak a tapasztalatait. Olyan vezetőkre van szükség, akik tényleg elszánták magukat a társadalom többségét alkotó produktív emberek érdekeinek az érvényesítésére. Ma az a valóban demokratikus, szabadelvű és egyben közös nemzeti érdekeinket is képviselő program, amely nyolc év kudarcai után végre felvállalja ennek az eddig tabuként kezelt problémának a megoldását.

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Alfred Keck

Németország ma - nyolc évvel a német újraegyesülés után

A tanulmány tárgya: gazdasági és társadalmi szempontból „megfesteni Németország portréját” nyolc évvel a korábbi német részállamok - a Német Szövetségi Köztársaság (NSZK) és a Német Demokratikus Köztársaság (NDK) - újraegyesülése után.

1. Történelmi előzmények

Ahhoz, hogy helyesen értékelhessük Németország 1998. évi helyzetét, meg kell említenünk néhány olyan történelmi eseményt, amelyek a második világháborút követően különösen nagy mértékben kihatottak a 21. század előestéjének Németországra.

A potsdami egyezményvel 1945 nyarán olyan korábbi német keleti területeket, amelyek a Német Birodalom összterületének 25 %-át tették ki és ahol annak lakossága 15 %-a élt, elszakítottak és nevezetesen a Szovjetunióhoz és Lengyelországhoz csatoltak. Tizenöt millió németet „áttelepítettek”, ill. részben a Szovjetunióba deportáltak. A „maradék” Németországot - az Oderán és a Neissén innen - a második világháború négy szövetséges győztes hatalma (Egyesült Államok, Franciaország, Nagy Britannia, Szovjetunió) között négy megszállási övezetre osztottak fel. Nyugat-Berlin mind a négy megszálló hatalom területévé vált.

A három nyugati megszállási övezetből 1949-ben létrejött a Német Szövetségi Köztársaság. A szovjet megszállási övezetből lett ugyancsak 1949-ben a Német Demokratikus Köztársaság. Berlin Nyugat-Berlinre és Kelet-Berlinre szakadt.

1948-ban - ötven évvel ezelőtt - külön-külön pénzreformot hajtottak végre. Létrejött a „DM” és az NDK-márka pénznemi és pénzügyi területe. Nyugat-Németországban Ludwig Erhard bevezette a szociális piacgazdaság modelljét, míg az NDK-ban a szovjet minta szerinti tervgazdasági modellt vezették be.

1961-ben felhúzták a „falat” és Németországot betonnal is kettéosztottak. De a tulajdonképeni kettéosztás már 1945 és 1949 között végbement.

1989. november 9-én ledőlt a „berlini fal”. Ez lett az NDK-ban - és ezzel egyszersmind Európában is - a reálisan létező szocializmus tényleges vége, miután Magyarországon már 1989 nyarán feltépték a „vasfüggönyt”.

AZ NDK politikai rendszerének összeomlásával 1989 őszén és 1990 tavaszán minden hatalmi viszony megváltozott. A Német Szocialista Egységpárt (SED; NSZEP) feladta hatalmi monopóliumát. Az NDK-állam rövid néhány hónapon belül teljesen és szinte önmagától felbomlott. A Német Szocialista Egységpárt a „Demokratikus Szocializmus Pártjává” (PDS) alakult át. Már 1990 tavaszán megalakultak az új pártok, amelyek megfeleltek a szövetségi köztársaságbeli pártoknak, s az újraegyesülés napján - 1990. október 3-án - zökkenőmentesen be is illeszkedtek azokba. Ezek a pártok a következők voltak: a Kereszténydemokrata Unió (CDU), a Német Szociáldemokrata Párt (SPD) és a Szabaddemokrata Párt (FDP). Több különböző ellenzéki csoportosulás is létrejött, mint például a „'90 Szövetség”, amely később a „Zöldekkel” a mai „'90 Szövetség / Zöldek” párttá egyesült. 1990. március 18-án új „népikamara-választás” zajlott le, amely a „Szövetség Németországért” nevet nyerte el. Az SPD, a CDU, a '90 Szövetség és a DSU új kormányt alakított, amelynek stratégiai célja az újraegyesülés, az ökológiai-szociális piacgazdaság bevezetése, és a DM egységes pénznemmé tétele volt. Újraalakították az 1952-ben felosztott korábbi tartományokat - Brandenburgot, Mecklenburg-Előpomerániát, Szászországot, Szász-

Anhaltot és Thüringiát -, mindegyiket új tartományi alkotmánnyal és kormánnyal. A „még-NDK-parlament” - folyamatosan konzultálva a német szövetségi kormánnyal és a német szövetségi parlamenttel - az alábbiakat vette határozatba:

- ↳ az alkotmány megváltoztatását,
- ↳ a Varsói Szerződésből való kilépést,
- ↳ a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsából (KGST) való kilépést,
- ↳ az Odera-Neisse-határ végleges elismerését (közös a német szövetségi parlamenttel) mint az újraegyesült Németország határát Lengyelországgal.

Ezzel a „még-NDK” teljesen elszakadt a korábbi keleti integrációjától. A nyugati - az NSZK-val való - integráció útjára lépett.

A második világháború utáni időszak „átalakulása” transzformálódott a piacgazdasággá való átalakulás és a tervgazdaság megszüntetése felé irányuló fejlődéssé.

Az új „még-NDK-parlament” módszeresen felszámolt minden korábbi NDK-struktúrát. Már 1990 nyár elején folyamatosan konzultált nyugatnémet tanácsadókkal. Máris beindult a még-NDK-ban a „nyugati piac”. A „DM” - jóllehet még nem vezették be hivatalosan - a vezető pénznemmé vált.

A parlament kinyilvánította, hogy a Német Szövetségi Köztársaság alkotmányának 23. cikkelye értelmében „csatlakozásként” óhajtja a német újraegyesülést. Ezzel a korábbi NDK 1990. október 3-án az „alkotmányhoz csatlakozott területté” vált. Ezt - az egyesülés napjaként megjelölve - a két kormány közötti „államszerződéssel” rögzítették.

Július 1-én - közel nyolc évvel ezelőtt - életbe lépett a két német rész-állam közötti államszerződés a „pénznemi, gazdasági és szociális unió” létrehozására. Az NDK-márka mint pénznem maradéktalan felváltása a DM-mel (ennek valamennyi konzekvenciájával együtt egy másik - a nyugatnémet - pénzrendszer javára), a nyugatnémet bankok, takaré-

pénztárak és biztosítóintézetek hatalomra jutása, a „keleti piac” fölötti hatalom átvétele a nyugatnémet vállalatok és kereskedelmi óriások által - mindez végérvényesen megpecsételte a szocializmus sorsát német területen. A korábbi NDK-beli „keleti piac” jelentéktelenné zsugorodott, nem csekély kárára a korábbi keleti partnereknek, akik nem tudtak devizatartalékokat bevetni kemény DM-ben vagy dollárban. A német „DM-egység” éppúgy megpecsételte az újraegyesülést, mint annakidején 1948-ban a két külön pénzreform Németország végleges gazdasági megosztását kétállamúsággá, annak elkerülhetetlen következményeivel együtt.

A két német részállam 1990. október 3-án megtörtént állami és politikai újraegyesülése logikus következménye volt a „DM-egységről” megkötött első államszerződésnek, míg a két német országfél mind a mai napig nem vált a legszorosabban vett gazdasági és társadalmi unióvá.

Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a 45 évig megosztott két német térség, országrészt összehozása igen hosszú és nagyon nehéz átalakulási folyamat. Az összeilleszkedésben - gazdasági ismérveken kívül - egyre nagyobb szerepet játszanak a szellemi-kulturális, szociális, mentális, regionális, helyi, hagyományos kötődések és kapcsolatok, amelyek nem teszik könnyűvé az emberek összenövését.

A belső egység véghezvitelét - amelyet nem szabad pusztán az anyagi életkörülmények kiegyenlítésére korlátozni - még távolról sem értük el. Már sok minden közös, de nem kevés az sem, ami még elválaszt - s ami nemcsak történelmi távlatokban jött létre, hanem az elmúlt nyolc év folyamán is. A még mindig különböző gazdasági viszonyok, a második világháborút követő 45 év folyamán eltérően megélt életutak és eltérő történelmi tapasztalatok miatt még mindig nem tudott kialakulni egy - azonos szívű és értelmű, életérzésű és értékrendű - egységes szervezet.

Ha meg akarjuk érteni az 1998-as év Németországát, abból kell kiindulnunk, hogy két német gazdasági és társadalmi helyszín létezik.

2. Terület

A Német Szövetségi Köztársaság területe ma 357 022 km². Ennek 69,7%-a a korábbi szövetségi köztársaság területére és 30,3 %-a a korábbi NDK-ra esik. Németország szövetségi állam, amely 16 tartományból áll. 11 „régii szövetségi tartományról” beszélünk - beleértve Berlin tartományt (Kelet-Berlint és Nyugat-Berlint) -, amelyeket röviden máig is Nyugat-Németországnak nevezünk. Továbbá 5 új német szövetségi tartomány van, amelyeket Kelet-Németországnak is hívnak, vagy pedig a Németország alkotmányához „csatlakozott területnek”. Mindkét országrész sok nemzeti vagyont vitt be a német házasságba, ami az új köztársaságot nemcsak nagyobbá, hanem egészében véve gazdagabbá is tette. Sajnálatos módon nem publikáltak vagyonomérleget az újraegyesített Németországról. Csupán a „vagyonügynökség” (Treuhandgesellschaft) útján vált ismeretessé, hogy az államosított gazdaság termelőtőkéjének mintegy 80 %-a nyugati vállalatokhoz „származott át”.

Ami a területet illeti (az új köztársaság területéhez viszonyítva), a csatlakozott terület az alábbiakat hozta magával:

- ↳ a mezőgazdaságilag művelt terület, rét-legelő és erdőterület 35,5%-át, mivel a hajdani NDK-ban nem volt annyi hegy, mint Nyugat-Németországban;
- ↳ 55 millió jószágot, igen sok legelővel együtt, amelynek jó részét az Európai Unió nyomására ugaroltattak;
- ↳ Németország tavai területének több, mint 40 %-át, mert a síkvidéki Mecklenburg-Előpomeránia és Brandenburg két vizekben gazdag tartomány;
- ↳ nagy számú (több, mint 1200) tájvédelmi körzetet és nemzeti parkot;
- ↳ a szigetek területének kerek 70 %-át, Németország két legnagyobb szigetével (Rügen és Usedom), s a többszáz kilométeres Balti ten-

gerpartot, ahol évente kereken 4 millió fő részére van férőhely szabadságának eltöltésére;

↳ közel 50 völgyzáró gátat és víztárolót, amelyek víztömege meghaladja az 1300 millió köbmétert;

↳ sok-sok csatornát és hajózó utat stb.

Erre a néhány területadatra szemmel láthatóan szükség van a „csatlakozott területre” vonatkozólag, mert manapság Kelet-Németországot túl egyoldalúan „támogatásra szoruló területnek” állítják be - pedig csak gazdasági és társadalmi szempontból az, területi szempontból azonban semmiképp.

3. Népsűrűség

A népsűrűség Nyugat- és Kelet-Németországban igen különböző. Nyugat-Németországban a népsűrűség jelenleg négyzetkilométerenként 270 fő (az azonos területen 1939-ben regisztrált 173 fővel szemben). A népsűrűség megállapodására Nyugat-Németországban nincs kilátás: ide vesz irányt majdnem minden áttelepülő, külföldi, menedékjogot kérő és menekült, mert itt a Kelet-Németországban való letelepedéssel szemben nagyobb gazdasági előnyöket remél és talál is.

Kelet-Németországban jelenleg négyzetkilométerenként 142 fő él, az azonos területen 1950-ben regisztrált 171 fővel szemben. Az 1989. évi rendszerváltozásig a szovjet megszállási övezetből, illetve az NDK-ból kb. 4-5 milliónyian települtek, illetve szöktek át Nyugat-Németországba. A „fal” és a magyar határok megnyitása után, 1989 és 1997 között kerek két millió keletnémet ment át Nyugat-Németországba, míg ugyanez idő alatt Nyugat-Németországból a „csatlakozott területre” mindössze kereken nyolcszázezer fő költözött át, zömmel volt keletnémet, illetve NDK-állampolgár. Ez - az 1989-as rendszerváltozás utáni óriási mértékű újszülöttszám-csökkenéssel együtt - azt eredményezte, hogy bizonyos vidéki térségek (pl. a lengyel és a cseh határon) „elnéptelenedtek”, elöregedtek. Kelet-Német-országnak

van olyan része, ahol ma kevesebb, mint 50 fő él egy négyzetkilométeren. Ezek ideális vidékek lennének az „újra betelepítésre”, amit sajnos nem használunk ki.

Németországban mindenütt óriási mértékben megváltozott a településszerkezet, elsősorban a közel 55 év alatt végbement jelentős bevándorlás folytán. Gettók is kialakultak.

Ma már Németországban egyetlen négyzetkilométernyi olyan terület sincs, amely ne lenne magántulajdonban, vagy kommunák, illetve az állam tulajdonában. 1985 óta a „földhiány” miatt 800 %-kal nőttek az ingatlanárak.

4. Lakosság

A huszadik század végére Németország lakossága - a Német Szövetségi Köztársaság jelenlegi területét tekintve - az 1939. évi 59 millió főről 1997 végéig kb. 82,3 millió főre nőtt. Jelenleg a lakosság 91 %-a német és 9%-a még állampolgárságot nem nyert külföldi.

Lakosság (millió fő)

Év								
1939	1950	1970	1989	1990	1995	1997	1998 (becsült adat)	
Összlakosság								
59	69,4	77,7	78,7	79,4	81,7	82,1	82,3	
Ebből: Kelet-német ország mint szovjet megszállási övezet								
NDK	16	18,4	17,1	16,6	16,1	15,5	15,3	15,3
Külföldiek	-	0,61 ¹	2,4	4,7	5,3	7,2	7,4	7,5
Menedékjogot kérők								
menekültek.	-	-	-	0,72	1,1	1,9	2,0	2,0

¹ 1960. évi adat

² 1986. évi adat

1947 áprilisában Nyugat-Németországban 9,4 millió „áttelepített” regisztráltak, a szovjet megszállási övezetben pedig becslés szerint mintegy 2 millió „áttelepített és a keleti német területekről menekült” élt. Ezeket kb. a hatvanas évek közepéig további „áttelepítettek és menekültek” követték.

1968-tól kezdve azután „kései kitelepülők” és menekültek jöttek a varsói blokkból (az NDK-polgárokat nem számítva), akiknek száma máig összesen mintegy 3,5 millió „áttelepülőt” tesz ki. Ez a szám 2000-ig körülbelül négy millióra nőhet, mert máig is évente jóval több, mint

százezer kései áttelepülő települ át a szovjet utódállamokból mint német származású oroszországi német.

1944 óta - amikor a menekülési hullám kezdetét vette - a mai napig legalább 24-25 millióan vándoroltak be Németországba, köztük majdnem tízmillió külföldi!

Időközben Németország teljes népszaporulata bevándorlásból eredt, mert 1972 óta az országban folyamatosan emelkedik az elhalálozási ráta (a külföldiek kivételével). Számítani lehet rá, hogy a német lakosság elhalálozási rátája 28 év alatt (1972-2000) jó 4 millióra nőhet a 20. század végére.

Németország Európának azzá az országává vált, ahol a legnagyobb a bevándorlásból adódó népszaporulat. Egyedül az 1996-os évben 880000 fő vándorolt be Németország határain kívülről - tízszer annyi, mint Svájcba. A bevándorlási szaldó: 440000 fő.

A külföldi lakosság számaránya (a menedékjogot kérő, illetve máris állampolgárságot nyert külföldiek kivételével) Nyugat-Németországban mintegy 11 %, egyes városokban azonban immár 30 %, sőt némelyik városrészben több, mint 50-75 %. Kelet-Németországban a lakosságon belüli részarányuk mindössze 1,6 %.

A bevándorlás 1988-1998 között - azaz tíz év alatt - a német szociális költségvetést (és ezzel a német adófizetőket általánosságban véve) becslés szerint kumulatíván számítva mintegy 10 milliárd DM-mel terhelte közvetlen és közvetett költségek alakjában. Ez pótlólag még tovább nehezíti a hatalmas újraegyesülési költségek - 1990-2020 között 5-6 billió DM - viselését.

Egyre több német hagyja el az országot. Az elmúlt tíz évben kerekén 600 000 német távozott a hazájából és telepedett le elsősorban a nyugati országokban.

5. Beteg élettér Németországban

A népesedési biológia Németországban is súlyos gondokkal küzd. Az egészséges életpiramis a régmúlt homályába veszett. A lakosság egyre jobban előregszik és sok szociális ráfordítást, betegsegélyezést, nagy nyugdíjalapot igényel (a szociális költségvetés minden második márkája a nyugdíjakra megy el).

2. táblázat

Az életkorstruktúra

	1950	1990	2030 (prognózis)
21 év alatti népesség	31,8 %	21 %	20 %
21-60 éves népesség	53,6 %	56 %	50 %
60 évnél idősebb népesség	14,6 %	21 %	30 % és több

Egyre kevesebben fizetnek be járulékot a társadalombiztosítási pénztárakba (nyugdíjpénztárba, egészségbiztosításra, munka-nélküli szolidaritási pénztárba, betegápolási biztosítási pénztárba), az egyre több nyugdíjas, munkanélküli, ápolásra szoruló, szociális segélyben részesülő személy javára. A keresőképesek százalékarányának emelkedése (az 1950. évi 53,6%-ról az 1997. évi 56%-ra) az utóbbi években egyre kevesebb tényleges keresővel, egyre több munkanélkülivel és ezáltal egyre kevesebb „kereső személlyel” jár együtt.

Így megvitatásra kerül a „nemzedékek közötti szerződés”. A TB-pénztárakba befizetendő járulékok egyaránt terhelik a munkaadókat és a munkavállalókat, a „nyugdíjválságot” és a gazdasági növekedést.

Németországban arra kell számítani, hogy míg ma 100 munkaképes korú (15-64 éves) személyre 22 55-éves vagy annál idősebb személy esik, ez a szám 2030-ig 49-re fog nőni - ugyanakkor Olaszországban 48, Japánban 45, Svédországban 39, Nagy-Britanniában, Franciaországban és Kanadában 39, az Egyesült Államokban pedig 37. Ezzel Németország az első helyen fog állni az előregedés tekintetében a vezető államok között.

6. Kereső tevékenység

Németországban a jó kereső tevékenység valaha a szociális piacgazdaság mutatója volt. Ez a helyzet mintegy tíz éve megváltozott. Úgy tűnik, hogy a szociális piacgazdasági modell immár nem tudja megtartani a stabilitási kritériumait. Ezeket - amelyeket világszerte „mágikus négyszögnek” neveznek - az alábbiakban fogalmazhatjuk meg:

1. Megfelelő és tartós növekedés.
2. Nagyarányú foglalkoztatottság, a „teljes foglalkoztatottság” célkitűzésével.
3. Az árszínvonal stabilitása,
4. Külgazdasági egyensúly mint teljesítmény-fölösleg vagy- hiány.

A fentiek közül két fontos tartóoszlop - a tartós növekedés és a nagy foglalkoztatottsági arány - ledől. A növekedés és a foglalkoztatottság közötti összefüggés felbomlott.

Mindez kitűnik a 3. táblázatból.

Kereső tevékenység (becslés)

Megnevezés	Mértékegység	Év					
		1950	1970	1989	1992	1996	1998
Nyugat-Németország	millió fő	20,4	26,7	27,7	29,5	28,0	27,2
Kelet-Németország	millió fő	7,8	8,6	9,6	6,4	6,3	6,1
Összesen	millió fő	28,2	35,3	37,3	35,9	34,3	33,8
A lakosság kereső tevékenységi rátája	%	41,2	45,4	47,4	44,5	41,9	kb. 41

Forrás: Statisztikai jelentések, saját számítások.

A keresők számának közel negyven évi növekedése után Németország munkapiaca immár összedőlt. Kelet-Németországban az 1989. évi rendszerváltozást követően 3,5 millió munkahely végleg eltűnt. Nyugat-Németországban - a kereső tevékenységnek az egyesülésből adódó 1992. évi csúcsértékéhez képest - öt év alatt közel kétfélmillió fővel csökkent a keresők s következésképpen ugyanennyivel nőtt a munkanélküliek száma.

A foglalkoztatottság növekedésére nincs meggyőzően kilátás. A munkahelyek fokozódó mértékben fognak részmunkahelyekké forgácsolódni. Jelenleg mintegy 15 % a részmunkaidős és 85 % a teljes munkaidős munkahelyek százalékaránya. Léteznek olyan európai országok, ahol nagyobb a részmunkaidős munkahelyek aránya; így például (1996-ban) Hollandiában 38 %, Nagy-Britanniában 24 %, Svédországban 23 %, Dániában 21 %, Franciaországban 16 %.

A foglalkoztatottak rétegenként

Önállóak	3,5 millió fő	9,8 %
Hivatalnokok	2,5 millió fő	7,0 %
Alkalmazott	16,8 millió fő	46,9 %
Munkás	13,0 millió fő	36,3 %
Összesen	35,8 millió fő	100,0 %

Az önállóak részaránya stagnál, az alkalmazottaké folyamatosan növekszik a totális „szolgáltató társadalom” felé való átmenet során, a munkásoké pedig tovább csökken.

Az utóbbi években a kereső tevékenységet űzők száma majdnem minden ágazatban csökkent. A keresők megoszlásának ez a szerkezetváltozása tovább folytatódik.

A keresők ágazonkénti megoszlása (1996. évi átlagban)

	Németország		Nyugat- Németorsz.	Kelet- Németorsz		Kelet-Németo. Németo.-on belüli % aránya
1000 főben	34 465 ¹⁾	100 %	28 186	6 279 ²⁾	100 %	18,2 %
Ebből:						
Mező-, erdő- gazdagság	965	2,8 %	755	210	3,3 %	21,8 %
Termelőipar	11 938	34,6 %	9 803	2 135	34,0 %	17,9 %
Kereskedelem és kézműipar	6 469	18,8 %	5 368	1 100	17,6 %	17,0 %
Szolgáltatások	7 882	22,9 %	6 521	1 361	21,7 %	17,3 %
Állam, magán- háztartások és egyéb	7 211	20,9 %	5 379	1 472	23,4 %	20,4 %

¹⁾ 1998 közepén már csak kevesebb, mint 34 millió.

²⁾ 1998 közepén már csak kb. 6,1 millió.

Az 5. táblázat az alábbiakat mutatja:

- ↳ a mező- és erdőgazdagság részaránya 2000-ig tovább fog csökkenni;
- ↳ a szolgáltatások részaránya a 21. század közepén kb. 1/3 lesz - épp-
úgy, mint az Egyesült Államokban;
- ↳ a magánháztartások részaránya inkább nőni fog, semmint csökkenni;

- ↳ a termelőipar részaránya mindkét német országrészben tovább fog csökkenni. Kelet-Németország ipartalanítása éllovasa lesz Nyugat-Németországnak, még ha ott - a mély hullámvölgy folytán - az ipari termelés előbb még inkább újra emelkedik is;
- ↳ a munkahelyeknek a termelőiparban és a mezőgazdaságban végbenő csökkenését a szolgáltatások terén létrejövő új munkahelyek valószínűleg nem fogják tudni ellensúlyozni.

A munkahelyek szerkezeti megoszlása teljes és a részmunkaidős munkahelyekre erősen változik az utóbbiak javára. Az egyéb munkahelyeknek nagy mértékű megújulási folyamaton kell keresztülmenniük, mivel a fizetett munkaidő volumene tovább fog csökkenni. A racionalizálás - tőkebefektetés által - további munkaerőket szabadít fel.

Fel kell tételeznünk, hogy a tb-köteles foglalkoztatottak száma tovább fog csökkenni a vállalkozók és a munkavállalók „rövid munkaidő”, „olcsó munka” (Németországban ui. léteznek a 610 DM-es munkák, amelyeknél nem kötelező a társadalombiztosítás) iránti érdekeltsége miatt. A keresőképes (ténylegesen kereső + munkanélküli) személyeknek jelenleg mindössze kereken 70%-a tb-kötelezett.

Németországban egyre fokozódik a feketemunka. Mintegy 5-6 millió „fekete foglalkoztatási viszony” létezik, ahol kiegészítőleg 500-550 milliárd DM olyan kereset keletkezik, amely a nemzeti jövedelemben nem jelentkezik.

Németországban minden évben közel 900 000 időszakos munkavállalási engedélyt adnak ki külföldi munkaerőknek (az építőiparban, mező- és erdőgazdaságban, kereskedelemben és speciálisan a hotel-szakmában). Itt gyakran dömpingbéreket fizetnek.

Tehát Németországban többféle „munkapiac” létezik. A munka piacpolitika egyre szorultabb, tanácstalanabb és tehetlenebb helyzetben van.

7. Munkanélküliség

Amikor ötven évvel ezelőtt megjelent a színen a szociális piacgazdaság modellje, Németországban szinte egyáltalán nem létezett a munkanélküliség. Az akkor még csak egyetlen munkapiacon felkínált betöltetlen állások száma az 1955 és 1971/72 közötti időszakban három-négyszeresen meghaladta a munkanélküliek csekély számát. Csupán 1975-ben - harminc évvel a háború vége után - haladta meg a munkanélküliek száma első ízben a regisztrált egymilliót. De ezt már akkor is riasztó jelnek tekintették!

A szociális piacgazdaság egyik stabilizáló tartóoszlopa tehát rogyadozni kezdett. Ma pedig már csak romhalmaz, és az élet minden más területét is bomlasztja.

6. táblázat

A munkanélküliség nagysága

Terület	Év						
	1950	1960	1975	1989	1991	1997	1998
Nyugat-Németország							
millió fő	1,6	0,3	1,1	2,1	1,7	3,3	3,4
Kelet-Németország							
millió fő	-	-	-	-	0,9	1,2	1,3
Összesen							
millió fő	1,6	0,3	1,1	2,1	2,6	4,5	4,7

Az OECD (1997 decemberében) a munkanélküliségi rátát Németország vonatkozásában 1997-re 11,4%-nak, 1998-ra [ugyancsak] 11,4%-nak becsülte. Abból indulnak ki, hogyha Németországban a konjunktúra-motor 1998-ban 2,8-3%-os növekedést produkál - a prognózisok [egyébként] igen megoszlok -, úgy a munkanélküliségi ráta 11% alá lenne szorítható. Ez minden bizonnyal csupán több részmunkaidős munkahely esetén lenne elképzelhető, mert az OECD abból indul ki, hogy az inflációs ráta az 1997. évi 0,9%-ról 1998-ban 1,2%-ra és 1999-ben 1,5%-ra fog emelkedni; magasabb kamatlábak várhatók a hosszú lejáratú kamatok esetében, a jelenlegi átlag 5,7%-ról 1998-ban 5,9%-ra és 1999-ben 6,3%-ra fognak emelkedni.

A munkanélküliség igen eltérő mérvű Nyugat- és Kelet-Németországban. Minden harmadik munkanélküli keletnémet. A tizenhat német szövetségi tartomány között is igen nagy különbségek vannak a munkanélküliségi rátát illetően. Ennek (csupán a regisztrált) értéke majdnem mindegyik keletnémet tartományban 17-20% közötti, míg a nyugatnémet tartományok közül Bajorországban a legalacsonyabb (7,1%) és Brémában, Hamburgban a legmagasabb (15% vagy több) a munkanélküli ráta értéke.

Nyugat-Németországban minden ötödik, Kelet-Németországban minden harmadik munkanélküli külföldi. Mintegy 550000 munka-nélküli külföldi van az országban. Ráadásul a szociális segélyben részesülő külföldiek száma 600000 a Németországban összesen segélyezett 2,8 millió főn belül. 1970-ben még csupán 20000 külföldi részesült szociális segélyben, ma majdnem harmincszor annyi.

Azt, hogy hány áttelepült van munka nélkül, nem mérték fel statisztikailag, mert ezek a személyek mint németek már többnyire állampolgárságot nyertek. A munkanélküliek aránya azonban körökben is magasabb, mint a „belföldiek” körében, mert igen sok áttelepülő már Németországba való áttelepülésekor vagy közvetlenül a német „idegennyugdíjra”, vagy munkanélküliségre, vagy pedig szociális ellá-

tásra kényszerült, illetve „olcsó munkát” kellett vállalnia (becslés szerint az áttelepülteknek több mint a fele fekete munkát, olcsó munkát stb. végez - többnyire kiegészítő - kereseti forrásként).

Németországban minden ötödik munkanélküli 55 évesnél idősebb. Minden tizedik fiatalnak nincs szabályozott munkája. A munkanélküliség elsősorban a nőket sújtja. A munkanélkülieknek máris több mint egyharmada tartósan (több mint egy éve) munkanélküli.

Ha már a regisztrált munkanélküliség is drámai, a „foglalkoztatási hézag” több mint hét millió „munkakeresőre” (munkanélküli, csendes munkaerő tartalékra, előnyugdíjasra stb.) nőtt.

A munkanélküliség semmi foglalkozást, semmi képzettséget nem kímél. Immáron több mint 250000 felsőfokú végzettségű - egyetemet, főiskolát, technikumot - végzett munkanélküli van, akik közül nem egy már a szociális segélyezettség szintjére süllyedt.

A munkanélküliség több százezerre növelte a hajléktalanok számát.

Mintegy 2,2 millió gyermeket érint és sújt a szüleiket is elért tömeges munkanélküliség.

A munkanélküliség gyakran okozója az erőszaknak és a bűnözésnek. Németországban 6,8 millió büntettet regisztráltak (míg a felderítés aránya 50 % alatt maradt).

Most már a magánháztartásoknak több mint 14 %-a él az államilag elismert létminimum alatt. A magánháztartások mintegy 30 %-a „kényes jóléti helyzetben” van: nem szegény ugyan, de nem is jómódú, s olyan nettó háztartási bevételen él, amelyen minden egyes garast a fogá-hoz kell vernie.

A munkanélküliség talapzata évről évre terjeszkedik, egyre jobban bebetonozódik és egyre nehezebben szüntethető meg.

A „munkátlanságra” való ráfordítás évről évre nő. Jelenleg kb. 170 milliárd DM-et kell a tömeges munkanélküliség közvetlen és közvetett költségeire fordítani, munkanélküliként kerekén évi 41 ezer DM-t! A szociális kasszák pedig üresek. 25 évvel ezelőtt a német „Szövetségi Munkaügyi Hivatalnak” kevesebb, mint 10 milliárd DM-re volt szüksége a munkapiacot szabályozó szociális intézkedésekre. Ma ez az állami hatósági szerv ennek tízszereséből sem jön ki.

A tömeges munkanélküliség növekedése együtt jár a munkahelyek további kitelepítésével Németországból külföldre, ahol német nevet viselő cégeknél immár több, mint 3 millió munkahely létezik. A tendencia erősen emelkedő!

A legtöbb cégnek, különösen az exportvállalatoknak - éppúgy, mint azelőtt - módjukban áll a nyereséget és a forgalmat ugyanannyi vagy kevesebb munkahellyel is jelentősen növelni és új piaci szegmenseket meghódítani külföldön. A teljes növekményt Kelet-Németországban csak a munkahelyek 35%-ának leépítésével érték el. A - jóllehet szerény - nyugat-németországi növekedést is majdnem hét éve már csak munkahelyek leépítésével, elbocsátással, új technikák és technológiák segítségével elért racionalizálással, a munkaköltségek csökkentésére gyakorolt nyomással, kíméletlen kiszorító versennyel stb. érik el. Ugyanakkor a második világháború utáni fél évszázad legnagyobb csődhulláma is végbement. 1998-ban valószínűleg 40000 cég fog csődbe jutni. A nagy „redőnylehúzás” folytatódik. A „nagyok” szinte mindenütt felfalják a „kicsiket”. Egyedül a középosztály csődjei révén mintegy félmillió munkahely szűnhet meg 1998-ban.

A munkanélküliség csökkenését illetően nincs okunk derűlátásra. A munkanélküliség leküzdésétől, legyőzésétől több fényévnyi távolságra vagyunk.

8. Munkaidő - szabadidő

A drámai keresői és munkanélküliségi viszonyok másik oldala az, hogy Németországban csökken az emberek munkaideje és nő a szabadideje.

Németországban a világon a legrövidebb a kollektív szerződés szerinti munkaidő, de a reális munkaidő is - még annak a ténynek a figyelembevételével is, hogy egy kereső évente átlag 59 túlórát teljesít, ami csak a „privilegizált részükre” korlátozódik.

Míg pl. Japán az ipari munkásokat évente kereken 2100 órán át dolgoztatja, ez az adat Németországban immár csak 1500 óra (1990-ben még 1650 óra volt). Minden más európai országban (Svédországban, Spanyolországban, Írországban, Görögországban stb.) 100-300 órával hosszabb a munkaidő, mint Németországban.

Ma a heti munkaidő Németországban kereken 37 millió óra - kb. 25%-kal rövidebb, mint a hatvanas években. Míg 1875-ben Németországban még kb. 65-70 órás volt a munkahét, 1932-ben - a világgazdasági válság nyomása alatt - 42 órára csökkent, 1950-ben kb. 50 órára vagy a fölé emelkedett, ma pedig a kollektív szerződés szerint 36-39 óra.

Németországban a leghosszabb a felsőoktatás időtartama. A német diákok csupán átlag 28 éves korukban állnak munkába. Németországban - régiók szerint differenciáltan - az évi húszat is eléri az ünnepnapok száma. Mindössze a keresők igen kis része - sokkal kevesebb, mint pl. Spanyolországban, Görögországban, Olaszországban - dolgozik szombaton és vasárnap.

Mindent egybevetve feltehetjük, hogy az évi időnek (amely világszerte 8760 óra) a mai Németországban már csak mindössze kb. 18 %-át töltik szabályos munkaviszonyban. A fizetett munkaidő és a tágabb értelemben vett „szabadidő” közötti arány évszázadunkban igen nagy

mértékben megváltozott, s a huszonegyedik században még tovább fog változni a „szabadidőalap” javára.

Mit is mondott Marx Károly?: „A szabadság igazi birodalma a szabadidő birodalma”. És ennek semmi köze sem volt az „ideológiához”, csupán a termelőerők fejlődéséhez és a termelési viszonyok változásához - ahogyan Marx nevezte.

7. táblázat

Munkaidő és szabadidő

Év	Éves szabadság nap		Évi munkaidő óra		Ünnepnapok száma	
	Nyugat-Németország	Kelet-Németország	Nyugat-Németország	Kelet-Németország	Nyugat-németország	Kelet-Németország
1990	30,7	32,0	1 564	1 718	19	12
1995	31,1	29,0	1 501	1 622	20	15/16

A nyugatnémet munkavállalók mintegy háromnegyedének évi hat hét szabadság jár - tisztán a kollektív szerződés alapján -, elvileg fix fizetéssel. A betegség miatti kiírás átlag húsz nap. S milyen a tendencia? A munkanélküliség mellett inkább némileg csökkenő. A munkaadók betegség után kerekén 55 milliárd DM táppénzt fizetnek ki. Majdnem minden szakmában tizenharmadik havi fizetést („karácsonypénzt”) adnak. Igen nagy százalék részesül „vagyonhatású juttatásban”. Az üzemi nyugdíjbiztosítás kiegészítő ellátási rendszernek számít a törvényes nyugdíjbiztosítás mellett. Ez a röviden felvázolt néhány mondat világossá teszi, hogy számos német máig is kényelmes szociális „függőágyba” van beágyazva, ahol a szabadidő helyértéke nagyobb, mint korábban.

Németországban a szociálpolitikusok számára teljesen illúzió az életmunkaidő reális növelése. Ez csak több előnyugdíjast eredményezne. Senki - vagy szinte senki - sem szeretne a törvényes nyugdíjkorhatárig dolgozni.

Németországban a szabadidő - az egészség, tárgyi és pénzvagyon mellett - az élet legdrágább javai közé tartozik. Várható, hogy sok német inkább a reáljövedelem növekedéséről mondana le, semmint a kivított szabadidőnek akár csak egy kis részéről is.

9. Gazdasági erő

Németország majdnem minden gazdasági kritérium tekintetében a világ első tíz ipari nagyhatalma - s ezzel egyszersmind a világ tíz leggazdagabb országa - közé tartozik. Egyedül a „humán index” tekintetében (amelyet az ENSZ immár szintén kiszámít) nem kerülhet Németország - a várható élettartam tekintetében elfoglalt közepes helye, a tömeges munkanélküliség, a nagyfokú halandóság, az oktatásra, tudományra és fejlesztésre fordított viszonylag csekély fejenkénti összeg, a nagyfokú bűnözés és egyéb szociális kritériumok miatt - a tíz világelső közé.

Az abszolút gazdasági erőt - mint a GDP dollárban, illetve vásárlóerő-paritásban kifejezett összegét - különféle intézmények immár 1600 milliárd dollárra teszik (az Egyesült Államokban 1995-ben 7300 milliárd dollárra, Kínában - az immár 1,2 milliárdos lélekszám mellett - 1996-ban kereken 3900 milliárd dollárra, Japánban 2700 milliárd dollárra). Ezzel az abszolút gazdasági erőt tekintve Németország a világon a negyedik helyet foglalja el, megelőzve Olaszországot és Franciaországot. Összehasonlításként megemlíthetnénk Oroszországot, ahol a gazdasági erő 800 milliárd dollár, jöllehet a világ hatodik legnagyobb lélekszámú országa. A szerző számításai szerint a korábbi Szovjetunió - amely a szárazföld egy hatodát foglalta el és ahol 285 millió fő élt - annak idején (1989-ben) kereken 1600 milliárd dollárt produkált. Ennyit tesz

ma az újraegyesített Németország a világgazdaság mérlegére a maga 82 milliós lakosságával.

Az OECD (amely évente kiszámítja a „világgazdasági rangsort”) szerint Németország 1996-ban egy főre számítva 21080 dollár GDP-t állított elő vásárlóerő-paritásban számolva. Eszerint a tizedik helyen áll. Megelőzi: Luxemburg 32210, az Egyesült Államok 27 360, Svájc 25070, Norvégia 24180, Japán 22920, Dánia 22370, Kanada 21520, Belgium 21450 és Ausztria 21370 dollárral fejenként.

A német újraegyesítés előtt az NSZK a fejenkénti gazdasági teljesítmény tekintetében dollárban és vásárlóerő-paritásban számítva a negyedik helyen állt, kb. Japánnal azonos szinten.

Ha Kelet-Németországot tekintjük, az alábbiakból indulhatunk ki: mivel a végfogyasztás (kb. 650 milliárd DM) kereken 250 milliárd DM-mel meghaladja a saját megtermelésű 400 milliárd DM-es GDP-t (1996) - ami 1996. évi árakon kereken a „nyugati színvonal” több, mint 90 %-át teszi ki (mert a fejenkénti állami fogyasztás és létesítmény-beruházás a nyugati színvonal fölött van) -, a végfogyasztás közel 18 000 dollárra rúg fejenként. Ez megfelel Nagy-Britannia és Finnország szintjének, de messze felülmúlja Spanyolországét. Ebből az összehasonlításból világosan kitűnik az új szövetségi tartományok óriási „átalakulási nyeresége”. Az 1989 őszi fordulat előtt a hajdani NDK (az OECD szerint) fejenként dollárban kifejezve 23%-kal nagyobb GDP-t produkált, mint Csehszlovákia, és kb. 44%-kal nagyobbat, mint Magyarország (OECD Economic Outlook, 47. sz., 1990. VI. 29.). A német egység nyolc éve után Kelet-Németország - a pénz- és fogyasztás-transzfernek és a DM-egységnek köszönhetően - az utolsó belföldi felhasználásnak több, mint kétszeresét produkálta az említett két reformországhoz képest: ez több évtizedes időnyereség.

Németország egyike azoknak a „G-7 államoknak”, amelyek a világgazdaság teljesítményének kb. a felét produkálják.

A szövetségi köztársaságnak tekintélyes befolyása van a Világbankra és a Nemzetközi Valutaalapra (IMF). Európa legerősebb gazdasági hatalmának számít.

A német export újra virágzik, növekvő külgazdasági hozzájárulással (a plusz immár 50 milliárd DM; 1993-ban 18 milliárd DM volt) részt vesz a GDP növelésében. A német teljesítmény- és fizetési mérleg stabil.

Németország az EU-lakosság (353 millió fő) 23%-ával az Európai Unió GDP-jének közel 30%-át állítja elő, s az EU-költségvetés legnagyobb nettó befizetője.

Fejlesztési segélyre Németország 1950 óta mindmáig kereken 600 milliárd DM-et fordít.

A vállalatok, bankok, az állam stb. 1996-ban 376 milliárd DM közvetlen külföldi beruházási állományt regisztráltak, ebből 14 milliárd DM-et a reformországokban.

A bankok stb. mérlegösszege (aktívumok/passzívumok) évről évre nő. 1996-ban kereken 10 billió DM-re rúgott.

Németországnak 123 milliárd DM-es szilárd devizatartaléka van.

Mindezekből a válogatott mutatókból az alábbi következtetés vonható le: Németország a világ egyik szilárd gazdasági alapokkal rendelkező vezető gazdasági hatalma, ami az ország belsejében nem mindig tükröződik vissza.

10. Gazdasági teljesítmény és gazdasági növekedés

Az ország belső tükörképét illetően a gazdasági teljesítmény és a gazdasági növekedés mérsékelt növekedésre utal.

A GDP milliárd DM-ben

Megnevezés	Év				Növekedés 1996-ban
	1986	1989	1995	1996	1986-hoz képest
Nominális érték, mindenkori ára- kon	2177	2577	3460	3542	163%-ra
Reálérték 1986. évi árain	2177	2300	2633	2700	124%-ra

Források: Német Szövetségi Bank, 1997. november havi jelentés;

Globus Szolgálat Kft.;

1986-ra és 1989-re vonatkozólag az NDK részesedése a szerző saját számításai szerint.

Ebből a hosszmetsetből felismerhető, hogy Németországban az elmúlt tíz évben a gazdasági növekedés egyik évről a másikra nem haladta meg a valamivel 2 % fölötti értéket. Ez kétségtelenül törvényszerűen megkövetelte az újraelosztást, mivel a német nemzetgazdaság egyszerűen tartozik, hogy a huszadik század végének új körülményei közepe csupán az évi három százalékos növekedés nyújt mozgásteret és stabilitást, támogatja a rugalmasságot.

Ha megsejmeljük a GDP alakulásának számsorát 1991. évi reálárain - ez év (1991) óta ugyanis közös GDP-adatok vannak az újraegyesült Németországra vonatkozólag -, azt láthatjuk, hogy az 1991 és 1998 közötti hét évben (az 1997/1998 őszi értékelés növekedési rátáit figyelmen kívül hagyva) csupán évi kb. 1,7 %-os reálnövekedés tapasztalható. Tehát: még kevesebb, mint az 1986 és 1996 közötti tíz évben (lásd a

8.sz. táblázatot). A következő évezredre vonatkozó minden diagnózis 2001-ig évi 2,8 % alatt marad.

A növekedés okozza a dilemmát, a gazdaság kényszerhelyzetét. Ahol semmi sem növekszik, ott nem lehet többet elosztani sem!

Még a „gazdaság bölcsei” sem képesek csodát művelni.

9. táblázat

1996. évi gazdasági összehasonlítás Nyugat- és Kelet-Németország között

	Összesen	Nyugat-Németo.	Kelet-Németo.	Nyugat Németország aránya Kelet-Németországhoz viszonyítva
Keresőnkénti gazdasági teljesítmény DM-ben, 1996. évi árakon	104 000	112 100	63 360	56,5 %
Éves bérköltség munkavállalónként DM-ben	61 700	64 800	47 800	73,7 %
Darabbér költség munkavállalónként, DM-ben	60,1	75,5	58,2	129,8 %
Éves nettó kereset munkavállalónként DM-ben	32 400	33 240	28 320	85,2 %

Forrás: Németország statisztikai évkönyve, Wiesbaden, 1997.

11.A társadalmi termék elosztása

10. táblázat

Németország GDP-jének százalékos megoszlása
(a külgazdaság nélkül)

Terület	Év		
	1991	1993	1996
Magánfogyasztás	57,1	57,9	57,6
Állami felhasználás	19,5	20,1	19,6
Bruttó beruházás	23,4	21,9	21,5

A táblázatból kiolvasható, hogy a belső kereslet stagnál, a belföldi beruházások túl alacsonyok. 1996-ban az építkezési beruházások (332 milliárd DM) kerekén 30 %-a Kelet-Németországba irányult. Ott szabályos építkezési láz tört ki, amely most újra alábbhagy. A nemzetgazdaság minden törvénye szerint Németországnak legelőször is a beruházási gyengeségét kell leküzdenie ahhoz, hogy hosszú távon biztosítsa a magánfogyasztást - amely ugyan, a gazdasági erő szintjén számítva, még mindig inkább túl nagy, semmint túl csekély. A történeti tapasztalat azt mutatja, hogy a „kínálati gazdaság” - teli boltokkal stb. - nagyobb teljesítményre ösztönöz és fokozottabban munkára serkent, mint a „keresleti gazdaság”, ahol - a szocializmusban - „a vásárlóképes keresletnek mindenkor a kínálat előtt kell járnia”. De ma épp ez a konfliktus az uralkodó Németországban, ahol mindennemű arra irányuló kísérletet, hogy a társadalom fogyasztását és beruházási alapjait újra jobb irányba tereljék, szociális leépítésnek, szociális „elferdülésnek”, egyoldalúan a „szociális állam” ellen irányuló támadásnak stb. tekintenek. A szociális visszaélés viszont ma a szociális költségvetés legalább 20%-ára rúg; ez

kb. 200 milliárd DM-es „visszaélésnek” felel meg, aminek jó részét eredményesebben kellene felhasználni: a 24 %-os beruházási ráta biztosítására fordítani - éppúgy, mint korábban. Nem a túl alacsony fogyasztás vezette Németországot a növekedési és innovációs gyöngeséghez, hanem a növekedési ágazatokba - és többek közt a kutatásba, képzésbe és oktatásba, új technológiákba - fektetett túl kevés beruházás. E tekintetben Németországnak újra kell értékelnie a helyzetet, nehogy veszítsen a világv versenyben. E pillanatban a német gazdaság csak abban keresi a kiutat, hogy Németországot mint telephelyet elhagyja és külföldön investáljon.

A növekedési gyengeség leküzdése szempontjából döntő jelentősége lesz többek közt annak is, hogy a reál-GDP értékteremtése hogyan korszerűsödik ágazatonként. Minden történeti tapasztalat - az is, amelyet a korábbi szocialista államokban szereztek - azt bizonyítja, hogy a termelékenység haladása - de a stagnálása is - az ágazati struktúra korszerűségétől függ. Kelet-Németország gyenge termelékenysége világos bizonyítéka annak, hogy itt 25-30 éves történeti elmaradást kell behozni az ágazati struktúra korszerűsége (értékteremtés, munkapotenciálmegoszlás, beruházási hányad stb.) terén. Különösen élesen érvényesül ez a kelet- és közép-európai reformállamok - elsősorban Lengyelország, Szlovénia, Csehország, Szlovákia, Magyarország és a „balti országok” - esetében.

12.A befejezetlen német belső egység

A német gazdaság- és szociálpolitikusok egyik fő - ha ugyan nem a legfőbb - célkitűzése az, hogy azokat a hatalmas különbségeket, amelyek a termelékenység, gazdasági teljesítőképesség és életviszonyok tekintetében Kelet- és Nyugat-Németország között 45 év alatt történelmileg kialakultak, minél hamarabb, elviselhető és ésszerű időn belül közelítsék.

Nyugat- és Kelet-Németország között még mindig nem létezik egységes, szerves, harmonikus gazdasági terület.

1996-ban az öt új német szövetségi tartományban - beleértve Kelet- (a volt NDK-) Berlint - a GDP 398 milliárd DM-et tett ki, amit 6,3 millió - azaz az 1989. évinél mintegy 3,3 millióval kevesebb - kereső állított elő. Kelet-Németországban 1991-ben és az azt követő években nagy nominális növekedési ráták mutatkoztak, amelyek azonban az 1989 őszi rendszerváltozás utáni 40-50 % közötti hajdani NDK-márkaszubvenció messzemenő megszűnése miatti árfelhajtást jelezték. 1991. évi árakon - ez idő óta léteznek erre vonatkozólag össznémet statisztikai adatok - a reál-GDP az 1991. évi 206 milliárd DM-ről (amely az OECD szerint 1989-ben 282-300 milliárd DM közötti értéket tett ki) 290 milliárd DM-re nőtt. Ebből az is kitűnik, hogy Kelet-Németország jelenleg mekkora százalékos hányadot ér el az össznémet GDP-ből: 1996. évi árakon 11,2%-ot (v. ö. a 11. táblázatot), 1991. évi konstans árakon (mint ami a termelékenység fejlődésének vonatkoztatási alapja) viszont mindössze 9,2%-ot. Kelet-Németországnak tehát meg kellene kétszereznie a részarányát ahhoz, hogy Nyugat-Németországgal harmonizáló gazdasági területté váljék.

Kelet- és Nyugat-Németország gazdasági teljesítménye keresőnként

Megnevezés	1991		1996		2020 Saját prognózis		Átlagos reál- növekedés	
	Nyugat Németo	Kelet Németo	Nyugat Németo	Kelet Németo	Nyugat Németo	Kelet Németo	Nyug. Ném.	Kelet Németo
GDP 1991. évi fix áron keresőnként	92900	28200	98600	45500	15000	12000	2 %	4 %
		30,3 %		46 %		80%		

Mit mutatnak a táblázatban olvasható mutatók?

Az OECD 1990 közepén (lásd az Economic Outlook 1990.június 29-i számát) a „még-NDK” GDP-jét 282 milliárd DM-re (fejenként 9361 dollárra) becsülte, ami az NDK gazdaságának összeomlása folytán becslés szerint 1991-ben 206 milliárd DM-re csökkent. (Más statisztikusok - akik az NDK-ban 1989-ben 353 milliárd márkás GDP-ből indulnak ki - 1990-ben 20%-os mínusszal és 1991-ben 31%-as mínusszal, összesen tehát két év alatt jó 50%-os visszaesssel számolnak.)

Az összehasonlíthatóság nagy nehézségekbe ütközik.

Általánosságban feltehető: az új német szövetségi tartományok és Kelet-Berlin ma - nyolc évvel az 1989. évi politikai rendszerváltozás után - kb. ugyanakkora gazdasági erőt produkálnak, mint a hajdani NDK, azaz kereken 300 milliárd DM-et, természetesen egészen más ágazati struktúra és termékpaletta mellett.

A tulajdonképpeni „haladás” a termelékenységben van. A termelékenység fejlődését azáltal érték el, hogy 35%-kal kevesebb a kereső, mint 1989/90-ben. Ha a GDP-t ma is 9,6 millió keresőnek kellene megtermelnie - éppúgy, mint 1989-ben -, akkor keresőnként és 1991. évi árakon nem kerekén 45 500 DM-et, hanem csak (285 milliárd márka osztva 9,6 millióval =) 29 700 DM-et kellett volna elérni. Tehát Kelet-Németországban a termelékenység a rendszerváltozás óta 53 %-kal emelkedett. A GDP össznövekedését - mind fix, mind folyó árakon számítva - irdatlan mértékű munkahely-megszüntetéssel érték el.

A mélyponton túljutottunk. Újra „hegyemenetben” vagyunk.

A hatalmas mértékű pénz- és fogyasztás-transzfer nyugatról keletre - 1991 és 1997 között kerekén nettó 900 milliárd DM - még nem tudta elérni az „önhordozó fellendülést”. De nem is lehetett másra számítani.

Miért nem?

A korábbi NDK-potenciált - célzottan és tudatosan - „csődtömegre” züllesztették le. A „tőkeállományt”, amely szakképzett és szakértő NDK-közgazdászoknak még mai - privatizációs szempontokon alapuló - becslése szerint is 1990-ben, a DM bevezetése után, 1365 milliárd DM piaci értékű volt (mára a korábbi NDK-termelőkapacitás azon 80%-ának, amely nyugatiak tulajdonába ment át, ez idő szerinti értéke alighanem még nagyobb), nullára süllyesztették. Az úgynevezett „Treuhandanstalt” [Vagyonügynökség] négy évi „privatizáció” után, azzal a „hitellebonyolítási/örökösödési teher-alappal”, amely ma a szövetségi államháztartás tartozási mérlegét terheli, 330 milliárd DM veszteséggel zárt. Az „NDK-kulturális alap” - amelyet ma már lassan újra megbecsülnek - mintegy 500 milliárd márkára (amelyet kulturális szempontból a DM-mel egyenértékűnek lehet venni) rúgott. Ezt bűnös módon leépítették!

Szabályos ipartalanítás ment végbe, üzemek ezreit szüntették meg. A mezőgazdasági haszonterület mintegy 20 %-át immár nem művelik meg,

mert az EK-normák nem engedik. Sok milliárd DM-et fordítottak minden hatékonyság nélküli „átképzésekre”, olyan munkateremtési intézkedésekre, amelyek alig eredményeztek bármit is. Mesés összegeket hajtottak fel „fejlesztési pénzekre”, amit soha semmi sem igazolt. Mondhatni nem létezett takarékoság a „csatlakozott területen”: nem kerülhetett elég sokba a „kelet fellendítése”.

Így minden kétséget kizáróan feltehető:

Az „át- és feltörés” több billió DM nagyságú - legalább 3000 milliárd DM-es - veszteséget okozott, amit a nyugatról keletre irányuló pénz- és fogyasztás-transzfer máig sem tudott kiegyenlíteni, pedig ezt a Kelet-Németországban immár stagnáló növekedési rátának okozatilag feltételeznie kellett volna.

A saját hozzájárulás és az utolsó hazai ráfordítás között nagy hézag tátong Kelet-Németországban. Míg a csatlakozott területen ma - folyó árakon számítva - kb. valamivel több, mint 400 milliárd DM értéket produkálnak, mintegy 650 milliárd DM GDP-t használnak fel (magánfogyasztásra, állami felhasználásra és bruttó beruházásra). Vagy más szavakkal kifejezve: Kelet-Németország ma az összfogyasztásnak mindössze kb. 62%-át állítja sajátmaga elő, és több mint minden harmadik DM-et Nyugat-Németország szubvencionál! Ez az 1990. évi két állam-szerződés részben félresikerült „kötésmintájának” eredménye.

Mi várható a jövőtől?

A két, egyelőre még meglehetősen megosztott helyszín - Nyugat- és Kelet-Németország -, a két országrész államilag egyesített Németországgá való közelítése az alábbiakat mutatja:

Ez a folyamat sokkal tovább fog tartani, mint nyolc éve hittük és reméltük. Többe, sokkal többe fog kerülni.

Kelet-Németország ma növekedési gyöngeségbe jutott, amint az várható is volt. A korábbi eufóriát a legmélyebb kijózanodás váltotta fel.

Minden korábbi növekedési prognózis totális félrebecslésnek bizonyult. Nem következett be „második német gazdasági csoda”, és nem is fog bekövetkezni. A két német országrész a mentalitást illetően szinte jobban megosztott, mint nyolc éve, ami politikai robbanóanyaggal terheli.

A „keleti gazdasági növekedés” újjáéledése még a láthatáron sem bukkant fel. Ha most az ipari termelés újra fokozódik, az tekintélyes mélypontról indul ki, ahol Kelet-Németország ipara - néhány magányos innovációs sziget kivételével - még alig játszik szerepet. Kelet-Németország változatlanul gyakran a nyugatnémet vállalatok „kihelyezett munkapadja”. A keletnémet vállalatok alig játszanak szerepet a világpiacon. A fennálló piacokra nem nyertek bebocsáttatást. Ez alól csak néhány kivétel létezik.

Ezért a növekedés alábbi scenárióját kockáztatom meg.

Az 1998/99-es évben egy keresőre számítva (1991. évi fix áron) Nyugat-Németországban jó 100 000 DM, míg Kelet-Németországban alig 50000 DM GDP-ből lehet kiindulni.

Ha a keresőnkénti reál(!)-GDP Kelet-Németországban 2020-ig évente 4%-kal növekedne - ez a maximális variáns -, akkor ez a terület csak 2010-re érhetné el átlagban a 11 régi német szövetségi tartomány termelékenységének mintegy 80%-át, amennyiben itt csak a kelet-németországi reálnövekedés felét érnék el. A jelenlegi és belátható időn belüli német-német gazdasági és társadalmi viszonyok azonban az alábbi kőkemény következtetés levonására kényszerítenek:

Nyugat-Németország immár nem táplálhatja soká Kelet-Németországot. Ha Nyugat-Németország nem tér újból felfelé ívelő pályára, a következő években Kelet-Németországnak sem mehet jobban. Jelenleg meg kell szabadulnunk mindennemű „gazdasági csodavárástól”. És így nem pesszimiztikus közgazdászként az alábbiakat feltételzem.

A két országrész között a termelékenység nem egyenlítődhet ki 2030 előtt úgy, hogy elviselhető harmonizálódásról lehessen beszélni a tizenhat szövetségi tartomány között változatlanul megmaradó különbségek mellett.

Várható ugyan, hogy a rendelkezésre álló fejenkénti jövedelem ki-egyenlítődése (természetesen igen differenciáltan azok között, akiknek van munkahelyük, és azok között, akik munkanélküliek, szociális segélyezettek, nyugdíjasok stb.) a jelenlegiről a nyugat-németországinak kb. 72-75 %-ára esetleg már tíz év alatt bekövetkezhet. De az ehhez vezető út sokkal nehezebb lesz, mint az eddigi.

Fel kell tételeznünk, hogy a közelítés útjának - kritériumonként eltérően - egyelőre még csak egyharmadát tettük meg. A hosszabb és nehezebb útszakasz még előttünk áll. A vagyónviszonyok (ingatlanvagyon, tárgyi vagyon és pénzvagyon) közelítése a nyugatnémet és keletnémet magánháztartások között egy 2030 előtti időpontban nem várható reálisan.

12. táblázat

A magánháztartások bruttó vagyona Németországban (Mrd DM-ben)

Vagyontípus	Év			Kelet-Németo. részese
	1970	1996	1997-	
Lakásvagyon	811	6266	6500	-
Használati vagyon	209	1496	1550	-
Pénzvagyon	518	5017	5200	-
Összesen	1358	12781	13250	kb. 6-7 %

Különböző intézetek lakosonként Nyugat-Németországban kereken 185 000 DM és Kelet-Németországban legfeljebb 57 000 DM magánvagyonnal számolnak, amely utóbbi a nyugatnémet „testvérek” tulajdonlási szintje mindössze kb. kereken 30%-ának felel meg. Ez az Odera-Neisse és az Elba között élő németek 1945 és a mai nap között végbement többszörös kisemmizésének köszönhető.

E helyen nem óhajtunk kitérni a vagyoni viszonyok rétegződésére. Hadd mondjunk csupán annyit: kevesebb, mint 40 000 háztartás (= az összes háztartás 2,5%-a) rendelkezik több, mint 1 millió nettó személyi vagyonnal, összességében a teljes magánvagyon közel 30 %-ával. És az összes háztartás 61 %-a egyesíti Németországban a magánháztartások nettó vagyonának ugyancsak - mindössze - 30%-át. Ez a tulajdon és birtok fokozódó polarizálódásának jele Németországban. Ehhez járul az, hogy a lakosság 3-5 %-a birtokolja Németországban a tőkeállomány, a termelő vagyon több, mint 80 %-át.

13. Nemzeti vagyon és elosztás

A nemzeti jövedelem (folyó árakon) 1996-ban 2667 és 1997-ben kereken 2750 (1991-ben 2227) milliárd DM-et tett ki.

Ez fejenként 33 500 DM nemzeti jövedelmet jelent, mint a magánháztartások léthelyzetének legfontosabb kiindulópontját, amely egyrészt nem önálló tevékenységből származó bruttó jövedelemre (beleértve a munkaadói járulékokat és a munkaadók kiegészítő szociális ráfordításait, mint pl. üzemi öregségi segély stb.), másrészt a vállalkozói tevékenységből és vagyonból származó bruttó jövedelemre (beleértve a kamatokat, osztalékokat, nettó haszonbéréket és szabadalmakból, licencdíjakból stb. származó jövedelmeket) oszlik fel.

Ha levonjuk a nyilvános vállalkozások nyereségét plusz a transzfer-szolgáltatásokat, amelyeket privát gazdasági szubjektumok húznak az államtól, megkapjuk a Németországban a magánháztartások (amelyek

száma összesen 37,3 millió, ezen belül a kelet-németországiaké 6,8 millió) rendelkezésére álló jövedelmet.

13. táblázat

A magánháztartások rendelkezésére álló magánjövedelem

Év	Munkajövedelem (nettó bér és fizetés)		Tőkejövedelem (kivett nyereség, vagyonhozadék)		Szociális jövedelem (nyugdíj, szociális ellátás stb.)	
	Mrd. DM	%	Mrd. DM	%	Mrd. DM	%
1991	900	46,5	563	29,1	473	24,4
1997	981	39,9	834	33,9	643	26,2
Növekedés 1997:1991 (becslés)	+ 9 % ¹⁾		+48 % ¹⁾		+36 % ¹⁾	

¹⁾ Nominálisan, az inflációs ráta nélkül.

A magánháztartások rendelkezésére álló jövedelem 1991-ben 1892, 1996-ban 2335 milliárd DM volt. Kelet-Németországban a magánháztartások rendelkezésére álló jövedelem szintje az össznémet átlagon belül a nyugat-németországi magánháztartásokénak mintegy 72-75%-át tette ki.

A tőkejövedelemből és vagyonhozadékból származó hányad egyre növekszik. A vagyonsjövedelem az elmúlt nyolc évben majdnem megkétszereződött.

A létköltségek árindexe 1997-ben (1991-et 100%-nak véve) Nyugat-Németországban kb. 117% és Kelet-Németországban kb. 140% volt.

14. Állami pénzügyek - adók - államadósságok

Németországra meglehetősen zilált állami pénzügyek, terhes adóspirál és növekvő államadósságok a jellemzőek.

14. táblázat

Az állam pénzügyi fejlődése a nemzetgazdasági összesítő elszámolásokban (kerekítve) milliárd DM-ben

Tétel	1970	1988	1990	1991	1993	1996	1998 (becslés)
Bevétel	267	946	1068	1300 ¹⁾	1488	1647	1800
Ebből: Adó	154	513	573	653	773	821	
Járadék	91	367	410	450	596	704	
Kiadás	270	991	1118	1395	1600	1771	
Ebből:							
Állami felhasználás	230	412	444	557	635	703	
Kamat	7	60	63	77	104	131	
Bruttó beruházás	35	49	56	75	87	77	
Fizetési mérleg, egyenleg	-3	-45	-50	-95	-112	-124	
Egyenleg a GDP%-ában		-2,2%	-2,0%	-3,3%	-3,5%	-3,5%	

A német állam kiadásai 28 év alatt hozzávetőlegesen meghatszorozódtak. Egyre szorosabbra húzták az adóprést, növelték a szociális járulékokat. Az állami kvóta jelenleg 50 %. Ez azt jelenti, hogy az állam magára fordítja a GDP felét (az Egyesült Államokban csupán a 33%-át). Az állam nevű mamutvállalat minden lében kanál. Az állam a legnagyobb árfelhajtó, állandóan növeli polgárainak terheit. Az árspirált gyorsabban forgatja, mint a gazdaságot. Az állam salak-mentesítése, „karcsúsítása” fantomképpé változott. Adóreformról beszél, de 1998-ban is tovább növeli az adót.

Egyre több közvetett adót vetnek ki, az állam egyre több adót présel ki a népből. Az adóspirál csak forog, forog.

A német állam 38 évvel ezelőtt a munkajövedelmek 16,4%-át kasszírta be, az állam kijött 65 milliárd DM bevételből, amely 1960 és 1998 között majdnem megháromszorozódott. Ma már a bruttó jövedelem 35%-át leszívják. A német állampolgár az első félévben az államnak (szövetségnek, tartománynak, községnek, valamint a társadalombiztosításnak) kell hogy dolgozzon, mielőtt magára és a családjára gondolhatna. A járulékteher nyomasztó.

Jelenleg minden 100 DM közvetlen fizetésre több, mint 80 DM pótköltség esik. 1996-ban az óránkénti munkaköltség Nyugat-Németországban 47,3 DM, Kelet-Németországban 32,6 DM volt (összehasonlításképpen: Japánban 32,6 DM, az Egyesült Államokban 26,6 DM, Ausztriában 38,2 DM, Portugáliában 9,8 DM, a reformországokban 3-6 DM).

Németországban az egyik legnyomasztóbb gond a fokozódó államadósság a privát tőkepiacon. Ez azonban meglehetősen gondmentesen képes a növekvő államadósságot finanszírozni, ezért viszont évente magas kamatokat bekasszírozni (v. ö. a 14. táblázatot): jelenleg több, mint 130 milliárd márkát az általános adóforrásokból. Az éves kamat hamarosan 200 milliárd márkára fog rúgni, mert az államadósság leépítésére gondolni sem lehet. Míg az államadósság 1951-ben még csak

alig 21 milliárd DM (a GDP 23,0%-a) volt, 1981-ben 546 milliárd DM-et tett ki (a GDP 33,5%-át) és ma, az 1998-as évben keréken 2300 milliárd DM-re rúg (ami a GDP 61%-a). A híres svájci „Prognos” Intézet úgy számol, hogy mielőtt a DM-et az Euro fogja felváltani, Németország államadóssága több, mint 3 billió DM lesz. Ez Németországban a kormányt látszólag viszonylag kevésbé nyugtalanítja, mert ezt az adósságot finanszírozni tudja a privat tőkepiac, és mert az állam adó- és járulékhatóság volta folytán a kamatteher is újra-finanszírozható nagyobb adókkal (speciálisan forgalmi, többletérték- és ásványolajadóval).

Minden területi testület (szövetség, tartomány, község) és a társadalombiztosítás-hordozók benne ülnek az „adósság-bilincsbén”. Némelyik szövetségi tartomány fűlig eladósodott (pl. Hamburg lakosonként 16 400, Bréma 25 000, Berlin 14 000 DM-mel). Egyedűl Bajorországban tapasztalható 4 500 DM-es ésszerű küszöbérték. (Az új szövetségi tartományok a maguk lakosonkénti 7-9 ezer DM-es adósságával a 16 szövetségi tartomány középmezőnyében vannak.)

A lakosság, a magánháztartások szintén az adósságbilincsbén ülnek a privat tőkepiac iránti 2 billió DM-es adósságukkal (építkezési hitelek, fogyasztási hitelek).

15.Szociális költségvetés - szociális juttatások

A jelen dolgozat befejezéseként pillantsunk be a „Németország ma” prizmájába. Ez a „szociális költségvetés” és a Németország mint „szociális jóléti állam” volumene és struktúrája. Nyugat-Németország - amely azzal büszkélkedik, hogy a világ legjobb szociális állama, és Németország történelmében az NDK-ban reálisan létezett szocializmus-sal való rendszer konkurálással (amely irdatlan ráfordításokat igényelt a szociális politikájában) a termelékenység színvonalán mérve is túlterhelte magát - 1946-tól az 1989. évi rendszerváltásig olyan „szociális biztonsági rendszert” épített ki, amely már 1990 előtt azzal járt, hogy minden harmadik megdolgozott és kigazdálkodott DM-et „szociális

célokra” fordítottak (v. ö. a 16. táblázatot). A hajdani NDK-ban is a reáljövedelem legalább egyharmadát - közvetlen és közvetett „szociális juttatásokkal” (az áruk ártámogatása nélkül) - az állam, az üzemek, a társadalmi szervezetek, a népjóléti szervek stb. finanszírozták.

15. táblázat

**Járulékterhek (adó és TB-járulék) - a munkavállalók
átlagos megterhelése közvetlen és közvetett adókkal
és TB-járulékokkal, %-ban**

1982	1989	1990	1994	1997
39 %	42 %	40 %	45 %	kereken 50 %

A német egységbe mindkét német részállam a két német országrész lakosainak igen magas szociális színvonalával lépett be. Az NDK többet investált a „szociálpolitikába”, mint amennyit termelékenységi szintje alapján megengedhetett volna magának. Mindkét német részállam kölcsönös rendszerversenyben állt egymással „szociális” téren - sokkal inkább, mint gazdasági vonalon - mindkettejük polgárainak szemében. Kölcsönösen „feltornázták” magukat. Mind Kelet-, mind Nyugat-Németországban mindig is igen magasak voltak az emberek szociális igényei!

Így teljesen elképzelhetetlen volt, hogy a német újraegyesülés a gazdaságilag el nem viselhető „szociális költségvetés” megkurtításával kezdődhetett volna. A „németek évében” megígérték: „Senkinek sem fog rosszabbul mennie, de legtöbbször jobban”. Ezzel a szociális költségek robbanását nem-formálisan állami célkitűzéssé deklarálták, amihez ráadásul sok millió „német származású”, sok külföldi és menekült kért - és kapott is - bebocsáttatást a „német szociális jóléti államba”.

Szociális költségvetés - szociális juttatások

Év	Német Szövetségi Köztársaság		Német Demokratikus Köztársaság	
	Mrd. DM	A GDP %-a	Mrd. DM	A reáljövedelem %-a
1965	110	24,0 %	20	22,4 %
1970	180	26,6 %	30	26,2 %
1980	480	32,6 %	60	29,8 %
1990	737	29,2 %	kb. 95	33,5 %
Az egységes Németország			Ebből a csatlakozott terület	
1995	1 179	34,1 %	kb. 180	kb. 45 %

A német szociális állam nem finanszírozható többé. Teljesen túlterhelte magát. Ma már minden egyes magánháztartásra évente közel 32000 DM szociális költség esik, a GDP minden harmadik DM-je; ezen belül 44% nyugdíjra és nyugellátásra, 27% betegsegélyezésre és ápolásra, 11% házasságra, családra, ifjúságra és családi pótlékra, 11% munkanélküli segélyre stb., valamint 7% adókedvezményekre és jövedelem kiegészítésre.

16.Zárszó

A mai Németország vegyes képet mutat. Mint gazdasági világhatalom erős, nagyon erős. Humán területen (= humán index) azonban már gyengébb. Komoly gondokkal küzd az országon belül (ügymint: az állam eladósodása, krónikus állami deficit, tömeges munkanélküliség, a legmagasabb állami kvóta, terhes

adók és járulékok, üres szociális pénztárak, a szuper gazdagok - gazdagok - szegények - legszegényebbek polarizálódása a lakosság egyharmadának viszonylagos elnyomorodásával, demokráciai hiányosságok, a középosztályra és az iparosokra leselkedő veszélyek, csúcsertékek az erőszakos cselekedetek és a büntettek terén, az idegenek és a „multikultúra” egyre növekvő aránya, az iszlám fundamentalizmus és a nemzetközi terrorizmus veszélyei Németországban, az értékek csökkenése és az erkölcsök romlása az önzés és az emberek közötti elidegenedés fokozódásával karöltve stb.).

Ezekkel a terhekkel a politikai osztály hatalmas reformtorlaszt produkált. A „reformtorlaszt” választották Németországban 1997-ben „az év szavává”. Minden esély megvan arra, hogy 1998-ban is az marad.

A ma Németországának e portréja alatt állnak az 1998. évi választások. Olyan választási küzdelmek várhatók, amilyenek még sohasem léteztek Németországban. Az eredmény nyitott. Nyitott kérdés, vajon a CDU/CSU és az FDP eddigi koalíciója újra kormányra kerül-e, vagy pedig a szociáldemokraták veszik-e át a hatalmat a '90 Szövetség / Zöldek pártjával karöltve. A Demokratikus Szocializmus Pártjának (PDS) minden esélye megvan rá, hogy az új német szövetségi tartományokban legalább a harmadik legerősebb politikai erővé váljon, mert a befejezetlen német belső egység miatti bosszankodás igen nagy méreteket öltött.

Az a kérdés, hogy milyen reformok (amelyek ezt a nevet megérdemlik) fognak bekövetkezni, csak a szövetségi parlamenti választások után - tehát 1998 végén, 1999 elején - fog eldőlni. Csupán annyi biztos: az Euro és az EU jön, a NATO kelet felé terjeszkedik - először Lengyelországba, Csehországba és Magyarországra. Ez Németországnak kb. 2 milliárd DM-jébe fog kerülni.

Kovács Géza:

Strukturált Európa mint jövőmodell - kétpólusú magyar stratégia

Európa jövőbeni struktúrájának alakulását a globális fejlődési folyamatok és Európa önfejlődési folyamatai együttesen alakítják. A két fejlődési folyamat egymással is szorosan összefügg. A globális fejlődési folyamatok hatása feltehetően erősebb, mint a belső önfejlődési folyamatoké. Ugyanez vonatkozik természetesen kellő adaptációval Magyarországra is. Mindenképpen óvakodni kell attól mindkét vonatkozásban, hogy az önfejlődési folyamatok lehetőségeit lebecsüljük. Főleg politikusi és általában döntéshozói körökben erős hajlandóság van mozgásterünk leszűkülésének, kényszerpályán való mozgásunknak eltúlzására. Hosszasabban lehetne érvelni amellett, hogy az átmeneti időszakok mindig nagyobb mozgásteret biztosítanak, mint amikor a fejlődés már kialakult pályán halad.

Korunk jellemző vonása, a globális méretű tartós átmenetiség. Ez az átmenetiség egyaránt kiterjed ökológiai, tudományos-műszaki, gazdasági, társadalmi, tudati, politikai, katonapolitikai és szervezeti fejlődési folyamatokra is. Minthogy az említett folyamatok logisztikus görbékkel leírható mozgása nagyon változatos időtartamokat foglal magában, a szóba jöhető ciklusok is változatosak. E fejlődési folyamatok jellemzője, hogy a tartós átmenetiségben különböző időtartamú trendek és hirtelen változások, szilárd fejlődési folyamatok és kaotikus állapotok élnek együtt. Ezek eltérő problémakezelést igényelnek és integratív problémakezelésük új- kihívásokat is jelent.

A globális tartós átmenetiség lefolyása térségspecifikusan valósul meg. E térségspecifikusság talaján változatos az említett tényezők lefolyásának intenzitása, fejlődési szakasza, következésképpen együttes kombinációik is változatos képet mutatnak térségenként.

Az átmenetiséget generáló globális fejlődési folyamatok közül minde-
nekelőtt az ökológiákat kell kiemelni. Nézetem szerint ezek között első
helyre a növényekben megkötött nettó primer energiamennyiség állatvi-
lág és emberiség közötti felhasználási arányok drasztikus megváltozása
okoz nagy kihívást. A Stanfordi Egyetem biológusainak számítása szer-
int e nettó primer energiamennyiség 40%-át ma az emberiség, 60%-át
az állatvilág fogyasztja el. Amennyiben a jelenlegi trendek tovább élnek,
úgy 2030-ban 80%-át az emberiség fogyasztaná el és 20%-a maradna
az állatvilágnak. Ez ökológiai katasztrófát eredményezne./2/ E kaotikus
folyamat térségspecifikus megjelenítése rendkívül lényeges és nem áll
eléggé sem a tudomány művelőinek, sem a politikusok érdeklődésének a
homlokterében.

Az átmenetiség globális ökológiai folyamatainak második csoportját
a klímaváltozások és az ózonpajzs ritkulása képezi. Ez már inkább áll
az érdeklődés előterében, jóllehet szintáttörésnek minősíthető döntések,
megoldások eddig még nem születtek. E folyamat velejárója az
elsivatagosodás és az ivóvízhiány terjedése, növénytársulások térbeni
áthelyeződése. Mindezek lefolyásának mértéke és ritmusa térségi ka-
tasztrófákat, újszer- népeségvándorlási folyamatokat vonhat maga
után. 1983-ban a Római Klub budapesti konferenciáján hangzott el,
hogy az ezredforduló körül az USA esetleg gabonaimportórré válhat./3/
Egy általam meghirdetett, Környezeti rendszerek c. tantárgy meghívott
meteorológus előadója azt fejtegette, hogy a hazánk növénytakarója úgy
alakulhat, hogy az Törökországéhoz lesz hasonló. 1997. szeptember 30-
án hangzott el a Rómában megrendezett ENSZ-konferencián, amely a
környezeti válsággal foglalkozott, hogy a szárazföld mintegy 70%-a és
a Föld lakóinak 1/6-a van kitéve az elsivatagosodási és az édesvizek
elapadása veszélyének. Itt hangzott el az is, hogy Magyarország e te-
kintetben a 10 legérintettebb országok egyike./4/ Nézetem szerint a
klímaváltozás konzekvenciáit globális méretekben kellene a stratégiai
tervezés tárgyává tenni és a már többször felmerült -szenvédélyes vitá-
kat és mozgalmakat kiváltó- világkormány létrehozását ilyen szempont-
ból lehetne megoldani./5/ Már ennek előtte is indokolt lenne az alapvető

fontosságú édesvizeket (folyókat, tavakat, karsztvizeket), valamint az erdőket (mindenekelőtt az esőerdőket, továbbá Szibéria, Kanada nagy erdőállományát) a világörökség részének tekinteni és egy globális stratégiai tervezés tárgyává tenni. A várható magyar viszonyokra tekintettel -minthogy felszíni vizeink 95-97%-a külföldi eredetű- kezdeményeznünk kellene a Kárpátia Vízügyi Stratégia nemzetközi összefogáson alapuló kidolgozását. A Bős-Nagymaros-i Vízlépcső körül sajnálatos viták és más korábbi, számunkra nemkívánatos események ma nem nagyon kedveznek egy ilyen fajta terv részünkről való kezdeményezésének. Azt javaslom, hogy az MTA illetékes osztályai és az OMFB szakértői közösen dolgozzák ki e stratégiai tervezés munkálatainak lehetséges programját, hogy kellően felkészültek lehessünk egy ilyen terv előterjesztésére a szomszéd országok és az európai szervek felé, ha ennek feltételei megteremtődnek.

Csak részben ökológiai, ám azt meghaladó globális probléma a világ nyersanyag- és energiaforrásainak aránytalan felhasználása a világ különböző térségeiben. Ma a világ nyersanyag- és energiaforrásainak mintegy 75-80%-át a világ fejlett térségeinek lakossága fogyasztja vagy pazarolja el, miközben a világnépesség 75-80%-ának ezen erőforrások 20-25%-a jut. Ez hosszú távon egészen biztos, hogy nem tartható, függetlenül attól, hogy India népességéből a felső- és középosztálynak számító 80-100 millió fő pl. ugyancsak már a pazarló fogyasztói társadalom értékrendje szerint él. Távolatilag megkerülhetetlen lesz a fejlett tőkés országok pazarló fogyasztási szintjének a csökkentése. Ezért a demográfiai robbanás és a pazarló túlfogyasztás megszüntetése nem alternatíva kérdése, hanem együttesen megoldandó feladat. Mindezt figyelembe véve Magyarország jövőbeni társadalmi modelljét egy környezetbarát, posztindusztriális, poszt szocialista társadalmi modellként képzelem el, amely a fejlett tőkés országokénál alacsonyabb GDP/fő színvonalon biztosítja a modernizációt és a szociális biztonságot összekapcsolóan.

A modernizáció elsősorban a jövő tipikus termelőerőinek (mikroelektronika, biotechnológia) fejlesztését és felhasználását igényli. A szociális biztonság pedig stratégiai szempontból a lakossági alapszükségletek kielégítésének azt a fokát tételezi fel, amely biztosítja a különböző közösségekhez tartozó egyén harmonikus személyiségjegyekkel való fejlődését. Középtávon pedig a lakosság hátrányos helyzetű rétegei esetében is az alapszükségletek (lakás, táplálkozás, ruházkodás, egészség, képzettség, egészséges környezet és az emberi szabadságjogok) olyan kielégítését, amely megakadályozza a társadalom humánbiológiai vagyonának, szellemi potenciáljának és a társadalom tagjai fizikai és pszichikai állóképességének további romlását, ennek megfelelő minimum szintre hozását. A mikro-elektronika nagy történelmi kihívása, hogy a globalizálódott információs rendszerek talaján meg tudja-e valósítani a világ különböző részei közötti képzettségi színvonalbeli különbségek radikális mérséklését, javítva ezzel a különböző térségek közötti esélyegyenlőséget és meg tudja-e őrizni a kulturális és értékrendbeli változatlanságot.

A jövő második tipikus termelőereje a biotechnológia. Már most szeretném előrebocsátani: nem hiszem, hogy célszerű lenne a biotechnológiai kutatások bármely fontos területéről lemondani, ideértve az emberi klónozást is. Ez ugyanis -alapkutatásról lévén szó- az ismeret- és készségfejlesztésről, a későbbi szélesebb körű alkalmazott kutatásokról való lemondást eredményezné. Ebből még nem következne, hogy más országok is lemondanának róla és ezek kutatásai nem ellenőrizhetők olyan formában, mint az atomrobbantások.

A biotechnológia fejlesztése egyaránt fontos a mezőgazdaság és az egészségügy szempontjából. A jövő bio-mezőgazdasága posztindusztriális mezőgazdaság lesz, nem pedig preindusztriális. Ez elsődlegesen a hagyományos ipari mezőgazdaság meghaladását jelenti. A posztindusztriális mezőgazdaságra való átmenet egy sajátos integrált mezőgazdaság lesz. Ebben egyaránt jelen lesznek preindusztriális, indusztriális és posztindusztriális elemek. A tartós átmenetiséget változa-

tos formában az integrált modell képviseli. Az egészségügy területén ez a kibontakozás nagyobb arányokban tolódik át valószínűleg a XXI.századra.

A fenti globális fejlődési folyamatok felerősítik -ahogy azt már napjainkban is tapasztaljuk- a természeti és művi katasztrófákat és potenciálisan megteremtik a bio-katasztrófák fokozott veszélyének a megjelenését is. Erre is fel kell készülni hazánkban -elsősorban, bár nem kizárólag- a polgári védelem fejlesztésével

A globális fejlődési folyamatok további 3 fontos elemét képezik - A.Toffler szavaival élve-/6/ a színrelépő globális gladiátorok. Ezek a globális vállalatok, globalizálódó egyházak és az illegális kábítószerkereskedelem. Toffler jobbnak tartja a globális vállalat megjelölést, mint a multinacionálist, hangsúlyozva, hogy ezek mögül már teljesen eltűnt a nemzeti háttér. E vállalatok birtokolják a tőkét, a technológiát a világ különböző térségeiben, annak megfelelően, hogy hol dolgoztathatnak képzett és egyben olcsó munkaerővel. Ezek hozzájárulhatnak azoknak az országoknak a fejlődéséhez, modernizálásához, ahová települnek, de létrehozhatnak egyfajta instabilitást is, mert tovább települnek, ha a feltételeik az említett vonatkozásokban más országokban kedvezőbbek lesznek.

A globális vállalatok tevékenységével párhuzamosan -és nemcsak e vállalatok hatására- a világ számos térségében, így Kelet-Közép-Európában, hazánkban is, kialakul egy leszakadó párhuzamos második gazdaság. Ez zömében kis- és középüzemekből áll, olyanokból amelyek nem jutottak bedolgozói szerepkörhöz. E gazdaságokkal megkülönböztetetten többe kell foglalkozni növekedésélnkítés, foglalkoztatási és kifejezetten szociális szempontból is. Kínálkozó lehetőség lenne e tekintetben végiggondolni Németh László A minőség forradalma című könyvében leírt elképzelést. Ugyanakkor -minthogy e szektor nincs a globális vállalatok kezében- lehetőségként jelentkezik a volt KGST-országok között egy sajátos kooperációsstratégia kialakítása is, anélkül, hogy ezt

a stratégiát erre korlátoznánk. Emellett ki kellene dolgozni annak a mechanizmusát is, hogy a leszakadó gazdaság fejlesztése az egyes országok, így hazánk piacain is versenyképes legyen és a hazai fogyasztásban részaránya növekedjen.

A vallások globalizálódásával kapcsolatban A.Toffler egyrészt Khomeini Ajatollah példáját hozza, aki a Sátáni versek szerzője ellen globális méretű üldözést hirdetett, továbbá a római katolikus egyházat, amelynek pápája világméretű diplomáciába kezdett. Jóllehet Magyarországon is megnőtt a különböző európai és nem európai eredetű vallások jelenléte és felerősödtek korábban meglévő és új vallási áramlatok is, nem nehéz belátni, hogy a római katolikus egyháznak kiemelkedő szerepe van nálunk. A római katolikus egyház a rendszerváltás kapcsán nagy történelmi alternatíva elé került. A szolgáló egyház, vagy a két világháború közötti vonásokat is magán viselő hatalmi egyház szerepkörét vállalja-e fel. Egyébként valószínű, hogy nagy lehetőséget hagyott ki kormányfőnk a pápával való tárgyaláson, amikor nem szorgalmazta, hogy a római katolikus egyház bankja is járuljon hozzá a magyar egyházi vagyontörvény fejlesztéséhez.

A kábítószerrel kapcsolatban Toffler (idézve James Millst) hangsúlyozza, hogy a földalatti birodalom több hatalommal, pénzzel, tekintéllyel rendelkezik, mint több ország. Zászlaja nem lobog az ENSZ teraszán, de nagyobb hadserege, rátermettebb hírszerző szolgálata és befolyásos diplomáciája van, mint sok más országnak. Óvakodni kell attól, hogy e globális szervezet elleni fellépésben akár az EU-ba való bekerülésünk után is túlméretezett szerepet vállaljunk. A globális szervezetek ellen globális erőforrások, szakmai apparátusok felhasználásával kell védekezni.

Rátérve a szorosabb értelemben vett európai kérdésekre, Európa határai minden égtáj irányába egyértelműen meghúzhatók. Mégis figyelemre méltó, hogy a keleti határ Oroszországon belül az Uralnál helyezkedik el, a délkeleti határ pedig Törökországon belül. Ezen országok

tehát eurázsiai országok. Ma még nyitvalévő kérdés, hogy mennyire osszák meg figyelmüket Európa és Ázsia között, vagy mennyire vállalnak fel eurázsiai szerepkört és ehhez kapcsolódó funkciókat.

Európa természetesen a múltban is strukturált volt, a jelenben is az és a jövőben is az lesz. Megítélés kérdése, hogy ezt mennyire tartjuk előnyösnek. Az evolúciós közgazdasági irányzat képviselői egyebek között azt hangoztatják, hogy az evolúció kibontakozásához mindig szükség van változatos formákra. Így csökkenthető annak a veszélye, hogy az eddigi optimum elérése evolúciós zsákutcához vezessen.

Európát illetően változatos térségekben lehet gondolkodni: természet-földrajzi, éghajlati, népességi, gazdasági, kulturális, politikai, katonai szempontok figyelembe vételével. Az integrációs és dezintegrációs folyamatoknak ugyanúgy térségformáló története van, mint mondjuk a nyertes és a vesztes pozíciók erőviszonyai alapján meghúzott határoknak. Messze vinne bennünket e kérdés részletesebb boncolgatása. Egy-két újabb fejleményre szeretnék kitérni.

Az 1980-as évekig a világot általában is és katonai szempontból különösen kútpólusú világnak tekintették; a kapitalizmus és a kommunizmus szembenállása alapján. A szocialista rendszer összeomlásával a mai vélekedések szerint a világ katonai szempontból, legalábbis átmenetileg inkább egypólusúvá vált, bár nézetem szerint ez is megszorításokkal igaz. Ugyanakkor gazdasági szempontból az Egyesült Államok, Európa és Japán képez 3 pólust, amihez felzárkózik még fokozottabban a XXI. században az USA-t illetően Dél-Amerika és természetesen Japánt illetően Kína, a Szovjet Távol-Kelet és Kelet-Ázsia általában válik integratív egységgé. Európa esetében hátrányosabb az Afrikával való kapcsolat-elmélyítés az előzőekhez képest és tovább növelheti Európa hátrányát. Európán belül szakértői vélemények szerint az európai méretű unióvá válás várhatóan 2020 körül fejeződik be./7/

Az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején nemcsak a kelet-európai szocialista rendszer omlott össze, hanem valójában Trianon is.

Szétesett Jugoszlávia és Csehszlovákia is. Ugyanakkor megőrizte egységét Románia. Ez utóbbiban mindenekelőtt szerepe volt annak, hogy Kelet-Közép-Európa és a Balkán együttes térségében vitathatatlanul a román külpolitika volt a legsikeresebb. Ez folyamatosan érvényesült és érvényesül napjainkban is. Emellett a román külpolitika folyamatos és napjainkig tartó szilárd támogatást kapott Franciaországtól. A politika-csináló nagyhatalmak ismételen kihagyták azokat a lehetőségeket, amelyek e változások kapcsán felmerültek. úgy tűnik, hogy e korrekciók végleg lekerültek a napirendről. A formálódó jövő Európa struktúrájának a meglévő határok tiszteletben tartásán kell alapulnia azzal, hogy a határok szerepe az integrációs folyamat felerősödése révén csökken. A mostani kormányzati szint- döntések egy része átkerül az EU-ba, más része a különböző régiókba, amelyeknek határai átnyúlhatnak a mai országhatárokon is.

Érdekes dezintegrációs törekvések jelentek meg Olaszországban és valósulnak meg Nagy-Britanniában. Olaszországban elszakadási törekvések vannak a fejlettebb észak egyes mozgalmi részéről. Függetlenül attól, hogy egy tényleges szétszakadásnak kicsi a valószínűsége, két következtetés adódik. Az egyik az országrészek közötti fejlettségbeni különbségek nem rendszerspecifikusak. Itt más jellegű, mélyebb összefüggésekről van szó. Nagy-Britanniában, Jugoszláviában, más országokban is megfigyelhetők ilyen különbségek, ideértve hazánkat is. A másik, ha szétszakadna Olaszország, a kevésbé fejlett Dél-Olaszország attól még az EU-ban maradhatna, jóllehet a nála fejlettebb számos kívülálló ország nem eléggé komfort a bekerülésre.

Nagy-Britannia esetében Anglia, Skócia és Wales önállósága nőtt meg az újabb események hatására.

Történelmi és térségi analógiákban gondolkodva nézetem szerint Nagy-Britanniához hasonló fejlődési folyamat lefolyása lenne a megoldás Románia esetében is. A mostani túlcentralizált Románia decentralizációja Havasalföld, Moldova, Erdély -történelmileg is gyakran külön

létező- önállóságának jelentős növelésével lenne valójában eurókomform. Jóllehet e kérdésben fontosabb a kormányunk és az Erdélyben élő magyarok vélekedése, égy vélem, hogy ez ma több szempontból előnyösebb megoldás lenne, mint egy szűkebb területre korlátozódó erdélyi magyar autonóm terület kialakítása. Így Románia Németországhoz, Svájchoz hasonló szövetségi állammá alakulhatna át. Ehhez persze jelentős és határozott, főleg francia támogatás is kellene. Ez azonban sajnos kétes. Franciaországhoz mindig is egyoldalú szerelem kötött bennünket. Mibennünk mindig mély érzelem élt a franciák és a francia történelem iránt, miközben a Rákóczi-szabadságharcot, az 1848-as forradalmat gyakorlatilag cserben hagyták és Trianont elsődlegesen ők hozták tető alá. Mi támogattuk a háború alatt idekerült francia menekült katonákat. Ahogy Habsburg Ottó írja egyik cikkében,^{8/} hogy E. Balladur francia külügyminiszter még a volt Jugoszlávia integrálásával kapcsolatos elképzelést hirdetett meg, holott ez kilátástalan vállalkozás.

Ugyancsak a háborúk utáni határátzabások eredményeként jöttek létre olyan térségek, mint Kárpát-Ukrajna, a német-lengyel és a lengyel-orosz határok nyugatra tolásával kialakult sávok, a Szudéta-vidék, Burgerland, az Olaszországban lévő Dél-Tirol, vagy a Kis-Jugoszláviában lévő Bácska. Az átalakulások keretében formálódó régiók szerepkörének növelése révén ezek a térségek fontos összekötő kapocs szerepét tölthetnék be.

Karakterisztikus térségnek tűnik Európán belül a Balkán, ismétlődő feszültségeivel és nagyon változatos kultúrájú, vallású, fejlettségű országösszetételével. Nem tekinthető véletlen jelenségnek, hogy Tudjman elnök olyan határozottan leszögezte és a horvát politikában ezt érvényesíti is, hogy Horvátország nem a Balkánhoz, hanem Közép-Európához tartozik. Nekünk is óvakodni kell attól, hogy esetleges szerepvállalásokkal a Balkánhoz soroljanak bennünket és természetesen attól is, hogy NATO-tagságunk talaján a Balkán vagy esetleg más Kis-Antant országban a szociális és építési feladatokon túlmenően más ka-

tonai szerepkört vállaljunk. Ezt annál is inkább hangsúlyozom, mert a latin és német térségek között vannak különbségek, s talán burkolt rivalizálás is van. Emellett úgy tűnik, hogy az albán menekültáradat nagy traumát okozott Olaszországban. Talán olasz-latin érdek is, hogy mi a NATO Déli Parancsnokságához tartozunk.

Sajátos témakörként fogalmazódott meg a struktúrát is érintve a szomszéd országokban élő magyarok önálló vagy lakosságcserével összekötött Magyarországra telepítésének a javaslata. A kép teljességéhez hozzátartozik, hogy ezt első alkalommal magyar demográfusok vetették fel /9/ és csak ettől valamivel később hozta szóba Meciar a magyar miniszterelnökkel való beszélgetéskor /10/ és reagált rá /11/ néhány nap múlva Funar, Kolozsvár polgármestere. Nem tekinthető véletlen jelenségnek, hogy ezzel a szomszéd országokban élő magyarok nem értettek egyet. Valójában nem jelentene megoldást egyébként amiatt sem, hogy hazánkban a romló népesedési viszonyok, a humánbiológiai vagyton tönkremenetele kapcsán hátrányos helyzetbe kerülnének az idetelepülők. Javaslom ugyanakkor, hogy ismételten el kellene végezni Magyarország eltartó képességének a vizsgálatát, hogy ezzel is többoldalúvá tegyük a demográfiai folyamatokkal kapcsolatos stratégia kidolgozását.

Az előzőekben említettekhez hasonlóan a kelet-közép-európai népmozgalmi jelenségbe illeszthető egyes szomszéd országok cigány lakóinak külföldre települő törekvése. Nagy gond származna abból, ha a fejlett tőkés országok elutasító döntései hatására e vándorlási törekvések Magyarországra irányulnának. Figyelembe véve országunk teherbíró képességét, már nem bír el újabb menekültáradatot, hiszen a volt jugoszláv térségből menekültek kapcsán is jelentős terhet vállalt és vállal napjainkban is.

A hazai -létszámában növekvő cigány- népesség szociális és műveltségi problémái is megoldást igényelnek. Itt számolni kell azzal is, hogy amennyiben sikerül javítani a cigányság szociális helyzetén iskolázottsági szintjének jelentős és tömeges emelésével, a cigányság -vezetői egy

részének sugallatára is- a nemzetté válás megkésetttségének talaján az elé az alternatíva elé kerül e réteg, hogy vagy beépül szervesen magyar-ként a magyar társadalomba, magyar anyanyelvet beszélve, de megőrizve érzelmi, együttléti kapcsolatait népességének különböző létszámú csoportjaival és közösségeivel, vagy pedig a nemzetiséggé válás útját választja, saját nyelvét beszélve. Ez utóbbi esetben, kiváltképp az ország egyes térségeiben vagy településeiben a cigányság nyelve a második, esetleg az első hivatalos nyelvvé válhat. Ez utóbbi alternatíva többféle feszültséggel járna és e feszültségek megelőzésének, kezelésének forgatókönyveit célszerű lenne már most kidolgozni.

Záró következtetés

Európa részben globális, részben önfejlődésen alapuló tartós átmenetiségében is megőrzi változatos struktúráját, amelyben korábbi és új strukturális elemek együtt jelennek meg. Egy ilyen változatos terű, struktúrájú Európában nem célszerű a továbbfejlesztést illetően a homogenizálásra való törekvés útját választani. Ezért az EU kiterjedése, európalizálódása keretében meg kell őrizni a változatosságot és ennek tükröződnie kell működési mechanizmusában is. Óvakodni kell attól stratégiai szempontból, hogy a jövő normarendszerébe a mai, nagyjából nyugat-európai fejlett országokra korlátozódó társadalmi-gazdasági normarendszer működési mechanizmusa legyen egyoldalúan érvényben.

Javaslat

Az EU-ba való bekerülésünk az ezredforduló utánra történő áttolódása és számos európai ország tartósan EU-n kívüli maradása Magyarországról kétpólusú stratégia kidolgozását és valóra váltását igényli. Egyik pólusként további erőfeszítéseket kell tenni az ország modernizálásával, racionális társadalmi-gazdasági fejlődést szolgáló döntések meghozatalával, a magyar érdekek következetesebb képviselésével az

EU-ba való bekerülésünk érdekében. Másik pólusként az eddiginél határozottabb és következetesebb erőfeszítéseket kell tennünk a még tovább kívülmaradó európai és más nem európai térségekkel, országokkal való kapcsolat elmélyítésének érdekében. E másik pólusé stratégia keretében felvázolt együttműködési területek kapcsán rugalmasan kell kezelni azt, hogy mely területeken legyünk mi és mely területeken legyenek mások, mindenekelőtt a szomszéd országok a koordinátorok. E stratégia hasznosan járulhat hozzá a határainkon túl lévő magyar népesség helyzetének javításához is. Annak ellenére, hogy Európa közepén, a Duna-völgy közepén, a Kárpát-medence közepén helyezkedünk el, óvakodjunk irányító szerepkörünk vagy éppen modellalkotó képességünk eltúlzásától. A magyar tapasztalatok segítő szándékú átadásának ismételtetése - amely vezető politikusaink nemzetközi tárgyalásain hova-tovább jelszóvá vált- nem szerencsés, mint ahogy nem volt szerencsés modellalkotó képességünk túlhangsúlyozása az 1968-as mechanizmus-reform kapcsán sem.

Javaslom, hogy a Magyar Tudományos Akadémia irányításával (kormány megbízásból folyó), túlzottan EU-centrikus stratégiai tervelő-készítő munkát fejlesszük tovább kétpólusú stratégiai terv tudományos megalapozásának munkálataivá.

Hivatkozások

1. Előadásom anyagának megírásakor hasznosítottam az 1197. és a TOI8OI9.sz. OTKA-kutatások eredményeit is.
2. Lester R.Brown: A világhelyzete1991. Föld Napja Alapítvány, Budapest 1991.
3. /3/ A Római Klub Budapesti Konferenciája. élelem hatmilliárd ember számára. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest 1985.
4. Forró nyarak, olvadó jégpáncél
Népszabadság 1997. október 1.
5. Pat Robertson: Az új Világrend teljesen megváltoztatja az életedet.
Kiadja a HIT GYÜLEKEZETE, Budapest 1993.
6. A.Toffler: A hatalomváltás. Európa Könyvkiadó 1993.
7. Hamish McRea: A világ 2020-ban. Versenyben a hatalomért, kultúráért, jólétért. Megújuló világképek.
Adu Point, Budapest 1996.
8. Dr.Habsburg Ottó: A Balkán határai
Magyar Hírlap 1997. augusztus 30.
9. A bátorított migráció a népességfogyás ellenszer
Magyar Hírlap 1997. augusztus 7.
10. Bírálólatok keresztüzében a Meciar javaslat.
Népszabadság 1997. szeptember 9.
11. Meciar új magyarázata a lakosságcserére.
Népszabadság 1997. szeptember 13.
12. Funar a Tiszán-túlra telepítené a magyarokat.
Népszabadság 1997. szeptember 13.

Hoós János

Az állam szerepe az Európai Unió országában és az ebből adódó tapasztalatok Magyarország számára¹

A modern gazdaság ú.n. vegyes gazdaság, a piac (piaci mechanizmusok) és az állam egyaránt alapvető szerepet játszik működésében. Ezen jellege megmarad, sőt erősödik a mai világ intenzív globalizációs és integrációs körülményei között is. Miként a Világbank 1991. évi jelentése is megállapítja: "A fejlődés központi kérdése a kölcsönös kapcsolat az állam és a piac között. Ez nem az intervenció szemben a *laissez faire*, a népszerű, de hibás ellenpár, kérdése. A verseny piac az eddig ismert legjobb módja az áruk és szolgáltatások termelése és elosztása hatékony megszervezésének. A belföldi és nemzetközi verseny biztosítja azt az ösztönzést ami felszabadítja a vállalkozásokat és a műszaki, technológiai haladást. A piac azonban nem működhet vákuumban - olyan törvényi és szabályozási kereteket igényel amit csak az állam képes megteremteni. És, sok ellátandó feladat tekintetében, a piac alkalmatlanná válik, vagy kudarcot vall. Ezek az okok azok, amelyek miatt pld az államnak be kell ruházni az infrastruktúra fejlesztésére és lényeges szolgáltatásokat kell nyújtania a szegények számára. Itt a kérdés nem az, hogy állam vagy piac: *mindegyiknek megvan a nagy és pótolhatatlan szerepe.*" (Word Development Report. 1991. The Challenge of Development. Word Development Indicators. Published for WB. Oxford University Press. 1991. p. 1.) E vegyes gazdaság bármelyik szereplőjének az indokolatlanul nagy, illetőleg korlátozott szerepvállalása a gazdasági hatékonyság romlásával jár, nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt, és külön is aláhúzandó az, hogy csökken a po-

¹ Az MTA Jövő kutatási Bizottság által 1997 november 21.-én rendezett konferencián elhangzott előadás anyaga.

zitiv nemzetközi trendek nemzeti keretek közötti érvényesítésének a lehetősége is. Így *Európai Unió (EU) versenyképessége*, vele szemben jelenező pozitív elvárások beteljesülése *nemcsak attól függ miként tudja kihasználni a nagyobb piac és gazdasági tér nyújtotta lehetőségeket, de attól is miként tudja működtetni a piaci mechanizmusok pozitív erőit egyidejűleg a nemzeti és a nemzetek feletti állami funkciók érvényesítésével, miként tudja a piac és az állam „erényeit”, „érdemeit” fokozni, miközben azok kudarcait kiküszöböli, illetve e kudarck negatív hatásait minimalizálja.* Ez az ami napirendre tűzte és egyik elsőrendű politikai és gazdasági kérdéssé tette az Európai Unióban is az állami funkciók reformjának a kérdését. Mindennek fontos üzenetértéke van Magyarország számára is, különösen napjainkban amikor az ország ismételten történelmi jellegű stratégiai változások, döntések előtt áll: hogyan és miként tagolódik be a világ és ezen belül is különösen az európai integrációs folyamatokba.

Ennek a tudatában készült elemzés az állam szerepéről az EU-ban, konkrétan Angliában, Franciaországban, Németországban, Portugáliában és Svédországban, mely országok viszonylag jól reprezentálják magát a közösséget is. Az elemzés alapján következtetések kerültek levonásra Magyarország számára - különösen az unióbeli tagságra való felkészülése és az estleges tagként való szereplése számára. Készült, egy szintetizáló jellegű tanulmány is.

Előadásom ezek következtetését adja csak közre.

1. Magyarország számára adódó főbb tanulságok.

1. Magyarország számára is alapvető követelményként adódik az állam és a piac együttes felhasználása nemzetgazdasága fejlesztése érdekében, és különösen annak az elkerülése, hogy az állam vagy piac hibás alternatíva között válasszon, indokolatlanul egyiknek, vagy a másiknak adjon nagyobb teret a gazdaságban. Ez érvényesítendő Magyarországnak és az EU kapcsolatának az alakításában is.

2. Az EU-hoz való csatlakozás ugyancsak igényli a meghirdetett és megkezdett reformok következetes végrehajtását és ennek nyomán a piac pozitív szerepének a jobb és teljesebb kibontakoztatását. Ezeket, így a privatizációt, a szociális elosztó rendszerek reformját, a deregulációt, a makrogazdasági stabilitást szolgáló gazdaságpolitikát az EU is támogatja.

3. A piac mellett Magyarországon is szükségesek az erős és hatékony állami funkciók, az EU viszonylatában ez elsősorban jelenti

- ↳ a nemzeti érdekek lehetőséghez mért maximális érvényesítését, a *lobbizzási tevékenység* kiépítését, folytatását,
- ↳ *megfelelő állami programok kidolgozását és végrehajtását*, különösen a gazdasági struktúra (beleérve az agrárszektor, az ipart és infrastruktúrát, valamint egyes régiókat) fejlesztésére, az EU csatlakozás programszerű előkészítésére; e programok kidolgozásához és végrehajtásához indokolt külön pénzügyi támogatást kérni,
- ↳ *a gazdaságpolitikának, különösen a fiskális és monetáris politikának alapvetően a gazdasági növekedés érdekei kell szolgálnia* és ennek kell alárendelni a kétségtelenül fontos és nem elhanyagolható egyensúlyi szempontokat,
- ↳ különös figyelem fordítandó a munkaerő képzésére, beleértve az államigazgatásban dolgozók képzettségi színvonalának a növelését, azok felkészítését az EU csatlakozásra;
- ↳ az államirányítás gyakorlati funkciói két területen fontos, hogy hatékonyan érvényesüljenek
- ↳ az EU-val kapcsolatos feladatok végrehajtásának a kormányzati szintű koordinációjában, valamint
- ↳ a szabályozásban, az állami tulajon leépítése, a privatizáció objektíve igényli e szabályozási tevékenység erősítését.

4. Az esetleges EU csatlakozás során Magyarország számára is indokolt bizonyos követelmények teljesítése alól átmenti felmentést kérni és az ezzel járó átmenti preferenciákat megszerezni, különösen vonatkozik ez a mezőgazdaságra,

5. A figyelembeveendő tényezők és körülmények mérlegelése alapján arra lehet következtetni, hogy Magyarország EU csatlakozásának eldöntésénél a politikai szempontok fognak dominálni, mégpedig a nemzetközi vonatkozásúak, amelyekre az országnak minimális a ráhatása, ebből adódóan a felvétel is döntően külső tényezőktől függ.

6. A felvétel esetén is arra lehet számítani, hogy az - legalább is az első időszakban - gyors, mindenki által érzékelhető fejlődést, növekedést nem biztosít és tovább differenciálja az ország jövedelmi és termelési viszonyait a gazdasági versenyképesség és hatékonyság alapján, ez átmenetileg a meglévő társadalmi feszültségek, problémák (munkanélküliség, elégtelen szociális juttatások, depresszió sújtotta régiók problémája) tovább élését, esetenként éleződést is jelenti, azaz az *EU taggá válásnak lesznek vesztesei* is, és a magyar gazdaság adottságaiból következően nem is kevesen; a felvétel a tartós kibontakozás lehetőségét és a minden bizonnyal hosszú időt igénybevevő európai élvonalba történő felzárkózás ugyancsak reális lehetőség teremt meg és stabilabb garanciát nyújthat arra, hogy a társadalmi feszültségeket megfelelő kontrol alatt tartsák, ehhez szükség esetén külső forrásokat, segélyeket juttatva az országnak.

7. Nyilvánvalóan a felvétel jelentősen tovább csökkenti, korlátozza gazdasági téren az ország szuverenitását, főleg a fiskális, monetáris és árfolyam politika terén, ami természetszerűen kihat a szociálpolitikára is, ez azonban objektíve bizonyos felelősség-megoszlást is jelent a nemzeti parlament, kormány és az EU törvényhozói és végrehajtó intézményei között; az,

hogyan e felelősség-megoszlás milyen konkrét előnyöket és hátrányokat fog jelenteni a magyar társadalomnak sokban függ attól, hogy a nemzeti politikai, kormányzati és társadalmi intézmények érdekérvényesítő képessége hogyan alakul; erre való tudatos felkészülés érdemi eredményeket hozhat az ország számára.

8. Nem lehet kizárni azt sem, hogy a belátható jövőben Magyarország nem lesz tagja az EU-nak, vagy csak a mai várokozásokhoz mérten jóval később. Az érvényes politikai döntési mechanizmus mellett (amikor a döntéshozók legfeljebb négy éves, illetőleg ennél is rövidebb ciklusokban tudnak gondolkodni) erre természetesen kormányzati szinten nem lehet felkészülni. Ez egy olyan realitás, amelynek csak elszenvedhető negatív következményei lehetnek; ha a jelen minden döntését a felvétel reményében hozzák, olyan feltételekhez és következményekhez igazodva, amik ténylegesen nem következnek be, akkor e döntések jelentős része ezekhez nem is lesz adekvát, azaz nem hogyan a várt eredményt nem produkálják, de veszteséggel járnak. E tekintetben csak egy tanács adható: *a reális óvatosság, ott ahol lehet a kivárás álláspontjára helyezkedni, főleg semmi "túteljesítés"*. E tekintetben Anglia magatartása jó példa lehet.

Plenter János

Reflexiók az európai integrációról

avagy:

„Mentsd meg Isten a magyarokat az Európai Uniótól !,,

Az 1990 utáni magyar közéletben alig van fogalom, amit jobban elkoptattak volna - és amivel a politikacsinálók jobban visszaéltek volna -, mint az európai integráció.

A kormányzati hatalom tagjai és a pénzügyileg tőlük függő „tudományos elemzők” futószalagon gyártják az európai integrációt magasztaló nyilatkozatokat, az Európai Unióban való esetleges teljes tagság pedig hovatovább a magyar megváltás vallásos magasságaiba emelkedik. Sajnos, a nyomdafesték és a TV képernyője sok mindent kibír.

Eközben a félelmetes méretű - és részben Brüsszelből pénzelt - propagandakampány szembetűnő vonása, hogy ez idáig nem volt - és ha a kormányon múlik, akkor nem is lesz - valódi vita az Európai Unióról, vagy az integrációról általában. Olyan vita, ahol ha nem is patikamérlegen, de legalább a felelősségteljes és lelkiismeretes megfontolás erejéig valahol számba vennék nemcsak az EU-tagság állítólagos előnyeit, hanem annak hátrányait is, mindkettőt nagyon konkrétan. Persze nem néhány apró-cseprő hátrányt, hanem a húsba-vérbe vágó, létérdekeinkkel diagonálisan ellentétes következményeket is.

Itt mindjárt le kell szögezni: bizonyos feltételek mellett az integrációt támogatni lehet. De nem egy akármilyen integrációt ! Kizárólag olyat, ahol teljes mértékben érvényesülnek a magyar lakosság, a magyar dolgozók, a magyar fogyasztók és a magyar tulajdonú vállalatok érdekei is. Sajnos, az eddig Magyarországra erőszakolt integráció egyik követel-

ménynek sem felel meg, sőt az ország általános elszegényedését okozta, óriásira duzzadt munkanélküliséggel párosulva, aminek a terheit a magyar adófizetők viselik. A józan és tárgyilagos közgazdasági megfontolás azt diktálja, hogy ellenezzük az ilyesfajta, népnymorító integrációt. (Jó lenne megvizsgálni Franciaország esetét. Ez az ország ez ideig csak nyert az integráción, mert következetesen elutasított minden olyan integrációs lépést, ami gazdaságilag, pénzügyileg, vagy politikailag akárcsak a legkisebb mértékben is káros lett volna az országnak.).

Az integráció nem érzelmi kérdés, hanem a tények tárgyilagos mérlegelése. Ehhez persze kellene egy olyan magyar gondolkodó csoport is, amely képes önállóan gondolkodni a kormányzati pártpropaganda és a velük együttműködő szalon-ellenzék demagóg szóáradatával szemben. Angliában például van egy ilyen csoport, Németországban most kezd éledezni, Magyarországon nincs.

Magyarországon még túlságosan erősek és mélyek a kommunista diktatúrából visszamaradt szellemi reflexek, (a kormányzat ezt még igyekszik a centralizált pénzpóráz alkalmazásával tudatosan is fenntartani), a közgazdasági gondolkodásban és egyebütt- tisztelet a kivételnek - csak a kormányzati politika kritikátlan dicsőítése a „helyes” tudomány, ami valójában az egész magyar szellemi élet súlyos szegénységi bizonyítványa. Valamilyen oknál fogva más országokkal szemben Magyarország ebben is az élen jár, miként az abortuszokban és az öngyilkosságokban. Még más, volt kommunista országokhoz viszonyítva is (pl. Csehország és Lengyelország).

Minden valódi tudomány fő ismérve, hogy független a kormányzati, vagy bármiféle hatalmi politikából. Ez így volt az elmúlt évszázadokban és évezredekben, és így van ma is, világszerte, vagy divatos szóval élve: globálisan. Ha ez nem így lett volna, akkor nem lett volna például egy Rousseau, akinek írásai - XVI. Lajos keserű szavai szerint - megdöntötték a francia királyságot. De nem lett volna Fábíánus mozgalom Angliában, amiből később kinőtt egy szociálisan elviselhető brit társadalom, de nem lett volna Giordano Brunó sem, (1548 -1600), aki évez-

redes dogmával dacolva és saját életét is feláldozva merte hirdetni saját tudományos hitét és meggyőződését. Egészében véve, a kormányzati politika szolgalelkű ismételtetéséből sohasem jött létre valódi tudás vagy tudományos alkotás. Ki emlékszik ma már a bukott kommunista rezsim által kitüntetésekkel elismert „tudományos” alkotások egész sorára ?

Mi volt a felvilágosodás korának jelszava ? - „Gondolkodom, tehát vagyok.”

Persze, az önálló gondolkodás nem mindég népszerű, főleg nem a hatalom szemében, hiszen a legtöbb esetben jól kimutatható anyagi érdekeltségekkel ellenkezik.

Mégis, önálló gondolkodása szükség van, - ezt kívánja a magyar társadalom, és minden életképes társadalom - szellemi és fizikai fennmaradásának az érdeke. , ha nem akarunk Európa szemétdombja, a cselédek és lakájok országa lenni.

A szebb magyar jövő azt igényelné, hogy Magyarország ügye végre valahára - valamikor magyar kezekbe kerüljön, és ne Brüsszel vagy Párizs döntse el a magyar élet ügyeit. Ehhez először is önálló magyar gondolkodásra van szükség, - bátor és messze előre tekintő, s egyben a nyugati világ gonosz manipulációit jól ismerő gondolkodásra. Ma még ez a legnagyobb szellemi hiánycikk Magyarországon, az Európai Unió esetében is.

Az Európai Unióval kapcsolatos játszma - mert ez gonosz játszma az ország sorsával szerencsére még távolról sem dőlt el, - hála az Európai Unión belül egyre jobban erősödő társadalmi- szociális ellenállásnak az EU pénzügyi kényszerzubbonnyával szemben. Ha egyelőre még halványan is, de növekszik a lehetősége, hogy 4 - 6 év múlva már nem lesz hova csatlakozni.

De ezek a fejlemények nem gyengíthetik az Európai Unió kétszínű politikájának a kritikáját. Erre nagyobb szükség van, mint valaha.

Ezért került sor a jelen rövid tanulmány megírására. Az alkalmat Herczeg János írása adta, aki a Gazdaság és Társadalom 1997/1-2 számában felvázolta egy esetleges EU-csatlakozás vagy kimaradás néhány aspektusát, hivatkozva e tárgyban e jelen írás szerzőjének egy korábbi tanulmányára, ami a Gazdaság és Társadalom 1996/1-2 számában jelent meg. Minthogy a szerző saját megfogalmazása szerint írásának célja „... nem az Uniós tagság vagy nem tagság előnyeinek és hátrányainak, sem pedig az Európai közösség belső ellentmondásainak a feltárása,” ezért e tekintetben nincs is mihez véleményt fűzni. Mindamelllett dr. Herczeg János megállapításai további gondolatokat serkentenek, miként az elektromosságban az indukált áram, és a valóban igen bonyolult EU - kérdéskomplexum jobb megértésének az előmozdítása érdekében néhány reflexió megtételére ösztönöznek. ¹

1. A kormányzati politika örök visszatérő refrénje, hogy „kényszerpályán vagyunk”, és írásában dr. Herczeg János is ezen a véleményen van. De honnan tudjuk, hogy nincs más alternatíva, ha azt igazán meg sem vizsgáltuk? Az Európa Uniót forszírozó erők a jelek szerint semmitől sem félnek jobban, mint egy - vagy több - alternatíva őszinte megvitatásától. Ez már önmagában is bizonyítja, hogy politika-íllag motivált, eleve eldöntöttnek szánt kérdéstről van szó, függetlenül attól, hogy egy ilyen csatlakozás előnyös vagy káros lenne - e Magyarország számára. De egy nép, amelyik valamit is ad saját jövőjére, megengedheti - e azt, hogy sorsát így manipulálják? Ha megengedi, akkor megérdemli, hogy viselje annak pusztító következményeit. Szerencsére ott még nem tartunk.

Még két megjegyzés a „kényszerpályáról”. Először: a kormány sohasem fejtette ki, hogy honnan van a kényszer, amit más szóval esetleg zsarolásnak is lehet nevezni. Másodszor: a kormány láthatóan nincs a „kényszerpálya” ellen, sőt azt lelkesen támogatja. Ha ellenezné, akkor

nem kellene mást tennie, mint kérni a lakosság és a szakmai közvélemény segítségét a „kényszerpálya” ellen.

¹ A téma iránt részletesebben érdeklődök átfogó ismertetést találnak az Európai Unióról a havi Magyar Fórum 1997 március - április - májusi számában, e sorok szerzőjétől.

Erről persze szó sincs. Az egész „kényszerpálya” fenyegetés csak arra jó, hogy már csírájában elfojtsa az esetleges integráció - ellenes nézeteket, az integrációt ne merje senki megkérdőjelezni.

Való igaz, hogy a csatlakozás nemcsak közgazdasági számítások kérdése. Ugyanis ha feladnánk nemzeti szuverenitásunkat az EU-val szemben, és ez a főkérdés, akkor már nem is lenne mit kalkulálni. Az EU gigantikus gazdasági erői teljes szabad kezet kapnának Magyarországon kifosztásához és gazdasági gyarmatosításához, - és akkor már valóban nem is lenne miről végezni a közgazdasági számításokat.

De azért a kalkuláció sem árt, amíg nem késő. Angliában például a jelenlegi kormány a közelmúltban bizottságot hozott létre, hogy az egész brit szakmai közvélemény bevonásával mérlegeljék, mi lenne Anglia gazdasági érdeke: csatlakozni az Euro - hoz vagy kívül maradni ? Persze a londoni kormány komolyan veszi, hogy az adott ország kormányának elsődleges kötelessége saját népe biztonságának és gazdasági érdekeinek a védelme.

2. A korábban hangoztatott gazdasági érvelésekkel szemben ma már az Európai Unió vezetői nyíltan elismerik, hogy az EU igazi célja politikai természetű, főleg az évszázados francia - német konfliktus feloldására. Ez üdvözlendő és dicséretes cél, de miért kellene ehhez Európa többi népeinek, köztük esetleg a magyaroknak, asszisztálni ? Ezt még senki sem magyarázta meg. Ha a többi európai nép nélkül nem lehet a francia - német problémát megoldani, akkor ott nagyon nagy baj van és jobb, ha a többi ország távol marad. Egyébként is, mit nyerne Magyarország politikailag egy csatlakozástól ? Még nem vagyunk teljes tagok, csak

társultak, de Brüsszel és Párizs máris Magyarországra erőltette a hírhedt 'alapszerződéseket', ezzel kimutatták gyűlölködő, magyarellenes felfogásukat. Ha maradék szuverenitásunkat is feladnánk az EU-val szemben, talán maholnap Magyarország feldarabolása is napirendre kerülhetne, miként annak idején Lengyelország esetében. Talán jó lenne, ha a Dunántúl lakossága már most kezdene szlovákul tanulni? A Tiszán-túl pedig románul?

3. Mostmár mindenki bevallja, hogy az Európai Unió elsősorban politikai célokat szolgál. Ez a beállítás már csak azért is kap nagyobb hangsúlyt a brüsszeli politikában, minthogy nincs is gazdasági siker, amiről beszélni lehetne. Az EU - a korábban oly sokat dicsért gazdasági integráció - mára már teljes gazdasági csőd. Ezt az állítást a gazdasági mutatók tömege bizonyítja, de itt csak a 20 millió munkanélkülit említjük. Nincs az a közgazdász, akinek ne kellene elismernie (ha ad magára szakmailag), hogy a hatékonyság csődjé egy olyan gazdasági - pénzügyi rendszer, ahol a „humán tőke” 10 százaléka kihasználatlan. A közgazdaság-elméletek egyik sarkalatos tétele, hogy a hatékonyság messze elsődleges kritériuma mind a tőke, mind pedig a „humán tőke” közel teljes kihasználása. És ehhez a gazdasági csődhöz kell Magyarországnak csatlakoznia? Már e nélkül is meg van a magunk 10 százalék munkanélküli tömege.

Természetesen vannak, akiknek egyértelműen előnyös a gazdasági integráció. Az európai óriásvállalatoknak és a nyugat-európai bankoknak.

De a lakosság egyre jobban szenved. Kérdezzék meg a sztrájkoló munkásokat és közalkalmazottakat Franciaországban és Belgiumban, a tüntető egyetemi hallgatók tízezreit Németországban, vagy a brit halászokat és gazdálkodókat.

Valószínű, hogy a közel 20 százalék spanyol és 16 százalék finn munkanélküli sem érzi, hogy különösebb előnyöket hozott volna nekik az ország EU-tagsága.

E sorok szerzője három évvel ezelőtt megírta hogy valószínűleg a munkanélküliség lesz az az Achilles-sarok, amin megbukhat az egész integráció. És ez nem érzelmi kérdés, hanem tárgyilagos, ha úgy tetszik, hűvös - közgazdasági okfejtések következménye. Itt talán elég annyit megjegyezni, hogy az állami munkanélküli segélyek egyben a vállalatok dotálását is jelentik, amennyiben a munkanélküli segély a fizetőképes fogyasztás fenntartásának lényeges eleme. E nélkül a szűkülő keresleti piac a termelés további zsugorodását vonná maga után, ami újabb munkanélküliséget teremtene egy lefelé irányuló spirálmozgásban, és így tovább. A politikai feszültségek ideiglenes elhárítására a munkanélküli segélyeket fenn kell tartani, de ugyanakkor a zsugorodó termelés számára a munkanélküliség finanszírozása egyre nagyobb pénzügyi teher, abszolút és relatív arányokban is. A munkanélküliség növekedésével elérkezik egy pont, ahol a merev fiskálpolitika követelményei szembekeződnek a kifizetési igényekkel, ekkor bekövetkezik a gazdaság teherbíró képességét meghaladó pénzügyi megterhelés, - beindul a lefelé mozgó spirál. Németország vészesen közel van ehhez a ponthoz, vagy már éppen elérte.

4. A magyarországi privatizáció - kiárusítás - bünei miatt az ország már most is jórészt védtelen a külföldi tőke brutálisan harácsoló működésével szemben, de a lakosság, és vele együtt a még meglévő magyar tulajdonú vállalatok, teljesen a külföldi tőke prédája lenne egy EU-csatlakozás esetén, mert az esetben a gazdasági és politikai védekezés utolsó eszközei is elvesznének.

Magyarország esete példátlan Európában. Nincs még egy európai ország, ahol a társadalom termelő vagyonát ilyen nagy arányokban átjárt-szották volna a külföldi tőkének, ráadásul szinte ingyen. Ennek következtében - nincs egy önálló, döntő erőt képviselő magyar tulajdonú bankrendszer,

- ↳ nincs lényeges magyar tulajdonú biztosító társaság,
- ↳ nincs magyar tulajdonú energiaszektor,
- ↳ nincs magyar tulajdonú telefonhálózat,

- ↪ nincs magyar tulajdonú olajipar,
- ↪ nincs magyar tulajdonú cukorgyártás,
- ↪ nincs lényeges méretű, magyar tulajdonú gyógyszeripar,
- ↪ nincs magyar tulajdonú étolajipar,
- ↪ nincs magyar tulajdonú elektromos nehézipar,
- ↪ nincs lényeges magyar tulajdonú söripar,

a kiskereskedelemben kialakulóban van a külföldi bolthálózatok döntő fölénye

Magyarország gazdaságának már közel a felét külföldről irányítják, külföldi tulajdonosok, a külföldi tőke érdekeinek megfelelően, aminek például lényeges része a magyar munkabérek alacsonyan tartása, sok esetben a monopolisztikus és monoposzionisztikus helyzetek kihasználása. A magyar tulajdont lényegtelennek kell tekinteni minden olyan vállalatnál, ahol az nem több, mint 49 százalék, mert az 51 százalékos külföldi tulajdon kezében van minden döntés.

Hogy mit jelent a külföldi tőke magyarországi garázdálkodása, arra példa a szekszárdi húsüzem bezárása és leszerelése, miután a magyar munkások egy kicsit is emberségesebb bért mertek követelni. Még mindig messze alacsonyabbat, mint a németországi bérek. Példa erre az AKA nevű francia érdekeltség rabló tevékenysége az M5-ös autópályán, a kormány segédletével, ahol 1000 forint az útvám egy 30 kilométeres szakaszon! (Hasonlat: Kanadában egy most megnyílt autópályán 1 km díja 14 forint, ami tehát 30 kilométerre számítva 420 forint lenne. És a kanadai átlagkereset kb. nyolcszorosa a magyarnak.). Példa erre az Agrara nevű osztrák - francia cukorgyári zsarolás, ahol a dunántúli magyar cukorrépa-termelőknek ez a konzorcium ötven százalékkal kevesebbet fizet a cukorrépa tonnájáért, mint ugyanaz a konzorcium az osztrák és a német cukorrépa termelőknek. A példákat hosszan lehetne sorolni, és a kérdés valóban egy nagy külön tanulmányt, egy országos felmérést igényelne. Akkor kiderülne, hogyan fosztja ki a külföldi tőke a magyar lakosságot. A külföldi tőke nem javítja és emeli, hanem a jelenlegi katasztrofálisan alacsony jövedelemszintet befagyasztja a nyugat-

európaival szemben. Csak két számadat: 1994-ben Németországban egy képzett szakmunkás átlagos órabére 16 dollár, egy magyar szakmunkáé. ugyanazon produktumot nyújtva, 1, 8 dollár. Ezért kell nekünk integráció ?

És akkor még nem beszéltünk arról, hogy a magyar külkereskedelmi deficitet jórészt az itt működő külföldi tőke okozza, s arról sem, hogy ez a tőke évente kb. 1,5 milliárd dollár profitot visz ki az országból, ami Magyarország külföldi eladósodásának immár egyik lényeges oka. A külföldi tőkének ilyen és sok hasonló tevékenysége - például erősen feltehető adócsalás - az ország egész lakosságát sújtja, azokat is, akik készek szemet hunyni mindenféle garázdálkodás felett, ha azt a külföldi tőke követi el, miközben az APEH magyar kisvállalkozók százait teheti tönkre adóellenőrzés címén. Olyanokat, akik a létminimum határán küszködnek.

Ez lenne az ország érdeke ? Ez lenne felvirágzásunk útja ?

5. Végül egy szót az alternatíváról. A zajos kormánypropaganda közepette - és a szalon-ellenzék sunyi szekundálása mellett - egy szó sem esik arról, hogy mi lenne, ha Magyarország megállna az integráció jelenlegi szintjén, - és a jövőben is maradna, mint társult tag. (Ez részben az EU-nak is előnyös lenne, mert az elérhető gazdasági előnyök legnagyobb részét már megszerezték. A teljes tagságot az EU azért erőlteti, hogy politikailag is megkössék az országot.) Az árucseré is zavartalan maradna, hiszen azt már gyakorlatilag teljesen liberalizálta a Társulási Megállapodás. A külföldi tőke eddig is bejött a rémítően alacsony munkabérek miatt, bár Magyarország most sem teljes tagja az EU-nak, ezután is bejönne, ugyanezen okból. A külföldi tőke és Magyarország EU-tagsága között nincs semmiféle összefüggés. Már csak azért sem mert Magyarország, mint újdonsült OECD-tag, köteles garantálni a tőkék szabad áramlását. Közben Magyarországot semmi sem gátolná abban, hogy ahol előnyös ott folytassa a hazai jogi és egyéb „modernizációt”,

az Európai normák fokozatos adaptálását. Ehhez nincs szükség semmiféle EU- tagságra.

Ezt az alternatívát sehol sem vizsgálták, mert hamar kiderülne, hogy nagyon is járható út. Egyébként Norvégia is virágzó ország annak ellenére, hogy nem EU-tag. Vagy talán éppen azért.

A kormánypropagandában nincs szó az esetleges tagdíjról sem ami kb. 700-800 millió dollár új fizetési kötelezettség lenne évente, és valószínűleg több, mint amit segély-alamizsna formájában az ország kapna. Ausztria lakosságát is azzal hitegették az EU - referendum előtt, hogy az ország nettó haszonélvező lesz. A referendum másnapján már kiderült a keserű valóság: az országra újabb adóterhek is hárultak, de a becsapott lakosság akkor már semmit sem tehetett.

6. Összefoglalva: Egyet kell érteni Herczeg Jánossal abban hogy jó lenne, ha a közgondolkodásból kivessze a fatalista gondolkodás. A fatalista gondolkodás tipikus megnyilvánulása a kormánypolitika szintjére emelt „kényszerpálya” ideológiája, miszerint sorsunk - és végzetünk- az EU - hoz való csatlakozás.

Az optimisták - mint e sorok írója is -elutasítják a fatális balsors elkerülhetetlenségét.

A hívő lelkek még emlékezhetnek arra, iskolai tanulmányaikból, hogy a magyar kalandozások korában a délnémet vidékeken emígyen imádkoztak az emberek: Uram, ments meg minket a magyarok nyilaitól

Most megfordult a helyzet és nekünk emígyen kellene imádkozni: „Mentsd meg Isten a magyarokat az Európai Uniótól ! „

Baráth András

Európai Unió kitékintő

Német kormánykörök bíznak benne, hogy az Európai Közösségnek sikerül a közös pénz (Euro) megteremtése 1999-ben. Természetesen bizakodásuk alapját csak a hazai gazdasági mutatók teremthetik meg, hiszen kérdéses, hogy a többi tagállam kormányai végrehajjtják-e azokat a módosításokat, melyek az erős Euro megteremtéséhez célul tűztek ki.

A legfőbb két feltétel az Euro-váróknak az államháztartási deficit GDP-hez viszonyított aránya, illetve az éves inflációs ráta. Mindkettőt 3%-ban határozták meg a résztvevők. A legtöbb országban már intézkedések történtek a célok elérése érdekében. Az infláció féken tartása megoldhatónak tűnik jelen pillanatban, ilyen alacsony ráta már évek óta nem létezett és ez a mediterrán „klubbra“ is vonatkozik. Itt ugyan nagyobb lépést kell tenni az ügy érdekében, de látható az alagút vége.

Nagyobb problémát jelent azonban az államháztartási hiány kezelése. A nevezett célt a közel múltban (a keleti egyesítés előtt) Németország érte el, azóta azonban ez már a múlté. Tenni való akad bőven a költségvetés átalakításával. A német kormány egységes a tekintetben, hogy a célul kitűzött gazdasági mutatók megváltoztatása vagy a valutaunió elhalasztása káros következményekkel járna. Elsősorban az új fizetőeszközt gyengíthetné és ezen keresztül a gazdaság unión kívüli versenyképességének romlását idézhetné elő. Gyenge pénz az erős yen-nel és dollár-ral szemben? Ezért érthető, hogy a németek mindent megtesznek az új francia miniszterelnök kijelentéseinek megváltoztatása érdekében. Lionel Jospin stabil állami foglalkoztatási politikát, minimálbérek emelését, a nemzeti bank politikai kontrollját ígérte,

aminek végrehajtása ellentétes a francia államháztartási hiány csökkentésével.

A növekedő munkanélküliség problémáját érzékelik a vezető EK országokban. (Nagy Britanniában csökkent egyedül 1996-ról 1997-re.) Az európai stabilitásmodellel (erős közös pénz) szemben ott áll 18 millió munkanélküli. A francia kezdeményezésekre háromszoros német nem a válasz. Megoldásként elvetik plusz állami pénzek ráfordítását. Több dereguláció, versenyképesség fokozása, az innovációs készség javítását tartják a jelenlegi helyzetben az egyedüli gyógyírnak. Az állami szerepvállalás fokozatos csökkentése, a privatizáció a kulcsszavak az EK országok kormányainak eszköztárában. A jelenlegi privatizációs bevételek azonban nem változtatnak a költségvetés kialakult strukturális helyzetén. Az adóemelések (ÁFA Németországban, vállalkozási adó-Franciaországban) rövid távú megoldást jelentenek. A problémák alapvető oka a stagnáló növekedés (vagy kis ütemű növekedés) nem változik.

Az iramot nem Európában diktálják és az áldozatot a kontinens versenyképességéért kell meghozni. Ezenkívül fontos szerepet tulajdonítanak a valutaegység külpolitikai stabilizáló szerepének, tehát a politikai jelentőség túlnő a gazdasági okon. Persze ha eléri a célokat és stabilizálódik a helyzet, egyes országok hasznot húzhatnak az új lehetőségekből. Különösen azok, akik a gyengébb új fizetőeszközzel nagyobb exportbevételt érhetnek el.

Természetes, hogy a különböző intézkedések másként érintik a nagy tőketartalékkal rendelkező Németországot, mint például a hozzá viszonyítva eladósodott Olaszországot. A relatíve eladósodott országokban a recessziós trendek jobban felerősödhetnek. Ez tőkekivonást, árfolyamesést idézhet elő. Ennek ellentételezésére a kamatok emelése jelent megoldást, tehát inflációs hatások jelentkeznek és a 3%-os küszöb máris a múlté. Kérdés, hogy az egyes

nemzetgazdaságok hogyan reagálnak a változtatásokra és épp emiatt kik tartoznak majd a célba érkezők közé?

Út az Euro-hoz : 1998 a döntések éve lesz.

	március		április		május
Jelentés	Állásfoglalás	Ajánlás	Döntés		Felülvizsgálat
Európai Pénzüzet és Európa-bizottság	Európa Parlament és országokénti parlamentek	A gazdasági és pénzügy-minszterek tanácsa	Állam és Kormány-fők tanácsa		Európai Bíróság és országokénti alkotmánybíróságok

Minden országról külön döntenek majd, hogy a feltételeket teljesítette-e. Így elképzelhető egy mini valutaunió kialakulása, melyet a kimaradó országok szavazata megtorpedózhat és így az Euro elhalasztása és jó időre történő elnapolása is bekövetkezhet. A maastricht-i szerződés szerint a közös pénz bevezetésének utolsó határideje 1999. Ha ez nem történik meg, a szerződés megváltoztatása és országokénti parlamenti ratifikációja újra kezdődik. Kérdés mi lesz az időponttal, ha olyan kezdeményezők, mint Németország és Franciaország nem teljesítik a feltételeket.

Az Euro bevezetésének ütemterve:

1998 Döntés születik a résztvevő országok köréről.
Az Európai Központi Bank létrehozása.
Elkezdődik a bankjegyek és érmék gyártása.

1999 Január elsején indul a valutaunió. Először csak közös elszámoló eszközként. Az árfolyamok megállapítása végérvényesen megtörténik.

2002-ig Az egységes pénzügypolitika kezdete.
Idegen pénzek konvertálása Euro-ra.
A banki és pénzügyi szektor átállása.

2002 Az Euro bankjegyek és érmék kiadása.
Fél év múlva a nemzeti fizetőeszközök értéküket veszítik.

Más német álláspont szerint nem érdemes az erős márkát gyenge Euro-ra cserélni, különös tekintettel arra, hogy a Német Szövetségi Banknak a márkaexportból évente kb. 50 Mrd. DEM kamatnyeresége van. A márka ugyanis a kelet európai országok fő tartalékképző eszköze, tehát forgalma jóval felülmúlja a többi európai valutáét.

Olyan vélemény is van, hogy a közös pénzt megelőzően a résztvevők nemzeti valutáit egymáshoz jó időre rögzíteni kellene és ekkor az egyes országok alkalmazkodási képessége, struktúrareformja tesztelhető lenne, elkerülve a valutaleértékelésből adódó politikai manipulációs lehetőségeket.

Az államháztartási hiány kezelésén kívül vitát okozhat a tagországok között az agrárszubszevenciók kezelése, leépítése - mivel e tekintetben komoly belpolitikai nyomás nehezedik az egyes kormányokra. A másik kérdés, hogy a mindenkori jegybank-kormány viszony eltérő a különböző országokban. Németországban független a politikától (legalább is alkotmány szerint), Franciaországban hivatalosan is az állami politika eszköze. Stabil megoldás az új modellről még nem született.

Az új pénz gyengesége és labilitása épp abból adódhat, hogy a résztvevők nem mindegyike értelmezi, tartja és kezeli egyenlő arányban fontosnak a pénzügyi fegyelmet (költségvetési hiány, infláció). A valutaunió minél nagyobb lesz, annál nehezebb lesz a pénzpolitika közös nevezőjét megtalálni. Pl.: Írország gazdasága 7%-al növekszik és a jövőbeni inflációs hatásokat elkerülendő kellett kamatot emelni és így fékezni a tempót.

Az új központi banknak kompromisszumot kell kötni az egyes országok igényei és az Euro kamata között. Pl.: a jelenlegi kamat az íreknek túl alacsony, a gazdasági növekedést hiányoló németeknek pedig túl magas lenne.

Az egyesítést támogató egyetemek, intézmények, gazdasági szövetségek közgazdászai két táborot alkotnak. Közös pénz, de csak megfelelő monetáris feltételekkel, illetve a közös pénzt politikai döntésként elfogadók tábora. Az utóbbiak az éves GDP-hez viszonyított 3,3-3,8% éves költségvetési hiányt is elfogadhatónak tartják. Szerintük a maastrichti kritériumok nem hiusíthatnak meg semmiféle gazdasági növekedést. Az új központi bankkal szemben a franciák szorgalmazzák egy politikai szervezet felállítását, melynek fő feladata a közösség foglalkoztatáspolitikája lenne. Nyilvánvalóan munkahelyteremtő céllal a banki intézkedéseket elletételezvé is.

A pénzügyi piacok reagálnak a várható változásokra és a dollár fokozott erősödését hozták. Minél valószínűbb lesz egy nagyobb valutaunió, ez folyamat annál inkább folytatódhat. Ezzel párhuzamosan a részvénypiacokon megindult az unión kívülre exporterős vállalatok részvényeinek felértékelődése. A tagországokon belüli belső piacokra termelő és magasabb bérköltséggel működő, rugalmatlanabb munkaerőpiaccal rendelkező vállalkozások jövője kérdéses lehet az új helyzetben, ami úgyszintén hozzájárulhat a várható tartósan magas munkanélküliséghez.

A leendő tagországokban a közvélemény hasonlóan reagál, mint a politikai unió létrehozásakor, tehát 3-4%-kal többen támogatják a közös pénzt, mint ahányan elutasítják. Ez annak ellenére így van, hogy a többség a munkahelyek csökkenését jósolja. Az a vélemény, hogy az átalakítás olyan költségei, mint kerekítések a fogyasztói cikkek árában, átárazások mind a továbbhárulnak a fogyasztókra. Bízunk azonban a nemzetközi versenyképesség (USA-val, Japánnal szembeni) hosszú távú javulásában. A közvélemény jelentős része a pénzbeli megtakarítások enyhe értékvesztésétől tart és emiatt az átállás előtt fogyasztási kiadások növelését (ingatlan, autó, utazás) tervezi. Ez enyhe konjunktúrát indíthat el a valutaunió bevezetése előtt, utána viszont ez az átütemezés gondot okozhat.

Az üzletemberek költségmegtakarítást remélnék a konvertálási és egyéb pénzforgalmi kezelési költségek megszűnésével. Számítanak arra, hogy London pénzügyi központ szerepe áthelyeződik a kontinensre és Frankfurt jelentősége tovább nő. Várható a bankok és vállalatok további koncentrációja.

A pénzügyi szektor átállásának költségét 25 milliárd dollárra becsülik. (Európa 20 legnagyobb bankjának összes éves nyeresége 19,6 milliárd dollár volt 1995-ben.) Ennek a befektetésnek a rentabilitása nulla, eredményként a piacon maradás könyvelhető el.

Nyilvánvaló, hogy ezeknek a költségeknek jelentős részét meg kell fizetni valakinek. A költségvetési megtakarításokat szem előtt tartva biztos, hogy ez terhet fog jelenteni a vállalkozók és a háztartások részére is.

A magyarországi csatlakozási törekvések megítélésénél figyelembe kell venni, hogy ez a pénzügyi unióhoz való csatlakozást jelenti-e. Különös tekintettel arra, hogy még a tagországok sem tudják ki lesz benne és ki marad kívül, illetve ki, mikor léphet be. A közös pénz stabilitása biztosítva lesz-e? Fontos szempont, hogy a közös pénzhez előírt feltételek teljesítése milyen terhet róna Magyarországra? Az eltérő kiindulási helyzet figyelembe vétele nélkül folytatott tárgyalások és vállalások kellemetlen helyzetet teremthetnek. Könnyebb a csatlakozás jelszavát hangoztatni kritika nélkül, mint az ehhez szükséges gazdaságpolitikai célokat, intézkedéseket társadalmi vitára bocsátani. A jelenlegi helyzet szerint az Euro bevezetését a különböző országokban más és más politikai, gazdasági erők másként ítélik meg és erről intenzív vita folyik. Magyarország csatlakozási törekvésének megfontolása és ennek feltételeinek vizsgálata hasonló előkészítést igényelne.

Kováts Tibor

Vizsgálatok az ezredforduló előtt - az új magyar gazdasági - és pénzügyi politika kibontakozásáról

- A német Schiller Intézet kelet-közép-európai missziója -

Mi a siker titka - kérdezzük sokszor, sikeres akciók alkalmával? Merre Umberto Eco: Kiadatlan ötletek kezdő milliomosoknak c. könyvében a következő választ adja: „Mi a siker? Öt rész szorgalom, egy rész lehetőség, egy rész szerencse - és egy rész időbeosztás! De ez az utolsó néha többet ér, mint az összes többi együttesen”.

Sajnos meg kell állapítani, hogy Magyarországnak - úgy tűnik - mindig ezzel és éppen ezzel a „jó időbeosztással” nem volt szerencséje. Ezért a sikeres akcióink mindig (illetve többnyire) félbemaradtak. Hiába volt tehát a rendkívüli szorgalom, a magyar nemzeti iparkodás, a tehetség, a magyarokra jellemző találékonyság, valamint a szerencse, amely azért olykor-olykor megtalált bennünket is, a hősies kezdeményezések elsikkadtak.

Hát ez lenne a magyar sorsszerűség? Ezt most már törvényszerűnek kellene tekinteni? Nem!

Érdemes tehát megvizsgálni az ezredforduló előtt azokat a gazdaságpolitikai okokat, amelyek ugyan még ma is jelentős árnyékot vetnek a diktatúrák és katonai megszállások elől végre szabaddá tűnő magyar nemzetgazdasági helyzetre, de amely árnyékot éppen a „helyes időbeosztással” - no meg szorgalommal, tehetséggel és szerencséivel - el kell tudnunk tüntetni, mert ideje már ezt végleg eltüntetni.

Ehhez a munkához ezt a bizonyos „helyes időbeosztást” meg kell szervezni!

A szakemberek előtt közismert, hogy Magyarország világszerte veszteségében két tényező játszott döntő szerepet. Az egyik: agrártermé-

keinknek a világpiacon történt fokozatos leértékelése: a másik, ipari termelési színvonalunk folyamatos deklasszálódása.

Így ma ezekhez kapcsolódnak gazdasági kulcsproblémáink. Ám nemcsak a gazdasági szakemberek, de valamennyi gondolkodó magyar állampolgár előtt világos, hogy amíg a harmincas években - a korábbi agrár Magyarországon - az agrártermékek leértékelődése úgynevezett jövedelemdiszparitásban csapódott le, addig a kommunista diktatúra időszaka alatt költségvetési dotációban. És ez utóbbi - máig tapasztalhatóan! - igen káros gyakorlatot eredményezett!

De nézzük a másik kulcsproblémát. Ma már köztudott, hogy a kommunista rendszer olyan ipart hagyott maga után, amely mind technológiai, mind szervezeti felépítésében és korszerűtlenebb volt a második világháború utáni, szinte egyöntetűen lerombolt nyugati ipari szervezeteknél. Míg azoknál azonban - a háborús károk és rombolások ellenére - céltudatos, korszerű fejlesztési politika alapozódott meg, addig nálunk mindenkor főként „szovjet mintára” még a korábbinál is fejletlenebb és primitívebb technikai és iparfejlesztési módszereket erőltettek, sőt a felvett külföldi kölcsönök és a félbemaradt beruházások is így sikkadtak el.

Ezt a két örökséget kapta tehát a magyar gazdasági élet 1990-ben az első szabad választások alkalmával, s így ezzel indulhatott és próbálhatott szerencsét mind hazai, mind külföldi vonatkozásokban.

Időközben a szabaddá vált nemzetközi információáramlás lehetővé tette, hogy az internacionalista bolsevik gazdasági törekvések által el nem károsított, valamint magyarságuk és hivatástudatuk folytán mindenkor tárgyilagosan gondolkodó hazai közgazdászaink, pénzügyi szakembereink más irányban is tájékozódhassanak - nemcsak Kelet felé - de még Nyugat felé sem egy irányban.

Így kerülhetett sor már 1989-ben a német Schiller Intézettel való kapcsolat felvételre, majd egy újabb amerikai gazdaságpolitikai koncep-

ció lehetőségeinek megismerése Kelet- és Közép-Európa jövőbeni pénzügyi- és hitelpolitikai fejlesztési programja vonatkozásában.

Az Intézet kiadványai terjesztésének az a célja, hogy a hazai közgazdászok, gazdaságpolitikusok és kutatók, de az országunk európai szintű fejlődéséért aggódó valamennyi honfitársunk megismerje azokat a törekvéseket is, amelyekről az elmúlt évtizedekben nem tudhatott, mert azokat bizonyos „internacionalista érdekeket sértő”-nek kiáltották ki.

Pedig Hérodotosznak igaza volt, mert „Ha az egymással ellenkező nézeteket nem adják elő, akkor a jobbikat nem lehet kiválasztani”.

Nos, e német Schiller Intézet számos kiadványa között szerepel magyar és német nyelvű ismertető az Intézet munkájáról, főként német és angol nyelven írott gazdaságpolitikai és pénzügyi politikai programokról, megjelennek heti- és havi lapjai, folyóiratai német, angol, francia nyelven. Az Intézet elnöknője Helga Zepp-LaRouche amerikai férjével együtt közgazdászok, ugyanakkor férje Lyndon LaRouche jr. mint amerikai közgazdász tanulmányaiban és Európával foglalkozó szakirodalmi munkáiban, már jó 10 évvel korábban feltette azt a kérdést, hogy „... és milyen lesz a gazdasági helyzet Kelet-Közép-Európában - ha egyszer kimennek az oroszok...?”

Meg is válaszolta: „katasztrofális.... ha....” És itt következik az a „másik alternatíva” amiről nálunk Magyarországon még 1990 után sem akartak - akarnak hallani a „pénzügyi- és gazdasági szakemberek(!)”...

Hogy miért...? CSAK...!

Pedig neki „a csendes amerikainak” lett végül is igaza (sőt, jó előre!), mert kimentek az oroszok - de katasztrofális lett a gazdasági helyzetünk...!

Mindezekkel szembenézve és annak folytán a mi feladatunk ezért - úgy tűnik - Magyarország általunk inkább látott és tapasztalt, sőt sze-

mélyesen átértett létkérdéseivel foglalkozni, vizsgálva nemzetgazdaságunk terheit, s az ország lehetséges mentesítését a terhek alól.

Ugyanakkor könnyelműség lenne a felajánlott információs tapasztalataikat és szakmai kiadványaikat nem elfogadni, sőt nem igényelni, s így a német Schiller Intézet nemcsak európai, de világméretű információs tevékenységét figyelmen kívül hagyni.

Ma ugyanis már közismertek - s egyre kevésbé vitathatók - azok a példátlanul könnyelmű hitelfelvételi akciók, amelyek a kommunista „gazdálkodást” jellemezték. Ezek következtében nőtt egyre jobban az ország gazdasági, majd politikai kiszolgáltatottsága a nyugati világgal szemben. Ráadásul ezeket a hiteleket nagyrészt hibás beruházási - vagy mint azóta kiderült, egyéb! - célokra pocsékolta el a kommunista „szakértői” gárda, lényegében saját rendszerének stabilitását is jó előre aláásva. Így aztán a kamatok, és a törlesztés forrásai nem is termelődnek meg.

Mindehhez hozzájárult az a törekvés, hogy mind a hazai, mind a nemzetközi „gazdasági szaktekintélyek” a piac-orientált átmenetet a pénzügyi egyensúly megteremtésével úgy akarták kezdeni, hogy éppen az adósság törlesztését emelték minden más szempont fölé, s ezzel az eladósodást és az állami költségvetési hiányt - a dolgozó, a fiatal és a nyugdíjas rétegek terhére - „életszínvonal takarékossgal” kívánták csökkenteni. Mindez azonban a belső keresletet csökkentette oly mértékben, hogy emellett szükségszerűen jelentkezett a termelés veszteségesége, továbbá az egyre növekvő adósságállomány (újabb megszorító hitelek kényszerű felvételével) és az egyre jobban ránk nehezedő törlesztési teher. Így romlik fokozatosan és válik egyre válságosabbá a gazdasági helyzet és a nemzetközi pénzügyi politikánk, valamint a gazdaságpolitika számára így válik másodrendűvé a lakosság közérzete, illetve a teherbíró képessége.

Ma már egyre több tisztánlátó közgazdász és pénzügyi szakember - hazai és külföldi egyaránt - látja és hirdeti, hogy főként a volt vasfüg-

göny mögötti országok, s így Magyarország esetében is, történelmi felelősség terheli a Nemzetközi Valutaalapot és a Világbankot azért, mert Kelet-Európa országaira olyan hitelpolitikát kényszerítettek, amely magával hozta a régi gazdasági struktúra erőltetett ütemű lerombolását, s ezzel a nemzeti jövedelem jelentős csökkentését, mondhatni elsorvasztását. Végül - amely buzgólkodásnak napjainkban is tanúi vagyunk - a nemzeti vagyon olyan mérvű kiárusítását „hiteltörlesztési kényszer” jogcímén, amely ellenőrizhetetlen manipulációkhoz vezethetett.

Itt azután eljutottunk „az IMF felelőssége” elsősorban hazai, de tágabb értelemben nemzetközi pénzügyi politikai, s így elsősorban gazdasági felelőssége vizsgálatához, illetve a felelősség egyértelmű megállapításához.

Ettől kezdve válik a magyar gazdasági szakemberek és a magyar gazdasági jövő iránt érdeklődők előtt világossá, hogy számunkra is milyen fontos az a kapcsolat, amelyik mind az amerikai, mind a német - korábban nálunk titkolt és kódosított - információk nyomán már jóval korábban felhívta a világ körülményének a figyelmét az IMF ezen felelősségére...!

Felmerülhet a kérdés, hogy mindezt miért látjuk ki is ugyanígy? Azért, mert ismertük hazánk történetéből, hogy a bolsevik hazai kormányzat 1982-ben ugyan eljegyezte magát a Nemzetközi Valutaalappal, de meg sem álmodtuk, hogy 1990-ben, illetőleg az azt követő években - végül is egy szabad választás és egy nemzeti kormányzat létrejöttével - a rendszer továbbra is a kommunista kötődéshez igazodva, fenntartás nélkül követni fogja a pénzügyi diktátorok utasításait, s így kellően megalapozott elemzések nélkül próbálja megtenni a szabad kereskedelemre való gyors áttérést.

Sőt, ezt tette és hirdette, mint a magyar gazdaságpolitika alapelvét...! „Ez több mint bűn - ez hiba volt” mondjuk Talleyranddal együtt. Majd ezt egészítette ki az iparosítás spontán folyamatairól alkotott „koncepció”, amely egyenesen sükségtelennek, sőt károsnak minősí-

tette iparpolitikai stratégia kidolgozását, az ezt szolgáló új, korszerű eszközrendszer kialakításával.

Vannak arra utaló jelek (és akkor még nagyon tapintatosan fogalmazunk!), hogy mindezek elsősorban az IMF ajánlásai nyomán váltak a magyar gazdaságpolitika hivatalos vonalává...!

Mint az ma már valamennyi magyar honfitársunk előtt közismert: az országunkat, népünket több generáción át terhelő államadósságok egyre tetőződtek 1990 után is, megterhelve az átalakulás társadalmi költségeivel - s ez az eladósodási folyamat ma is tart... Hiszen a belső erőforrások még a kamatszolgálat - rendszeresen törlesztő - ellátására sem nyújtanak teljes fedezetet. Laikus kérdést feltéve ez így hangzik: Hányszorosan fizetjük vissza az IMF kölcsönszolgáltatásait...?

Mindezek ismeretével nyíltan fel kell vetni a következő kérdést: meddig vihető a jelenlegi adósságkezelési politika...?

Van egy indián közmondás, amely így szól: „Ha egyszer becsaptak téged - az nem a te hibád. De ha még egyszer becsapnak... az már a te hibád!”.

A magyar társadalmat folyamatosan és többszörösen becsapták! Állíthatjuk, hogy elég volt, s a magyar társadalomnak is elege van a „gazdasági kizsákmányolás” mind keleti, mind nyugati hitelfolyósítási rendszereiből (KGST-IMF) és gyakorlatából... Ide jutottunk...!

Talán most már mindenki előtt világos, aki elolvassa és megsérti a német és amerikai gazdaságpolitikai fejlesztési terveket, amelyek a német Schiller Intézet és az amerikai LaRouche Intézet ajánlásaival kerülnek a magyar közönség elé, hogy - van másik út is a gazdasági felemelkedéshez, a biztonságosabb magyar jövő kialakításához, csak élni kell vele...!

Legyen ez bátorítás és biztatás a ma még csüggedőknek, a sajnálatosan „életszínvonal alatt élőknek”, az azonnal munkanélkülivé vált fiatal

korosztály tagjainak, a reménytelen öregség elé néző nyugdíjas korosztálynak, akik pedig befizették és ledolgozták egy életen át a köteles részüket, s legyen ez figyelmeztető ugyanakkor a jövő ifjúsága számára - hogy az életben sohasem csak „alternatíva van!”... Csak meg kell keresni, illetve találni: a másikat is...!

Befejezésül még talán annyit, hogy igen tapasztalt és szakmailag „még” jól képzett közgazdászok vallják velem együtt, hogy sajnálatosan:

- ↳ a megtermelt nemzeti jövedelem kisebb, mint 1990 előtt;
- ↳ a költségvetési hiány nem csökkent (folyamatosan), hanem nőtt;
- ↳ a gazdagok és szegények közötti különbség nagyobb, mint a fejlett tőkés országokban...

mégis, ha a lakosság megérti, úgy a kormányzat is kénytelen lesz a demokratikus népképviselési nyomás hatására addigi gazdaságpolitikáján változtatni. „Mert amit a tömegek megértenek - azt a kormányoknak is tudomásul kell venniük!”... És ebben rejlik a demokrácia fölénye a pártállammal szemben”... mondja igen találóan egyik tanulmányában, már 1994-ben egyik illusztris hazai közgazdászkunk.

Nos, ha már közgazdászaink és hazai pénzügyi szakembereink, sőt ma már ifjú nemzetközi bank- és valutaszakértőink - a főként 1995 óta egyre inkább és egyre többen - így látják a magyar gazdasági helyzetet és az európai gazdaságpolitikai kibontakozást, illetve a jövőt ... akkor kétszeresen is fontos lenne váltani, és azt az orientációt követni, amelyik a magyar gazdasági, kulturális, szociális életet fellendítheti - és nem azt az irányzatot erőltetni, amelyik mindezek leépítését, elsorvadását eredményezi.

Befejezésül a mi Kossuthunkat szeretném idézni:

„Kell, hogy legyenek emberek, akik sohasem adják meg magukat hazájuk elnyomóinak. Ezek az emberek a nemzetek igaz jogainak letéteményesei”.

KÖNYVISMERTETÉS

Lentner Csaba

Menyhay Imre: Adalékok Káin „esti meséjéhez” - Gazdaság és szocializáció a jelenkori liberális társadalomban című könyvének ismertetője (Akadémiai Kiadó, 1997)

A nemzetközi hírnévnek örvendő Dr. Menyhay Imre professzor tolalából értékes könyv-kiadvány jelent meg 1998 év első napjaiban az Akadémia Kiadó gondozásában. A szerző egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. 1956-ban a Soproni Napló alapítója és szerkesztője volt. Újságírói tevékenysége miatt azonban menekülni kényszerült Auszriába. Második hazájában több mint 700 társadalomkritikai tanulmányt és egyetemi jegyzetet írt, ezentúl a híres Montan Egyetemen is tanított.

A rendszerváltozás után munkásságának súlypontját Magyarországra helyezte át. Évekig tanított a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen és a Veszprémi Egyetemen. A Soproni Egyetem Közgazdasági Fakultásán és a Vendéglátóipari-Kereskedelmi Főiskolán pedig még ma is rendszeresen előadásokat tart, iskolateremtő munkát végez a gazdaszociológia tudományág területén.

A német nyelven is rendszeresen publikáló szerző magyar nyelvű könyvkiadványai sorában a Vezetés, nevelés, neurózis címet viselő (Aula Kiadó), majd a Voltunk, megvolnánk-leszünk? című (Püski Kiadó) után az Adalékok Káin „esti meséjéhez” című kiadvány méltán tekinthető Menyhay professzor tudós munkásságának újabb reprezentánsaként.

A szerző a munkájában éles kritika alá veszi Francis Fukuyama professzornak azon elméleti - és mára már sajnos gyakorlattá is vált - tézi-

sét, miszerint a liberális demokráciákra épülő monetáris gazdaságpolitika a társadalmi fejlődés csúcspontja lenne. Menyhay professzor véleménye szerint a demokrácia ezen válfaja a nemzeti kulturális értékek szétzilálását a pénz- és vagyonszerzési vágy erőteljes felerősödését hozta magával.

Menyhay Imre különösen veszélyesnek tartja a gazdasági és a társadalmi viszonyok területén egyaránt érvényesülő liberális értékrendek átmenet nélküli alkalmazását azokban az országokban, amelyek hosszú évtizedekig a kommunizmus mótelye által fertőzöttek, ahol az egyéni érdek teljesen alárendelődött a mindenki számára közömbös közérdeknek, ami végső soron az egyéni kezdeményezések társadalmi mértékű elfojtásához és a szocialista gazdasági-társadalmi felépítmény mély válságához vezetett. Amennyiben az állampolgárok irányába érvényesülő kötelező állami gondoskodás helyébe egyik napról a másikra a teljes mértékben egyéni ösztönöknek és érdekeknek alávetett mohó pénzszerzési vágyat helyezük előtérbe, úgy a gazdaságilag kevésbé fejlett ország gazdasága és polarizálódó társadalma alárendelődik, arcnélkülivé, nemzeti identitástudat nélkülivé válik, és mindössze csak a fejlett nyugati gazdaság kiszolgálására és szolgáló követésére szorítkozhat.

Menyhay professzor a magyar érdekek markáns érvényesítésében látja a megoldást. Egy olyan pénzügypolitikai kurzus beköszöntét várja, amely megszünteti a fejletlenebb régiók nemzetközi tőkés csoportok által történő kizsákmányolását, a pénz- tőkehiányt mindjobban betetőző munkanélküliséget, a vele párosuló erkölcsi romlást és a gazdasági bűnözés nyomasztó terhét.

A piacgazdasági fejlődés útján megindult közép-kelet-európai országok, kiváltképp Magyarország vonatkozásában a gazdasági globalizáció veszélyeire is felhívja a szerző a figyelmet. A magyar sajátosságoknak és a történelmi-gazdasági fejlődésnek megfelelő pénzügypolitikai és kultúrpolitikai kiérlelésében, nem pedig valamely nyugati vagy keleti

világmegváltónak hitt gazdaság ideológia receptjének átvételében látja a megoldást.

Németh László, Gombos Gyula, Püski Sándor munkásságának alapjain Dr. Menyhay Imre professzor a gazdaságszociológia és a pénzügy-politika tudományos módszereinek mesteri ötvözésével mutat rá a harmadik utas, nemzeti gazdaságpolitika egyedüli létjogosultságára Magyarországon.

A szerző könyvében külön fejezetet szentel az államadósság rendezésével kapcsolatos pénzügyi álláspontjának kifejtésére. Mint írja: „...a civilizált országok kormányainak döntő többsége nem a maga ura, hanem a monetarizmus körülményei közepette felerősödött mammonizmus érdekeinek végrehajtója”. A kamatrabszolgaság folyamányaként bármilyen gazdasági kibontakozás lehetőségét kizártnak tartja mindaddig, amíg Magyarország gazdaságpolitikáját kizárólag piaci mechanizmusokra bízják, így közvetetten, ráutalásszerű tudományos bizonyítási módszerekkel a szerző írásából „kiolvasható”, hogy a társadalom elszegényedő tagjainak, és a hazai vállalkozások védelme érdekében az állami beavatkozásokra határozott igény jelentkezik az átmeneti piacgazdaságokban.

Bár a mű alapvetően gazdaságszociológiai és gazdaságpszichológiai irányultságú, de különös értéket ad a napokban megjelent írásnak, hogy a szerző a társadalom rétegződését, a társadalom tagjainak hangulatát, pszichológiai kórképét alapvetően pénzügyi-gazdasági helyzetértékelésből eredeztetve mutatja be.

A több értékes gondolatot is felvető, valójában a gazdaságszociológiai és pénzügypolitikai tudományágak interdiszciplináris mezsgyéjén mozgó könyv-kiadványnak, további figyelemre méltó megállapítása, hogy „...a kommunizmus diktatúrája, ha sok kárt okozott is, a fegyelem nem éppen ideális, de mégis visszatartó és kényszerből szerénységre nevelő hatása valami pozitívummal is járt”.

Menyhay Imre az ország ideális gazdasági és társadalompolitikai fejlődésének útját egy „arany középút”-ban látja. Ez a középút építhet a pozitív baloldali érdekekre, a pénz- és vagyonszerzési vágyat előtérbe helyező, de a társadalmat értékrendjében zavaró mammonizmus korlátozására, az állam gazdaságból és a társadalmi jólét intézményeinek szervezéséből való kivonulás alaposabb végiggondolása érdekében tett erőfeszítésekre.

Az arany középút értékes építőköve lehet a keresztényi értékrend, amely alapjában mind a baloldali, mind a népi írók mozgalmának közös tradícióját jelenti. A gazdaság és szocializáció jelenkori viszonyaival foglalkozó könyv fő címe az „Adalékok Káin esti meséjéhez” címet viseli. A Bibliában szereplő Éva elsőszülött gyermeke Káin volt, aki megölte testvéröccsét Ábelt, mert Isten Káin ajándékaira tekintet sem vetett, míg Ábeléra igen. Isten a gyilkosságért elátkozta Káint, azonban az elátkozott férfiú perbe szállt Istennel. „Nagyobb a büntetésem, mint amit el tudok viselni... Bárki, aki rám talál, megölhet.... „mondja Káin Istennek, amire a válasz: „Ne félj! Hétszeresen megbüntettem azt, aki Káint megöli”. Káin pedig kiköltözött Nod tartományba, Édentől keletre, a Biblia tanítása szerint.

Menyhay Imre professzor címválasztásából és a könyv közérthető nyelvezetű tartalmából olyan szimbolikus jelentés is kikövetkeztethető, miszerint a Káinban megtestesülő eredendő bűn, majd konkrét bűnös magatartás átvitt értelemben a jelenkori válságokkal, társadalmi konfliktusokkal, egyéni értékrend zavarokkal terhelt korunkban is tetten érhető.

Káin és a mai kor konfliktusok, állandó bizonyítási kényszer alatt lévő embereinek bűnre való hajlandóságát vagy akár a lelkükben eredendő bűn mételeyét kiűzhetjük, ha annak megoldására megalapozott, tudományos módszerekkel felvértezett politikusok, üzletemberek és tudósok jó szándékot mutatnak. Amennyiben ismerettárukat, gazdasági és politikai hatalmukat az emberiség javára és nem ellenében fordítják,

úgy a társadalom tagjainak egyetemes jóléte megteremtődhet, a bűnös szándékok és cselekedetek háttérbe szorulhatnak. Menyhay Imre professzor a könyvét, a több évtizedes kutatói munkásságát éppen erre a társadalmat felvirágoztató, a meglévő társadalmi békétlenséget megszüntető, az áru-pénz kapcsolatokat a széles társadalom érdekében közkinccsé - és nem kirekesztő - pénzügyi technikák kidolgozására és társadalmi vetületének tudományos elemzésére fordította.

Dr. Menyhay Imre professzor munkásságára, emberi hitvallására, az Ausztriában eltöltött több évtizedes politikai száműzetés idejét is hasznos kutatómunkára áldozó életútjára messzemenőleg illenek a Soproni Egyetem aulájában márvány táblára vésett Varga Domokos-i gondolatok - némi kiterjesztéssel -, miszerint:

„Akik elmentek, de el nem szakadtak... külhonban is magyarok maradtak”.

A kötet címlapja nemcsak esztétikailag szép, hanem kifejező erővel hívja fel a figyelmet a könyvben írt, mindenki számára megszívlelendő értékes gondolataira. Érdemes elolvasni!

— • — • —

*Mammonizmus: leegyszerűsítve pénzimádatot, féktelen vagyonszerzési vágyat jelent

**Interdiszciplináris: több tudományágra kiterjedő, több szakterületet közösen érintő

A szedés a Társadalomkutató és Előrejelző Intézetben készült.

A szedést Bosnyákovits Józsefné készítette,
a tördelés Kocsis Gábor munkája.

A nyomtatás 1998. januárjában készült

Ára: 800.– Ft